

NARODNE NOVINE

ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE
SLUŽBENO GLASILO

GODIŠTE XXVI, BROJ 6. ŠIROKI BRIJEG 31. OŽUJKA 2021.

— P R E G L E D S A D R Ź A J A —

SKUPŠTINA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE		
195. ZAKON o ljekarničkoj djelatnosti	370	
196. ODLUKA o donošenju Plana upravljanja otpadom ŽZH 2021.- 2031.	382	
197. ODLUKA o usvajanju Strategije razvoja ŽZH za razdoblje 2021.- 2027.	486	
198. ODLUKA o utvrđivanju kriterija za raspoređivanje sredstava Proračuna Županije Zapadnohercegovačke za 2021. „Tekući prijenosi za političke stranke”	655	
199. ODLUKA o izmjeni Odluke o osnivanju mandatno imunitetnog povjerenstva	655	
200. ODLUKA o izmjeni Odluke o osnivanju Odbora za pravdu, upravu, ljudska prava, slobode i ravnopravnost spolova	655	
201. ODLUKA o izmjeni Odluke o osnivanju Odbora za rad, zdravstvo, socijalnu politiku i stradalnike Domovinskog rata	656	
202. ODLUKA o davanju suglasnosti na statut o izmjenama i dopunama statuta Doma zdravlja Široki Brijeg	656	
POVJERENSTVO ZA USTAV, POSLOVNIK I ZAKONODAVSTVO		
203. ZAKON o namještencima u tijelima		
državne službe u ŽZH (pročišćeni tekst)		656
204. ZAKON o sudskim pristojbama (pročišćeni tekst)	667	
MINISTARSTVO GOSPODARSTVA		
205. PROGRAM utroška sredstava „Tekući prijenosi za sredstva za zaštitu, unaprjeđenje i podizanje novih šuma i za ruralni razvoj“ utvrđenih Proračunom Županije Zapadnohercegovačke s kriterijima raspodijele sredstava za 2021.	678	
JAVNA USTANOVA ZAVOD ZA ODGOJ I OBRAZOVANJE		
206. ANEKS broj 3 Sporazuma o osnivanju Zavoda za odgoj i obrazovanje	680	
GRADSKO VIJEĆE ŠIROKI BRIJEG		
207. JAVNI OGLAS za imenovanje člana Nadzornog odbora JP veterinarska stanica Široki Brijeg	680	
208. JAVNI OGLAS za imenovanje Upravnog vijeća Dječjeg vrtića „Trnoružica“ Široki Brijeg	682	

195

Na temelju članka 26. Ustava Županije Zapadnohercegovačke ("Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke, broj: 1/96, 2/99, 14/00, 17/00, 1/03, 10/04 i 17/11) i članka 96. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke ("Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke", broj: 10/03), Skupština Županije Zapadnohercegovačke na 22. sjednici održanoj dana 31. ožujka 2021. godine donijela je

ZAKON O LJEKARNIČKOJ DJELATNOSTI

POGLAVLJE I. TEMELJNE ODREDBE

Članak 1.

(Temeljna djelatnost)

(1) Ovim Zakonom uređuje se način organiziranja i provođenja ljekarničke djelatnosti, kao dijela zdravstvene zaštite, koja se obavlja na prostoru Županije Zapadnohercegovačke (u daljnjem tekstu: Županija) pod uvjetima propisanim ovim Zakonom i propisima donesenim na temelju ovog Zakona, Zakonom o lijekovima i medicinskim sredstvima ("Službeni glasnik BiH", broj 58/08) (u daljnjem tekstu: državni Zakon) i propisima donesenim na temelju tog Zakona.

(2) Na organiziranje i provođenje ljekarničke djelatnosti iz stavka (1) ovog članka shodno se primjenjuju i propisi o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju, ako ovim Zakonom nije drugačije uređeno.

Članak 2.

(Jednakost spolova)

Ovaj Zakon i na temelju njega doneseni propisi podrazumijevaju jednak i ravnopravan odnos oba spola, bez obzira na gramatički rod u kojem su u ovom Zakonu navedene osobe koje mogu biti oba spola.

POGLAVLJE II. LJEKARNIČKA DJELATNOST

Članak 3.

(Ljekarnička djelatnost)

(1) Ljekarnička djelatnost je dio zdravstvene djelatnosti od interesa za Županiju koja se obavlja na svim razinama zdravstvene zaštite i koja osigurava opskrbu stanovništva, zdravstvenih ustanova i zdravstvenih djelatnika koji obavljaju privatnu praksu lijekovima i medicinskim sredstvima.

(2) Ljekarnička djelatnost iz stavka (1) ovog članka obavlja se u sljedećim organizacijskim oblicima:

- a) ljekarnama zdravstvenim ustanovama, u svim oblicima vlasništva, i njihovim ograncima i depoima,
- b) bolničkim ljekarnama,
- c) ljekarnama u privatnoj praksi.

(3) Primjena lijekova u zdravstvenim ustanovama, i to ambulantom primarne zaštite, bolničkim odjelima, kao i drugim zdravstvenim ustanovama koje koriste lijekove

neophodne za tretman pacijenata sukladno djelatnosti zdravstvene ustanove, mora biti usklađena s odredbama ovog Zakona i propisima donesenim na temelju ovog Zakona.

(4) Obavljanje ljekarničke djelatnosti zabranjeno je u samostalnim trgovačkim radnjama.

Članak 4.

(Ostala ljekarnička djelatnost)

(1) Pod ljekarničkom djelatnošću iz članka 3. ovog Zakona, osim opskrbom lijekovima i medicinskim sredstvima, podrazumijeva se:

- a) opskrbljivanje herbalnim lijekovima i herbalnim supstancama;
- b) opskrbljivanje homeopatskim lijekovima;
- c) izrada i opskrbljivanje magistralnim i galenskim lijekovima;
- d) opskrbljivanje dječjom hranom i dječjom opremom, kao i dijetetskim proizvodima;
- e) opskrbljivanje kozmetičkim i drugim sredstvima za njegu i očuvanje zdravlja;
- f) savjetovanje u svezi s pravilnom primjenom lijekova, medicinskih sredstava, herbalnih i homeopatskih lijekova, kozmetičkih i dijetetskih proizvoda;
- g) pružanje dodatnih usluga u svrhu provođenja preventivnih mjera za očuvanje i zaštitu zdravlja stanovništva, a koje podrazumijevaju mjerenja određenih parametara koje pacijenti mogu i samostalno odrediti u postupku samokontrole, pri čemu ove usluge imaju savjetodavni karakter i ne pružaju se u svrhu postavljanja dijagnoze, kao što su mjerenje šećera u krvi, krvnog tlaka, težine i sl.

(2) Ljekarnička djelatnost obavlja se sukladno dobroj ljekarničkoj praksi koja predstavlja sustav smjernica za osiguranje kvalitete usluga koje se pružaju u ljekarni.

Članak 5.

(Pojmovi i značenja)

(1) Za pojmove upotrijebljene u ovom Zakonu shodno se primjenjuju značenja istih utvrđenih člankom 2. državnog Zakona.

(2) Osim izraza utvrđenih člankom 2. državnog Zakona, izrazi koji se koriste u ovom Zakonu imaju sljedeća značenja:

- a) ljekarna zdravstvena ustanova je organizacijski oblik koji ispunjava uvjete za nabavku, čuvanje i izdavanje gotovih lijekova i medicinskih sredstava, izradu i izdavanje magistralnih i galenskih lijekova i ostalih proizvoda iz članka 4. ovog Zakona;
- b) ogranak ljekarne je organizacijska jedinica ljekarne koja ispunjava uvjete za izdavanje gotovih lijekova i medicinskih sredstava, izradu i izdavanje magistralnih i galenskih lijekova i ostalih proizvoda iz članka 4. ovog Zakona;
- c) depo je organizacijska jedinica ljekarne, koja se osniva isključivo na demografski ugroženim

- područjima i u kojoj se izdaju gotovi lijekovi, izuzev lijekova koji sadrže opojne droge i izrade galenskih i magistralnih lijekova;
- d) bolnička ljekarna je dio zdravstvene ustanove na sekundarnoj i tercijarnoj razini zdravstvene zaštite koja vrši opskrbljivanje lijekovima za potrebe zdravstvenih ustanova u kojima je osnovana, a s ciljem liječenja pacijenata i osiguranja racionalne i efikasne farmakoterapije;
  - e) galenski laboratorij je laboratorij u kojem se izrađuju galenski lijekovi prema važećoj farmakopeji i drugim magistralnim propisima, a koji su namijenjeni za izdavanje isključivo u ljekarni kao zdravstvenoj ustanovi u čijem se sastavu nalazi taj galenski laboratorij;
  - f) licenca je javna isprava koju izdaje farmaceutska komora, odnosno druga mjerodavna komora, na temelju koje magistar farmacije, odnosno farmaceutski tehničar stječe pravo za samostalno obavljanje ljekarničke djelatnosti;
  - g) recept je javna isprava propisanog oblika i sadržaja koji mogu propisati samo ovlaštene doktori medicine i doktori stomatologije odnosno obiteljski doktori u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, te ovlaštene specijalisti doktori medicine i doktori stomatologije u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, kao i ovlaštene specijalisti u hitnoj medicinskoj pomoći, koji posjeduju licencu za obavljanje profesionalne djelatnosti;
  - h) interventni uvoz je uvoz lijekova koji nemaju dozvolu za stavljanje u promet izdanu od Agencije za lijekove i medicinska sredstva Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Agencija) i koji se uvoze, suglasno državnim Zakonu, u slučajevima: hitnog uvoza za potrebe pojedinačnog liječenja, na prijedlog zdravstvene ustanove, hitnog potrebnog uvoza ograničenih količina lijekova koji nemaju dozvolu za stavljanje u promet, a nužni su za zaštitu zdravlja stanovništva, na prijedlog zdravstvene ustanove; hitnog uvoza lijeka humanitarnog porijekla i uvoza lijekova potrebnih za znanstveno istraživački rad;
  - i) dežurstvo je poseban oblik rada magistra farmacije u zdravstvenoj ustanovi poslije isteka redovitog radnog vremena;
  - j) pripravnost je poseban oblik rada, kada magistar farmacije ne mora biti u zdravstvenoj ustanovi, ali mora biti dostupan radi pružanja hitne ljekarničke usluge i
  - k) farmaceutski otpad je otpad koji nastaje u obavljanju ljekarničke djelatnosti i koji je kategoriran prema kategorijama iz kataloga farmaceutskog otpada.

Članak 6.

(Ljekarnička zdravstvena zaštita)

(1) U obavljanju ljekarničke djelatnosti magistri farmacije, u suradnji s drugim zdravstvenim djelatnicima,

provode ljekarničku zdravstvenu zaštitu u cilju postizanja boljih farmakoterapijskih efekata i promocije racionalne uporabe lijekova, te aktivno sudjeluju u sprječavanju bolesti i zaštiti zdravlja.

(2) Ljekarnička zdravstvena zaštita iz stavka (1) ovog članka obuhvaća:

- a) unaprjeđivanje farmakoterapijskih postupaka i postizanje terapijskih ciljeva,
- b) unapređenje racionalnog i ekonomičnog propisivanja lijekova i pravilne uporabe,
- c) praćenje, poduzimanje mjera za izbjegavanje ili smanjivanje nuspojava lijekova i medicinskih sredstava,
- d) izbjegavanje interakcija, terapijskog dupliciranja ili pojave alergija,
- e) poboljšanje efekta kliničkog liječenja,
- f) provođenje preventivnih mjera očuvanja i zaštite zdravlja iz članka 4. stavka (1) točka g) ovog Zakona, sukladno medicinskoj doktrini,
- g) ostvarivanje suradnje s drugim zdravstvenim djelatnicima, posebno liječnicima,
- h) obavljanje i drugih poslova i zadataka utvrđenih propisima donesenim na temelju ovog Zakona, kao i poslova i zadataka utvrđenih državnim Zakonom, te propisima o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju.

Članak 7.

(Opskrbljivanje lijekovima)

(1) Pod opskrbljivanjem lijekovima podrazumijeva se promet lijekovima na malo koji obuhvaća naručivanje, čuvanje pod propisanim režimom, izdavanje i distribuciju lijekova na recept i bez recepta, kao i izradu, ispitivanje i izdavanje magistralnih i galenskih lijekova.

(2) Pod prometom lijekova na malo u smislu stavka (1) ovog članka podrazumijeva se i primjena lijekova u zdravstvenim ustanovama, i to ambulantom primarne zdravstvene zaštite, bolničkim odjelima, kao i u drugim zdravstvenim ustanovama iz članka 3. stavak (3) ovog Zakona.

(3) Ambulante, bolnički odjeli i druge zdravstvene ustanove iz stavka (2) ovog članka opskrbljuju se lijekovima i medicinskim sredstvima preko ljekarni odnosno bolničkih ljekarni.

(4) Nije dopušten promet lijekovima na malo izvan organizacijskih oblika utvrđenih u članku 3. stavku(2) i (3) ovog Zakona.

Članak 8.

(Stavljanje lijeka u promet)

(1) Lijek koji se nalazi u prometu mora imati dozvolu za stavljanje lijeka u promet izdanu od Agencije suglasno državnim Zakonu.

(2) Lijek koji se nalazi u prometu mora biti označen na vanjskom odnosno unutarnjem pakiranju suglasno odredbama državnog Zakona.

(3) Izuzetno od stavka (1) ovog članka, može se prometovati i lijekom koji nema dozvolu za stavljanje

lijeka u promet izdanu od Agencije, ako se predmetni lijek nabavlja u slučajevima interventnog uvoza.

Članak 9.

(Opskrbljivanje medicinskim sredstvima)

(1) Pod opskrbljivanjem medicinskim sredstvima podrazumijeva se promet medicinskih sredstava na malo koje obuhvaća naručivanje, čuvanje pod propisanim uvjetima i izdavanje medicinskih sredstava i koje se obavlja u ljekarnama, ograncima ljekarni, depoima, bolničkim ljekarnama, ljekarnama u privatnoj praksi i specijaliziranim trgovinama za promet medicinskih sredstava na malo.

(2) Izuzetno od stavka (1) ovog članka, u bolničkim ljekarnama vrši se nabavka, čuvanje i izdavanje medicinskih sredstava za potrebe pacijenata u zdravstvenoj ustanovi na sekundarnoj i tercijarnoj razini zdravstvene zaštite.

Članak 10.

(Medicinsko sredstvo u prometu)

Medicinsko sredstvo koje se nalazi u prometu na malo mora ispunjavati opće i posebne zahtjeve, imati certifikat o usklađenosti i oznaku o usklađenosti u smislu odredbi državnog Zakona.

POGLAVLJE III. OSNIVANJE I ORGANIZIRANJE LJEKARNIČKE DJELATNOSTI

Članak 11.

(Ljekarna zdravstvena ustanova)

Ljekarnu zdravstvenu ustanovu može osnovati Županija, grad ili općina, domaća i strana fizička, odnosno pravna osoba u svim oblicima vlasništva.

Članak 12.

(Uvjeti za obavljanje ljekarničke djelatnosti zdravstvene ustanove)

(1) Ljekarna zdravstvena ustanova može obavljati ljekarničku djelatnost ako ispunjava uvjete propisane ovim Zakonom, i to:

- ako ima uposlene ljekarničke djelatnike odgovarajućeg stupnja stručne spreme s položenim stručnim ispitom, a za obavljanje određenih poslova i sa odgovarajućom specijalizacijom;
- ako ima odgovarajući prostor i opremu za obavljanje ljekarničke djelatnosti;
- ako ima odgovarajuće vrste i količine lijekova i medicinskih sredstava koje su potrebne za kontinuirano pružanje ljekarničke djelatnosti;
- uspostavljen sustav sigurnosnih standarda s ciljem zaštite pacijenata;
- uspostavljen sustav upravljanja farmaceutskim otpadom sukladno važećim standardima, kao i posebnim propisima koji reguliraju ovu oblast.

(2) Dvije ili više ljekarni zdravstvenih ustanova mogu organizirati zajedničke nemedicinske službe za pravne,

ekonomsko-financijske, tehničke i druge poslove ili ugovoriti obavljanje ovih poslova s pravnom ili fizičkom osobom koja ispunjava uvjete predviđene zakonom za obavljanje navedenih djelatnosti i ima odobrenje mjerodavnog tijela.

(3) Agencija za kvalitetu i akreditaciju u zdravstvu u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: AKAZ) je dužna definirati sustav sigurnosnih standarda u ljekarnama kao zdravstvenim ustanovama iz stavka (1) točke d) ovog članka, te obavljati kontinuirano praćenje i procjenu sigurnosnih standarda u ljekarnama zdravstvenim ustanovama i ljekarnama u privatnoj praksi, što uključuje i izdavanje certifikata o zadovoljenju standarda sigurnosti.

(4) Bliže uvjete glede prostora, opreme i kadra, kao i kriterije za osnivanje i obavljanje ljekarničke djelatnosti u ljekarnama zdravstvenim ustanovama i ljekarnama u privatnoj praksi za područje Županije iz stavka (1) ovog članka, pravilnikom utvrđuje ministar zdravstva, rada i socijalne skrbi Županije (u daljnjem tekstu: ministar).

Članak 13.

(Propisi koji se primjenjuju kod osnivanja i prestanka rada ljekarne zdravstvene ustanove)

Na osnivanje ljekarne zdravstvene ustanove, postupak njene verifikacije, privremene zabrane rada, prestanka rada shodno se primjenjuju propisi o zdravstvenoj zaštiti i propisi o ustanovama, ako drugačije nije uređeno ovim Zakonom.

Članak 14.

(Organizacijske jedinice ljekarne zdravstvene ustanove)

(1) Ljekarna zdravstvena ustanova može u svom sastavu organizirati sljedeće organizacijske jedinice:

- ogranak ljekarne,
- depo,
- galenski laboratorij.

(2) U okviru zdravstvene ustanove na sekundarnoj i tercijarnoj razini zdravstvene zaštite može se osnovati bolnička ljekarna.

Članak 15.

(Ogranak ljekarne, Depo)

(1) Ogranak ljekarne je organizacijska jedinica ljekarne zdravstvene ustanove, koji ispunjava uvjete za izdavanje gotovih lijekova i medicinskih sredstava, izradu i izdavanje magistralnih i galenskih lijekova i ostalih proizvoda iz članka 3. ovog Zakona.

(2) Depo je organizacijska jedinica ljekarne zdravstvene ustanove u kome se izdaju gotovi lijekovi, izuzev lijekova koji sadrže opojne droge i izrade galenskih i magistralnih lijekova i koji se isključivo osniva na demografski ugroženim područjima odnosno u mjestima u kojima postoji potreba za izdavanjem osnovnih lijekova, a ne postoje prostorne i kadrovske mogućnosti za osnivanje ljekarne zdravstvene ustanove ili ogranka ljekarne.

(3) Organizacijske jedinice iz stavka (1) i (2) ovog

članka rade pod stručnim nadzorom ljekarne zdravstvene ustanove koja ih je osnovala.

Članak 16.
(Jedinice koje može osnovati
ljekarna zdravstvena ustanova)

(1) Ljekarna zdravstvena ustanova može osnovati galenski laboratorij kao posebnu organizacijsku jedinicu u kojem izrađuju galenske lijekove prema važećoj farmakopeji i drugim magistralnim propisima, principima dobre proizvođačke prakse, dobre laboratorijske prakse i drugim propisima neophodnim za osiguranje kvalitete, a koji su namijenjeni za izdavanje isključivo u ljekarni zdravstvenoj ustanovi i njenim organizacijskim jedinicama u čijem se sastavu nalazi taj galenski laboratorij.

(2) Ukoliko se galenski lijekovi proizvedeni u ljekarni iz stavka (1) ovog članka stavljaju u promet izvan ljekarne zdravstvene ustanove i njenih organizacijskih jedinica, moraju se ispunjavati uvjeti prostora, opreme i kadra za proizvodnju lijekova suglasno državnim Zakonu, a za svaki galenski lijek proizveden na ovaj način, mora se pribaviti dozvola za stavljanje lijeka u promet izdana od Agencije.

(3) Ljekarna zdravstvena ustanova koja osnuje galenski laboratorij kao posebnu organizacijsku jedinicu, mora imati uposlene specijaliste farmaceutske tehnologije i kontrole kvalitete u punom radnom vremenu.

(4) Ispunjenost uvjeta za rad i osnivanje galenskog laboratorija utvrđuje stručno povjerenstvo koje imenuje ministar.

(5) Troškove rada stručnog povjerenstva iz stavka (4) ovog članka snosi podnositelj zahtjeva, a visinu troškova utvrđuje rješenjem ministar.

(6) Ministar rješenjem određuje ispunjenost uvjeta za osnivanje i rad galenskog laboratorija.

Članak 17.
(Bolnička ljekarna)

(1) Bolnička ljekarna je organizacijska jedinica zdravstvene ustanove sekundarne i tercijarne razine zdravstvene zaštite koja vrši opskrbljivanje lijekovima za potrebe zdravstvenih ustanova u kojima je osnovana s ciljem liječenja pacijenata i osiguranja racionalne i efikasne farmakoterapije.

(2) Uvjeti koje treba ispuniti bolnička ljekarna su:

- a) prostorija za izdavanje lijekova i medicinskih sredstava,
- b) laboratorij za izradu magistralnih i galenskih lijekova,
- c) prostorije za smještaj i čuvanje lijekova i medicinskih sredstava sukladno deklariranim uvjetima proizvođača, te s posebnim prilazom za prijam robe,
- d) prostoriju za rukovoditelja ljekarne,
- e) praonicu posuđa,
- f) sanitarni čvor.

(3) Veličina prostora i pojedinih prostorija bolničke ljekarne, te neophodna oprema i broj ljekarničkih

timova, utvrđuje se sukladno obimu rada i broju kreveta u bolnici.

(4) Uvjeti iz stavka (3) ovog članka utvrđuje ministar za bolničku ljekarnu u Županijskoj bolnici.

(5) Sukladno obimu rada bolnička ljekarna mora osigurati prostor za izradu antineoplastičnih pripravaka lijekova, genske terapije, radiofarmaka, totalne parenteralne prehrane, sterilnih pripravaka i pojedinačne raspodjele lijekova na ime pacijenta.

Članak 18.
(Rukovoditelj organizacijske jedinice)

(1) Ljekarna zdravstvena ustanova i organizacijska jedinica ljekarne mora imati rukovoditelja koji je odgovoran za stručni rad u jednoj ljekarni, odnosno jednoj organizacijskoj jedinici ljekarne.

(2) Rukovoditelj mora biti magistar farmacije koji ispunjava uvjete iz članka 32. ovog Zakona i koji je uposlen u ljekarni zdravstvenoj ustanovi, odnosno organizacijskoj jedinici ljekarne, u punom radnom vremenu.

(3) Rukovoditelj bolničke ljekarne, pored uvjeta iz stavka (2) ovog članka, može imati i odgovarajuću specijalizaciju.

Članak 19.
(Propisi koji se primjenjuju na
tijela upravljanja i rukovođenja,
stručna tijela u ljekarni zdravstvenoj ustanovi)

Na tijela upravljanja i rukovođenja, stručna tijela u ljekarni zdravstvenoj ustanovi, te sredstva potrebna za osnivanje i rad ljekarne kao zdravstvene ustanove, shodno se primjenjuju odredbe propisa o zdravstvenoj zaštiti i propisa o ustanovama, ako ovim Zakonom nije drugačije određeno.

Članak 20.
(Ljekarna u privatnoj praksi)

Privatnu praksu u ljekarničkoj djelatnosti može samostalno obavljati magistar farmacije pod sljedećim uvjetima:

- a) da ima završen farmaceutski fakultet i položen stručni ispit;
- b) da je državljanin Bosne i Hercegovine s prebivalištem na prostoru Federacije;
- c) da je radno sposoban za obavljanje privatne prakse;
- d) da je poslovno sposoban;
- e) da mu pravomoćnom sudskom presudom ili odlukom drugoga mjerodavnog tijela nije izrečena mjera sigurnosti ili zaštitna mjera zabrane obavljanja zdravstvene zaštite, odnosno zaštitna mjera udaljenja, dok te mjere traju;
- f) da nije u radnom odnosu, odnosno da ne obavlja drugu samostalnu djelatnost;
- g) da raspolaže odgovarajućim prostorom;
- h) da raspolaže odgovarajućom opremom za obavljanje ljekarničke djelatnosti;

- i) da pribavi pozitivno mišljenje mjerodavne komore o opravdanosti osnivanja privatne prakse.

Članak 21.

(Privatna praksa u ljekarni)

Magistri farmacije obavljaju privatnu praksu osobno, u privatnim ljekarnama i mogu imati samo jednu ljekarnu u privatnoj praksi.

Članak 22.

(Verifikacija privatne prakse magistra farmacije)

(1) Postupak i način verifikacije privatne prakse magistara farmacije, privremena obustava rada i prestanak rada privatne prakse obavlja se suglasno propisima o zdravstvenoj zaštiti, ako drugačije nije uređeno ovim Zakonom i propisima donesenim na temelju ovog Zakona.

(2) Na prava i obveze magistara farmacije u privatnoj praksi shodno se primjenjuju odredbe propisa o zdravstvenoj zaštiti.

Članak 23.

(Registar)

(1) Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi (u daljnjem tekstu: Ministarstvo) vodi Registar verificiranih ljekarni zdravstvenih ustanova i ljekarni u privatnoj praksi za područje Županije.

(2) Sadržaj i način vođenja Registra iz stavka (1) ovog članka propisuje ministar.

Članak 24.

(Specijalizirana trgovina za promet medicinskim sredstvima na malo)

(1) Specijalizirana trgovina za promet medicinskim sredstvima na malo mora ispunjavati uvjete prostora, opreme i kadra, i to:

- a) imati prostorije za smještaj i čuvanje medicinskih sredstava prema vrstama i opsegu prometa suglasno deklariranim uvjetima proizvođača, prostoriju za prodaju medicinskih sredstava, kao i sanitarni čvor, garderobu i kancelariju,
- b) opremu za smještaj i čuvanje medicinskih sredstava prema vrstama i obimu prometa suglasno deklariranim uvjetima proizvođača,
- c) kadar više odnosno srednje stručne spreme medicinskog, farmaceutskog, biokemijskog ili drugog odgovarajućeg usmjerenja, s položenim stručnim ispitom u svom stručnom zvanju, ovisno o vrsti medicinskog sredstva kojim se prometuje,
- d) osigurati sigurnost i kvalitetu medicinskih sredstava u prostoru u kojem prometuju suglasno uputama proizvođača, a s ciljem sprečavanja promjene kvalitete medicinskog sredstva, kao i - njihove zlouporabe.

(2) Ispunjenost uvjeta iz stavka (1) ovog članka utvrđuje stručno povjerenstvo koje imenuje ministar.

(3) Troškove rada stručnog povjerenstva iz stavka (2)

ovog članka snosi podnositelj zahtjeva, a visinu troškova utvrđuje rješenjem ministar.

(4) Ministar rješenjem određuje ispunjenost uvjeta za osnivanje specijalizirane trgovine za promet medicinskim sredstvima na malo.

POGLAVLJE IV.

OBVEZE U LJEKARNIČKOJ DJELATNOSTI

Članak 25.

(Obveze u ljekarničkoj djelatnosti)

Ljekarna zdravstvena ustanova i ljekarna u privatnoj praksi dužne su:

- a) osigurati sigurnost i kvalitetu lijekova i medicinskih sredstava u prostoru u kojem prometuju suglasno uputama proizvođača, a s ciljem sprječavanja promjene kvalitete lijeka i medicinskog sredstva, kao i njihove zlouporabe,
- b) prometovati samo lijekovima koji imaju dozvolu za stavljanje lijeka u promet izdanu od Agencije i koji su označeni na vanjskom odnosno unutarnjem pakiranju suglasno odredbama državnog Zakona, izuzev ako se ne radi o prometovanju lijeka iz članka 8. stavak (3) ovog Zakona,
- c) poštovati režim izdavanja lijeka utvrđen dozvolom o stavljanju lijeka u promet,
- d) prometovati samo ispravnim lijekovima, kao i medicinskim sredstvima koja ispunjavaju opće i posebne zahtjeve, imaju certifikat o usklađenosti i koja su označena na način predviđen državnim Zakonom, kao i propisima koji se donose na temelju tog Zakona,
- e) prijaviti Agenciji neželjene efekte lijeka i medicinskog sredstva na način i pod uvjetima utvrđenim državnim Zakonom, kao i propisima donesenim na temelju tog Zakona,
- f) imati stalno na raspolaganju utvrđene količine esencijalnih lijekova potrebne za redovitu jednomjesečnu zalihu,
- g) dozvoliti farmaceutskom inspektoratu obavljanje farmaceutsko-inspeksijskog nadzora i uzimanje uzoraka lijeka i medicinskog sredstva radi obavljanja kontrole kvalitete,
- h) pravovremeno zbrinuti neispravne lijekove koji se smatraju farmaceutskim otpadom, kao i medicinska sredstva koja više nisu za uporabu ili su neispravna na način i pod uvjetima predviđenim državnim Zakonom, kao i propisima donesenim na temelju tog Zakona,
- i) u prometu lijekovima na malo poštovati utvrđenu visinu maloprodajne marže, kao i cijene lijekova suglasno državnim Zakonu, kao i propisima donesenim na temelju tog Zakona,
- j) nabavljati lijekove samo od proizvođača odnosno vele prometnika lijekovima koji ima dozvolu za proizvodnju lijekova odnosno dozvolu za promet lijekovima na veliko izdanu sukladno državnim Zakonu, odnosno obavljati promet samo onih

- lijekova za koje postoji dozvola za stavljanje lijeka u promet,
- k) nabavljati medicinska sredstva samo od proizvođača odnosno vele prometnika medicinskih sredstava koji su upisani u registar kod Agencije,
  - l) osigurati certifikat ovlaštenog vele prometnika o izvršenim ispitivanjima identiteta i kvalitete nabavljenih supstanci koje služe za izradu galenskih i magistralnih lijekova,
  - m) osigurati magistra farmacije u punom radnom vremenu koji mora biti nazočan tijekom cijelog radnog vremena,
  - n) voditi evidencije i dokumentaciju sukladno odredbama ovog Zakona, Zakona o sprječavanju i suzbijanju zlouporabe opojnih droga ("Službeni glasnik BiH", broj 8/06), te podatke iz evidencija i dokumentacije dostavljati na zahtjev mjerodavnih tijela,
  - o) provoditi stručnu i javnu afirmaciju racionalne politike propisivanja i izdavanja lijekova, te obavljati promociju zdravlja,
  - p) voditi uredno financijsko i materijalno knjigovodstvo sukladno zakonu,
  - q) obavljati i druge poslove iz svog djelokruga, suglasno ovom Zakonu i propisima donesenim na temelju ovog Zakona, državnom Zakonu i propisima donesenim na temelju tog Zakona, te propisima o zdravstvenoj zaštiti.

Članak 26.

(Čuvanje lijekova od zlouporabe)

Zdravstvene ustanove koje primjenjuju lijekove i medicinska sredstva nabavljene iz humanitarne pomoći dužne su osigurati uvjete opreme, skladištenja i distribuiranja s ciljem sprječavanja promjene kvalitete lijeka i medicinskog sredstva, kao i njihove zlouporabe.

Članak 27.

(Specijalizirana trgovina)

Specijalizirana trgovina za promet medicinskim sredstvima na malo dužna je:

- a) osigurati sigurnost i kvalitetu medicinskih sredstava u prostoru u kojem prometuju suglasno uputama proizvođača s ciljem sprječavanja promjene kvalitete medicinskog sredstva, kao i njihove zlouporabe,
- b) prometovati samo medicinskim sredstvima koja ispunjavaju opće i posebne zahtjeve, imaju certifikat o usklađenosti i koja su označena na način predviđen državnim Zakonom, kao i propisima koji se donose na temelju tog Zakona,
- c) prijaviti Agenciji neželjene efekte medicinskog sredstva na način i pod uvjetima utvrđenim državnim Zakonom, kao i propisima donesenim na temelju tog Zakona,
- d) dozvoliti farmaceutskom inspektoru obavljanje farmaceutsko-inspekcijskog nadzora i uzimanje

- uzoraka medicinskog sredstva radi obavljanja kontrole kvalitete,
- e) pravovremeno zbrinuti medicinska sredstva koja više nisu za uporabu ili su neispravna na način i pod uvjetima predviđenim državnim Zakonom, kao i propisima donesenim na temelju tog Zakona,
- f) nabavljati medicinska sredstva samo od proizvođača odnosno veleprometnika medicinskih sredstava koji su upisani u registar kod Agencije,
- g) voditi evidencije i dokumentaciju sukladno odredbama ovog Zakona, te podatke iz evidencija i dokumentacije dostavljati na zahtjev mjerodavnih tijela,
- h) obavljati i druge poslove iz svog djelokruga, suglasno ovom Zakonu i propisima donesenim na temelju ovog Zakona, državnom Zakonu i propisima donesenim na temelju tog Zakona.

Članak 28.

(Način postupanja s lijekovima)

Pravne i fizičke osobe, stručne institucije i tijela koji na bilo koji način, u sklopu svoje djelatnosti, dođu u posjed lijeka (prijevoznici, pošta, carina) dužni su postupati s lijekovima suglasno uputama naručitelja usluge, a zdravstvene ustanove koje primjenjuju lijekove na pacijentima dužne su osigurati uvjete glede prostora, opreme i kadra za čuvanje i primjenu tih lijekova s ciljem sprječavanja promjene kvalitete lijeka i njegove zlouporabe.

POGLAVLJE V. LJEKARNIČKI DJELATNICI

Članak 29.

(Ljekarnički djelatnici)

(1) Ljekarnički djelatnici su zdravstveni djelatnici koji imaju obrazovanje farmaceutskog usmjerenja i neposredno pružaju ljekarničke usluge.

(2) Ljekarnički djelatnici u smislu ovog Zakona su:

- a) magistar farmacije s licencom,
- b) magistar farmacije specijalist s licencom,
- c) farmaceutski tehničar s licencom.

Članak 30.

(Magistar farmacije)

(1) Magistar farmacije je zdravstveni djelatnik koji ima visoko farmaceutsko obrazovanje, i to:

- a) magistar farmacije s položenim stručnim ispitom i licencom,
- b) magistar farmacije – specijalist s položenim stručnim ispitom i licencom i
- c) magistar farmacije – vježbenik.

(2) Magistar farmacije – vježbenik nalazi se na vježbeničkom stažu radi stjecanja uvjeta za obavljanje ljekarničke djelatnosti.

(3) Magistar farmacije – vježbenik obavlja ljekarničku djelatnost pod stručnim nadzorom magistra farmacije.

Članak 31.**(Farmaceutski tehničari)**

(1) Farmaceutski tehničar je zdravstveni djelatnik koji ima srednje farmaceutsko obrazovanje, i to:

- a) farmaceutski tehničar sa položenim stručnim ispitom i
- b) farmaceutski tehničar – vježbenik.

(2) Farmaceutski tehničar obavlja ljekarničku djelatnost sukladno obimu rada za farmaceutske tehničare i pod stručnim nadzorom magistra farmacije.

(3) Farmaceutski tehničar – vježbenik se nalazi na vježbeničkom stažu radi stjecanja uvjeta za obavljanje ljekarničke djelatnosti, koji se obavlja pod stručnim nadzorom magistra farmacije.

Članak 32.**(Uvjeti za obavljanje ljekarničke djelatnosti)**

(1) Opći uvjeti za obavljanje ljekarničke djelatnosti za magistra farmacije i farmaceutske tehničare su:

- a) diploma fakulteta za zvanje magistra farmacije, odnosno diploma odgovarajuće srednje škole zdravstvenog usmjerenja za zvanje farmaceutski tehničar,
- b) položen stručni ispit,
- c) državljanstvo Bosne i Hercegovine,
- d) poslovna sposobnost,
- e) da je upisan u registar mjerodavne komore i da posjeduje licencu.

(2) Izuzetno, od stavka (1)točke c) ovog članka, strani državljani mogu obavljati ljekarničku djelatnost u Županiji Zapadnohercegovačkoj sukladno ovom Zakonu i drugim propisima koji reguliraju ovu oblast i oblast zapošljavanja stranih državljana.

(3) Poseban uvjet za obavljanje specijalističke djelatnosti u oblasti farmacije je specijalizacija iz te oblasti.

Članak 33.**(Pravo na samostalan rad)**

Pravo na samostalan rad ima magistar farmacije i farmaceutski tehničar koji posjeduju licencu koju izdaje mjerodavna komora.

Članak 34.**(Stručno se usavršavanje)**

Magistar farmacije i farmaceutski tehničar ima pravo i obvezu stručno se usavršavati radi održavanja i unapređivanja kvalitete ljekarničke djelatnosti sukladno zakonu.

Članak 35.**(Poštivanje Kodeksa ljekarničke etike i deontologije)**

(1) U obavljanju ljekarničke djelatnosti ljekarnički djelatnici dužni su poštivati Kodeks ljekarničke etike i deontologije, kao i smjernice dobre ljekarničke prakse.

(2) Nije dozvoljeno na radna mjesta magistra farmacije

i farmaceutskog tehničara upošljavanje osobe drugog zdravstvenog usmjerenja.

Članak 36.**(Lijekovi bez recepta)**

(1) Magistar farmacije ne može bez recepta izdati lijek koji ima dozvolu za stavljanje lijeka u promet na receptu sukladno državnom Zakonu.

(2) Magistar farmacije ne može staviti u promet lijek koji nema izdanu dozvolu za stavljanje lijeka u promet i koji nije označen sukladno državnom Zakonu.

(3) Izuzetno, od stavka (2) ovog članka, magistar farmacije može izdati lijek koji nema dozvolu za stavljanje u promet, ako se predmetni lijek nabavlja po proceduri i načinu utvrđenom za interventni uvoz suglasno odredbama državnog Zakona.

(4) Magistar farmacije ne može staviti lijek u promet na malo putem Interneta.

Članak 37.**(Zabrana izdavanja lijekova farmaceutskom tehničaru)**

(1) Nije dopušteno da farmaceutski tehničar izdaje lijekove na recept, lijekove koji sadrže opojne droge, izrađuje magistralne lijekove koji sadrže supstance jakog ili vrlo jakog djelovanja.

(2) Nije dopušteno da farmaceutski tehničar izdaje gotove lijekove u depou ljekarne.

Članak 38.**(Uskraćivanje usluge pacijentu)**

Tijekom pružanja ljekarničkih usluga pacijentu, magistar farmacije uskratit će:

- a) izdavanje lijeka ili medicinskog sredstva za koje stručno procjeni da bi mogli ugroziti zdravlje pacijenta,
- b) izdavanje lijeka ili medicinskog sredstva u slučaju neispravne medicinske dokumentacije.

Članak 39.**(Čuvanje profesionalne tajne)**

(1) Magistar farmacije i farmaceutski tehničar sve što sazna o zdravstvenom stanju pacijenta mora čuvati kao profesionalnu tajnu i ne smije je odati.

(2) Iznimno, radi zdravstvene zaštite pacijenta ili njegove okoline, magistar farmacije može dati informacije o zdravstvenom stanju pacijenta uz odobrenje pacijenta, roditelja ili zakonskog zastupnika za maloljetnog pacijenta odnosno skrbnika za punoljetnog pacijenta lišenog poslovne sposobnosti.

(3) Dužnost čuvanja profesionalne tajne magistra farmacije i farmaceutskog tehničara primjenjuje se i u slučajevima kada budu pozvani u svojstvu svjedoka u kaznenom i parničnom postupku, na način i pod uvjetima predviđenim propisima o kaznenom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, kao i propisima o parničnom postupku.

**POGLAVLJE VI.
KOMORA****Članak 40.****(Udruživanje u komore)**

Radi očuvanja i zaštite interesa svoje profesije, zadovoljavanja svojih stručnih i osobnih potreba, osiguravanja uvjeta za organiziran nastup prema državnim tijelima, udrugama, zdravstvenim ustanovama, proizvođačima i dobavljačima lijekova i medicinskih sredstava, kao i zaštiti zdravlja građana, magistri farmacije i farmaceutske tehničari obvezno se udružuju u komore, kao strukovne udruge, a suglasno propisima o zdravstvenoj zaštiti.

Članak 41.**(Primjena propisa o zdravstvenoj zaštiti na komore)**

Na organizaciju i djelokrug rada komora iz članka 40. ovog Zakona, shodno se primjenjuju i propisi o zdravstvenoj zaštiti.

**POGLAVLJE VII.
DOSTUPNOST I KONTINUITET U
OPSKRBLJIVANJU LIJEKOVIMA****Članak 42.****(Dostupnost i kontinuitet
u opskrbljivanju lijekovima)**

Radi omogućavanja temeljne zaštite zdravlja stanovništva u oblasti lijekova, ljekarne zdravstvene ustanove i njihovi ogranci i depoi te ljekarne u privatnoj praksi dužni su, s ciljem osiguranja dostupnosti lijekova građanima, stalno imati na raspolaganju utvrđene količine esencijalnih lijekova potrebne za redovitu jednomjesečnu zalihu.

Članak 43.**(Liste lijekova)**

(1) Opskrbljivanje lijekovima koji se koriste na teret sredstava Fonda solidarnosti Federacije Bosne i Hercegovine obavlja se sukladno Listi lijekova Fonda solidarnosti Federacije Bosne i Hercegovine, kojuna prijedlog federalnog ministra zdravstvautvrđuje Vlada Federacije Bosne i Hercegovine.

(2) Opskrbljivanje lijekovima koji se koriste na teret sredstava Zavoda za zdravstveno osiguranje Županije Zapadnohercegovačke obavlja se sukladno Listi lijekova, koju na prijedlog ministra utvrđuje Vlada Županije Zapadnohercegovačke.

(3) Lijekovi s popisa lijekova u bolničkoj zdravstvenoj zaštiti u Bosni i Hercegovini koji utvrđuje Vijeće ministara Bosne i Hercegovine sukladno članku 83. državnog Zakona, čine minimum lijekova koji ulaze u sastav liste lijekova iz stavka (1) ovog članka.

**POGLAVLJE VIII.
PROPISIVANJE I IZDAVANJE LIJEKOVA****Članak 44.****(Propisivanje i izdavanje lijekova)**

(1) Lijekovi se propisuju i izdaju na recept odnosno bez recepta, ovisno o režimu izdavanja lijeka utvrđenog u dozvoli za stavljanje lijeka u promet izdanoj od Agencije suglasno odredbama državnog Zakona, te propisima donesenim na temelju tog Zakona.

(2) Zabranjeno je nuđenje neposredne ili posredne materijalne koristi osobi koja propisuje ili izdaje lijek.

Članak 45.**(Osobe koje propisuju lijekove)**

Lijekove na recept propisuje ovlašteni doktor medicine, doktor stomatologije, odnosno obiteljski doktor, kao i specijalisti u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

Članak 46.**(Lijekovi se izdaju u ljekarnama, ograncima
ljekarne i depoima ljekarne)**

(1) Lijekovi se izdaju u ljekarnama, ograncima ljekarne i depoima ljekarne.

(2) U depoima ljekarne mogu se izdavati samo gotovi lijekovi, osim gotovih lijekova koji sadrže opojne droge i psihotropne tvari.

(3) Lijekove u ljekarnama, ograncima ljekarne i depoima ljekarne izdaju ovlašteni magistri farmacije.

**POGLAVLJE IX.
EVIDENCIJE, DOKUMENTACIJA
I STRUČNA LITERATURA U LJEKARNI****Članak 47.****(Evidencije, dokumentacija i
stručna literatura u ljekarni)**

(1) Evidencije u ljekarni vode se upisivanjem podataka u dokumentaciju ljekarne i druge oblike materijalnih i finansijskih evidencija određenih pozitivnim propisima.

(2) Dokumentacija ljekarne (u daljnjem tekstu: dokumentacija) mora biti ažurna, ovjerena i dostupna tijelima stručnog nadzora i ovlaštenim osobama.

(3) Dokumentacija se može voditi ručno ili elektronski.

(4) Ako se dokumentacija vodi elektronski, mora se osigurati propisano arhiviranje dokumentacije i njeno čuvanje prema propisanim rokovima.

Članak 48.**(Stručna literatura)**

(1) Ljekarna i njena organizacijska jedinica moraju imati sljedeću stručnu literaturu:

- farmakopeju (jednu od trenutno važećih),
- formule magistrales,
- važeći registar gotovih lijekova za prostor Bosne i Hercegovine izdan od mjerodavnog tijela,
- priručnik dobre ljekarničke prakse,
- farmakoterapijski priručnik,
- synonimapharmaceutica.

(2) Osim stručne literature iz stavka (1) ovog članka, preporučuju se i sljedeće stručne knjige:

- a) The Extra Pharmacopea, Martindale,
- b) Practice of Pharmacy, Remington-s,
- c) Rote liste.

Članak 49.

(Obvezna dokumentacija)

(1) Obvezna dokumentacija je:

- a) certifikati od veleprometnika o izvršenim ispitivanjima supstanci za galenske i magistralne lijekove u ljekarni,
- b) knjiga evidencije o prijemu i izdavanju opojnih droga,
- c) knjiga prometa otrova,
- d) protokol laboratorijskog rada,
- e) evidencija o magistralnim lijekovima koji se pripremaju od ljekovitih supstanci jakog i vrlo jakog djelovanja,
- f) evidencija o nabavama i o potrošnji lijekova.

(2) Iznimno od stavka (1) ovog članka, u depou ljekarne se vodi samo evidencija o potrošnji lijekova.

Članak 50.

(Knjiga evidencije)

(1) Knjiga evidencije o prijemu i izdavanju opojnih droga mora sadržavati:

- a) redni broj evidencije;
- b) naziv lijeka koji sadrži opojnu drogu i naziv i sjedište proizvođača lijeka koji sadrži opojnu drogu;
- c) farmaceutski oblik i pakiranje lijeka koji sadrži opojnu drogu (za magistralne lijekove koji sadrže opojnu drogu: gram, mililitar i sl.);
- d) naziv, adresa, broj i nadnevak fakture dobavljača-veleprometnika lijeka koji sadrži opojnu drogu;
- e) količinu primljenih lijekova koji sadrže opojne droge (broj pakiranja, a za magistralne lijekove koji sadrže opojne droge: gram, mililitar i sl.);
- f) količinu izdanih lijekova koji sadrže opojne droge (broj pakiranja, a za magistralne lijekove: gram, mililitar i sl.);
- g) trenutno stanje opojne droge na lageru ljekarne (broj pakiranja, a za magistralne lijekove koji sadrže opojne droge: gram, mililitar i sl.);
- h) naziv, sjedište i adresa zdravstvene ustanove u kojoj su propisani lijekovi koji sadrže opojne droge;
- i) prezime, ime oca i ime osobe kojoj je propisan lijek koji sadrži opojnu drogu;
- j) prezime, ime oca, ime osobe i adresa osobe kojoj je izdan lijek koji sadrži opojnu drogu uz broj osobne karte;
- k) šifra dijagnoze (bolesti) iz recepta, broj protokola, nadnevak propisivanja i izdavanja lijeka koji sadrži opojnu drogu;

- l) ime i prezime zdravstvenog djelatnika koji je propisao lijek koji sadrži opojnu drogu;
- m) ime i prezime zdravstvenog djelatnika koji je izdao lijek koji sadrži opojnu drogu;
- n) ime i prezime zdravstvenog djelatnika koji je aplicirao lijek koji sadrži opojnu drogu.

(2) Evidencije iz stavka (1) ovog članka vode se ručno.

Članak 51.

(Protokol)

Protokol laboratorijskog rada mora sadržavati sljedeće podatke:

- a) nadnevak izrade;
- b) naziv i količinu pripravka;
- c) količinu upotrijebljenih supstanci;
- d) cijenu izrađenog pripravka (cijene kemikalija, ambalaže i cijena rada);
- e) stručnu literaturu po kojoj je pripravak pripremljen, ili magistralni Rp.;
- f) potpis osobe koja je pripravak izradila.

Članak 52.

(Zakup ljekarne)

(1) Ljekarna zdravstvena ustanova može dio svojih kapaciteta (prostora i opreme) izdati u zakup, ukoliko to ne remeti obavljanje njene registrirane djelatnosti.

(2) Na zakup ljekarne iz stavka (1) ovog članka shodno se primjenjuju odredbe propisa o zdravstvenoj zaštiti.

POGLAVLJE X. RADNO VRIJEME

Članak 53.

(Radno vrijeme)

(1) Radno vrijeme organizacijskih oblika ljekarne iz članka 3. ovog Zakona u kojima se obavlja ljekarnička djelatnost mora biti minimalni broj sati tjedno suglasno propisima o radu.

(2) Radno vrijeme iz stavka (1) ovog članka mora biti prilagođeno potrebama stanovništva u pogledu dostupnosti lijekova i kontinuiranog opskrbljivanja.

(3) Ministarstvo, suglasno propisima o zdravstvenoj zaštiti, a u suradnji sa mjerodavnom komorom, propisuje za područje Županije:

- a) početak, završetak i raspored radnog vremena ljekarni,
- b) način obavještavanja javnosti o dežurnoj, odnosno pripravnoj ljekarni ili njenoj organizacijskoj jedinici.

Članak 54.

(Dežurstvo u ljekarnama)

(1) U sredinama koje imaju organiziranu kontinuiranu zdravstvenu zaštitu (hitna pomoć) najmanje jedna ljekarnička organizacijska jedinica mora organizirati dežurstvo u trajanju 00-24 sata radnim danima, u noćnim satima, subotom i nedjeljom i u vrijeme blagdana.

(2) Radno vrijeme i informacija o organizacijskoj

jedinici koja obavlja dežurstvo i pripravnost mora biti istaknuto na vidnom mjestu lako uočljivom za korisnika.

(3) U ostalim sredinama, koje nemaju organiziranu kontinuiranu zdravstvenu zaštitu iz stavka (1) ovog članka, obvezno je organiziranje pripravnosti u najmanje jednoj ljekarničkoj organizacijskoj jedinici.

(4) Magistar farmacije mora biti nazočan u ljekarni tijekom cijeloga radnog vremena.

POGLAVLJE XI. NADZOR

Članak 55. (Nadzor)

(1) Nadzor nad radom ljekarni i ljekarničkih djelatnika obuhvaća:

- a) unutarnji nadzor,
- b) farmaceutsko-inspekcijski nadzor.

(2) Pored nadzora iz stavka (1) ovog članka, u ljekarnama se može provoditi provjera kvalitete i sigurnosti ljekarničkih usluga, u postupku akreditacije, od strane vanjskog tima ovlaštenih ocjenjivača kvalitete, suglasno propisima o sustavu poboljšanja kvalitete, sigurnosti i akreditaciji u zdravstvu.

Članak 56. (Unutarnji nadzor)

(1) Ljekarna kao zdravstvena ustanova obvezno provodi unutarnji nadzor nad radom svojih organizacijskih jedinica i ljekarničkih djelatnika.

(2) Za stručni rad ljekarne iz stavka (1) ovog članka odgovoran je ravnatelj.

(3) Na unutarnji nadzor iz stavka (1) ovog članka shodno se primjenjuju propisi o zdravstvenoj zaštiti.

Članak 57. (Farmaceutsko-inspekcijski nadzor)

(1) Farmaceutsko-inspekcijski nadzor nad provođenjem ovog Zakona i propisa donesenih na temelju ovog Zakona provodi Županijska farmaceutska inspekcija.

(2) Farmaceutski inspektor obavlja farmaceutsko-inspekcijski nadzor u prometu lijekova i medicinskih sredstava na malo.

(3) Poslove županijskog farmaceutskeg inspektora može obavljati osoba s visokom stručnom spremom zdravstvenog usmjerenja, položenim stručnim ispitom u struci, položenim ispitom za državne službenike i tri godine radnog staža u struci.

Članak 58. (Farmaceutska inspekcija)

Farmaceutska inspekcija, pored poslova utvrđenih propisom o inspekcijama u Županiji, obavlja i sljedeće:

- a) prati i proučava obavljanje ljekarničke djelatnosti i poduzima mjere za njeno kvalitetno obavljanje,
- b) nadzire zakonitost rada ljekarni i ljekarničkih djelatnika u obavljanju ljekarničke djelatnosti,

- c) poduzima preventivne aktivnosti u cilju sprječavanja nastupanja štetnih posljedica zbog nedostataka i nepravilnosti u provedbi ovog Zakona i propisa donesenih na temelju ovog Zakona,
- d) razmatra podneske pravnih i fizičkih osoba koji su vezani za utvrđenu mjerodavnost ove inspekcije, te o poduzetim radnjama i mjerama pisano obavještava podnositelja.

Članak 59.

(Prava županijskog farmaceutskeg inspektora)

(1) U obavljanju farmaceutske-inspekcijskih poslova u oblasti prometa lijekova na malo i medicinskih sredstava, županijski farmaceutske inspektor ima pravo i obvezu predložiti pokretanje prekršajnog postupka, odnosno pravo i obvezu naložiti, odnosno poduzeti sljedeće mjere:

- a) zabraniti poslovanje ljekarni zdravstvenoj ustanovi odnosno njenim ograncima ili depoima, bolničkoj ljekarni i ljekarni u privatnoj praksi, te specijaliziranoj trgovini za promet medicinskih sredstava na malo koji svoju organizaciju i rad nisu usuglasili sa odredbama ovog Zakona i propisima donesenim na temelju ovog Zakona, u propisanom roku, odnosno koje obavljaju djelatnost bez odobrenja Ministarstva i koja nije upisana u Registar verificiranih ljekarni iz članka 23. ovog Zakona;
- b) zabraniti poslovanje ljekarni zdravstvenoj ustanovi odnosno njenim ograncima ili depoima, kao i ljekarni u privatnoj praksi, ako prilikom izdavanja lijekova ne poštuje režim izdavanja lijeka utvrđen u dozvoli o stavljanju lijeka u promet;
- c) zabraniti promet galenskim i magistralnim lijekovima u ljekarni u privatnoj praksi, ako se isti stavljaju u promet u drugim ljekarnama;
- d) zabraniti promet lijekova i medicinskih sredstava koji su stavljeni u promet suprotno odredbama državnog Zakona i propisima donesenim na temelju tog Zakona;
- e) zabraniti promet neispravnih lijekova i medicinskih sredstava koja nisu za uporabu, te narediti njihovo propisno uništavanje ili zbrinjavanje;
- f) narediti privremeno povlačenje lijeka iz prometa, odnosno određene serije lijeka, za koji postoji sumnja da ne odgovara propisanoj kvaliteti, dok to konačno ne utvrdi Agencija;
- g) zabraniti promet lijeka ili određene serije lijeka odnosno medicinskog sredstva u slučajevima označavanja istog suprotno odredbama državnog Zakona i propisima donesenim na temelju tog Zakona;
- h) privremeno zabraniti promet medicinskog sredstva koje ne odgovara propisanim uvjetima ili u drugim slučajevima predviđenim državnim Zakonom;
- i) izvršiti uzorkovanje lijeka odnosno medicinskog sredstva zbog obavljanja kontrole kvalitete odnosno provođenja postupka ocjene njegove

usuglašenosti s propisanim zahtjevima suglasno državnom Zakonu i propisima donesenim na temelju tog Zakona;

- j) oduzeti lijekove i medicinska sredstva koja proizvode ili prometuju pravna osoba bez odobrenja za rad koje je izdala Agencija, odnosno fizička osoba bez odobrenja za rad nadležnog tijela odnosno prevoze bez uredne popratne dokumentacije;
- k) zabraniti poslovanje ljekarni zdravstvenoj ustanovi odnosno njenim ograncima ili depoima, kao i ljekarni u privatnoj praksi koja nabavlja lijekove i medicinska sredstva od proizvođača i vele prometnika koji nisu upisani u registar Agencije;
- l) zabraniti poslovanje ljekarni zdravstvenoj ustanovi odnosno njenim ograncima ili depoima, kao i ljekarni u privatnoj praksi koja umjesto magistra farmacije ili diplomiranog farmaceuta i farmaceutskog tehničara upošljava na njihovom radnom mjestu osobe drugog zdravstvenog usmjerenja;
- m) zabraniti poslovanje depou ljekarne u kojem gotove lijekove izdaje farmaceutski tehničar;
- n) zabraniti primjenu lijekova i medicinskih sredstava nabavljenih iz humanitarne pomoći ukoliko nisu ispunjeni uvjeti iz članka 26. ovog Zakona;
- o) zabraniti poslovanje ljekarni zdravstvenoj ustanovi odnosno njenim ograncima ili depoima, kao i ljekarni u privatnoj praksi, ukoliko na licu mjesta, u vrijeme obavljanja farmaceutsko-inspekcijskog nadzora, ne zatekne magistra farmacije;
- p) zabraniti rad fizičkoj osobi koja nije ovlaštena da rukuje s lijekovima, te ljekarničkom djelatniku koji izdaje lijekove suprotno utvrđenom režimu izdavanja lijekova;
- q) narediti otklanjanje utvrđenih nepravilnosti i nedostataka u određenom roku;
- r) zabraniti provođenje radnji koje su suprotne odredbama ovog Zakona i propisima donesenim na temelju ovog Zakona;
- s) narediti poduzimanje i drugih mjera za koje je ovlašten ovim Zakonom i propisima donesenim na temelju ovog Zakona.

(2) U slučaju kada farmaceutski inspektor utvrdi stručne propuste ljekarničkog djelatnika ili povrede načela etike i ljekarničke deontologije, ustupa predmet na postupanje mjerodavnoj komori.

(3) Farmaceutski inspektor mjere iz stavka (1) ovog članka utvrđuje rješenjem protiv kojeg se može izjaviti žalba na način i u rokovima predviđenim propisima o inspekcijama u Županiji.

Članak 60.

(Izdavanje usmenog rješenja farmaceutskog inspektora)

(1) Farmaceutski inspektor može prilikom obavljanja farmaceutsko-inspekcijskih poslova izdati i usmeno

rješenje za izvršenje određenih mjera osiguranja:

- a) kada opasnost za zdravlje ili život ljudi zahtijeva da se određena mjera osiguranja poduzme odmah, bez odgađanja;
  - b) kada postoji opasnost od prikrivanja, zamjene ili uništenja dokaza, ako se mjera osiguranja ne poduzme odmah.
- (2) Farmaceutski inspektor može narediti izvršenje usmenog rješenja odmah.
- (3) Žalba ne odlaže izvršenje rješenja iz stavka (1) ovog članka.
- (4) Usmeno rješenje mora se unijeti u zapisnik o obavljenom farmaceutsko-inspekcijskom nadzoru.
- (5) Farmaceutski inspektor je obavezan izdati pisani otporak rješenja u roku od tri dana od dana upisa izrečene mjere u zapisnik o izvršenom farmaceutsko-inspekcijskom nadzoru.

POGLAVLJE XII. KAZNE NE ODREDBE

Članak 61.

(Kaznene odredbe)

(1) Novčanom kaznom u iznosu od 10.000 do 15.000 KM kaznit će se za prekršaj pravna osoba ako:

- a) obavlja ljekarničku djelatnost odnosno promet medicinskih sredstava, a ne ispunjava uvjete propisane ovim Zakonom (članak 12. i 24.);
- b) stavi u promet lijek koji nema dozvolu za promet izdanu od strane Agencije, izuzev ako se ne radi o lijeku koji se interventno uvozi, odnosno stavi u promet lijek kojem je dozvola za stavljanje lijeka u promet ukinuta (članak 8. i članak 25. točka b);
- c) glede načina i mjesta izdavanja lijeka, izda lijek suprotno dozvoli o stavljanju lijeka u promet, odnosno režimu izdavanja lijeka (članak 25. točkac) i članak 44.);
- d) stavi u promet neispravan lijek ili medicinsko sredstvo (članak 25. točka d);
- e) izrađuje i stavlja u promet magistralne i galenske lijekove protivno odredbama ovog Zakona i propisima donesenim na temelju ovog Zakona (članak 16. i članak 25. točke j);
- f) stavi u promet na malo lijek ili medicinsko sredstvo koje nije nabavljeno od proizvođača odnosno veleprometnika lijekova odnosno medicinskih sredstava sukladno državnom Zakonu (članak 25. točki i)j) i k);
- g) se prekorači visina maloprodajne marže lijeka, kao i ako se prekorače referalne cijene lijeka (članak 25. točka i));
- h) ne osigura magistra farmacije odnosno na radnom mjestu magistra farmacije upošljava osobe drugog zdravstvenog usmjerenja (članak 25. točkom) i članak 35. stavak (2);
- i) ne postupi, odnosno postupi protivno rješenju farmaceutskog inspektora (članak 59. i 60.).

(2) Za prekršaj iz stavka (1) ovog članka kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 500,00 do 3.000 KM i odgovorna osoba u pravnoj osobi.

(3) Za prekršaj iz stavka (1) ovog članka kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 500,00 do 1.500 KM i magistar farmacije koji obavlja privatnu praksu.

(4) Za prekršaj iz stavka (1) točkaa), e), f) i i) ovog članka kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 500,00 do 1.500 KM i vlasnik specijalizirane trgovine za promet medicinskim sredstvima na malo.

(5) Pored novčane kazne, počinitelju prekršaja iz stavka (1) ovog članka može se izreći zabrana vršenja djelatnosti u razdoblju do šest mjeseci, a s ciljem sprječavanja budućeg činjenja prekršaja.

Članak 62.

(Kazne za prekršaj pravne osobe)

(1) Novčanom kaznom u iznosu od 7.500 do 13.000 KM kaznit će se za prekršaj pravna osoba ako:

- a) ne vodi propisane evidencije, dokumentaciju suglasno ovom Zakonu i ne podnosi izvješće o tome mjerodavnom tijelu (članak 25. točkan), članak 27. točkag) i članka 47. do 52.);
- b) prometuje lijekovima i medicinskim sredstvima humanitarnog porijekla suprotno odredbama ovog Zakona i propisima donesenim na temelju ovog Zakona (članak 26.);
- c) ne osigura potrebne uvjete u zdravstvenoj ustanovi prilikom primjene lijekova (članak 25.);
- d) ne vrši zbrinjavanje farmaceutskog otpada, kao i medicinskih sredstava koja nisu za uporabu sukladno odredbama ovog Zakona (članak 25. točka h) i članak 27. točke e);
- e) ne obavlja izvršenje ostalih obveza predviđenih u članka 25. i 27. ovog Zakona;
- f) omogućiti samostalan rad ljekarničkom djelatniku koji ne ispunjava uvjete propisane ovim Zakonom (članak 32.);
- g) ne omogućiti obavljanje farmaceutsko-inspekcijskog nadzora farmaceutskom inspektoru odnosno izuzimanje potrebne količine lijekova i medicinskih sredstava za potrebe kontrole kvalitete (članak 25. točka g) i članak 27. točka d);
- h) stavi lijekove u promet na malo putem Interneta (članak 36. stavak (4)).

(2) Za prekršaj iz stavka (1) ovog članka kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 250,00 do 2.000 KM i odgovorna osoba u pravnoj osobi.

(3) Za prekršaj iz stavka (1) ovog članka kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 250,00 do 1.200 KM i magistar farmacije koji obavlja privatnu praksu.

(4) Za prekršaj iz stavka (1) točkaa), e), f), g) i h) ovog članka kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 250,00 do 1.200 KM i vlasnik specijalizirane trgovine za promet medicinskim sredstvima na malo.

(5) Pored novčane kazne, počinitelju prekršaja iz

stavka (1) ovog članka može se izreći zabrana vršenja djelatnosti u razdoblju do šest mjeseci, a s ciljem sprječavanja budućeg činjenja prekršaja.

Članak 63.

(Kazne za pravne osobe)

(1) Novčanom kaznom u iznosu od 5.000 do 10.000 KM kaznit će se za prekršaj pravna osoba, stručna institucija i tijelo koje, u okviru svoje djelatnosti, dođe u posjed lijeka te propusti rukovati lijekom sukladno uputstvu naručitelja usluge s ciljem sprječavanja promjene kvalitete lijeka, odnosno sprječavanja njegove zlouporabe (članak 28.).

(2) Za prekršaj iz stavka (1) ovog članka kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 250,00 do 1.800 KM i odgovorna osoba u pravnoj osobi.

Članak 64.

(Kazne za ljekarničkog djelatnika)

Novčanom kaznom u iznosu od 250,00 do 1.500 KM kaznit će se za prekršaj ljekarnički djelatnik ako ga farmaceutski inspektor zatekne:

- a) da neovlašteno rukuje lijekovima, te djelatnik koji izdaje lijekove u ljekarni suprotno utvrđenom režimu izdavanja lijekova, magistralnih i galenskih lijekova (članak 37. stavak (2), članak 44. stavak (1), članak 46. stavak (3));
- b) da radi bez položenog stručnog ispita odnosno bez licence (članak 33.);
- c) stavi lijekove u promet na malo putem Interneta (članak 36. stavak (4));
- d) izda lijek ili medicinsko sredstvo u slučaju neispravne medicinske dokumentacije (članak 38. točka b);
- e) povrijedi pravila čuvanja profesionalne tajne (članak 39.);
- f) ostvari neposrednu ili posrednu materijalnu korist od osobe kojoj izdaje lijek (članak 44. stavak (2));
- g) u provođenju mjera i radnji suprotnih zakonu.

Članak 65.

(Kazne za fizičku osobu)

Novčanom kaznom u iznosu od 500,00 do 1.500 KM kaznit će se za prekršaj fizička osoba ako ga farmaceutski inspektor zatekne:

- a) da bez odobrenja mjerodavnog tijela prometuje lijekovima na malo i bez dokaza o njihovom porijeklu;
- b) oglašava prodaju lijekova na malo u javnosti suprotno odredbama Zakona o lijekovima i medicinskim sredstvima.

POGLAVLJE XIII.

PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 66.

(Provedbeni propisi)

(1) U roku od 3 mjeseca od dana stupanja na snagu

ovog Zakona, ministar će donijeti provedbene propise na temelju ovog Zakona kojima se regulira sljedeće:

- a) bliži uvjeti glede prostora, opreme i kadra, kao i kriterije za osnivanje i obavljanje ljekarničke djelatnosti u ljekarnama zdravstvenim ustanovama i ljekarnama u privatnoj praksi (članak 12. stavak (4),
- b) sadržaj i način vođenja registra (članak 23. stavak (2),

(2) Propisi iz stavka (1) ovog članka sadržavat će odredbe koje jamče jednake mogućnosti, zabranjuju diskriminaciju na temelju spola, i osiguravaju da podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju budu razvrstani po spolu.

Članak 67.

(Usklađivanje sa ovim Zakonom)

Postojeće ljekarne zdravstvene ustanove odnosno ljekarne u privatnoj praksi, kao i specijalizirane trgovine za promet medicinskim sredstvima na malo, dužne su uskladiti svoju organizaciju i poslovanje s odredbama ovog Zakona i propisima donesenim na temelju ovog Zakona u roku od 16 mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona.

Članak 68.

(Standardi AKAZ)

Uvjet predviđen za obavljanje djelatnosti u ljekarnama kao zdravstvenim ustanovama iz članka 12. stavak (1) točka d) ovog Zakona primjenjivat će se nakon što AKAZ definira sustav sigurnosnih standarda u zdravstvenim ustanovama, te otpočne obavljati kontinuirano praćenje i procjenu sigurnosnih standarda u zdravstvenim ustanovama, što uključuje i izdavanje certifikata o zadovoljenju standarda sigurnosti.

Članak 69.

(Stupanje na snagu)

Ovaj Zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke".

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
- SKUPŠTINA -
Broj: 01-02-1-XXII-336/21
Široki Brijeg, 31. ožujka 2021. godine

PREDSJEDNIK
Ivan Jelčić

196

Na temelju članka članka 26. točka e) Ustava Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke”, broj: 1/96, 2/99, 14//00, 17/00, 1/03, 10/04 i 17/11), članka 9. Zakona o upravljanju otpadom („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 33/03; 72/09 i 92/17), članka 98. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke”, broj: 10/03), Skupština Županije Zapadnohercegovačke na 22. sjednici, održanoj dana 31. ožujka 2021. godine, donijela je:

O D L U K U O DONOŠENJU PLANA UPRAVLJANJA OTPADOM ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE 2021. - 2031.

Članak 1.

(Donošenje plana)

Donosi se Plan upravljanja otpadom Županije Zapadnohercegovačke 2021.- 2031.

Članak 2.

(Plan kao sastavni dio Odluke)

Plan upravljanja otpadom Županije Zapadnohercegovačke 2021.-2031. je sastavni dio ove Odluke.

Članak 3.

(Stupanje na snagu)

Ova Odluka stupa na snagu osmog dana od dana objave u „Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke“.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
-SKUPŠTINA-
Broj: 01-02-2-XXII-338/21
Široki Brijeg, 31. ožujka 2021. godine

Predsjednik
Ivan Jelčić

SKRAĆENICE

BD	Brčko Distrikt
BH PRTR	Registar o postrojenjima i zagađivanjima BiH (engl. <i>Bosnia and Herzegovina Pollutant Release and Transfer Registrers</i>)
BiH	Bosna i Hercegovina
CUO	Centar za upravljanje otpadom
DOO	Društvo s ograničenom odgovornošću
EBRD	Europska banka za obnovu i razvoj (engl. <i>European Bank for Reconstruction and Development</i>)
EC	Europska komisija (engl. <i>European Commission</i>)
EU	Europska unija (engl. <i>European Union</i>)
EEO	Električni i elektronski otpad
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FFS	Fitofarmaceutska sredstva
FMERI	Federalno ministarstvo energetike, rudarstva i industrije
FMF	Federalno ministarstvo financija
FMOiT	Federalno ministarstvo okoliša i turizma
FMPViŠ	Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva
FMPU	Federalno ministarstvo prostornog uređenja
FPUO	Federalni plan upravljanja otpadom
FZPR	Federalno zavod za programiranje razvoja
FzZO	Fond za zaštitu okoliša
HE	Hidroelektrana
JKP	Javno komunalno poduzeće
JKUP	Javno komunalno uslužno poduzeće
JP	Javno poduzeće
JPP	Javno privatno partnerstvo
JU	Javna ustanova
KEAP	Županijski plan zaštite okoliša
LEAP	Lokalni ekološki akcijski plan
MBO	Mehaničko-biološka obrada otpada
MG	Ministarstvo gospodarstva
MPUGZO	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša
MZRISS	Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi

NIMBY	“Ne u mom dvorištu” (engl. <i>Not In My Backyard</i>)
NVO	Nevladina organizacija
PCB	Poliklorirani bifenili
PCT	Poliklorirani terfenili
PP	Prostorni plan
PS	Pretovarna stanica
PUO	Plan upravljanja otpadom
RCUO	Regionalni centar za upravljanje otpadom
RD	Reciklažna dvorišta
REC BiH	Regionalni centar za zaštitu okoliša za Centralnu i Istočnu Europu, Ured za Bosnu i Hercegovinu
RH	Republika Hrvatska
RSD	Regionalni sanitarni deponij
SIDA	Švedska međunarodna agencija za razvoj i suradnju (engl. <i>Swedish International Development Agency</i>)
SB	Svjetska Banka
UNEP	Program Ujedinjenih naroda za okoliš (engl. <i>United Nations Environment Programme</i>)
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih naroda (engl. <i>United Nations Development Programme</i>)
ZzJZ	Zavod za javno zdravstvo
ZO	Zeleni otoci
ZUO	Zakon o upravljanju otpadom
ŽZH	Županija Zapadnohercegovačka

1 UVOD I POLAZNE OSNOVE

1.1 UVOD

Zakon o upravljanju otpadom FBiH (ZUO FBiH) („Službene novine FBiH“, br. 33/03, 72/09 i 92/17) predstavlja pravni okvir za uspostavu sustava upravljanja svim kategorijama i vrstama otpada. Jedan od segmenata funkcionalnog sustava jeste i planiranje koje je Zakonom o upravljanju otpadom stavljeno u nadležnost entitetskih (Članak 8), županijskih (Članak 9) i općinskih vlasti (Članak 10).

Nacionalni i entitetski planovi upravljanja otpadom su uglavnom strateškog karaktera, s utvrđenim ciljevima, dok županijski plan, pored ovih elemenata je još i akcijski orijentiran. On predstavlja operativni plan s opisima postojećeg sustava za upravljanje otpadom na razini županije (npr. sustava skupljanja otpada, postrojenja za obradu, i dr.), te mjerama koje teže poboljšanju postojećeg sustava kako bi se dosegli strateški ciljevi iz dokumenata višeg reda (Federalne strategije zaštite okoliša, Federalnog plana upravljanja otpadom) i usklađenost s domaćom i EU legislativom iz ovog područja.

Prema članku 9. *Zakona o upravljanju otpadom* („Službene novine FBiH“, broj: 33/03, 72/09 i 92/17) Plan upravljanja otpadom je zakonska obveza županija, ali istovremeno odražava složenost aktivnosti upravljanja otpadom, te predstavlja instrument oko kojeg se trebaju složiti svi relevantni nadležni organi u općinama i na temelju kojeg će se planirati aktivnosti i ulaganja u sektor upravljanja otpadom. Članak 10. ZUO-a FBiH navodi da će se županijskim propisom utvrditi zadaci općina u izradi općinskih planova upravljanja otpadom. Do sada takav Propis na razini Županije Zapadnohercegovačke (ŽZH) nije donesen.

Plan upravljanja otpadom Županije Zapadnohercegovačke (PUO ŽZH) je operativni dokument koji sadrži temeljne podatke o Županiji, pregled trenutnog stanja i najvažnijih problema u području upravljanja otpadom, kao i prijedlog akcija za njihovo rješavanje na opću korist i dobrobit svih građana te usklađenost s domaćom i legislativom Europske unije (EU) iz ovog područja. Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH-a (MPUGZO ŽZH) nadležno je, između ostalog, za gospodarenje otpadom u županiji. Ovaj PUO ŽZH definira preduvjete za održivi integrirani sustav upravljanja otpadom za razdoblje od 10 godina, s mogućnošću da se tokom realizacije ovoga Plana mogu vršiti prilagođavanja sukladno izmijenjenim uvjetima i uz uvažavanje vremenskih i gospodarskih ograničenja. PUO ŽZH-a je zasnovan na principima integriranog upravljanja otpadom koje za cilj ima uspostavu regionalnih/gradskih centara za upravljanje otpadom, te prateće infrastrukture koja uključuje pretovarne stanice (PS), reciklažna dvorišta (RD) i zelene otoke (ZO).

Izrada PUO ŽZH-a za razdoblje 2021.-2031. godina je dio projekta „*Izrada Županijskih planova upravljanja otpadom u 3 Županije: Hercegovačko-neretvanska, Zapadnohercegovačka i Posavska*“, koji je započeo potpisivanjem Ugovora između Fonda za zaštitu okoliša FBiH (FzZO FBiH), financijera projekta i Regionalnog centra za zaštitu okoliša za Centralnu i Istočnu Europu i Ureda za Bosnu i Hercegovinu (REC BiH).

Realizaciji projekta za ŽZH se pristupilo u studenom 2018. godine, u partnerstvu s MPUGZO ŽZH-a, a na temelju Odluke navedenog ministarstva br. 06-01-23-206-1/18 od 29.11.2018. godine i Sporazuma o suradnji koji je potpisan između REC BiH i Ministarstva. Plan je urađen na temelju terenskih obilazaka, postojeće raspoložive dokumentacije, informacija dobivenih od MPUGZO ŽZH, općinskih/gradskih službi nadležnih za upravljanje otpadom u 4 općine/grada iz ŽZH-u, javnih komunalnih poduzeća iz općina/gradova, a koji su važni sudionici u upravljanju otpadom, operatera sustava za upravljanje ambalažnim, elektroničkim i električnim otpadom, te FzZO FBiH i Federalnog ministarstva okoliša i turizma (FMOiT).

1.2 EUROPSKI TRENDVI U UPRAVLJANJU OTPADOM

Politika Europske unije u području upravljanja otpadom odnosi se na racionalnu uporabu prirodnih resursa i na sprečavanje štetnih utjecaja lošeg upravljanja otpadom na život i zdravlje ljudi i okoliš u cjelini. Direktive o otpadu Europske unije predstavljaju okvir za upravljanje otpadom unutar zemalja članica Europske unije. Legislativa Europske Unije zahtijeva od zemalja članica, te zemalja u tranziciji, razvoj Planova upravljanja otpadom sukladno relevantnim direktivama, čija je ključna uloga uspostava održivog upravljanja otpadom. Temelji politike gospodarenja otpadom u EU sadržani su u Rezoluciji Vijeća Europe o strategiji gospodarenja otpadom (97/C76/01) koja se temelji na Okvirnoj direktivi o otpadu (74/442/EEC) i ostalim propisima o gospodarenju otpadom u EU.

Temeljni cilj navedene Okvirne direktive o otpadu bio je uspostavljanje sustava za koordinirano integrirano upravljanje otpadom u Europskoj uniji s ciljem da se ograniči proizvodnja otpada. Prema Rezoluciji Vijeća EU-a ključna europska načela u upravljanju otpadom su:

- **Prevenција (sprječavanje) nastajanja otpada** -u cilju očuvanja okoliša i prirodnih resursa, generiranje otpada mora biti minimizirano i izbjegnuto gdje god je to moguće
- **Reciklaža i ponovna uporaba** -ukoliko se generiranje otpada ne može prevenirati, nužno ga je u najvećoj mogućoj mjeri ponovno upotrijebiti ili reciklirati ili iskoristiti u procesu povrata odnosno proizvodnji energije
- **Poboljšanje konačnog zbrinjavanja (odlaganja) i nadzora** – u slučajevima gdje se otpad ne može ponovno koristiti, nužno ga je tretirati i adekvatno i sigurno odložiti ili spaliti. Obje ove metode zahtijevaju monitoring s obzirom na mogućnost opasnih i štetnih utjecaja po okoliš.

U dokumentu *Kohezijska politika Europe kao podrška razvoju i zaposlenosti, Strateške smjernice zajednice 2014.-2020.g.*, zemlje članice zajednički nastoje maksimalno povećati gospodarsku dobit i smanjiti troškove na način da riješe zagađivanje okoliša na samom izvoru. U sektoru gospodarenja otpadom to znači da se prvenstvo daje prevenciji, reciklaži i biološkoj razgradnji otpada koje su jeftinije i osiguravaju višu zaposlenost u odnosu na spaljivanje i odlaganje otpada.

Ostale važne europske direktive u području gospodarenja otpadom su:

- Okvirna direktiva o otpadu (2006/12/EC),
- Direktiva o odlagalištima (1999/31/EC),
- Direktiva o opasnom otpadu (91/689/EC) s dodacima (94/31/EC, 166/2006),
- Direktiva o mulju s uređaja za pročišćavanje otpadnih voda (86/278/EEC),
- Direktiva o spaljivanju otpada (2000/76/EC),
- Direktiva o ambalaži i ambalažnom otpadu (94/62/EC) s dodacima (2005/20/EC, 2004/12/EC, 1882/2003).

1.3 CILJEVI PLANA UPRAVLJANJA OTPADOM

Federalna strategija upravljanja otpadom (2008.g.), kao dio *Federalne strategije zaštite okoliša*, dala je ocjenu postojećeg stanja u upravljanju otpadom, postavila strateške i operative ciljeve razvoja sektora upravljanja otpadom, te mjere za njihovo dostizanje. Međutim ova strategija kao i Federalni plan upravljanja otpadom su istekli i očekuje se izrada novih dokumenata.

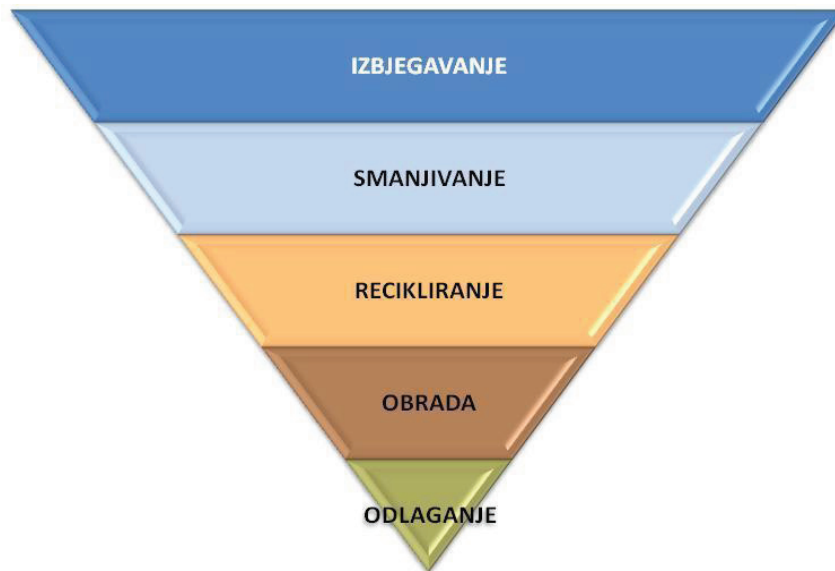
Temeljni zadatak Plana upravljanja otpadom na području Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021.-2031.g., kao provedbenog dokumenta, je organiziranje provođenja njenih glavnih ciljeva. Glavni cilj izrade Plana upravljanja otpadom na području ŽZH-a je stvaranje tehničkih preduvjeta za početak uvođenja adekvatnog sustava upravljanja otpadom na tom području, zasnovanog na principima **integriranog upravljanja otpadom**. Plan treba biti temeljen na načelima održivog razvoja i to na principima:

- Preventivnog djelovanja na nastajanje otpada,
- Prikupljanja i razvrstavanja nastalog otpada,
- Vrednovanja otpada (ponovna uporaba i reciklaža),
- Sigurnog odlaganja otpada.

Ovi principi označavaju povijesnu evoluciju u sustavu upravljanja otpadom, dajući najveći prioritet infrastrukturnom aspektu, uključujući aspekte ljudskog zdravlja i okoliša, te konačno integrirajući pitanja održanja prirode i resursa.

Jedan takav integrirani sustav upravljanja otpadom moguće je uspostaviti na način da se zadovolje postavljeni prioriteti (Slika 1) preko uspostave mehanizama za:

- Minimalno nastajanje otpada, posebno svođenje opasnih karakteristika takvog otpada na minimum,
- Smanjenje nastalog otpada po količini, posebno uzimajući u obzir tokove otpada,
- Tretiranje otpada na način kojim se osigurava povrat sekundarnih sirovina iz otpada,
- Odlaganje na odlagališta, na okolišno prihvatljiv način, onih vrsta otpada koje ne podliježu povratu sastavnica, ponovnoj uporabi ili proizvodnji energije.

Slika 1. Prioriteti upravljanja otpadom

Granice između temeljnih postupaka upravljanja otpadom nisu čvrsto određene, već ovise o sociološkim, gospodarskim, tehnološkim, okolišnim, te ostalim utjecajima svakog područja. Postupci upravljanja otpadom su međusobno povezani i ne mogu se pojedinačno razmatrati izvan jedinstvene strategije. Ključnu ulogu u dostizanju održivosti integriranog sustava upravljanja otpadom ima upravo Plan upravljanja otpadom. Njegova temeljna svrha je analiza tokova otpada i mogućnosti za njegov tretman. Drugim riječima, Plan treba definirati okvir za sljedeće aspekte sustava upravljanja otpadom:

- Usklađivanje sa zahtjevima politike upravljanja otpadom definirane prvenstveno domaćim zakonodavstvom i strateškim planiranjem, s osvrtom na ciljeve definirane od strane Europske unije,
- Pregled svih tokova otpada na području od interesa Plana, kao i prikaz količina otpada nastalog na tom području, a sve s ciljem uspostavljanja kompatibilnosti vrsta otpada s mehanizmima namijenjenim za njihov tretman,

- Prikaz gospodarsko-financijskih zahtjeva uspostave i rada integriranog sustava upravljanja otpadom.

Uspostava integriranog sustava upravljanja otpadom, sa svojim komponentama odvojenog prikupljanja i iskorištavanja korisnog dijela otpada, javlja se kao nužnost u funkciji smanjenja ukupnih troškova, ali i obveza koje će proizići iz budućih zakonskih obveza.

Ciljevi Plana upravljanja otpadom na području ŽZH-a su u potpunosti usklađeni s ciljevima definiranim domaćom i EU legislativom i Programom aproksimacije propisa FBiH s pravnom stečevinom EU u području okoliša.

1.4 PLANSKO RAZDOBLJE

Plan upravljanja otpadom na području ŽZH-a definira aktivnosti na uspostavi i radu integriranog sustava upravljanja otpadom u razdoblju od sljedećih 10 godina. Proces planiranja je kontinuiran proces, ciklično se ponavlja sa svrhom revizije postignutog i poboljšanja trenutnog stanja pojedinih komponenti sustava, dok se planirane aktivnosti realiziraju prema redosljed u utvrđenom na način da sustavno prati implementaciju unaprijed zacrtanih ciljeva.

Razdoblje od 10 godina je fazno podijeljen prema prioritetima aktivnosti koje implementiraju kratkoročne i dugoročne ciljeve. Analiza postojećeg stanja sustava upravljanja otpadom na području ŽZH-a će utvrditi prioritete za rješavanje, a na temelju toga i pomoći u definiranju ciljeva. Fazno promatranje problematike uspostave i rada integriranog sustava upravljanja otpadom omogućava prvenstveno baznu uspostavu temeljnih preduvjeta za razvoj jednog takvog sustava, a potom uvođenje najefikasnijih mehanizama za tretman otpada.

1.5 METODOLOGIJA IZRADE PLANA

Plan upravljanja otpadom na području ŽZH-a je izrađen koristeći metodološke smjernice dane od strane Ministarstva za okoliš Europske unije¹. Prema tim smjernicama, uobičajeni tematski elementi koje Plan upravljanja otpadom treba sadržavati su sljedeći:

A. Opće postavke

1. Opća problematika upravljanja otpadom
2. Pregled zakonodavstva EU-a
3. Pregled nacionalnog zakonodavstva
4. Opis državne politike i glavna načela u vezi s upravljanjem otpadom
5. Opis ciljeva za specifične sredine (područja)
6. Podaci dobiveni kroz proces konzultacija

B. Analiza postojećeg stanja

1. Količina otpada
  - a) izvori otpada
  - b) tokovi otpada
  - c) mogućnosti upravljanja otpadom
2. Prikupljanje i obrada otpada

---

¹Preparing a Waste Management Plan – A methodological guidance note, European Topic Centre on Waste and Material Flows, European Commission, Environment DG, May2003.

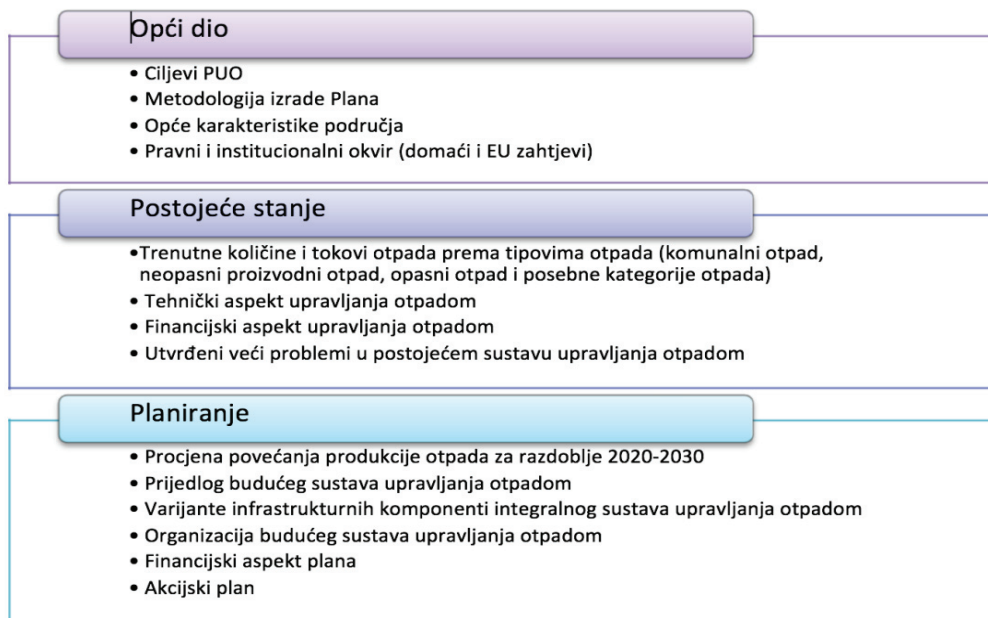
3. Gospodarski i finansijski aspekti
4. Procjena prethodno postavljenih ciljeva

C. Planiranje

- Pretpostavke za planiranje
- Odabir ciljeva
  - a) izvori otpada
  - b) tokovi otpada
  - c) mogućnosti upravljanja otpadom
- Akcijski plan s mjerama za postizanje postavljenih ciljeva
  - d) sustavi prikupljanja otpada
  - e) objekti u sustavu upravljanja otpadom
  - f) odgovornosti
  - g) gospodarski i finansijski aspekti

1.6 STRUKTURA PLANA

Direktiva o otpadu (2006/12/EC)² i Okvirna direktiva o otpadu (2008/98/EC)³ EU-a uspostavlja brojne zahtjeve po pitanju donošenja Plana upravljanja otpadom. Također, i u nekim ostalim EU direktivama postoje određeni zahtjevi koje treba zadovoljiti jedan takav plan. Za razliku od planova upravljanja otpadom na državnoj/entitetskoj razini koji imaju strateški karakter, županijski planovi su više orijentirani na planiranje konkretnih aktivnosti na predmetnom području s ciljem dostizanja strateških ciljeva.

Slika 2. Glavni elementi Plana upravljanja otpadom na području ŽZH-a

Struktura Plana upravljanja otpadom nije strogo definirana, ali svaki plan mora posjedovati komponente kojima se implementatorima pruža potpuna informacija. Plan upravljanja otpadom na

²Directive 2006/12/EC of the European Parliament and of the Council of 5 April 2006 on waste.

³Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives.

području ŽZH-a koncipiran je na način da zadovolji domaće i EU zahtjeve, specifične zahtjeve MPUGZO ŽZH-a te predloži rješenja problema upravljanja otpadom specifična za ŽZH (Slika 2).

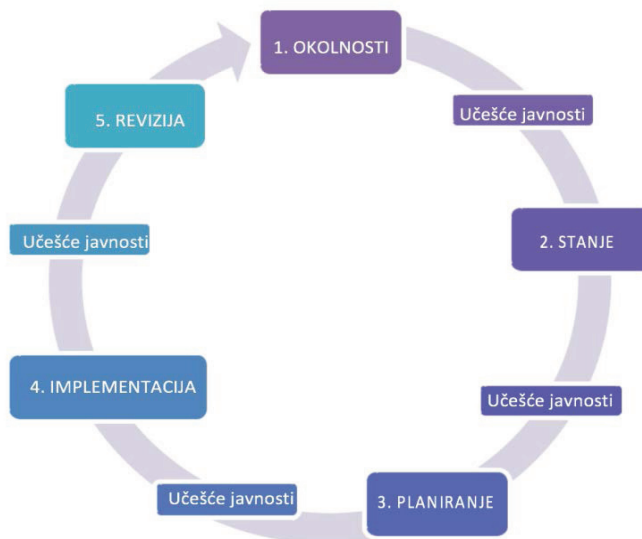
Opći dio Plana je zapravo uvodni dio koji daje pregled temeljnih zahtjeva za izradu Plana upravljanja otpadom, odnosno za uspostavu integriranog sustava upravljanja otpadom na području ŽZH-a. S obzirom da brojni domaće i međunarodni zahtjevi već unaprijed definiraju koncept jednog takvog sustava, Plan mora biti usuglašen s domaćim zakonodavstvom i temeljnim smjernicama koje postavljaju nove EU direktive. Ovo se posebno odnosi na ciljeve Plana i metodologiju njegove izrade.

Postojeće stanje sustava upravljanja otpadom analizira se na temelju raspoloživih, odnosno prikupljenih podataka i informacija o trenutnom stanju na predmetnom području. Ova faza podrazumijeva i seriju informativnih sastanaka odnosno anketiranja predstavnika svih većih operatora, bilo da su to komunalna poduzeća, gospodarski subjekti ili zdravstvene ustanove. Zatim se ocjenjuje trenutni sustav upravljanja otpadom na području na koje se Plan odnosi, revidiraju podaci o količinama i tokovima otpada, te identificiraju glavni problemi u vezi trenutno djelujućeg sustava postupanja s otpadom.

Planiranje tematski obuhvaća utvrđivanje ključnih ciljeva i akcijskog plana upravljanja otpadom, a obično se priprema sukladno zahtjevima EU-a i nacionalnog zakonodavstva. Središnji element u ovoj fazi predstavlja utvrđivanje operativnih ciljeva kojima će se realizirati strateški ciljevi postavljeni u dokumentima višeg reda. Plan definira Akcijski plan za tretiranje otpada prema kojem će se vršiti dalja implementacija ciljeva.

1.7 PROCES PLANIRANJA PLANA

Proces planiranja integriranog sustava upravljanja otpadom je neprekidan proces, u kojem se plan iterativno korigira u pravilnim vremenskim razmacima (**Slika 3**).

Slika 3. Proces planiranja Plana

Proces planiranja prikazan na gornjoj slici uvjetno se može podijeliti u šest faza, i to: (i) opća razmatranja, odnosno analiza okolnosti, (ii) postojeće stanje, (iii) postavljanje ciljeva i planiranje budućih aktivnosti, (iv) konzultativni proces, (v) implementacija Plana i (vi) revizija Plana.

Okolnosti. Na samom početku procesa planiranja nužno je precizno definirati okolnosti u kojima se nalazi sustav upravljanja otpadom na području Plana. U ovoj fazi procesa planiranja važno je

definirati sva ograničenja u koja se moraju uklopiti planirane aktivnosti. Također, nužno je utvrditi mehanizme sudjelovanja javnosti u procese za kompletno plansko razdoblje.

Status. Postojeće stanje sektora upravljanja otpadom se detaljno analizira u ovoj fazi. Na temelju podataka dobivenih mjerenjem ili podataka dobivenih od strane operatora sustava dolazi se do vrijednosti indikatora stanja. Cilj uspostave indikatora je praćenje stanja sektora kroz sve revizijske cikluse. U svakom ciklusu indikatori se ponovno računaju, dobivajući trend promjene vrijednosti indikatora. Na ovaj način se jednostavno prati efikasnost mjera propisanih u ranijem revizijskom ciklusu, a pomaže i u donošenju novih mjera za sljedeći ciklus s ciljem sveukupnog poboljšanja stanja sektora. Trend poboljšanja indikatora iz ciklusa u ciklus svjedoči o uspješnosti mjera propisanih i implementiranih kroz proces planiranja.

Planiranje. Na temelju utvrđenog stanja sektora za pojedine revizijske cikluse vrši se planiranje aktivnosti koje imaju za cilj poboljšanje stanja sektora implementirajući ranije definirane ciljeve. Aktivnosti su bazirane na novom konceptu upravljanja otpadom na području Plana. Akcijski plan koji je sastavni dio Plana upravljanja otpadom će precizno definirati tehničke aspekte aktivnosti, vremenski rok za njihovo izvršenje kao i odgovornosti za njihovu implementaciju.

Sudjelovanje javnosti. Vrlo bitan aspekt planiranja i implementacije Plana upravljanja otpadom je uključivanje javnosti u proces planiranja. Uključenost različitih dionika i šire javnosti u proces planiranja trebalo bi rezultirati donošenjem uravnoteženijeg koncepta i politike upravljanja otpadom te dati značajan doprinos prema dostizanju utvrđenih ciljeva. Pri tome treba uzeti u obzir osjetljivost samog procesa donošenja odluka s obzirom na različite razine relevantnih institucionalnih i političkih tijela, kulturno-tradicijske vrijednosti i ustrojstvo političkih i nevladinih institucija i organizacija. Priroda problematike upravljanja otpadom ima karakteristike vrlo osjetljive po pitanju prihvaćanja od strane svih zainteresiranih dionika. U svezi s tim, planiranje njihovog sudjelovanja u procesu je jedan od najvažnijih preduvjeta za uspješno provođenje Plana.

Implementacija se provodi vodeći se rokovima i dodijeljenim odgovornostima iz Akcijskog plana. Kako bi se planirane aktivnosti implementirale u cijelosti nužno je prethodno konstantno razvijati neophodne financijske mehanizme.

Revizija. Svaki revizijski ciklus se završava revizijom učinjenog. Revizije se provode periodično, a uvjetovane su promjenama u samom sustavu upravljanja otpadom, promjenama u legislativnim zahtjevima, nezadovoljavajućom razinom implementiranosti aktivnosti. Revizijama je moguće izmijeniti temeljna načela Plana, njegove ciljeve pa i sam Akcijski plan. S druge strane, svaka revizija podrazumijeva ponovno računanje indikatora stanja sektora kako bi se utvrdile promjene nastale u pojedinim revizijskim ciklusima.

2 OPĆE ZNAČAJKE PODRUČJA

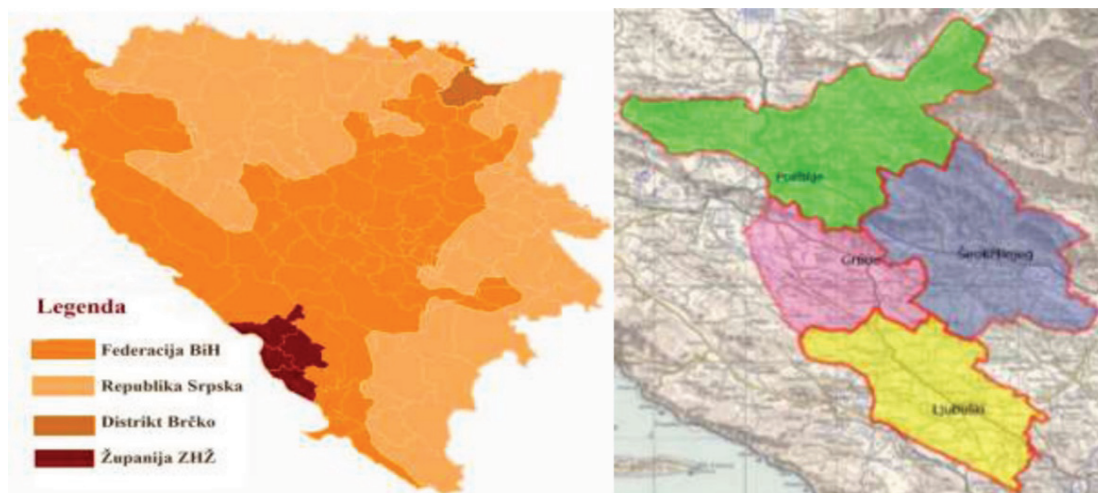
2.1 OPĆI OPIS PODRUČJA U OBUHVATU PLANA

Županija Zapadnohercegovačka se nalazi u jugozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine, odnosno zapadnom dijelu regije Hercegovina, uz granicu s regijom Dalmacije u susjednoj Republici Hrvatskoj (RH). ŽZH je utemeljena 1996. godine. Prostorno zauzima 1.362,20km² ili 5,22% površine FBiH, odnosno 2,66% BiH. Sjedište ŽZH je grad Široki Brijeg, a pored Grada Široki Brijeg, čine je još i grad Ljubuški te općine Grude i Posušje. Prostire se od sjeverne strane planine Čvrsnice pa sve do granice s Republikom Hrvatskom na zapadu i jugu, dok s istoka graniči s Hercegovačko-neretvanskom županijom. Najsjevernija točka ŽZH nalazi se na 43°39' N, dok najjužnije dopiru do 43°05' N. Najzapadnija točka locirana je na 17°05' E, a na istoku se ŽZH prostire do 17°43' E.

Grad/općina	Površina (km ²)	% površine ŽZH
Općina Posušje	461,1	33,85
Grad Široki Brijeg	387,6	28,45
Grad Ljubuški	292,7	21,49
Općina Grude	220,8	16,21
ŽZH	1.362,2	100,00

Tablica 1. Površina gradova/općina u sastavu ŽZH⁴

Kroz Županiju protječu tri rijeke: Lištica, Trebižat i Ričina, a krasi ju i Blidinjsko jezero. Najviši planinski vrh je Pločno na Čvrsnici (2.228 m). Prostor ŽZH-a ima veliku i gospodarski mjerljivu vrijednost položaja u širem prostoru, pa se prostor sve više nameće kao temeljni resurs za razvoj ŽZH-a. Vrijednost prostora čini bogatstvo različitosti, s mnogo jedinstvenih motiva, krajolika, prirodnih fenomena i ljepota. Prostor ŽZH-a ima zdravu sredinu, čisti zrak, osobito planinski, te relativno zdravo poljoprivredno tlo. Raznolike prirodne i zemljopisne karakteristike područja pružaju mogućnosti za život i gospodarski razvoj utemeljen na poljoprivrednoj proizvodnji, stočarstvu, industriji građevnih materijala i turizmu. S nekima od resursa može se i dalje dugoročno računati,

dok drugi postaju kritični za daljnji razvoj.

Slika 4. Položaj ŽZH u FBiH i BiH (lijevo); Grad Široki Brijeg, Grad Ljubuški i općine u ŽZH (desno)⁵

⁴Prostorni plan ŽZH za razdoblje od 2012. do 2032. godine.

Većina teritorija ŽZH-a pripada makroregiji *Niske (Primorske) Hercegovine*, a dio Općine Posušje (Rakitno, Tribistovo i Blidinje) pripada makroregiji *Visoke (Planinske) Hercegovine*. Nadmorska visina kreće se od 22,2 m n.m. na jugoistoku ŽZH-a (izlazak rijeke Trebižat prema Općini Čapljina) do 2.228 m n.m. na sjeveroistoku ŽZH-a (vrh planine Čvrsnice Pločno u Općini Posušje), pri čemu vrijednost srednje nadmorske visine iznosi 625 m n.m. Nadmorske visine rastu od juga prema sjeveru, odnosno povećavaju se s udaljenošću od mora.

U geomorfološkom smislu, prostor ŽZH-a leži u prostoru jače poremećenih dijelova središnjih Dinarida (sjeverni dio ŽZH-a), te središnji i južni dio ŽZH-a u području hercegovačkog krša koji karakteriziraju tipične forme srednje visokog dijela krša (visovi do 1.000 m n.m. se smjenjuju s krškim dolinama i poljima). Horizontalni rasjedi na ovom području su obilježili tektonsku strukturu, te su odigrali ključnu ulogu prilikom oblikovanja reljefnog habitusa ŽZH-a.

Geotektonski sklop i geološka građa uvjetovali su formiranje krškog i krško-korozijskog reljefa, te reljefnih oblika s velikim zaravnima u karbonatnim sedimentnim naslagama, koji ima dominantnu rasprostranjenost na području ŽZH-a. Najznačajniji morfološki oblici u ovom krškom području su jame, pećine, ponori i krška polja, koja predstavljaju važan i kompleksan krški fenomen. Izdužena su, s tim da im se duža os poklapa s pravcem pružanja slojeva i struktura, dok su po obodu smještene vrela, estavele i ponori. Veći ponori i ponorske zone smješteni su po pravilu u najnižem dijelu polja koji je u razdoblju velikih padalina uglavnom poplavljen.

Na klimu ŽZH-a utječu blizina Jadranskog mora, reljef i nadmorska visina. Zbog svog smještaja u zaleđu srednjodalmatinske obale i okruženja planinskim masivima Biokova sa zapada, Vrana i Čvrsnice sa sjevera, te Čabulje sa sjeveroistoka, relativno malo područje koje obuhvaća ŽZH, a odlikuje se veoma raznolikom klimom. Niski dio mediteranske regije pripada mediteranskoj klimi, dok nešto viši reljefno zatalasani, izmijenjeno mediteranskoj, a planinski dijelovi pripadaju pretplaninskim i planinskim utjecajima.

Najjužniji dijelovi imaju u prosjeku najviše godišnje temperature zraka, dok idući prema sjeveru prosječne temperature zraka postupno opadaju. Veliko ljetno zagrijavanje posljedica je nedostatka biljnog pokrova na vapnencima. Visoke temperature dostižu maksimum tijekom ljetnih mjeseci od lipnja do kolovoza, a najniže temperature su uglavnom od studenog do ožujka. U područjima visoke zone razmjerno niske zimske temperature rezultat nadmorske visine, duljine osunčanosti i utjecaja kontinenta, te sjevernih vjetrova. Dijelovi Općina Grude, Posušje i Grada Široki Brijeg imaju povremeni utjecaj hladnih vjetrova s planina Vran, Čvrsnice i Čabulje, čime je utjecaj mediteranske klime znatno smanjen. Značajan doprinos takvom stanju daje planina Biokovo koja presijeca izravni utjecaj Jadranskog mora.

Raspored prosječnih godišnjih količina padalina je obrnuto razmjeran rasporedu prosječnih godišnjih temperatura zraka (Zupčević i Spahić, 1998.g.). U pojasu mediteranske klime godišnja količina padalina se kreće između 1.000 i 1.500 l/m², kojih ima tokom cijele godine, najmanje u srpnju i kolovozu (samo 30 l/m²), a najviše tokom proljetnih i jesenjih mjeseci (preko 150 l/m² prosječno), pri čemu je najkišovitiji mjesec listopad (200 mm u prosjeku). Snijega skoro i da nema. Zabilježena je pojava snježnog pokrivača do 1 cm visine, no trajanje je simboličnih 3-9 dana. Zahvaljujući blagim zimama tokom cijele godine moguća je vegetacija određenih kultura (trava, žitarice, zimsko povrće i dr.). Ljetne suše uvjetuju da se kulture trebaju navodnjavati.

Tijekom godine na području ŽZH-a se smjenjuju regionalni vjetrovi: južni (jugo) iz doline rijeke Neretve i s primorja, u proljeće, koji znatno potpomaže rast vegetacije, i sjeverni (bura) iz sjevernog kontinentalnog zaleđa. U dolinama i poljima postoje lokalna strujanja koja pušu paralelno s okolnim planinskim vijencima. U prostoru Grada Ljubuškog, te dijelovima Općine Grude i Grada Širokog Brijega pod jakim utjecajem mediteranske klime, bura je dominantna, uz smjene s južnim vjetrom.

---

⁵Studija komunalnog gospodarstva Županije Zapadnohercegovačke (2011.g.).

Najmirniji mjesec je listopad, a veljača najvjetrovitiji. Bura je najizraženija u zimskom razdoblju, a ruže vjetra ovise od orografije terena.

2.2 STANOVNIŠTVO

Stanovništvo je temelj društvenog, gospodarskog i kulturnog života, pa su kratko analizirane razvojne tendencije do posljednjeg rata, te nove činjenice nakon posljednjeg popisa stanovništva iz 2013. godine, prvog nakon čak 22 godine.

Općina Grad ŽZH-a	1971.g.	1981.g.	1991.g.	Popis 2013.g.		
				muškarci	žene	ukupno
Grude	19.203	17.767	16.358	8.621	16.358	17.308
Ljubuški	28.269	27.603	28.340	14.022	28.340	28.184
Posušje	16.882	16.455	17.134	10.287	17.134	20.477
Š. Brijeg	27.285	26.076	27.160	14.381	27.160	28.929
ŽZH	91.639	87.901	88.992	47.311	47.587	94.898

Tablica 2. Broj stanovnika po općinama u ŽZH prema popisima u razdoblju 1971.-2013. godina⁶

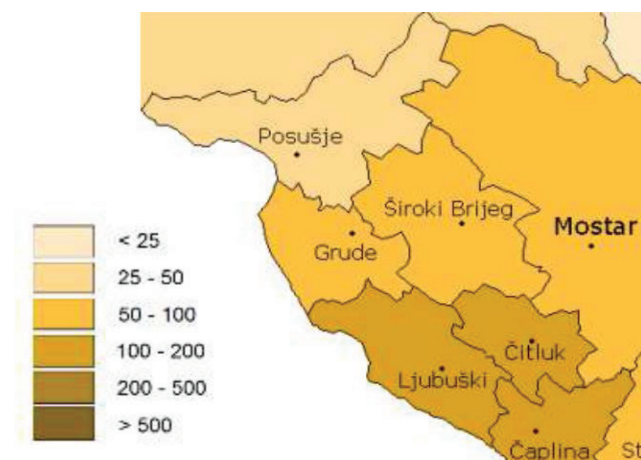
Ukoliko se samo baziramo na ŽZH, tu imamo povećanje broja stanovnika s 88.992 (1991.g.) na 94.898 (2013.g.), odnosno za nešto više od 6.000 ili za 6,64%. Pri tome, tri općine bilježe povećanje stanovnika u odnosu na prijeratni popis: Posušje za 19,51%, Široki Brijeg za 6,51% i Grude za 5,81%, dok Ljubuški bilježi smanjenje za 0,55%.

Prosječna starost stanovnika ŽZH-a iznosi 38,51 godina, i to: muškarci 37,37, a žene 39,66, što je gotovo istovjetno prosjeku u FBiH (38,47), te nešto manje u odnosu na prosjek BiH (39,51).

Analizirajući udio stanovnika s visokim stručnom spremom unutar stanovništva starijeg od 15 godina, u ŽZH-u on iznosi 12,1%, što je znatno više nego u FBiH (10,1%) i BiH (9,6%). Gledano po općinama prednjače Grad Široki Brijeg s 12,7% i Općina Ljubuški sa 12,6%, Općina Grude ima 12,0%, a najmanje visokoobrazovanih ima Općina Posušje sa 10,7%.

Od ukupno 94.898 stanovnika u ŽZH, na radno stanovništvo otpada 78.046. Broj radne snage je 32.324, od čega 25.081 (77,5%) zaposlenih i 7.263 (22,5%) nezaposlenih, što je manje od prosjeka u FBiH (24,0%), odnosno BiH (24,1%).

Prosječna gustoća naseljenosti u ŽZH-u je 69,7 stanovnik/km², što je značajno niže od prosjeka u FBiH (85,0), te nešto niže od prosjeka u BiH, gdje je prosječna gustoća u BiH smanjena s 85,5 na 69,0 stanovnik/km². Najveća gustoća je u Općini Ljubuški (97,5 stanovnik/km²), a najmanja u Općini Posušje (44,4 stanovnik/km²), koja se i dalje svrstava u slabije naseljena područja.

Slika 5. Gustoća naseljenosti po općinama ŽZH-a i susjednim općinama po popisu iz 2013. godine

⁶Federalni zavod za statistiku; Popis stanovništva 2013. godine.

2.3 GOSPODARSKE DJELATNOSTI

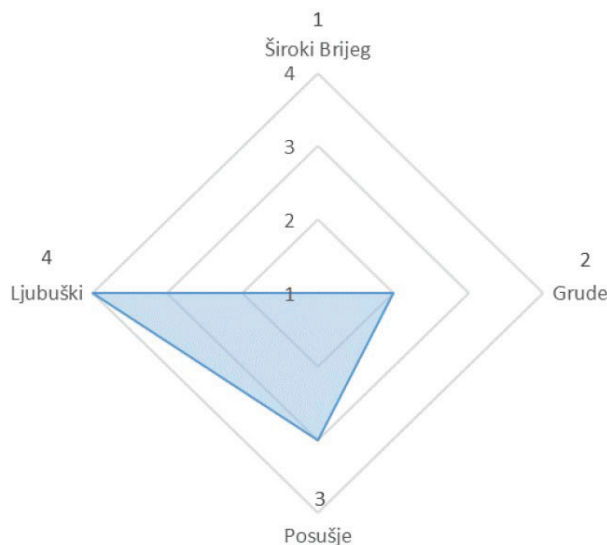
Za analizu gospodarskih i drugih kretanja u ŽZH-u uporabljeni su službeni podaci Federalnog zavoda za statistiku kao i podaci iz Federalnog zavoda za programiranje razvoja. Struktura gospodarstva ŽZH-a po sektorima, sa stanovišta registriranih poslovnih subjekata, se vidi jasno iz donje tablice.

Vrsta djelatnosti	Pravne osobe	Obrt
	3.310	2.137
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	96	506
Vađenje ruda i kamena	20	/
Prerađivačka industrija	400	231
Opskrba električnom energijom, plinom i vodom	12	10
Snabdijevanje/opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, upravljanje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	22	1
Građevinarstvo	171	99
Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala	981	406
Prijevoz i skladištenje	129	43
Djelatnosti pružanja smještaja te priprema i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo)	40	452
Informacije i komunikacije	55	20
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	12	6
Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne	19	2
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	149	131
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	39	20
Javna uprava i odbrana; obvezno socijalno osiguranje	135	/
Obrazovanje	72	25
Djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite	52	30
Umjetnost, zabava i rekreacija	252	14
Ostale uslužne djelatnosti	654	141

Tablica 3. Registrirani poslovni subjekti prema područjima KD BiH 2010, stanje 31.12.2019.g.⁷

Gospodarstvo ŽZH-a je proteklih godina bilježilo određeni rast. Prema statističkim podacima FZPR-a, ukupan broj poslovnih subjekata u ŽZH-a 31.12.2019. godine je iznosio 5.447 (4,8% od broja poslovnih subjekata u FBiH), od čega pravnih lica 3.310, registriranih podružnica 892, a registriranih obrtnika 2.137. Po izračunu indeksa razvijenosti FZZPR-a u 2019. godini na 1. mjestu po rangui razvijenosti unutar ŽZH-a je Grad Široki Brijeg, dok je na posljednjem mjestu Grad Ljubuški.

⁷Županija Zapadnohercegovačka u brojkama, Federalni zavod za statistiku, 2020.g.

Grafikon 1. Razina razvijenosti po općinama/gradovima ŽZH-a 2019.g.⁸

U ŽZH-u prosječan broj zaposlenih u 2019.g. iznosi 20.020, što je u odnosu na prethodnu godinu više za 698 ili za 3,6%. Broj zaposlenih u ŽZH-u sudjeluje u ukupnom broju zaposlenih u FBiH s 3,8%. Povećanje broja zaposlenih zabilježeno je u svim općinama ŽZH-a, najviše u Ljubuškom za 5,6%, Posušju za 2,9% i Širokom Brijegu za 3,3% i Grudama za 2,7% u odnosu na prethodnu godinu.

Godina	Prosječan broj zaposlenih		Prosječna neto plaća u KM	
	2018.g.	2019.g.	2018.g.	2019.g.
Ukupno	19.322	20.020	796	861
Grude	3829	3931	937	1.022
Ljubuški	4465	4713	844	925
Posušje	3616	3721	705	759
Široki Brijeg	7412	7655	449	799

Tablica 4. Zaposlenost i plaće po općinama/gradovima ŽZH-a⁹

Registrirana nezaposlenost u ŽZH-u u 2019. godini iznosi 10.549 osoba koje traže zaposlenje, što je manje za 153 osobe ili 1,4% u odnosu na prethodnu godinu. Broj nezaposlenih u ukupnom broju nezaposlenih u FBiH sudjeluje s 3,4%. Najveći prosječan broj nezaposlenih osoba registriran je u Gradu Širokom Brijegu (1,2% od ukupnog broja nezaposlenih u FBiH) i Ljubuški (0,8%), dok je najmanji broj registriran u općini Grude (0,6%) i Posušje (0,7% od ukupnog broja nezaposlenih u FBiH).

U ŽZH-u prosječna neto plaća iznosi 796 KM što je u odnosu na 2017. godinu više za 1,0% i što je 89,5% u odnosu na prosjek FBiH. Povećanje prosječne mjesečne plaće zabilježeno je u skoro svim općinama/gradovima ŽZH-a, a najviše u Posušju za 5,1% dok je jedino smanjenje mjesečne plaće zabilježeno u Širokom Brijegu za 1,3% u odnosu na prethodnu godinu.

Za razvojnu politiku bitno je uočiti područja u zaostajanju i razviti sustav poticajnih mjera koje će voditi smanjenju razlika. U tome presudnu ulogu imaju nadležna tijela vlasti u općinama, ŽZH-a i FBiH. Slabije razvijena područja imaju manji porezni kapacitet i manje mogućnosti za osmišljavanje i provođenje mjera pa je nužno osnovati i odgovarajući fond za podršku razvoju tih područja. Postojeće gospodarske zone po općinama unutar ŽZH-a mogu biti zadržane i povećane u sljedećem

⁸ „Makroekonomski pokazatelji po županijama FBiH 2019.g.“, Federalni zavod za programiranje razvoja.

⁹ Županija Zapadnohercegovačka u brojkama, Federalni zavod za statistiku, 2020.g.

razdoblju. One su proizvod planskog pristupa u raspolaganju prostorom u prošlosti, te predstavljaju zaokružene prostorne cjeline koje su oslonjene na magistralnu i regionalnu cestovnu mrežu čime su postale dio šireg gospodarskog, prostornog sustava. Razvojem novih ključnih prometnica kroz prostor ŽZH-a, odnosno izgradnjom brze ceste do granice s RH, te autoceste u Koridoru Vc, koja presijeca prostor ŽZH-a u duljini od 8 km (čvorište Zvirici, granični prijelaz Bijača, te odmorište i prateći uslužni objekt Kravica, obostrano postavljen u odnosu na autocestu), znatno će se izmijeniti i uvjeti gospodarske aktivnosti, te poboljšati prometna povezanost ŽZH-a s RH i širim prometnim sustavom.

2.3.1 Industrija

Pošto ne posjeduje značajne prirodne resurse poput ugljena, drveta, rude, hidroenergije i slično, ŽZH nije ostvarivala kvalitetan gospodarski rast u proteklim desetljećima. To se odrazilo i na veću, prvenstveno gospodarsku emigraciju. Politika bivše države također je utjecala na izbjegavanje ulaganja u infrastrukturu i gospodarstvo, pa i industriju ovog područja. Time se smanjio postotak radno sposobnog i kvalificiranog stanovništva.

U posljednjoj dekadi dolazi do razvoja trgovine i Zapadna Hercegovina postaje važno tranzitno područje. Međutim, podaci o djelatnosti najznačajnijih tvrtki čije je sjedište u ŽZH-u pobijaju rašireno mišljenje kako u Hercegovini i danas uglavnom cvjeta trgovina. Uz veći broj trgovačkih tvrtki, značajniji poslovni subjekti su poduzeća iz područja metaloprerađivačke, mesne, građevinske i mineralne industrije. Razvijena je proizvodna industrija piva, svijeća, obuće, grafičkih proizvoda, građevinskih proizvoda, elektro kablova, opreme za interijer, sanitarija, higijenskog asortimana, te preradi plastičnih masa - polimernih materijala. Činjenica je da je sadašnja struktura gospodarstva rezultat tržišnog razvoja gospodarstva. Najznačajnija poduzeća u ŽZH-a bave se proizvodnjom i u privatnom su vlasništvu.

Gospodarske djelatnosti su uglavnom smještene unutar starih granica urbanog područja općinskih središta, kao i unutar gospodarskih/poslovnih zona. Ciljevi razvoja ovih zona moraju predstavljati izvor malog i srednjeg poduzetništva u blizini većih naseljenih mjesta i značajnijih tranzitnih putova. Ovdje treba u potpunosti uvažiti novoplanirane trase brzih i magistralnih cesta, odnosno položaja čvorova. Treba težiti povećanju broja poslovnih zona, povećati broj poslovnih subjekata, ujednačiti standard sadržaja u zonama, uspostaviti izdavanje dokumenata na jednom mjestu kako bi se olakšalo otvaranje poduzetničkog objekta, utvrditi način financiranja podizanja poslovnih zona, te definirati oblike poticaja za pokretanje proizvodnje u zonama. U 2019. godini u FBiH ostvaren je pad fizičkog obima industrijske proizvodnje po stopi od 2,7%. U ŽZH-u ostvaren je trend rasta fizičkog obima industrijske proizvodnje po stopi od 11,6%.

	2018.-2019.g.
INDUSTRIJA - UKUPNO	111,16
PREMA GLAVNIM INDUSTRIJSKIM GRUPACIJAMA	
Intermedijarni proizvodi	110,3
Kapitalni proizvodi	87,7
Netrajni proizvodi za široku potrošnju	117,1
PREMA PODRUČJIMA I OBLASTIMA KD-a	
Vađenje ruda i kamena	86,7
Prerađivačka industrija	112,2

Tablica 5. Indeksi industrijske proizvodnje prema GIG, KD BiH 2010¹⁰

¹⁰ „Makroekonomski pokazatelji po županijama FBiH 2019.g.“ Federalni zavod za programiranje razvoja.

2.3.2 Poljoprivreda

Županija, usprkos relativno maloj površini, ima značajna **poljoprivredna zemljišta** na koja otpada 11,54 % ukupne površine Županije (15 127 ha). Oko 6000 ha obradivih površina smješteno je u klimatski povoljnim uvjetima s nadmorskom visinom manjom od 100 m. U dva županijska grada postoje vodonatopni sustavi čija ukupna dužina glavnih i sporednih kanala iznosi oko 490 km. U Ljubuškom i Širokom Brijegu su najveći vodonatopni sustavi u BiH, koji sadrže veliku vrijednost i od ogromne su važnosti za poljoprivrednu proizvodnju na preko tri i pol tisuće hektara navodnjavanih obradivih površina.

U odnosu na prijeratno razdoblje, poljoprivreda je kao djelatnost u zamjetnom opadanju, uz tendenciju opadanja obradivih poljoprivrednih površina. Osim migracija stanovništva, razlozi uključuju drugačije gospodarske odnose, tj. pretjeranu orijentaciju prema uvozu poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda na štetu domaće proizvodnje. Postotak neobrađenog zemljišta povećao se s 30% od prije rata na preko 50% poslije rata (Grad Široki Brijeg - 60%, Općina Posušje – 59%, Grad Ljubuški - 49%, te Općina Grude - 47%). Na polju stočarstva broj grla se smanjio na 50%. U ribarstvu su uočeni znakovi ubrzanog rasta proizvodnje i potrošnje, te postoje dobre perspektive za razvoj. Proizvodnja grožđa, vina i maslinovog ulja u privatnom sektoru pokazuju određeni porast. Uz sve to, zainteresiranost mladih ljudi za bavljenje poljoprivredom je zasad relativno mala, što je nažalost logična posljedica sadašnjeg stanja u tom području. Pri tome, starosna struktura zaposlenih u poljoprivredi je narušena jer mladi ljudi odlaze u gradove i inozemstvo.

Nužno je stoga raditi na razvoju i razvoju percepcije poljoprivrede kao poduzetništva u vidu robno-komercijalne proizvodnje, što je bitno različito u odnosu na tradicionalnu poljoprivredu kakva je bila primjerena u minulim generacijama. Prioritetne grane poljoprivrede su:

- ratarska proizvodnja - izbor kultura prema specifičnim reljefno-klimatskim uvjetima;
- voćarstvo i vinogradarstvo;
- rasadničarstvo - proizvodnja sjemena, presadnica i sadnog materijala;
- povrtlarstvo, proizvodnja ljekovitog bilja, aromatskog i začinskog bilja;
- florikulturna proizvodnja - proizvodnja rezanog cvijeća i lončarica;
- stočarstvo - ovčarstvo, kozarstvo, govedarstvo, svinjogojstvo i peradarstvo;
- uzgoj i proizvodnja ribe;
- proizvodnja meda i pčelinjih proizvoda;
- ekološka (organska) poljoprivreda s proizvodnjom autohtonih sorti;
- poljoprivredna proizvodnja za obnovljive izvore energije (biomasa) na tlima lošije kvalitete.

Sve navedeno valja promatrati kroz postojanje nezagađenog zemljišta i očuvanog okoliša što čini preduvjet za proizvodnju autentičnih i ekološki prihvatljivih poljoprivrednih proizvoda. Takvi proizvodi su na tržištu sve više traženi i cijenjeni.

2.3.3 Energetika

Energetski sektor je tradicionalno vrlo važan segment gospodarstva. Proizvodnja energije dominantno se temelji na uporabi domaćih resursa hidroenergije, dok alternativni izvori energije, kao snaga vjetra, solarna radijacija, geotermalna energija i energija iz biomase, još uvijek nemaju značajniju ulogu, iako BiH ima obvezu priključenja jedinstvenom europskom tržištu i proizvodnje „zelene energije“ sukladno s *EU Directive 2001/77/EC*.

Postojeće stanje elektro-energetskog sustava u ŽZH-u, ali i cijelom području na kojem djeluje JP EP HZ HB, odlikuje se isključivo hidroenergetskim proizvodnim portfeljem, s manjkom energije radi varijabilne proizvodnje HE-a uvjetovane hidrološkim okolnostima, radi čega se značajan dio energije uvozi. Vođenje HE-a određeno je energetske-gospodarsko-tehnološkim čimbenicima s jedne strane,

te ostalim utjecajima neenergetskog karaktera poput osiguranja vodoopskrbe, obrane od poplava, navodnjavanja poljoprivrednih površina i drugih.

2.3.4 Ugostiteljstvo i turizam

Područje ŽZH-a, ali i cijele Hercegovine, ima značajne, a do sada relativno malo uporabljene mogućnosti za razvoj turizma. Uz nemali broj kulturno-povijesnih znamenitosti, arheoloških nalazišta i spomenika, u blizini je atraktivna Jadranska obala, međugorsko svetište, te Park prirode „Blidinje“ sa zimskim centrom. Nažalost, mnoga mjesta i općine propuštaju mogućnost poboljšati svoje gospodarstvo preko dobro isplaniranog i organiziranog očuvanja i promidžbe prirodnih, povijesnih i kulturnih resursa.

Turisti svojim dolaskom pomažu lokalnoj zajednici u očuvanju i obnavljanju prirodnih, povijesnih i kulturnih resursa na zadovoljstvo sadašnjih i budućih generacija. Razvoj turizma utječe na razvoj niza gospodarskih grana i djelatnosti: ugostiteljstva, trgovine, turističkog posredovanja i prometa, a neizravno na poljoprivredu i prehrambenu industriju, putem pružanja ugostiteljskih usluga i usluga u trgovini. Stoga, turizam u budućem vremenu treba predstavljati jedan od pokretača razvoja ŽZH-a.

Na području ŽZH-a kroz razvoj turizma treba stvarati uvjete za uporabu vrijednosti prirodne i kulturne baštine u cilju odmora i rekreacije stanovništva, ali i turista iz bližeg i šireg okruženja, koji traže puno kretanja (rekreacije) u prirodnom i ekološki čistom okruženju, čist zrak, zdravu prehranu temeljenu na ekološki prihvatljivom načinu proizvodnje hrane, a sve to smješteno u autohtonom ruralnom ambijentu. Ovaj vid turizma će omogućiti posjetitelju da iskuša jedno područje i doživjeti ga u prirodnom okruženju. Povijesna autentičnost, dugoročna održivost, autohtona umjetnost i kultura, jedinstveno prirodno okruženje karakterizira ovaj oblik turizma.

Kad je riječ o razvoju turizma misli se ponajprije na izletnički turizam ili tranzitni turizam, što zahtjeva najmanja ulaganja, odnosno nije odmah potrebna izgradnja čitave turističke strukture kao u boravišnim destinacijama (hoteli, restorani, sportski tereni i sl.).

Pored toga, ruralni turizam, iako u samim začecima, predstavlja golem neuporabljeni potencijal. Ruralni turizam predstavlja zajednički naziv za sve posebne oblike turizma u ruralnim područjima: turizam na seoskim gospodarstvima, lovni, ribolovni, ekoturizam, zdravstveni, sportsko-rekreacijski, rezidencijalni (kuće za odmor), edukacijski, zavičajni, nostalgični, avanturistički, tranzitni, kamping turizam, kontinentalni nautički turizam, gastronomski i enogastronomski, turizam zaštićenih dijelova prirode, kulturni turizam, vjerski, ostali posebni oblici.

Ruralni prostor jedno je od bogatstava ŽZH-a i stoga njegov razvoj treba biti jedan od temelja gospodarskog razvoja ŽZH-a. Ruralna područja trebaju što bolje iskoristiti svoje poljoprivredne resurse, ali i turističke mogućnosti, jer samo se od poljoprivredne proizvodnje ne mogu osigurati sve životne potrebe ljudi na tom području, pa treba kombinirati poljoprivrednu proizvodnju s malim i srednjim poduzetništvom, seoskim turizmom i nizom drugih djelatnosti za koje postoji podloga u tom prostoru.

2.4 PROIZVOĐAČI OTPADA IZ GOSPODARSTVA

Na području ŽZH-a nalazi se značajan broj gospodarskih subjekata koji proizvode komunalni i ostale vrste otpada (npr. otpad iz vrtova i parkova), te specijalne kategorije otpada kao što su medicinski i farmaceutski otpad iz privatnih i javnih zdravstvenih ustanova, klaonički otpad iz mesnica, građevinski otpad, otpad iz automehaničarskih radnji, otpad od drveta iz pogona za preradu drveta, otpad iz prehrambene industrije itd.

Trenutno ne postoji jedinstveni katastar registriranih gospodarskih subjekata za područje ŽZH-a. Za potrebe sagledavanja trenutnog stanja i ključnih problema izvršeno je anketiranje proizvođača otpada iz gospodarstva, a koji su identificirani od strane nadležnog županijskog Ministarstva. Analiza anketa je pokazala da je na području ŽZH-a među proizvođačima otpada iz gospodarstva registriran i značajan broj industrijskih pogona i postrojenja (metaloprađivačka, građevinska, mineralna, mesna, prehrambena industrija i sl.).

U **Tablici 6** dan je popis vrsta gospodarskih subjekata (po djelatnostima) prisutnih u ŽZH-u kako bi se ostvario uvid u kategorije otpada koje proizvode ovi subjekti. Sukladno Zakonu o upravljanju otpadom („Službene novine FBiH“, br. 33/03, 72/09, 92/17) i Pravilnikom o uvjetima za prijenos obveza upravljanja otpadom s proizvođača i prodavača na operatera sustava za prikupljanje otpada („Službene novine FBiH“, br. 09/05) gospodarski subjekti dužni su razdvajati i odvojeno skladištiti otpad na mjestu nastanka, te sklopiti odgovarajuće ugovore ili sporazume s ovlaštenim operaterom koji će preuzeti dalju brigu o istom.

R.br.	Proizvođač otpada	Kategorije otpada (šifra, naziv)
1.	Industrijski pogoni i postrojenja	01 01 otpad od iskopavanja ruda 01 04 otpad od fizičke i kemijske prerade neželjeznosnih ruda 02 01 otpad iz poljoprivrede, vrtlarstva, proizvodnje vodenih kultura, šumarstva, lova i ribarstva 02 02 otpad od pripremanja i prerade mesa, ribe i drugih namirnica životinjskog porijekla 03 01 otpad od prerade drveta i proizvodnje ploča i namještaja 04 01 otpad iz kožarske i krznarske industrije 04 02 otpad iz tekstilne industrije 13 01 10* neklorirana hidraulična ulja na bazi mineralnih ulja 08 03 otpad od proizvodnje, formulacije, prodaje i primjene tiskarskih boja 10 01 otpadi od termoelektrana i drugih postrojenja za izgaranje 10 12 otpad od proizvodnje keramičke robe, cigle, pločica i građevinskog materijala 12 01 otpad od oblikovanja i fizičke i mehaničke obrade metala i plastike 13 01 otpadna hidraulična ulja 13 02* otpadna ulja za motore, pogonske uređaje i podmazivanje 13 05 sadržaj iz odvajanja ulje/voda 13 08* zauljeni otpad koji nije specificiran na drugi način 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 15 02 apsorbens, filterski materijali, materijali za upijanje i zaštitna odjeća 16 01 03 stare gume 16 01 07* filteri za ulje 16 01 15 antifriz tekućine koje nisu navedene pod 16 01 14 16 05 06* Laboratorijske kemikalije koje se sastoje od ili sadrže opasne tvari uključujući mješavine laboratorijskih kemikalija 16 06* baterije i akumulatori 17 03 mješavine bitumena, (ugljeni) katran i proizvodi koji sadrže katran 19 08 10* mješavine masti i ulja iz odvajanja ulja/vode koje nisu navedene pod 19 08 09 19 08 14 muljevi iz ostalih obrada industrijskih otpadnih voda koji nisu navedeni pod 19 08 13 19 09 otpad od pripreme vode za piće ili vode za industrijsku uporabu 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) 20 03 ostali komunalni otpad
2.	Tržni i poslovni centri	08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu) 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
3.	Banke	08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari

R.br.	Proizvođač otpada	Kategorije otpada (šifra, naziv)
		15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu) 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
4.	Kafići i restorani	08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
5.	Benzinske postaje/crpke	15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 15 02 apsorbeni, filterski materijali, materijali za upijanje i zaštitna odjeća 16 06 baterije i akumulatori 16 07 otpad od čišćenja spremnika za prijevoz i skladištenje 19 08 otpad iz uređaja za obradu otpadnih voda koji nije specificiran na drugi način 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
6.	Mesnice i prerada mesa	02 01 otpad iz poljoprivrede, vrtlarstva, proizvodnje vodenih kultura, šumarstva, lova i ribarstva 02 02 otpad od pripremanja i prerade mesa, ribe i drugih namirnica životinjskog porijekla 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 20 03 ostali komunalni otpad (20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
7.	Pekare	01 11 metalna ambalaža (koja sadrži opasne čvrste porozne matrice) 20 03 ostali komunalni otpad (20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način) 15 01 ambalaža (15 01 02 ambalaža od plastike, 15 01 01 ambalaža od papira i kartona, 15 01 07 staklena ambalaža)
8.	Autopraonice, automehaničarske i vulkanizerske radnje	12 01 otpad od oblikovanja i fizičke i mehaničke obrade metala i plastike 13 01 otpadna hidraulična ulja 13 02 otpadna ulja za motore, pogonske uređaje i podmazivanje 13 05 sadržaj iz odvajača ulje/voda 13 07 otpad od tekućih goriva 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 15 02 apsorbeni, filterski materijali, materijali za upijanje i zaštitna odjeća 16 01 stara vozila iz različitih načina prijevoza (uključujući necestovna sredstva) i otpad od rastavljanja starih vozila i održavanja vozila (osim 13, 14, 16 06 i 16 08) 16 06 baterije i akumulatori 16 08 istrošeni katalizatori 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 10 odjeća, 20 01 26* ulja i masti koje nisu navedene pod 20 01 25, 20 01 30 sredstva za pranje koja nisu navedena pod 20 01 29, baterije i akumulatori obuhvaćeni pod 16 06 01, 16 06 02 ili 16 06 03 i nesortirane baterije i akumulatori koji sadrže ove baterije, 20 01 34 baterije i akumulatori koji nisu navedeni pod 20 01 33) 20 01 35* Odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 Odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
9.	Tiskare	08 03 otpad od proizvodnje, formulacije, prodaje i primjene tiskarskih boja 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad)

R.br.	Proizvođač otpada	Kategorije otpada (šifra, naziv)
		20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 01 papir i karton, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 01 27* boje, tinta, ljepila i smole koje sadrže opasne tvari, 20 01 28 boje, tinta, ljepila i smole koje nisu navedene pod 20 01 27) 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
10.	Hoteli, moteli	01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23)02 01 otpad iz poljoprivrede, vrtlarstva, proizvodnje vodenih kultura, šumarstva, lova i ribarstva 08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljeni komunalni ambalažni otpad) 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad)
11.	Servisi elektronske i elektroničke opreme i uređaja	15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljeni komunalni ambalažni otpad) 16 02 otpad iz električne i elektronske opreme 20 01 odvojeno sakupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 01 23* odbačena oprema koja sadrži fluoro-klorougljikovodike, 20 01 36 Odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23) 20 03 ostali komunalni otpad, 20 03 01 miješani komunalni otpad
12.	Kemijske čistionice	15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljeni komunalni ambalažni otpad) 15 02 apsorbeni, filterski materijali, materijali za upijanje i zaštitna odjeća 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 11 tekstil, 20 01 13* otapala, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 01 27* boje, tinta, ljepila i smole koje sadrže opasne tvari, 20 01 28 boje, tinta, ljepila i smole koje nisu navedene pod 20 01 27, 20 01 29* sredstva za pranje koja sadrže opasne tvari, 20 01 30 sredstva za pranje koja nisu navedena pod 20 01 29)
13.	Frizerski saloni	20 03 ostali komunalni otpad (20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način) 15 01 ambalaža (15 01 02 ambalaža od plastike, 15 01 01 ambalaža od papira i kartona, 15 01 07 staklena ambalaža, 15 01 11 metalna ambalaža koja sadrži opasne čvrste porozne matrice)
14.	Fotografske radnje	09 01 otpad iz fotografske industrije (09 01 01*- 09 01 99) 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljeni komunalni ambalažni otpad) 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 17* fotografske kemikalije) 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
15.	Supermarketi i trgovine	08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljeni komunalni ambalažni otpad) 20 01 Odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 01 papir, 20 01 02 staklo, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 01 39 plastika, 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema 20 03 ostali komunalni otpad (20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 02 otpad s tržnica, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
16.	Privatne zdravstvene ordinacije	08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljeni komunalni ambalažni otpad) 18 01 otpad od njege novorođenčadi, dijagnosticiranja, liječenja ili prevencije bolesti kod ljudi 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu)

R.br.	Proizvođač otpada	Kategorije otpada (šifra, naziv)
		20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
17.	Ljekarne	07 05 Otpad od proizvodnje, formulacije, primjene i prodaje farmaceutika 08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 18 01 otpad od njege novorođenčadi, dijagnosticanja, liječenja ili prevencije bolesti kod ljudi 20 01 Odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 01 31* citotoksici i citostatici) 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu) 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
18.	Poljoprivredne ljekarne	06 10 otpad od PFDU dušičnih kemikalija, dušičnih kemijskih procesa i proizvodnje gnojiva 06 13 otpad od ostalih procesa anorganske kemije koji nisu specificirani na drugi način 07 04 otpad od proizvodnje, formulacije, prodaje i primjene proizvoda za zaštitu biljaka (osim 02 01 08 i 02 01 09, agensa za zaštitu drveta (osim 03 02) i drugih biocida 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu) 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)

Tablica 6. Proizvođači otpada iz gospodarstva

Trenutno ne postoji precizna evidencija gospodarskih subjekata-proizvođača otpada, kao ni podaci o količinama proizvedenih specifičnih vrsta otpada od ovih subjekata na području ŽZH-a. Procjenjuje se da su s aspekta produkcije posebnih kategorija otpada, najznačajniji proizvođači na području ŽZH-a: tržni i poslovni centri, supermarketi i trgovine, mesnice, klaonice i prerada mesa, hoteli, moteli, restorani, benzinske postaje/crpke, automehaničarske i vulkanizerske radnje, ljekarne, te servisi elektronske i elektroničke opreme i uređaja.

U sljedećoj tablici (**Tablica 7**) dan je popis industrijskih pogona i postrojenja (prema vrsti industrije) s područja ŽZH-a koja imaju trenutno važeću okolišnu dozvolu izdanu od strane FMOiT-a, a koji spadaju u kategoriju proizvođača otpada iz gospodarstva.¹¹

¹¹<http://www.fmoit.gov.ba/ba/page/84/statistika-o-od>

R.br.	Naziv postrojenja	Vrsta industrije	Vrsta aktivnosti	Datum izdavanja okolišne dozvole
1.	SUTON d.o.o., Široki Brijeg	grafička industrija	Objekti grafičke industrije	07.03.2019
2.	JP CESTE FEDERACIJE BIH	građevinska industrija/ infrastrukturni objekti	Projekt izgradnje sjeverne obilaznica Gruda	18.02.2019
3.	PLATICA-ŽURKOVAČA d.o.o., Grude	ekstraktivna industrija	Eksploatacijsko polje Platica	31.01.2019
4.	GRUDE PUTOVI d.o.o., Grude	mineralna industrija	Asfaltna baza kapaciteta 160 t/h "Pogana vlaka – Poljanice"	30.07.2018
5.	RUDNICI BOKSITA d.o.o., Posušje	ekstraktivna industrija	Površinska i podzemna eksploatacija boksita	29.06.2018
6.	INKA d.o.o., Ljubuški	ekstraktivna industrija	Rudnik kamena vapnenca Crveni Grm	09.04.2018
7.	RELAKS-POSUŠJE d.o.o., Posušje	energetska industrija	Vjetroelektrana VE OŠTRC na lokaciji Oštrc	23.01.2018
8.	MESNA INDUSTRIJA DUŠIĆI d.o.o., Posušje	prehrambena industrija	Zahtjev za obnovu OD/klaonica	11.10.2017
9.	VIOLETA d.o.o., Grude	kemijska industrija	Proizvodnja i skladištenje tekućih deterdženata i pelena, pogon Dubrave, općina Grude	16.09.2017
10.	KTM BRINA d.o.o., Posušje	ekstraktivna industrija	Površinska eksploatacija i prerada TG kamena - vapnenaca na lokalitetu Vinjani, općina Posušje	16.09.2017
11.	MESNA INDUSTRIJA RAKITNO d.o.o., Rakitno, Posušje	prehrambena industrija	Uzgoj, tov, klanje, proizvodnja i prodaja svježeg mesa	17.05.2017
12.	DINARAKAMEN d.o.o., Široki Brijeg	ekstraktivna industrija	Eksploatacijsko polje arhitektonsko - građevnog kamena „San“ ukupne površine od 6,2 ha	21.02.2017
13.	MRVELJI d.o.o., Posušje	ekstraktivna industrija	Kamenolom i postrojenje za drobljenje i sijanje vapnenca	22.06.2016
14.	Općina Grude	vodna industrija	Okolišna dozvola za sustav navodnjavanja Bekijskog polja koji se nalazi na jugozapadnom dijelu Općine Grude	22.11.2016
15.	Općina Grude	upravljanje otpadom	Okolišna dozvola za sanaciju postojećeg deponija komunalnog otpada na lokalitetu „Bezdan“ i „Gorica“, općina Grude	22.11.2016
16.	PUTOVI d.o.o., Grude	mineralna industrija	Zahtjev za obnovu OD za asfaltnu bazu i kamenolom	25.08.2015
17.	LAGER d.o.o., Posušje	ekstraktivna industrija	Kamenolom "Osoje" 3,9 ha	03.10.2014
18.	LAGER d.o.o., Posušje	ekstraktivna industrija	Kamenolom Bosiljna	19.12.2014

Tablica 7. Pregled industrija s područja ŽZH-a koje imaju važeću okolišnu dozvolu izdanu od strane FMOIT-a¹²

¹²Federalno ministarstvo okoliša i turizma.

Prema raspoloživim podacima, 18 industrijskih postrojenja s područja ŽZH-a ima važeću okolišnu dozvolu izdanu od FMOiT-a.

U sljedećoj tablici dan je popis industrijskih postrojenja (prema vrsti industrije) s područja ŽZH-a a koja imaju trenutno važeću okolišnu dozvolu i Dozvolu za upravljanje otpadom (plava boja) izdanu od strane nadležnog županijskog ministarstva.

R.br.	Naziv postrojenja	Vrsta industrije	Vrsta aktivnosti	Datum izdavanja okolišne dozvole
1.	"TT KABELI", Široki Brijeg	građevinska industrija	Proizvodnja kablova	08.04.2019
2.	"TAJM"d.o.o., Široki Brijeg	mineralna industrija	Kamenolom	28.03.2019
3.	„INĐILOVIĆ"d.o.o., Posušje	upravljanje otpadom	Prikupljanje, zbrinjavanje i skladištenje starih auta	13.03.2019
4.	"RÖFIX" d.o.o., Ljubuški	građevinska industrija	Proizvodnja suhih žbuka	04.03.2019
5.	„PLAVA VJEČNOST“ d.o.o, Posušje	mineralna industrija	Kamenolom	09.07.2018
6.	"DUGA" d.o.o, Široki Brijeg	upravljanje otpadom	Prikupljanje, obrađivanje, transport i skladištenje	25.05.2018
7.	„VODOVOD“ d.o.o., Posušje	energetska industrija	Minihidroelektrane u izgradnji	17.07.2017
8.	„SOLDO GROUP“ d.o.o., Široki Brijeg	kemijska industrija	Bojanje profila	13.06.2017
9.	„IPRESS“ d.o.o., Široki Brijeg	upravljanje otpadom	Prikupljanje, zbrinjavanje i skladištenje papira	10.11.2016
10.	„VISOKA“ d.o.o., Grude	energetska industrija	Skladištenje naftnih derivata	27.09.2016
11.	"VAMANT" d.o.o., Put za Tomislavgrad	upravljanje otpadom	Prikupljanje, tretiranje (reciklaža guma) i skladištenje	05.02.2016
12.	"LIPRAD" export-import d.o.o., Ljubuški	upravljanje otpadom	Prikupljanje, tretiranje (reciklaža guma) i skladištenje	04.02.2016
13.	"UNITRADE" d.o.o., Ljubuški	energetska industrija	Prikupljanje, tretiranje (reciklaža guma) i skladištenje	27.01.2016
14.	„POTOK“ d.o.o., Široki Brijeg	mineralna industrija	Proizvodnja betona	03.07.2015
15.	"Ladanušić čistoća" d.o.o., Posušje	upravljanje otpadom	Prikupljanje, zbrinjavanje i skladištenje	13.05.2015
16.	„KTM-BRINA“ d.o.o., Posušje	ekstraktivna industrija	Kamenolom	31.03.2015
17.	"PINOCIO" d.o.o., Ljubuški	upravljanje otpadom	Prikupljanje, obrađivanje, transport i skladištenje	20.01.2015
18.	„PAŠKIĆ“ d.o.o., Široki Brijeg	mineralna industrija	Proizvodnja betona	12.01.2015
19.	„MIVIKO“ d.o.o., Posušje	građevinska industrija	Proizvodnja kablova	30.12.2014
20.	"WELTPLAST" d.o.o., Posušje	metalna industrija	Prerada PP-a- i PE-a	10.12.2014

R.br.	Naziv postrojenja	Vrsta industrije	Vrsta aktivnosti	Datum izdavanja okolišne dozvole
21.	„BOKOČUŠA“ d.o.o., Ljubuški	ekstraktivna industrija	Kamenolom	15.09.2014
22.	„BGL COMMERCE“ d.o.o., Posušje	poljoprivreda, šumarstvo i vodoprivreda	Farma krava	18.08.2014
23.	„G-Petrol“ d.o.o., Sarajevo	energetska industrija	N -rezervoar za (UNP)	30.07.2014
24.	HE "BUK"d.o.o., Široki Brijeg	energetska industrija	MHA- Minihidroelektrana	04.04.2014

Tablica 8. Pregled industrija s područja ŽZH-a koje imaju važeću okolišnu dozvolu izdanu od strane Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH-a

Prema raspoloživim podacima, 24 industrijska postrojenja s područja ŽZH-a imaju važeću okolišnu dozvolu izdanu od Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH-a. Na temelju dostupnih podataka iz FMOiT-a može se zaključiti da, prema vrsti industrije, na području ŽZH-a najviše je izdano okolišnih dozvola na federalnoj razini za sljedeće vrste industrije: ekstraktivnu, rudarsku, metalnu, mineralnu, prehrambenu, tekstilnu i drvenu industriju. Na temelju podataka iz Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH-a može se zaključiti da je, prema vrsti industrije, na području ŽZH-a najviše okolišnih dozvola izdano na razini županije za sljedeće vrste industrije: energetska, mineralnu i građevinsku industriju.

FMOiT je sukladno Čl. 28 Zakona o zaštiti okoliša ("Sl. novine Federacije BiH br. 33/03, 38/09) i Čl. 2. Pravilnika o registrima postrojenja i zagađivanjima ("Sl. novine Federacije BiH br. 82/07), nadležno za uspostavu, razvoj i održavanje elektronskog Registra o postrojenjima i zagađivanjima u FBiH (BH PRTR). Elektronska mreža kojom bi se nadležno federalno ministarstvo povezalno s ministarstvom nadležnim za okoliš na županijskoj razini, po ovom Pravilniku se trebalo uspostaviti najkasnije do 2012. godine. FMOiT treba voditi baze podataka o: ispuštanju zagađivanja (uključujući i otpad), dozvolama (uključujući i dozvole za upravljanje otpadom), aktivnostima okolišne inspekcije i supstancijama štetnim za zdravlje ljudi, te da godišnje objavljuje ove podatke. Međutim, ovaj Registar nikad nije zaživio na način i u obimu podataka kako je bio i zamišljen navedenim Pravilnikom. Svi industrijski pogoni i postrojenja (operatori) koji su obveznici ishođenja okolišne dozvole na federalnoj ili županijskoj razini imaju obvezu izvještavanja o svojim emisijama i zagađenju (uključujući i količine opasnog i neopasnog otpada) nadležno tijelo koje im je izdalo dozvolu, a na temelju Pravilnika o registrima postrojenja i zagađivanjima ("Sl. novine Federacije BiH", br. 82/07; Čl. 2).

Sukladno Čl. 8 pogoni i postrojenja koji su ishodili dozvolu na županijskoj razini dužni su izvještavavati nadležno županijsko ministarstvo o svojim emisijama, (uključujući i količine opasnog i neopasnog otpada) najkasnije do 30.06. tekuće godine za prethodnu godinu izvještavanja. Sukladno Čl. 10 poslije izvršene obrade podataka propisane Člankom 8., županijsko ministarstvo će prosljediti nadležnom federalnom ministarstvu podatke u propisanom elektronskom obliku, najkasnije do 30.09. tekuće godine za prethodnu godinu izvještavanja. Dosadašnja praksa popunjavanja ovog Registra je da operatori koji imaju okolišnu dozvolu izdanu na bilo kojoj razini (federalnoj/županijskoj) nakon prve prijave i dobivanja korisničkog imena i lozinke od strane administratora u FMOiT-u, sami unose podatke u ovu bazu, na temelju dostupnih uputstava za popunjavanje baze. Nadležno ministarstvo ŽZH-a nema povratnu informaciju iz FMOiT-a koji operatori sa područja ŽZH-a redovno izvještavaju za ovaj Registar na godišnjoj razini. Županijsko ministarstvo vodi samo evidenciju o operatorima kojima je izdana okolišna dozvola, kao i o operatorima za upravljanje otpadom, te istu prosljeđuje u FMOiT na godišnjoj razini.

Može se zaključiti da trenutno u ŽZH-u nema uspostavljen elektronski Registar o postrojenjima i zagađivanjima, nije uspostavljena elektronska mreža sa FMOiT, pa se stoga i ne vodi evidencija na

način kako je to propisano u spomenutom pravilniku. Dakle, ne postoji ažurna evidencija niti analiza podataka o produciranim i zbrinutim količinama industrijskog otpada u ŽZH-u.

Sukladno Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o upravljanju otpadom u FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 92/17), usvojena je Uredba o informacijskom sustavu upravljanja otpadom („Sl. novine FBiH“, br. 97/18), koja se počela primjenjivati od 01.01.2019. godine. Uredbom je definirano da je FMOiT nositelj aktivnosti strateškog planiranja, kreiranja pravnog okvira za potrebe uspostavljanja Informacijskog sustava upravljanja otpadom i posebnim kategorijama otpada, te da je FzZO FBiH nositelj aktivnosti na uspostavljanju, organizaciji i vođenju Informacijskog sustava upravljanja otpadom u FBiH. Člankom 11. Uredbe definirano je tko su obveznici izvještavanja, tj. dostavljanja podataka u FzZO FBiH i koje su njihove obveze.

Podaci o trenutnoj praksi zbrinjavanja posebnih kategorija otpada koje se produciraju u gospodarskim subjektima u ŽZH-u, dobiveni su iz općina i komunalnih poduzeća, a prezentirani su u poglavlju 5. Na isti način su dobivene i trenutne prakse zbrinjavanja i količine prikupljenih posebnih kategorija otpada, a koje su prezentirane u istom poglavlju.

2.5 PROIZVOĐAČI OTPADA IZ JAVNOG SEKTORA

Na teritoriju ŽZH-a prisutan je i određeni broj javnih ustanova u kojima nastaje otpad. U tablici ispod (**Tablica 9**) dan je popis javnih ustanova prisutnih na području ŽZH-a kao i kategorije otpada koje nastaju u tim ustanovama.

R.br.	Proizvođač otpada	Kategorije otpada (šifra, naziv)
1.	Javna administracija (Vlada ŽZH-a i županijska ministarstva, uprave, općine, sudovi)	20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu) 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23
2.	Institucije kulture (centri za kulturu, knjižnice, muzeji, kina, galerije...)	08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
3.	Zavodi (za zdravstveno osiguranje, za statistiku, za javno zdravstvo i sl.)	08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu) 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne

R.br.	Proizvođač otpada	Kategorije otpada (šifra, naziv)
		komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
4.	Zdravstvene ustanove (bolnice, domovi zdravlja, ambulante)	08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 15 02 apsorbenzi, filterski materijali, materijali za upijanje i zaštitna odjeća 18 01 otpad od njege novorođenčadi, dijagnosticiranja, liječenja ili prevencije bolesti kod ljudi 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu) 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
5.	Obrazovne ustanove (škole, vrtići)	08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu) 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
6.	Veterinarske ustanove	15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 15 02 apsorbenzi, filterski materijali, materijali za upijanje i zaštitna odjeća 18 02 otpad od istraživanja, dijagnosticiranja, liječenja ili prevencije bolesti u životinja 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu) 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)

R.br.	Proizvođač otpada	Kategorije otpada (šifra, naziv)
7.	Ljekarne	na drugi način) 07 05 otpad od proizvodnje, formulacije, primjene i prodaje farmaceutika 08 03 17* otpadni tiskarski toner koji sadrži opasne tvari 15 01 ambalaža (uključujući odvojeno skupljani komunalni ambalažni otpad) 15 02 apsorbens, filterski materijali, materijali za upijanje i zaštitna odjeća 18 01 otpad od njege novorođenčadi, dijagnosticiranja, liječenja ili prevencije bolesti kod ljudi 20 01 odvojeno skupljeni sastojci (osim 15 01) (20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu) 20 01 35* odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 koja sadrži opasne komponente 20 01 36 odbačena električna i elektronska oprema koja nije navedena pod 20 01 21 i 20 01 23 20 03 ostali komunalni otpad (20 01 08 biorazgradivi otpad iz kuhinja i kantina, 20 01 21* fluorescentne cijevi i ostali otpad koji sadrži živu, 20 03 01 miješani komunalni otpad, 20 03 07 krupni otpad, 20 03 99 komunalni otpad koji nije specificiran na drugi način)
8.	Groblja	20 02 otpad iz vrtova i parkova (uključujući otpad s groblja)

Tablica 9. Proizvođači otpada iz javnog sektora

Precizniji podaci o pojedinačnim kategorijama i količinama otpada koji producira javni sektor u ŽZH – u trenutno nisu poznati.

3 INSTITUCIONALNI OKVIR ZA UPRAVLJANJE OTPADOM

3.1 INSTITUCIONALNI OKVIR

Prema Ustavu, Bosna i Hercegovina je uređena kao država sastavljena od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. U Federaciji BiH, pored federalne razine vlasti, postoji deset županija, te općine i gradovi kao jedinice lokalne samouprave.

Zaštita okoliša u BiH je u nadležnosti entitetskih vlada i vlade BD BiH, tj. ministarstava nadležnih za zaštitu okoliša. To su Federalno ministarstvo okoliša i turizma i Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske. Okolišna pitanja na području Brčko Distrikta (BD) BiH su u nadležnosti odgovarajućeg odjela u Vladi BDBiH. Međunarodni sporazumi i konvencije u području zaštite okoliša su u nadležnosti državnog Vijeća ministara odnosno Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH i njegovog Sektora za vodne resurse, turizam i zaštitu okoliša.

3.1.1 Obveze i nadležnosti na Državnoj razini

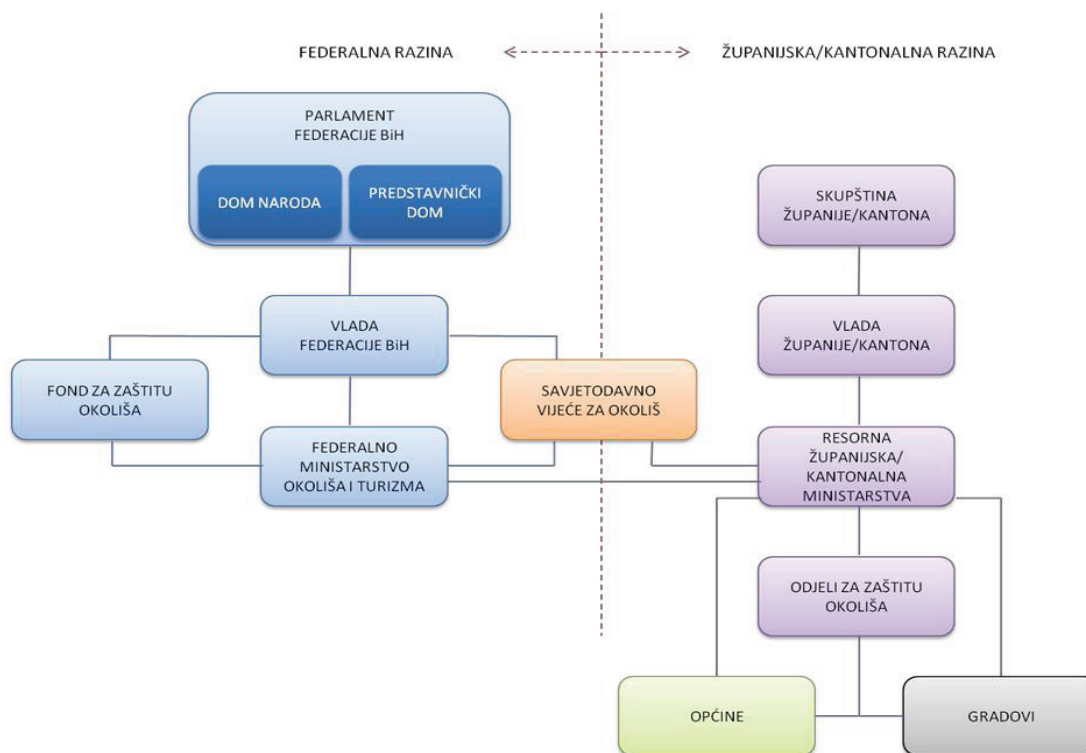
Suradnja i koordinacija između Federacije BiH i Republike Srpske, vezana za problematiku okoliša u BiH, ostvaruje se putem Međuentitetskog tijela za okoliš. Međuentitetsko tijelo se bavi svim pitanjima iz područja okoliša koja zahtijevaju usuglašen pristup entiteta.

Slika 6. Ustrojstvo državne uprave u području upravljanja otpadom

U FBiH administracija u sektoru okoliša ima izrazito kompleksnu institucionalnu strukturu, s obzirom da postoje tri administrativne razine (federalna, županijska i općinska). Okolišne administracije na svim razinama imaju zakonima definirane mandate kojima se uređuju njihove nadležnosti i funkcije.

Djelatnosti koje reguliraju otpad su u nadležnosti (FMOIT-a, resornih ministarstava županija, a dio poslova je u nadležnosti jedinica lokalne samouprave (općina i gradova).

Slika 7. Tijela nadležna za upravljanje otpadom u Federaciji BiH

Inspeksijski nadzor iz domene provedbe Zakona o upravljanju otpadom i odgovarajućih podzakonskih akata je u nadležnosti Inspektorata urbanističko – ekološke inspekcije Federalne uprave za inspeksijske poslove.

Institucionalni okvir sustava upravljanja otpadom u FBiH obuhvaća sljedeće subjekte:

- Parlament FBiH – donosi zakone na federalnoj razini i Federalnu strategiju upravljanja otpadom;
- Vlada FBiH – donosi Federalni plan upravljanja otpadom, zakone i podzakonske akte te preko FMOiT-a koordinira sve aktivnosti na planiranju upravljanja otpadom, a preko Federalne uprave za inspeksijske poslove vrši nadzor nad provedbom zakonskog okvira;
- FzZO FBiH - sufinancira planove, programe, projekte i slične aktivnosti relevantne za djelovanje sustava upravljanja otpadom, te uspostavlja, organizira i vodi informacijski sustav o otpadu;
- Savjetodavno vijeće za okoliš – ima konzultativnu i savjetodavnu ulogu. Članove vijeća predlažu nadležna županijska ministarstva za zaštitu okoliša. Članove Savjetodavnog vijeća imenuje Vlada FBiH;
- Skupština županije – donosi Plan upravljanja otpadom, te zakone na županijskoj razini;
- Vlada županije – preko nadležnog ministarstva i inspekcije koordinira sve aktivnosti upravljanja otpadom na području županije;
- Gradovi i općine – vode brigu o upravljanju komunalnim otpadom;
- Druge sudionike (proizvođače otpada, uvoznike proizvoda i otpada, poduzeća nadležna za upravljanje otpadom, konzultantska poduzeća, stručne institucije i organizacije, te relevantne organizacije civilnog društva i udruženja).

Odgovornost u procesu unapređenja cjelovitog sustava upravljanja otpadom podijeljena je na sve sudionike u sustavu.

3.1.2 Obveze i nadležnosti FBiH

Prema nadležnosti i obvezama koje proizlaze iz *Zakona o upravljanju otpadom* („Sl. novine FBiH”, br. 33/03, 72/09, 92/17), FBiH je odgovorna za poslove prekograničnog prometa otpada i postrojenja za tretiranje otpada koji obuhvaćaju područje dvije ili više županija. Županije su nadležne za upravljanje svim vrstama otpada, određivanje lokacija u poslovima upravljanja otpadom i postrojenjima.

Proizvođač ili vlasnik otpada snosi sve troškove prevencije, tretmana i odlaganja otpada, uključujući brigu nakon uporabe i monitoring. Također je financijski odgovoran za preventivne i sanacijske mjere zbog šteta po okoliš koje je prouzrokovao ili postoji vjerojatnost da ih prouzrokuje.

Prikupljanje i tretiranje komunalnog otpada vrši se sukladno posebnim propisima o komunalnom otpadu. Za komunalni otpad iz domaćinstava mogu se primijeniti i drugi obračunski kriteriji sukladno s propisom kojim se uređuju komunalne usluge. Lokacije za obradu, skladištenje i zbrinjavanje otpada se mogu odrediti i u zonama gospodarske namjene (proizvodnim zonama) sukladno s Planom, ako je to sukladno s odredbama dokumenata prostornog uređenja.

Prema Pravilniku o izdavanju dozvole za aktivnosti malog gospodarstva u upravljanju otpadom („Sl. novine FBiH”, br. 09/05), nužno je pribaviti dozvolu kod nadležnog županijskog ministarstva za zaštitu okoliša u zavisnosti od kapaciteta operatora. Sukladno s EU *Okvirnom direktivom o otpadu* dozvola je potrebna za određene aktivnosti upravljanja otpadom tj. za prijevoz, skupljanje i tretiranje otpada. Ovom dozvolom omogućava se upravljanje otpadom od strane stručnog osoblja i poduzeća koja posjeduju adekvatnu opremu.

Federacija je dužna osigurati sanaciju okoliša na zatečenim lokacijama koje su visoko opterećene opasnim otpadom ukoliko nije poznat pravni sljedbenik za lokaciju.

Svaki deponij treba biti registriran u katastru zagađivača ili katastru nekretnina. Svi operatori koji posjeduju dozvolu za upravljanje otpadom dužni su izvještavati nadležno županijsko ministarstvo za okoliš o ispunjavanju uvjeta iz dozvole. Na temelju redovnih izvješća od strane operatora prema Uredbi koja regulira obvezu izvještavanja operatora i proizvođača otpada o provođenju programa nadzora, monitoringa i vođenja evidencije prema uvjetima iz dozvole („Sl. novine FBiH”, br. 31/06), nadležno županijsko ministarstvo vodi evidencijske baze podataka.

3.1.3 Obveze i nadležnosti Županije Zapadnohercegovačke

U ŽZH-u za pitanja zaštite okoliša, pa samim tim i upravljanje otpadom nadležno je Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša. Ministarstvo je podijeljeno u dva sektora: Sektor prostornog uređenja i graditeljstva i Sektor zaštite okoliša.

Sektor zaštite okoliša, kao temeljna ustrojbeni jedinica Ministarstva, obavlja upravne, normativne, stručne i administrativne poslove vezane za područje zaštite okoliša koje se odnose na:

- praćenje stanja u području zaštite okoliša, zaštite zraka, zaštite prirode, upravljanja otpadom i predlaganje, odnosno poduzimanje odgovarajućih mjera,
- sudjelovanje u izradi zakona, uredbi i drugih propisa iz područja zaštite okoliša, zaštite zraka, zaštite prirode i upravljanja otpadom,
- osiguranje provedbe zakona, uredbi i drugih propisa iz područja zaštite okoliša, zaštite zraka, zaštite prirode i upravljanja otpadom,
- vođenje prvostupanjskog i drugostupanjskog upravnog postupka u području zaštite okoliša, zaštite zraka, zaštite prirode i upravljanja otpadom,

- vođenje postupka povodom izvanrednih pravnih lijekova u području zaštite okoliša, zaštite zraka, zaštite prirode i upravljanja otpadom,
- izrada odgovora na tužbu i drugih akata u postupku povodom upravnog spora iz područja zaštite okoliša, zaštite zraka, zaštite prirode, upravljanja otpadom,
- izrada periodičnih izvješća o stanju okoliša,
- osmišljavanje preventivne zaštite okoliša kroz usuglašavanje razvojnih strategija s problematikom zaštite resursa,
- sudjelovanje u izradi stručnih mišljenja i naputaka za primjenu propisa iz područja zaštite okoliša, zaštite zraka, zaštite prirode i upravljanja otpadom,
- uspostavljanje i koordiniranje vođenja evidencije o stanju i onečišćavanju okoliša,
- izrada, provođenje i praćenje učinaka dugoročnih i kratkoročnih programa zaštite okoliša,
- izrada i sudjelovanje u provedbi programa aktivnosti u slučajevima ekoloških akcidenata,
- organiziranje, praćenje i provođenje izrade studija o utjecaju na okoliš,
- davanje stručnih mišljenja i suglasnosti za potrebe upravnog postupka,
- poticanje proizvodnje povoljne za okoliš,
- poticanje izrade, te praćenje i usmjeravanje realizacije zaštite okoliša po općinama,
- koordiniranje i praćenje racionalne uporabe prirode na principima uravnoteženog razvoja bez bitnijeg narušavanja njene strukture i dinamike,
- mjere i programi zaštite okoliša i održavanja zaštićenih dijelova prirode s prijedlogom financiranja radova iz proračuna,
- izrada naputaka i stručnih mišljenja za primjenu propisa iz djelokruga Sektora,
- izrada pojedinačnih akata koji se odnose na prava, dužnosti i odgovornosti iz radnog odnosa, te obavljanje drugih kadrovskih poslova,
- obavljanje financijsko-računovodstvenih poslova,
- obavljanje poslova uredskog poslovanja, arhiviranja i drugih administrativno-tehničkih poslova,
- obavljanje pomoćno-tehničkih poslova,
- obavljanje drugih poslove koji proizlaze iz zakona, uredbi i drugih propisa.¹³

Pored MPUGZO-a i drugi županijski organi i institucije dijelom obavljaju određene aktivnosti vezane za zaštitu okoliša, kao što su¹⁴:

- Ministarstvo gospodarstva ŽZH-a obavlja upravne i druge stručne poslove koji se odnose na nadležnosti Županije iz područja: energetike, industrije, rudarstva, mineralnih sirovina, zanatstva, proizvodnje i prerade ugljena, cestovnog, željezničkog i zračnog prometa, PT prometa, poljodjelstva, šumarstva i vodoprivrede, veterinarstva, trgovine, turizma, poduzetništva i ugostiteljstva, obnove i razvoja te inspekcijski nadzor u navedenim područjima kao i druge poslove za koje je mjerodavno.
- Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH-a, koje pored ostalih poslova vrši i: izradu prijedloga preventivnih programa i provedbu mjera za zaštitu od štetnog utjecaja okoliša na zdravlje i unapređenje zdravlja stanovništva;
- U okviru Vlade djeluje i radi Uprava za inspekcijske poslove. Inspektorat kao temeljna institucija za inspekcijski nadzor obavlja poslove i zadatke inspekcijskog nadzora nad provođenjem zakona i drugih propisa i općih akata iz područja zaštite okoliša, vodi evidenciju o izvršenim inspekcijskim pregledima; provodi nadzor nad radom općinskih inspekcija, sukladno zakonu, surađuje s njima i pruža im potrebnu stručnu pomoć, usmjerava i koordinira njihov rad u vršenju pojedinih poslova inspekcijskog nadzora, izrađuje obvezne

¹³<https://www.mpugzo-zzh.com/hr/sektor-za-zastitu-okolisa>

¹⁴Ibid.

stručne naputke za pravilnu primjenu propisa; surađuje s resornim sektorima Ministarstva, drugim tijelima uprave i drugim subjektima o pitanjima od značenja za djelotvorno provođenje zakona, drugih propisa i općih akata nad čijim se provođenjem vrši inspekcijski nadzor; priprema i izrađuje planove rada i izvješća o radu te obavlja poslove koji se odnose na pripreme teza, nacрта i prijedloga zakonskih i drugih propisa iz djelokruga rada, sukladno zakonu i drugim propisima.

3.1.4 Obveze i nadležnosti općina/gradova/jedinica lokalne samouprave

Nadležnosti općine kao jedinice lokalne samouprave u upravljanju otpadom, definirane su sljedećim zakonima:

- prema *Zakonu o upravljanju otpadom FBiH* općina je nadležna za planiranje upravljanja otpadom u okviru svojih nadležnosti,
- prema *Zakonu o principima lokalne samouprave* („Sl. novine FBiH“ br. 49/06), općina je nadležna za donošenje prostornih, urbanističkih i provedbenih planova, uključujući zoniranje, utvrđivanje i provođenje politike uređenja prostora i zaštite čovjekove okoline, upravljanje, financiranje i unapređenje djelatnosti i objekata lokalne komunalne infrastrukture; prikupljanje i odlaganje čvrstog otpada, održavanje javne čistoće, dakle i za izdavanje dozvola za postavljanje komunalne infrastrukture,
- prema *Zakonu o upravljanju otpadom FBiH* općina je nadležna za provođenje programa edukacije u području upravljanja otpadom.

Općine su nadležne za izradu planova upravljanja komunalnim otpadom i organizaciju djelatnosti prikupljanja i odlaganja otpada na svom području. Stoga, usluge upravljanja otpadom uglavnom pružaju javna komunalna poduzeća (JKP), koja su u potpunosti ili dijelom u državnom vlasništvu, ili rjeđe, privatni subjekti s kojima su općine sklopile ugovore. Komunalna poduzeća su financijski odgovorna za svoje poslovanje - odnosno prikupljaju naknade od domaćinstava i plaćaju naknade operaterima deponija ako na njih odlažu.

Kao posljedica navedenog, općine su obvezne izrađivati i predlagati razvojne programe, usvajaju i provode lokalne planove upravljanja otpadom, reguliraju i osiguravaju pružanje komunalnih usluga i njihov razvoj, organiziraju upravljanje komunalnim otpadom i neopasnim otpadom na svom području, odobravaju cijene usluge koje predlažu javna komunalna poduzeća, osiguravaju financiranje poslova iz svoje nadležnosti te pripremaju i vode postupke nabavki i zaključivanja ugovora za komunalne usluge.

Općinske službe i odjeljenja za urbanizam, komunalne poslove i zaštitu okoliša odgovorna su za planiranje upravljanja otpadom. Putem ovih odjeljenja, općine angažiraju komunalna poduzeća za obavljanje određenih zadataka u upravljanju otpadom na općinskoj razini (općina može osnovati javno komunalno poduzeće ili vršenje ovih poslova dodijeliti privatnim poslovnim subjektima).

Grad Široki Brijeg ima Službu za prostorno uređenje i zaštitu okoliša. Služba obavlja slijedeće poslove iz područja zaštite okoliša (upravljanja otpadom):

- izvršava i osigurava izvršenje zakona i drugih propisa u području za koje je osnovana
- provodi utvrđenu politiku o pitanjima iz nadležnosti Službe
- vrši statističku obradu podataka o poslovima za koja je osnovana
- vrši analitičko praćenje stanja i kretanja u područjima za koja je osnovana
- brine se o realizaciji proračunskih sredstava odobrenih za djelokrug poslova iz nadležnosti službe

- vrši stručne poslove u pripremi i provođenju planskih akata i to: prostornog plana općine, urbanističkog plana i detaljnih planova, te drugih dokumenata prostornog uređenja koji su definirani Zakonom o prostornom uređenju
- vrši izradu nacrtu akata koje usvaja Gradsko vijeće, daje mišljenja, prijedloge i sugestije kod izrade akata koje usvaja Županija i Federacija BiH iz područja za koju je osnovano
- vrši poslove iz području komunalne djelatnosti u pitanjima iz nadležnosti Službe
- obavlja i druge poslove koji joj se zakonom i drugim propisima stave u nadležnost.¹⁵

Grad Ljubuški ima Službu za stambeno-komunalne i inspekcijske poslove. Služba obavlja slijedeće poslove iz područja zaštite okoliša (upravljanja otpadom):

- provođenje utvrđene politike, izvršavanje i praćenje zakona, drugih propisa i općih akata iz područja stambeno-komunalnih i inspekcijskih poslova,
- izradu nacrtu i prijedloga propisa i drugih akata koje donosi Općinsko vijeće i Općinski načelnik, davanje mišljenja prijedloga i sugestija kod izrade propisa i drugih akata, koje donosi drugo nadležno tijelo,
- izradu analiza, izvješća, informacija i drugih stručnih i analitičkih materijala za Općinsko vijeće i Općinskog načelnika,
- prikupljanje i vršenje statističke obrade podataka
- uspostavljanje, vođenje i ažuriranje propisanih evidencija i registara iz djelokruga rada Službe,
- izradu strateškog plana razvoja, projekata, elaborata, informacija, analiza, izvješća i drugih stručnih i analitičkih materijala iz djelokruga rada Službe,
- praćenje realizacije projekata izgradnje i obnove objekata komunalne i cestovne infrastrukture,
- praćenje izvršavanja stručnih poslova iz područja komunalnih djelatnosti, individualne i zajedničke komunalne potrošnje, uređenja općinskog građevinskog zemljišta i uporabe javnih površina.¹⁶

Općina Posušje ima Službu za imovinsko-pravne, geodetske poslove, katastar, prostorno uređenje i zaštitu okoliša te obavlja sljedeće poslove i zadatke:

- izvršava i osigurava izvršenje zakona i drugih propisa u području za koje je osnovana,
- provodi utvrđenu politiku u pitanjima iz nadležnosti Službe,
- obavlja statističku obradu podataka o poslovima iz područja za koje je osnovana
- prati i proučava stanje u području prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša i daje prijedloge za poduzimanje odgovarajućih mjera,
- brine se o provođenju Zakona o prostornom uređenju i zaštiti okoliša i Zakona o građenju,
- priprema prednacrtu, nacrtu i prijedloge propisa koje donosi Općinsko vijeće,
- koordinira u donošenju cjelokupne planske dokumentacije za općinu Posušje (prostornih planova, GUP-a, regulacijskih planova),
- obavlja i druge stručne poslove iz svog područja utvrđene zakonom i drugim propisima koji su joj dani u nadležnost.¹⁷

Općina Grude ima Službu za prostorno uređenje, imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar u kojoj se nalazi Odjel za prostorno uređenje, graditeljstvo, zaštitu okoliša i stambeno komunalne poslove. Odjel obavlja slijedeće poslove iz područja zaštite okoliša (upravljanja otpadom):

---

¹⁵ <http://www.sirokibrijeg.ba/index.php/gradska-uprava/gradske-sluzbe/sluzba-za-prostorno-uredenje-i-zastitu-okolisa>

¹⁶ <https://www.ljubuski.ba/hr/opcinska-uprava/opcinske-sluzbe/sluzba-za-stambeno-komunalne-i-inspekcijske-poslove.html>

¹⁷ <https://www.opcina-posusje.ba/sluzba-imovinsko-pravne-geodetske-poslove-katastar-prostorno-uredenje-zastitu-okolisa/>

- poslove obračuna naknade i praćenja naplate sredstava po osnovama iz područja za koje je osnovana,
- zaštitu i unapređenje čovjekove okoline,
- kvaliteta stanovanja, uređenje naselja, ulica, pločnika i komunalnih objekata,
- druge poslove iz područja za koje je osnovana kao i poslove koje joj u zadatak stavi Općinsko vijeće ili Općinski načelnik.

3.1.5 Provedba i primjena Plana upravljanja otpadom

Prema *Zakonu o upravljanju otpadom FBiH*, svaka županija donosi svoj Plan upravljanja otpadom koji pokriva područje županije. Plan donosi zakonodavno tijelo županije koje nadalje uređuje uvjete planiranja upravljanja otpadom po općinama. Ovaj plan se izrađuje u suradnji s općinskim organima i poduzećima, gospodarskim udruženjima, udruženjima za zaštitu okoliša te drugim ključnim sudionicima za zaštitu okoliša. Zakon navodi da se poslovi upravljanja svim vrstama otpada, određivanje lokacija i zemljišta u poslovima upravljanja otpadom i postrojenjima vrši od strane nadležnog županijskog ministarstva, što jasno daje ovlasti županiji za donošenje bitnih odluka i konačnih rješenja koja se predlažu u Planu upravljanja otpadom.

4 PRAVNI OKVIR ZA UPRAVLJANJE OTPADOM

S obzirom na približavanja Bosne i Hercegovine članstvu u EU, Plan upravljanja otpadom na području ŽZH će posebno skrenuti pažnju na temeljne EU direktive kojom je ovo područje definirano. Bez obzira što ovi zahtjevi EU još nisu obvezujući, Plan će biti kompatibilan s njima i pružit će dobre temelje da poslije procesa pregovaranja s EU i usvajanja specifičnih ciljeva razvoja sektora, sustav integriranog upravljanja otpadom na području FBiH bude održiv i efikasno operativan.

4.1 ZAKONSKA REGULATIVA

Zakonski propisi koji se odnose na upravljanje otpadom predstavljaju jednu od najsloženijih područja zakonskih propisa za zaštitu okoliša uslijed širokog niza utjecaja koje otpad može imati na čovjeka i okoliš. Važećim zakonodavstvom iz područja upravljanja otpadom uveden je i osiguran okvir za suvremeni sustav zakonskih propisa o upravljanju otpadom.

4.1.1 Razina BiH

Iako je pravni okvir za upravljanje otpadom definiran na entitetskoj razini, postoje određeni propisi na razini BiH, koji se odnose na upravljanje otpadom na razini BiH a to su:

1. Zakon o veterinarstvu („Sl.glasnik BiH“, br. 34/02),
2. Zakon o radijacijskoj i nuklearnoj sigurnosti u Bosni i Hercegovini („Sl.glasnik BiH“, br. 88/07),
3. Zakon o osnovama sigurnosti prometa na putovima u BiH („Sl.glasnik BiH“, br.6/06, 75/06, 44/07, 48/10),
4. Pravilnik o uvjetima za promet i uporabu izvora ionizirajućeg zračenja („Sl.glasnik BiH“, br. 66/10)
5. Pravilnik o medicinskim sredstvima („Sl.glasnik BiH“, br. 04/10),
6. Pravilnik o zbrinjavanju farmaceutskog otpada („Sl.glasnik BiH“, br.23/11),
7. Pravilnik o uvjetima koje moraju ispunjavati pravne i fizičke osobe za promet fitofarmaceutskim sredstvima („Sl.glasnik BiH“, br. 51/11),
8. Pravilnik o utvrđivanju veterinarsko-zdravstvenih uvjeta za odlaganje, uporaba, sakupljanje, prijevoz, identifikaciju i sljedivost, registriranje i odobravanje pogona, stavljanje na tržište, uvoz, tranzit i izvoz nusproizvoda životinjskog porijekla i njihovih proizvoda koji nisu namijenjeni ishrani ljudi („Sl.glasnik BiH“, br. 30/12),
9. Odluka o ratifikaciji Konvencije o kontroli prekograničnog prometa opasnog otpada i njegovom odlaganju („Sl.glasnik BiH“, br.31/00).

4.1.2 Razina FBiH

Pravni okvir za uspostavu sustava upravljanja otpadom na razini FBiH dan je u nastavku:

1. Zakon o upravljanju otpadom ("Sl. novine FBiH", br. 33/03, 72/09 i 92/17),
2. Zakon o inspekcijama FBiH ("Sl. novine FBiH", br. 73/14),
3. Zakon o prikupljanju, proizvodnji i prometu sekundarnih sirovina i otpadnih materijala („Službene novine FBiH“, 35/98, 109/12)
4. Pravilnik o izdavanju dozvole za aktivnosti malog gospodarstva u upravljanju otpadom (Sl. novine FBiH“, br. 9/05),
5. Pravilnik o sadržaju plana prilagođavanja upravljanja otpadom za postojeća postrojenja za tretiranje ili odlaganje otpada i aktivnostima koje poduzima nadležni organ ("Sl. novine FBiH", br. 09/05),
6. Pravilnik o kategorijama otpada s popisima("Sl. novine FBiH", br. 9/05),
7. Pravilnik o građevinskom otpadu ("Sl. novine FBiH", br. 93/19),

8. Pravilnik o postupanju s otpadom koji se ne nalazi na listi opasnog otpada ili čiji je sadržaj nepoznat ("Sl. novine FBiH", br. 9/05),
9. Pravilnik o uvjetima za prijenos obveza upravljanja otpadom s proizvođača i prodavača na operatora sustava za prikupljanje otpada ("Sl. novine FBiH", br. 9/05),
10. Pravilnik o obrascu, sadržaju i postupku obavještanja o važnim karakteristikama proizvoda i ambalaže od strane proizvođača ("Sl. novine FBiH", br. 8/08),
11. Pravilnik o upravljanju medicinskim otpadom ("Sl. novine FBiH", br. 77/08),
12. Pravilnik o životinjskom otpadu i drugim neopasnim materijalima prirodnog porijekla koji se mogu koristiti u poljoprivredne svrhe ("Sl. novine FBiH", br. 8/08),
13. Pravilnik o prekograničnom prometu otpada ("Sl. novine FBiH", broj:7/11 i 39/15),
14. Pravilnik o registrima postrojenja i zagađivanjima („Sl. novine FBiH“, br.82/07),
15. Pravilnik o upravljanju ambalažom i ambalažnim otpadom ("Sl. novine FBiH", br. 83/10, 88/11, 28/13, 8/16, 54/16, 103/16 i 84/17),
16. Pravilnik o upravljanju otpadom od električnih i elektronskih proizvoda ("Sl. novine FBiH", br. 87/12, 107/14, 8/16, 79/16 i 12/18),
17. Uredba o financijskim garancijama kojima se može osigurati prekogranični promet opasnog otpada ("Sl. novine FBiH", br. 41/05),
18. Uredba koja regulira obvezu izvještavanja operatora i proizvođača otpada o provođenju programa nadzora, monitoringa i vođenja evidencije prema uvjetima iz dozvole ("Sl. novine FBiH", br. 31/06),
19. Uredba o financijskim i drugim garancijama za pokrivanje troškova rizika od mogućih šteta, čišćenje i postupke nakon zatvaranja odlagališta ("Sl. novine FBiH", br. 39/06),
20. Uredba o selektivnom prikupljanju, pakovanju i označavanju otpada ("Sl. novine FBiH", br. 38/06),
21. Uredba o naknadama za plastične vrećice tregerice ("Sl. novine FBiH", br. 9/14),
22. Uredba o informacijskom sustavu upravljanja otpadom ("Sl. novine FBiH", br: 97/18).
23. Odluka o ratifikaciji Konvencije o kontroli prekograničnog prometa opasnog otpada i njegovom odlaganju („Sl. Glasnik BiH“, br.31/00)

Na razini Federacije BiH, 2003. godine doneseno je šest okvirnih zakona za zaštitu okoliša, koji su rađeni prema zahtjevima legislative Europske unije a koji su poslije doživjeli svoje dopune . U nastavku je dan kratki pregled temeljnih zakona i provedbenih propisa koji se tiču upravljanja otpadom.

Zakon o zaštiti okoliša („Službene novine FBiH“, 33/03, 38/09). *Zakon o zaštiti okoliša FBiH* nalaže generalne odredbe prevencije zagađenja, načelo gdje zagađivač plaća, održivi razvoj, balans gospodarskog razvoja i zaštite okoliša, sudjelovanje javnosti u svim okolišnim odlukama, dostupnost informacija, sustav informiranja o okolišu, edukaciju, odgovornosti, i definira proceduru dobivanja okolišne dozvole. Podzakonski akt Zakona o zaštiti okoliša, tj. *Pravilnik o pogonima i postrojenjima za koje je obvezna procjena utjecaja na okoliš i pogonima i postrojenjima koji mogu biti izgrađeni i pušteni u rad samo ako imaju okolišnu dozvolu* („Sl. novine FBiH“, broj:19/04) definira proceduru za dobivanje okolišne dozvole i sadržaj studije utjecaja na okoliš, što uključuje i pojedina postrojenja za tretiranje otpada kao i deponiji određenih veličina.

Zakon o upravljanju otpadom („Službene novine FBiH“, 33/03, 72/09, 92/17). *Zakon o upravljanju otpadom FBiH* je krovni zakon koji obuhvaća sve sfere i područja upravljanja otpadom. To uključuje dozvole i načine za upravljanje svim vrstama otpada, koji se prema zakonu dijeli na: opasni i neopasni, načela prevencije i reciklaže, ali i kaznene odredbe. Jedna od najvažnijih stavki ovog zakona je planiranje upravljanja otpadom, koja delegira odgovornost na različite razine upravljanja od entitetske preko lokalne do razine samog operatera. Ovaj okvirni zakon se oslanja na konkretne i specifične podzakonske akte i plansko-strateške dokumente čiju izradu nalaže sam Zakon. Regionalnost je jedno od temeljnih načela upravljanja otpadom koja je definirana Člankom 5. ovog Zakona. Prema ovom načelu izgradnja objekata za tretman i odlaganje otpada treba se obavljati na

način pokrića potreba regije i omogućavanja samoodrživosti izgrađenih objekata. Prema Zakonu o upravljanju otpadom županijski planovi upravljanja otpadom su provedbeni dokumenti Strategije iz članka 6. ovog Zakona, a donosi ih svaka županija na svom području. *Federalnim Zakonom o upravljanju otpadom* nadležnost u upravljanju otpadom je podijeljena između FBiH i županija, dok županijski propisi dalje uređuju prenošenje ovlasti na općine i komunalna poduzeća, a predviđa i donošenje dodatnih provedbenih propisa. Sukladno sa Zakonom o principima lokalne samouprave FBiH („Sl. novine FBiH“ br. 34/06), u okviru djelokruga jedinice lokalne samouprave su između ostalog i upravljanje, financiranje i unapređenje djelatnosti i objekata lokalne komunalne infrastrukture, uključujući prikupljanje i odlaganje čvrstog otpada, održavanje javne čistoće i dr. Prema Članku 9. Zakona o upravljanju otpadom Plan upravljanja otpadom je zakonska obveza županija, ali istovremeno odražava složenost aktivnosti upravljanja otpadom, te predstavlja instrument oko kojeg se trebaju složiti svi relevantni nadležni organi u općinama i na temelju kojeg će se planirati aktivnosti i ulaganja u sektor upravljanja otpadom. *Zakon o upravljanju otpadom u FBiH* se oslanja na principe krovne (okvirne) EU Direktive o otpadu (2008/98/EZ) i podržava principe: prevencije nastanka otpada, odvojenog prikupljanja, recikliranja i ponovne uporabe, sigurne obrade otpada prije odlaganja, te principe blizine i načela „zagađivač plaća“. Zakon pokriva upravljanje svim vrstama otpada osim radioaktivnog otpada i djelomično je usklađen s Odlukom 2000/532/EZ o uspostavljanju sustava klasifikacije za otpad (koja zamjenjuje Odluku 94/3/EZ o popisu otpada sukladno s Člankom 1. točkom (a) Direktive Vijeća 75/442/EEZ o otpadu i Odluku Vijeća 94/904/EZ o utvrđivanju popisa opasnog otpada sukladno Članku 1. stavkom 4. Direktive Vijeća 91/689/EEZ o opasnom otpadu. Krajem 2018. godine donesena je Uredba o informacijskom sustavu upravljanja otpadom („Sl. novine FBiH“, br: 97/18) sukladno s Direktivom 401/2009/EZ Europskog parlamenta i vijeća o Europskoj agenciji za okoliš i Europskoj informacijskoj i promatračkoj mreži za okoliš, te Direktivom 2003/4/EZ Europskog parlamenta i Vijeća o javnom pristupu informacijama o okolišu i stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 90/313/EEZ.

Zakon o Fondu za zaštitu okoliša („Službene novine FBiH“, 33/03). Ovim se Zakonom utemeljuje Fond za zaštitu okoliša FBiH, utvrđuje ustrojstvo, organizacija, gospodarenje i upravljanje Fondom, imovina i djelatnost Fonda, izvori, namjena i način uporabe sredstava Fonda, te uređuju druga pitanja u svezi s pribavljanjem i gospodarenjem sredstvima Fonda. Temeljna djelatnost Fonda je prikupljanje i distribuiranje financijskih sredstava za zaštitu okoliša na teritoriju Federacije Bosne i Hercegovine. Sredstvima Fonda prvenstveno se financiraju planovi, programi, projekti i slične aktivnosti, utvrđeni sukladno Strategiji zaštite okoliša, te drugim dokumentima u području zaštite okoliša. Sredstva prikupljena u Fond raspoređuju se između Federacije i županija u odnosu 30% Federacija i 70% županije.

Zakon o prikupljanju, proizvodnji i prometu sekundarnih sirovina i otpadnih materijala („Službene novine FBiH“, 35/98, 109/12). Ovim Zakonom uređuju se prava, obveze i odgovornosti svih pravnih i fizičkih osoba u području prikupljanja, proizvodnje i prometa korisnih otpadnih materijala, te proizvodnje i prometa sekundarnih sirovina. U Članku 3. ovaj Zakon nalaže da je „zabranjeno spaljivanje, zakopavanje i na drugi način uništavanje otpadnih materijala koji se mogu preraditi u sekundarne sirovine, kao i otpadaka prije izdvajanja otpadnih materijala koji se mogu preraditi u sekundarne sirovine ako posebnim propisima nije drugačije određeno“. Zakon dalje definira način poslovanja pravnih i fizičkih osoba, nalaže poštivanje svih propisa o zaštiti okoliša i upravljanja otpadom, te određuje stimulative i kaznene odredbe.

Prema **Pravilniku o izdavanju dozvole za aktivnosti malog gospodarstva u upravljanju otpadom** („Sl. novine FBiH“, br. 9/05), županije izdaju dozvole za obavljanje aktivnosti malog gospodarstva u upravljanju otpadom, utvrđuju aktivnosti malog gospodarstva za koje nije nužno pribavljanje dozvole i uvjeti uz čije ispunjenje nije nužno pribavljanje dozvole.

Prema zahtjevima **Uredbe koja regulira obvezu izvještavanja operatora i proizvođača otpada** o provođenju programa nadzora, monitoringa i vođenja evidencije prema uvjetima iz dozvole („Sl. novine FBiH“, br. 31/06), u županijskom ministarstvu se ne dostavljaju godišnje izvješće o ispunjenju uvjeta iz dozvole za upravljanje otpadom ili okolišne dozvole izdane proizvođačima otpada.

Županijsko ministarstvo ima samo listu operatora kojima su izdane dozvole za upravljanje otpadom, ali se ne vode nikakve detaljnije evidencije.

Prema odredbama **Pravilnika o registrima postrojenja i zagađivanjima** („Sl. novine FBiH“, br.82/07), županijsko ministarstvo nema uspostavljen elektronski Registar o postrojenjima i zagađivanjima, nije uspostavljena elektronska mreža s FMOIT-om, pa se stoga i ne vodi evidenciju na način kako je to propisano u ovom pravilniku.

Prema odredbama **Pravilnika o upravljanju medicinskim otpadom** ("Sl. novine FBiH", br. 77/08):

- Županijsko ministarstvo sudjeluje u odobravanju Planova upravljanja otpadom od zdravstvenih ustanova s područja ŽZH-a,
- Županijsko ministarstvo je do sada odobrilo 3 plana upravljanja otpadom od različitih zdravstvenih ustanova s područja ŽZH-a.

Prema odredbama **Uredbe o selektivnom prikupljanju, pakiranju i označavanju otpada** ("Sl. novine FBiH", br. 38/06) u županijskom ministarstvu okoliša nema informacija o transportnoj dokumentaciji onih koji transportiraju opasni otpad do operatora za područje ŽZH-a, a nema ni evidencije od generatora rabljenih ulja koji moraju nadležnom organu koji je izdao njihovu okolišnu dozvolu ili dozvolu za upravljanje otpadom do 1. ožujka svake godine dostaviti izvješće s podacima o količinama i vrstama (ili kategorijama) rabljenih ulja koja su prikupili tokom prethodne godine.

Od posebnih kategorija otpada jedino su u FBiH doneseni podzakonski akti za ambalažu i ambalažni otpad (sukladno s Direktivom 94/62/EZ o ambalaži i ambalažnom otpadu), te za otpad od električnih i elektronskih proizvoda (sukladno s Direktivom 2012/19/EU i Direktivom 2008/98/EZ).

4.1.3 Razina Županije

Propisi koji su doneseni na razini ŽZH-a, a koji se tiču upravljanja otpadom su sljedeći:

- Zakon o zaštiti okoliša („Narodne novine ŽZH“, br. 8/13),
- Zakon o komunalnom gospodarstvu („Narodne novine ŽZH"14/00, 7/03, 8/12, pročišćeni tekst 9/13),
- Zakon o prostornom uređenju ("NN. ŽZH" broj 4/99, 15/01, 10/03, 18/11),
- Zakon o građenju ("NN. ŽZH" broj 4/99, 15/01, 10/03, 18/11),
- Pravilnik o pogonima i postrojenjima koja mogu biti izgrađena i puštena u rad samo ako imaju okolišnu dozvolu („Narodne novine ŽZH“, br. 2/06),
- Odluka o obveznom unosu podataka i redovitom izvješćivanju krajnjih korisnika o potrošnji energije i vode u javnim objektima Županije Zapadnohercegovačke ("NN. ŽZH" broj 25/15).

Zakon o zaštiti okoliša („Narodne novine ŽZH“, br. 8/13). Ovim se Zakonom uređuje zaštita okoliša radi očuvanja okoliša i unapređivanja stanja okoliša, smanjivanja rizika za život i zdravlje ljudi, sprečavanje štetnih utjecaja na okoliš i uklanjanja njihovih posljedica, osiguranja i poboljšanja kvalitete življenja za dobrobit sadašnjih i budućih generacija. Zaštitom okoliša osigurava se cjelovito očuvanje kvalitete okoliša, racionalno rabljenje prirodnih izvora i energije na najpovoljniji način za okoliš, kao temeljni uvjet zdravog i održivog razvoja. Zakonom se također uređuju pravne mjere, institucije očuvanja zaštite i poboljšanja okoliša, financiranje aktivnosti vezanih za okoliš kao i poslovi i zadaci tijela uprave.

Zakon o komunalnom gospodarstvu („Narodne novine ŽZH“, br. 14/00, 7/03, 8/12, pročišćeni tekst 9/13). Ovim Zakonom o komunalnom gospodarstvu (u daljnjem tekstu Zakon) određuju se načela, način obavljanja i financiranja komunalnog gospodarstva, te ostala pitanja glede svrhovitog obavljanja komunalnih djelatnosti. Pod komunalnim gospodarstvom u smislu ovoga Zakona podrazumijeva se obavljanje komunalnih djelatnosti, a naročito pružanje komunalnih usluga od

interesa za fizičke i pravne osobe, te financiranje građenja i održavanje objekata i uređaja komunalne infrastrukture kao cjelovitog sustava na području općina i Županije Zapadnohercegovačke, kad je to određeno ovim Zakonom. Komunalne djelatnosti u smislu ovoga Zakona su: a) opskrba pitkom vodom, b) odvodnja i pročišćavanje otpadnih voda, c) održavanje čistoće, d) odlaganje komunalnog otpada, e) prijevoz putnika u javnom prometu, f) održavanje javnih površina, g) održavanje nerazvrstanih cesta, h) tržnice na malo, i) održavanje grobalja te obavljanje pogrebnih poslova, j) obavljanje dimnjačarskih poslova i k) javna rasvjeta. Odredbama Čl. 3. st. (1) komunalna djelatnost u smislu ovog Zakona je: odlaganje komunalnog otpada, pod čim se podrazumijeva obrađivanje i trajno odlaganje komunalnog otpada na odlagališta komunalnog otpada, te saniranje i zatvaranje odlagališta, na temelju posebnih propisa.

Zakon o lokalnoj samoupravi Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine ŽZH“, br.2/99, 9/00, 5/03 i 10/04). Prema Čl. 14. ovog Zakona, u vlastite nadležnosti jedinice lokalne samouprave spada i upravljanje, financiranje i unapređenje djelatnosti i objekata lokalne komunalne infrastrukture koji se odnose, između ostalog, na prikupljanje i odlaganje krutog otpada i održavanje javne čistoće.

4.2 STRATEŠKO-PLANSKI DOKUMENTI

4.2.1 Razina FBiH

Strateško planiranje u području upravljanja otpadom propisano je Zakonom o zaštiti okoliša („Službene novine FBiH“ br. 33/03 i 38/09), dok je Zakonom o upravljanju otpadom („Službene novine FBiH“ br. 33/03, 72/09 i 92/17) dodatno obrađeno. Navedena dva zakona su bila temelj za donošenje **Federalne strategije upravljanja otpadom 2008. – 2018.g. i Federalnog plana upravljanja otpadom 2012. – 2017.g.** („Službene novine FBiH“ broj 6/12), a koji su istekli. **Trenutno u FBiH ova dva strateška dokumenta ne postoje.**

Pregled postignutih rezultata u proteklom razdoblju u području upravljanja otpadom, iz Akcijskog plana Federalne strategije zaštite okoliša, dan je u nastavku:¹⁸

- Izvršene su izmjene i dopune Zakona o upravljanju otpadom s ciljem stvaranja pravnog temelja za provedbu mjera iz Strategije i transpoziciju odredbi EU zakonodavstva;
- Doneseno je osam novih provedbenih propisa koji se odnose na ambalažni otpad, elektronski i elektronički otpad, medicinski otpad, životinjski otpad, zbrinjavanje plastičnih vrećica tregerica, prekogranični promet otpada i informacijski sustav o otpadu. Izvršena je djelomična usklađenost propisa sa stečevinom EU za područje upravljanja otpadom;
- U razdoblju od 2015.-2018. godine je prikupljeno i izvezeno iz FBiH 21.820,79 tona opasnog otpada. Prosječno se na godišnjoj razini izvozi 5.455,2 tona opasnog otpada;
- Sukladno zakonskim ciljevima u razdoblju od 2014.-2018. predano je na reciklažu 126.664,06 t ambalažnog otpada;
- Sukladno zakonskim ciljevima u 2018. godini je sakupljeno i zbrinuto 2.454,952 t elektronskog i elektroničkog otpada;
- Implementacijom Uredbe o plastičnim vrećicama tregericama od ukupno prikupljenih sredstava u iznosu 780.153 KM, u FzZOFBiH-u je nakon transfera županijama ostalo 234.046 KM za projekte zaštite okoliša;

¹⁸ Izvješće o realizaciji Akcijskog plana Federalne strategije zaštite okoliša 2008.-2018. godine, FMOiT, Sarajevo, siječanj 2019.g.

- Ukupno 64 općine su pripremile Plan prilagođavanja upravljanja otpadom za svoja odlagališta sukladno važećim propisima;
- Unaprijeđeno je stanje na više od 40 općinskih odlagališta. Iz Proračuna Vlade FBiH u razdoblju 2011.- 2018.g. za ove namjene izdvojeno je 10.420.000 KM;
- Prema novom podzakonskom aktu, FzZOFBiH je nositelj aktivnosti na uspostavljanju, organizaciji i vođenju informacijskog sustava upravljanja otpadom u FBiH.

Prema preporuci FMOiT-a¹⁹, koja je dostavljena MPUGZO-u ŽZH-a tokom izrade ovoga Plana, do donošenja i usvajanja nove Federalne strategije zaštite okoliša za redovno planiranje će se koristiti Program aproksimacije propisa FBiH s pravnom stečevinom EU-a u području okoliša, kao i sljedeći strateški dokumenti:

- Strategija i Akcijski plan za zaštitu biološke raznolikosti BiH,
- Strategija prilagođavanja na klimatske promjene i niskoemisijskog razvoja BiH,
- Akcijski program za suzbijanje degradacije zemljišta i ublažavanje posljedica od suša u BiH.

Prostorni plan FBiH za razdoblje 2008.-2028.g. urađen je u formi Prijedloga i usvojen je u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH (na nastavku 32. redovne sjednice održane 09.07.2014. godine), dok u Domu naroda Parlamenta FBiH nije razmatran ovaj prijedlog plana.²⁰U Prijedlogu ovog dokumenta se navodi da načelo regionalnosti, kao jedno od temeljnih načela Zakona o upravljanju otpadom u FBiH, podrazumijeva da se razvoj tretiranja otpada i izgradnja objekata za njegovo odlaganje treba vršiti na način da pokriva potrebe regije i omogućava samoodrživost izgrađenih objekata, te kao takvo predstavlja pravni temelj za aktivnosti na uspostavi regija za upravljanje otpadom. Zakon o otpadu FBiH ne sadrži smjernice po pitanju razvoja planova za regionalno odlaganje, te su posljedice ovakve nedorečenosti pravne regulative, da općine dobrovoljno pristupaju u sustav regionalnog odlaganja otpada.

Da bi se procijenilo postojeće stanje i definirali sljedeći koraci na temelju postojećeg potencijala nužno je izraditi za ovu regiju tehničku (preliminarnu) studiju izvodljivosti i EIA. Na temelju prethodno navedenog, jasno se zaključuje da još uvijek nema postignutih međuopćinskih sporazuma i napretka u formiranju regionalnog centra za upravljanje otpadom na kojem će se zbrinjavati otpad iz 4 općine u ŽZH-u.

4.2.2 Razina Županije

Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje od 2014. do 2020. Godine.²¹Strategija jasno definira gospodarski razvoj uz jaku podršku društvenoj povezanosti kao glavni cilj razvoja ŽZH-a. Strateški ciljevi *Strategije* su: gospodarski jaka, društveno odgovorna i učinkovito organizirana županija. Zaštita i očuvanje okoliša, prirodnih izvora te reduciranje negativnih i nepovoljnih utjecaja na okoliš uključeni su u okvirima Strateškog cilja 3 - Društveno odgovorna i učinkovito organizirana županija. Pod tim ciljem obuhvaćena su pitanja zaštite i očuvanja izvorišta vode, skupljanje i pročišćavanje otpadnih voda, vodoopskrba i upravljanje vodama, učinkovito gospodarenje otpadom, postizanje energetske učinkovitosti, racionalna uporaba svih naravnih izvora, te maksimalno rabljenje obnovljivih izvora energije.

Mjera koja definira pitanja gospodarenja otpadom je Mjera 3.2.3. Cilj ove mjere je osigurati uvjete za adekvatno upravljanje otpadom kroz:

¹⁹Br. 07/2-23-372/19 od 29.05.2019. godine.

²⁰<http://fmpu.gov.ba/prostorni-plan-fbih>

²¹<http://www.eui-zzh.ba/images/PDF/Upravljanje%20razvojem/strategija-razvoja-ZZH-2014-2020.pdf>

- Izgradnju Županijskog centra za upravljanje otpadom;
- Formiranje Centara za razvrstavanje otpada i pretovarnih stanica;
- Prikupljanje već na mjestu selektiranog otpada;
- Obuku o upravljanju otpadom;
- Izgradnju sanitarnog deponija.

Prostorni plan Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje od 2012. do 2032. godine. Prema Čl. 6, 14. i 16. Zakona o prostornom planiranju i uporabi zemljišta na razini FBiH i čl. 11, i 13. Zakona o prostornom uređenju ŽZH ("NN ŽZH", broj: 4/99, 15/01, 10/03, 18/11) definirano je donošenje Prostornog plana Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje od 2012. do 2032. godine, koji je usvojen u prosincu 2013. godine. Plan, sadrži između ostalog: zaštitu i očuvanje prirodnih izvora, zaštitu izvorišta vode, očuvanje podzemnih i otvorenih vodnih tokova, maksimalno reduciranje negativnih i nepovoljnih utjecaja na okoliš, te štednju i racionalnu uporabu svih oblika energije, maksimalnu uporabu obnovljivih izvora energije.

Plan zaštite okoliša ŽZH-a za razdoblje 2017.-2027. godine.²² Plan jasno definira mjere i aktivnosti kako bi se poboljšalo stanje u području zaštite okoliša na području ŽZH-a uključujući i mjere za upravljanje otpadom. Strateški cilj 4.5. usmjeren je na područje upravljanja otpadom. U okviru plana definirani su *Strateški i operativni ciljevi upravljanja otpadom u ŽZH-u (Tablica 9)*.

Strateški cilj 1: SMANJENJE RIZIKA ZA OKOLIŠ I ZDRAVLJE LJUDI I USPOSTAVA PRIORITETNE INFRASTRUKTURE ZA INTEGRIRANO UPRAVLJANJE OTPADOM	
Operativni ciljevi 1:	
1.1.	<p>Stvaranje uvjeta za sanitarno odlaganje kapaciteta za najmanje 5 godina odlaganja u svim regijama, što podrazumijeva provedbu mjera:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izrada i implementiranje plana upoznavanja javnosti s konceptom regionalnih centara za upravljanje otpadom (RCUO), s posebnim osvrtom na obližnji RCUO „Uborak“ kod Mostara i općinskih centara za upravljanje otpadom (OCUO) na području ŽZH-a; • Finaliziranje započetih aktivnosti na određivanju lokacija za OCUO u ŽZH-u prema općinskim prostornim planovima koji su u završnoj fazi izrade; • Izrada i usvajanje <i>Županijskog plana upravljanja otpadom</i>; • Izrada projektno-tehničke dokumentacije i izgradnja infrastrukture za OCUO za potrebe gradova/općina ŽZH-a.
1.2.	<p>Saniranje i zatvaranje postojećih općinskih odlagališta, što podrazumijeva provedbu mjera:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sanirati i zatvoriti postojeće općinske deponije na području ŽZH-a sukladno s urađenim Planovima prilagođavanjima; • Kreirati i implementirati javnu kampanju za podizanje svijesti o posljedicama nesanitarnog odlaganja otpada za okoliš i ljudsko zdravlje.
1.3.	<p>Uklanjanje nelegalnih odlagališta i saniranje područja na kojem su se nalazila, što podrazumijeva provedbu mjera:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Napraviti kratkoročni program uklanjanja nelegalnih odlagališta u gradovima/općinama s procjenom sredstava; • Sanirati sva nelegalna odlagališta u gradovima/općinama ŽZH-a.
1.4.	<p>Povećanje broja stanovnika obuhvaćen organiziranim prikupljanjem otpada, što podrazumijeva provedbu mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izrada i realiziranje programa povećanja broja stanovnika pokrivenog organiziranim prikupljanjem. Program treba obuhvatiti i potrebnu infrastrukturu, vozila i procjenu troškova (do 95% stanovnika ŽZH-a).
1.5.	<p>Povećanje postotka adekvatno zbrinutog otpada iz zdravstvenih ustanova, što podrazumijeva provedbu mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nabavka uređaja za tretiranje infektivnog medicinskog otpada.
1.6.	<p>Uspostavljanje deponija inertnog (građevinskog) otpada, što podrazumijeva provedbu mjera:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prikupljanje polaznih podataka i informacija, izrada Plana upravljanja i uspostavljanje minimalno po jednog deponija inertnog otpada u svakom gradu/općini;

²² https://www.mpugzo-zzh.com/images/plan-zastite-okolisa/pzo_zzh.pdf

	<ul style="list-style-type: none"> Nabavka mobilne drobilice za inertni otpad i potrebnih transportnih sredstava
1.7.	<p>Pokrivenost učinkovitim sustavom upravljanja otpadom u poljoprivrednoj proizvodnji i šumarstvu, što podrazumijeva provedbu mjera:</p> <ul style="list-style-type: none"> Izrada Studije izvodljivosti za zbrinjavanje otpada iz poljoprivrede i šumarstva na području ŽZH-a s planom aktivnosti; Izrada Studije o uvođenju sustava odvojenog prikupljanja anorganskog i otpada od opasnih tvari i njihove ambalaže u poljoprivredi i šumarstvu; Osiguranje infrastrukture za odvojeno prikupljanje otpada u poljoprivredi i šumarstvu
1.8.	<p>Uspostavljanje kapaciteta za adekvatno zbrinjavanje otpada životinjskog porijekla, što podrazumijeva provedbu mjera:</p> <ul style="list-style-type: none"> Izrada Studije izvodljivosti za zbrinjavanje otpada životinjskog porijekla na području ŽZH-a s planom aktivnosti; Izrada potrebne dokumentacije, te saniranje i zatvaranje postojećih odlagališta, jama, grobnica i grobalja za otpad životinjskog porijekla.
Strateški cilj 2: SMANJENJE KOLIČINA OTPADA ZA FINALNO ODLAGANJE/ZBRINJAVANJE UZ EFIKASNIJU UPORABU RESURSA	
Operativni ciljevi 2:	
2.1.	<p>Uspostavljanje sustava odvojenog prikupljanja komunalnog otpada u gradovima/općinama ŽZH-a, što podrazumijeva provedbu mjera:</p> <ul style="list-style-type: none"> Kreiranje i implementiranje javne kampanje za podizanje svijesti o načinima postupanja s otpadom, promidžba integriranog sustava upravljanja otpadom u gradovima/općinama ŽZH-a; Izrada Studije o odabiru metodologije koja će se primijeniti za procjenu generiranih količina i sastava komunalnog otpada na području svih gradova/općina ŽZH-a u cilju definiranja strategije Upravljanje sekundarnim sirovinama. Poznavanje ovih podataka omogućava uspješnije realiziranje planova u području reciklaže i minimiziranja otpada kao i osmišljavanje suvremenog sustava upravljanja otpadom; Procjenjivanje generiranih količina i sastava komunalnog otpada na području gradova/općina ŽZH-a na temelju odabrane metodologije; Razrađivanje Koncepta/Studije za specifikaciju potreba i procjenu izvodljivosti uspostave odvojenog prikupljanja i reciklaže za ostale vrste otpada (specijalni otpad) u gradovima/općinama ŽZH-a; Uspostavljanje sustava odvojenog prikupljanja otpada u gradovima/općinama ŽZH-a (osiguranje infrastrukture za odvojeno prikupljanje, transport i reciklažu komponenti otpada).
2.2.	<p>Povećanje ukupnog postotka adekvatnog zbrinjavanja otpada reciklažom, odnosno povratom materijala ili energije (R&R) - specifični tokovi, što podrazumijeva provedbu mjera:</p> <ul style="list-style-type: none"> Uspostavljanje sabirnih punktova za prikupljanje otpadnih ulja kod proizvođača ove vrste otpada; Unapređenje skladištenja otpadnih ulja i drugog opasnog otpada kod autoservisa i automehaničarskih radionica (jedan od proizvođača ove vrste otpada); Uspostavljanje transfer-postaje za privremeni prihvataj otpadnih ulja (pri RCUO „Uborak“ kod Mostara ili zasebno).

Tablica 10. Strateški i operativni ciljevi upravljanja otpadom u ŽZH-a

4.2.3 Gradska / općinska razina

4.2.3.1 Grad Široki Brijeg

Grad Široki Brijeg uradio je *Integriranu strategiju razvitka Širokog Brijega za razdoblje 2017. – 2025. godine*. U okviru Strateškog cilja 3 *“Podignuta razina kvalitete života u urbanim i ruralnim dijelovima grada”* navedeno je da Široki Brijeg ima bogat potencijal u ruralnom razvoju te će se ulagati naporu u razvoju ruralnih prostora i podizanju kvalitete života u ruralnim prostorima, a u isto vrijeme podizanju kvalitete života u urbanim dijelovima što podrazumijeva infrastrukturu, čist okoliš, i dostupnost usluga. U okviru istog postavljen je i podcilj da do 2025. godine 95 % stanovništva bude pokriveno organiziranim prikupljanjem otpada. Tokom izrade strategije, analizom stanja, kao i dosadašnjih dokumenata koji su tretirali ovo područje, uočeno je da je segment zaštite okoliša još uvijek nerazvijen, unatoč ogromnim ulaganjima koja su realizirana u proteklom razdoblju. Još uvijek nije riješeno pitanje sustavnog upravljanja otpadom, lokalna cestovna infrastruktura je u lošem

stanju, komunalna infrastruktura još uvijek nije dostupna u svim dijelovima grada. Sukladno tome, kao dio Integrirane strategije urađen je **Sektorski plan uređenja i zaštite okoliša**. Planom su utvrđeni sektorski pravci razvoja u sektoru zaštite okoliša i grupirani su u 4 pravca. Jedan od pravaca je **Poboljšati sustav upravljanja otpadom, zaštitu i uređenje okoliša**. Kroz ovaj pravac, Široki Brijeg će posebnu pažnju posvetiti rješavanju problematike otpada, kako bi se razvio učinkovit sustav prikupljanja i odlaganja otpada, što podrazumijeva, sortiranje i reciklažu. Isto tako, usmjerit će se pažnja i na ulaganja i u saniranje postojećih divljih deponija, kao i na sustav praćenja zagađenja zraka, vode i tla. Isto tako, Široki Brijeg će se usmjeriti na uređenje okoliša i zelenih površina s posebnom pažnjom na uređenje i očuvanje korita i vodotoka rijeka Lištice i Ugrovače. Potrebe grada Širokog Brijega za razvojem komunalne infrastrukture su velike, što nadmašuje mogućnosti financiranja iz gradskog proračuna. U svrhu realizacije infrastrukturnih projekata, u idućem razdoblju nužno je iskoristiti pogodnosti sufinanciranja iz EU fondova. Pored Strategije, Grad Široki Brijeg je donio *Odluku o utvrđivanju općeg interesa za izgradnju odlagališta-Trišnjetine („SG“, broj: 9/06)*.

4.2.3.2 Grad Ljubuški

Grad Ljubuški uradio je *Integriranu strategiju razvoja općine Ljubuški za razdoblje 2014. – 2024. godine*.

Tijekom izrade strategije, analizom stanja, kao i dosadašnjih dokumenata koji su tretirali ovo područje, uočeno je da je segment zaštite okoliša još uvijek nerazvijen, unatoč ogromnim ulaganjima koja su realizirana u proteklom razdoblju. Još uvijek nije riješeno pitanje sustavnog upravljanja otpadom, lokalna cestovna infrastruktura je u lošem stanju, komunalna infrastruktura još uvijek nije dostupna u svim dijelovima grada. Sukladno tome, kao dio Integrirane strategije urađen je **Sektorski plan zaštite okoliša**.

Planom su utvrđeni sektorski pravci razvitka u sektoru zaštite okoliša. Jedan od pravaca je i **Jačanje i izgradnja infrastrukture (vodovodne i kanalizacijske) i podizanje kvalitete komunalnih usluga**. Ovim strateškim fokusom Grad želi poboljšati stupanj infrastrukture, podići kvalitetu komunalnih usluga sukladno s europskim standardima zaštite okoliša. Ne postoji razvijen sustav selektivnog prikupljanja otpada, i u svrhu dostizanja ovakvog najboljeg modela prikupljanja i odlaganja otpada Strategija je postavila nekoliko projekata u svrhu dostizanja tih standarda. Jedan od operativnih ciljeva Plana je da je nužno osuvremeniti sustav upravljanja komunalnim otpadom kroz podizanje kvalitete javnih usluga, razvoj komunalne i socijalne infrastrukture i očuvanje okoliša kako bi se stvorili uvjeti za bolju kvalitetu života. Planom su utvrđeni projekti i mjere koje je nužno poduzeti kako bi stanje u području upravljanja otpadom bilo poboljšano. To su:

- Projekt 2. 1. Izrada elaborata o upravljanju otpadom, uključujući i selektivno prikupljanje otpada
- Projekt 2.2. Izgradnja reciklažnog dvorišta
- Projekt 2.3. Uklanjanje i sanacija divljih deponija
- Projekt 2.4. Sanacija deponija na Bučinama
- Projekt 2.5. Ekološki projekti s NVO sektorom i građanima
- Mjera 2.6. Izrada LEAP-a Općine Ljubuški
- Mjera 2.7. Edukacija stanovništva u svrhu podizanja ekološke svijesti i znanja o otpadu
- Mjera 2.8. Javna kampanja za selektivno prikupljanje otpada

4.2.3.3 Općina Posušje

Općina Posušje uradila je *Strategiju razvoja općine Posušje 2014.-2023. godine*. U okviru strategije urađen je **Sektorski plan zaštite okoliša**. Planom su utvrđeni sektorski pravci razvitka u sektoru zaštite okoliša. Jedan od pravaca je **Učinkovito gospodarenje otpadom**. Obzirom da ne postoji

razvijen sustav selektivnog prikupljanja otpada, te u cilju dostizanja ovakvog najboljeg modela prikupljanja i odlaganja otpada Strategija je postavila nekoliko projekata i mjera u svrhu dostizanja tih standarda. To su:

- Projekt 2.1. Uklanjanje divljih deponija
- Projekt 2.2. Čišćenje korita rijeke Topale
- Mjera 2.3. Educiranje stanovništva i djece u osnovnim školama
- Projekt 2.4. Postavljanje zelenih otoka za selektivno prikupljanje otpada
- Mjera 2.5. Edukacija i promidžba selektiranja otpada

Strateški cilj 2 strategije Općine usmjeren je na upravljanje otpadom i komunalne usluge. Planom je definirano da će u idućem razdoblju biti nužno poboljšati sustav kako bi se pružene komunalne usluge u cijelosti naplatile i kako bi se na taj način kvaliteta usluga stalno podizala. Nazočan je problem nerazvrstavanja komunalnog otpada zbog nedostatka kontejnera za pojedinu vrstu otpada, ne samo u ruralnim područjima nego i u urbanoj sredini - Gradu Posušju. Interes je građana, kao i interes u sferi zaštite okoliša, da se što prije odrede „zeleni otoci“, da se nabavi potrebna kontejnerska infrastruktura i da se pristupi razvrstavanju otpada u fazi njegovog odlaganja. Nažalost, općina nema svoj sanitarni deponij i kao privremeno rješenje koristi se odlagalište otpada u Konjovcu. Postoji inicijativa da se izgradi regionalni deponij, a završetak odnosno rezultat te inicijative je upitan i neizvjestan. Opcije su da se Posušje priključi na regionalni deponij u Mostaru ili na Paklinama s općinama Tomislavgrad i Kupres. Vjerojatno će oko ovih dvojbi presudnu ulogu imati gospodarski faktori odvoza. Cilj definiran planom je da 80 % stanovništva bude pokriveno selektivnim prikupljanjem otpada i za 50 % smanjiti broj divljih deponija.

Pored strategije, Općina Posušje donijela je *Plan prikupljanja, odvoza i odlaganja komunalnog otpada* („SG“, broj:2/10 i 3/11).

Općina Posušje pored Sektorskog plana za zaštitu okoliša razvijenog u okviru strategije ima urađen i **Lokalni Ekološki Akcijski Plan – LEAP za razdoblje 2016.-2026. godina**. Među glavnim ciljevima u području upravljanja otpadom navode se:

- Izraditi Glavni projekt sanacije općinskog deponija „Konjovac“ u cilju dobivanja građevinske dozvole i početka radova na sanaciji iste.
- Postaviti još najmanje 10 zelenih otoka.
- Izraditi elaborat uvođenja druge kante za ambalažni otpad za sva kućanstva i sortirnice ambalažnog otpada. Odrediti lokaciju Centra za gospodarenje otpadom koji je prilagođen regionalnom konceptu odlaganja (što bliže centru Općine radi smanjenja troškova odvoza otpada) i izraditi investicijsko - tehničku i okolišnu dokumentaciju radi osiguravanja potrebnih dozvola (urbanistička, okolišna i građevinska dozvola). Unutar Centra za upravljanje otpadom pored sortirnice za komunalni otpad, predvidjeti i reciklažno dvorište s infrastrukturom za skladištenje opasnih vrsta otpada (otpadna ulja i nauljeni otpad, EE otpad itd.).
- Izgraditi Centar za gospodarenje otpadom i reciklažno dvorište unutar istog.
- Pojačati kontrolu putem češćeg inspeksijskog nadzora nad gospodarskim subjektima kao i kućanstvima radi kontrole odlaganja komunalnog otpada i krupnog otpada.
- Organizirati radionice, seminare u cilju edukacije i jačanja javne svijesti po pitanju otpada. Razvoj svijesti u djece, mladih i ostalih građana.
- Saniranje divljih deponija na području općine Posušje.

4.2.3.4 Općina Grude

Općina Grude imala je izrađenu Strategiju održivog razvoja ali je ista istekla 2015. godine. Općina Grude nema urađen ni LEAP Dokument. **Plan prilagođavanja upravljanja otpadom za deponij**

komunalnog otpada Općine Grude urađen je 2014. godine. Plan je urađen sukladno s Člankom 3. Pravilnika o sadržaju Plana prilagođavanja upravljanja otpadom za postojeća postrojenja za tretiranje ili odlaganje otpada i aktivnostima koje poduzima nadležni organ (Sl. novine Federacije BiH, br. 9/05.). Kao i većina općinskih deponija u BiH, deponiji u Općini Grude su neuređeni i kao takvi se mogu svrstati u kategoriju „divljih deponija“. S obzirom na takvo stanje deponija, općinsko rukovodstvo je odlučno u namjeri da se poboljša i bitno promjeni sadašnje izrazito nepovoljno stanje trajnog odlaganja komunalnog otpada. U tom cilju, naručen je i urađen predmetni Plan prilagođavanja upravljanja otpadom za deponij komunalnog otpada Općine Grude. Nakon uklanjanja manjih divljih deponija i sanacije deponija „Gorica“ na području Općine Grude, planirana je izgradnja pretovarne stanice i svih pratećih objekata prilagođenih regionalnom konceptu odlaganja na lokaciji koja će biti naknadno određena posebnom odlukom Općinskog Vijeća, koja ima za cilj prikupljanje, sortiranje, pripremu i transport budućeg otpada na Regionalni deponij (R.D.) "Uborak" u Mostaru. Općina Grude još uvijek nema općinski plan upravljanja otpadom koji bi predložio i usmjerio sve aktivnosti vezane za poboljšanje usluge pokrivenosti prikupljanja otpada kao i postupnog uspostavljanja sustava odvojenog prikupljanja otpada. Stoga je općina u cilju poboljšanja upravljanja otpadom na prostoru općine Grude uz aktivnost na saniranju postojećih odlagališta Gorica i Bezdani, u sklopu lokacije za Gospodarsku zonu Pogana Vlaka-Poljanice osigurala parcelu za izgradnju Reciklažnog centra i pretovarne postaje.²³ Lokacija za smještaj CUO-a se nalazi unutar gospodarske zone „Pogana Vlaka-Poljanice“. Za istu zonu je Općina Grude donijela Odluku o izradi Regulacijskog plana Gospodarske zone 2009. godine koji je izrađen 2012. godine. Ukupna površina zone iznosi oko 35 ha, od kojih je za potrebe izgradnje CUO Grude izdvojena parcela u rubnom dijelu zone površine 0,55 ha.

4.3 ZAKONODAVSTVO EU-a

4.3.1 Načela planiranja i upravljanja otpadom u EU

Okvir za europsku politiku gospodarenja otpadom sadržan je u rezoluciji EU Vijeća o Strategiji gospodarenja otpadom (97/C76/01) koja se temelji na tada važećoj okvirnoj Direktivi o otpadu (75/442/EEC) i drugim europskim propisima na području upravljanja otpadom.

Postoje tri ključna europska načela:

- **Prevenција nastajanja otpada** - u cilju očuvanja prirode i resursa, generiranje otpada mora biti minimizirano i izbjegnuto gdje je to moguće
- **Reciklaža i ponovna uporaba** - ukoliko se generiranje otpada ne može prevenirati, nužno ga je ponovno upotrijebiti ili reciklirati ili iskoristiti u procesu povrata energije
- **Poboljšanje konačnog zbrinjavanja i nadzora** - u slučajevima gdje ne otpad ne može ponovno koristiti, nužno ga je tretirati i adekvatno odložiti ili spaliti. Obje ove metode zahtijevaju monitoring i s obzirom na njihov potencijal za uzrokovanje opasnih okolišnih šteta.

4.3.2 Direktive EU o upravljanju otpadom

Obvezu planiranja upravljanja otpadom direktno propisuju tri direktive: *Okvirna direktiva o otpadu* (2008/98/EC), *Direktiva o upravljanju opasnim otpadom* (91/689/EEC) i *Direktiva o ambalaži i ambalažnom otpadu* (94/62/EC). Međutim, i druge europske direktive koje se odnose na posebne

---

²³RD s pretovarnom postajom Grude – Idejni projekt, 2015.g., Ecoplan.

tokove otpada, te na objekte za obradu i odlaganje otpada moraju se uzeti u obzir tijekom izrade planova upravljanja otpadom. Najvažnije europske direktive u sektoru upravljanja otpadom su:

- **Direktiva o otpadu (2006/12/EC)** - Ove mjere primjenjuju se na sve supstancije ili predmete koje vlasnik odlaže ili je dužan odložiti shodno nacionalnim odredbama koje su na snazi u državama članicama. Ova direktiva se ne odnosi na plinove, radioaktivni, mineralni i poljoprivredni otpad, životinjska trupla, otpadne vode, kao ni na eksploziv koji se stavlja izvan uporabe, jer se takve vrste otpada označavaju određenim pravilima EU.
- **Okvirna direktiva o otpadu (2008/98/EC)**-Direktiva naglašava i potiče prevenciju otpada. Direktiva zahtijeva da države članice poduzmu odgovarajuće mjere za poticanje sprečavanje ili smanjenje proizvodnje otpada i njegove štetnosti. Ovo se čini kombinacijom većeg broja različitih strategija.
- **Direktiva o odlagalištima otpada (1999/31/EC, dopunjena Pravilnikom (EC) 1882/2003)**- Cilj ove Direktive je da putem utvrđenih operativnih i tehničkih zahtjeva koji se tiču otpada i odlagališta, osigura mjere, postupke i smjernice za sprečavanje ili smanjenje, koliko god je to moguće, negativnih posljedica po okoliš. Ona se naročito odnosi na onečišćenje površinskih i podzemnih voda, tla i zraka, te globalno, efekt staklenika ili bilo koji drugi efekt tokom cijelog životnog ciklusa deponija.
- **Direktiva o upravljanju opasnim otpadom (91/689/EEC) s dodacima 94/31/EC, 166/2006**- Direktiva je sastavljena u suglasnosti s Člankom 2 Direktive 75/442/EEC, a predstavlja približavanje zakona država članica o kontroliranom upravljanju opasnim otpadom. Definicija 'otpada' i drugi uvjeti koji se koriste u ovoj Direktivi su isti kao i termini koji se koriste u direktivi 75/442/EEC.
- **Direktiva o mulju s uređaja za pročišćavanje otpadnih voda (86/278/EEC, dopunjena Direktivom 91/692/EEC)** - Svrha ove Direktive je regulacija uporabe mulja iz pogona za preradu otpadnih voda u poljoprivredi na takav način da sprječava štetan utjecaj na tlo, vegetaciju, životinje i čovjeka, a time potiče i ispravnu uporabu takvog mulja.
- **Direktiva o spaljivanju otpada (2000/76/EC)**-Cilj Direktive je da spriječi ili ograniči, ukoliko je to moguće, negativne posljedice zagađenja okoliša emisijama štetnih tvari u zrak, tlo, površinske i podzemne vode, što bi moglo štetno djelovati na zdravlje ljudi. Ovaj cilj se postiže putem strogih radnih uvjeta i tehničkih zahtjeva, kroz postavljanje graničnih vrijednosti za emisije u postrojenjima za spaljivanje otpada, unutar država članica EU.
- **Direktiva o ambalaži i ambalažnom otpadu (94/62/EC) s dodacima 2005/20/EC, 2004/12/EC, 1882/2003**-Ova Direktiva ima za cilj usklađivanje nacionalnih mjera koje se odnose na upravljanje ambalažom i ambalažnim otpadom, kako bi se spriječio ili smanjio bilo kakav negativan utjecaj za okolinu od strane država članica, kao i trećih zemalja. Na ovaj način se osigurava visoka razina zaštite okoliša, a s druge strane, funkcioniranje unutarnjeg tržišta, kao i izbjegavanje prepreka trgovini, distorziji i ograničavanju tržišne konkurencije unutar EU-a.
- **Direktiva o zbrinjavanju otpadnih ulja (75/439/EEC, s dodatkom 87/101/EEC)**- Ovom direktivom države članice poduzimaju potrebne mjere kako bi se osiguralo sigurno prikupljanje i odlaganje otpadnih ulja. Pod terminom "otpadna ulja" se podrazumijevaju polu-tekući ili tekući, već uporabljeni proizvodi u cijelosti ili djelomično, kao i mineralna ili sintetička ulja, uključujući i nauljene ostatke iz spremnika, ulja, mješavine vode i emulzija.
- **Direktiva o odlaganju PCB-a i PCT-a (96/59/EC)** - Svrha ove Direktive je izjednačavanje zakona država članica o kontroliranom uklanjanju PCB-a, dekontaminaciji ili zbrinjavanju opreme koja sadrži PCB i/ili odlaganje PCB-a kako bi se u potpunosti uklonio, a na temelju odredbi ove Direktive.
- **Direktiva o baterijama i akumulatorima (91/157/EC)**-Cilj ove Direktive je približavanje zakona država članica EU, s ciljem oporavka i kontroliranog zbrinjavanja potrošenih baterija i akumulatora koji sadrže opasne supstancije.
- **Direktiva o električnom i elektroničkom otpadu (2002/96/EC)**-Svrha ove Direktive je prevencija otpada električne i elektronske opreme (WEEE), i pored toga, ponovna uporaba,

recikliranje i drugi oblici popravke ovakvog otpada, s ciljem smanjenja količine otpada koja se odlaže. Direktiva također nastoji poboljšati učinkovitost zaštite okoliša svih operatora uključenih u životni ciklus električne i elektronske opreme, npr. distributera, potrošača, a naročito onih operatora koji su direktno uključeni u obradu otpada električne i elektronske opreme.

- **Uredba o transportu otpada (EC) 1013/2006**-Ovom Uredbom se utvrđuju procedure i kontrole režima za pošiljku otpada, ovisno o porijeklu, odredištu i trasi pošiljke, vrste otpada, dostavljanje i vrsta tretmana koji se primjenjuje na otpad nakon dolaska na svoje odredište.
- **Direktiva 2000/53/EC o starim/otpadnim vozilima**-Ova Direktiva propisuje mjere čiji cilj je prevencija otpada iz vozila, kao i ponovna uporaba, reciklaža i drugi oblici tretmana vozila, i njihovih dijelova, koja su na kraju životnog ciklusa. Krajnji cilj direktive je smanjenje odlaganje otpada, te na taj način poboljšale performanci zaštite okoliša svih gospodarskih subjekata koji su uključeni u životni ciklus vozila, a posebno operatora direktno uključenih u tretmane zbrinjavanja vozila koja su na kraju životnog ciklusa.

4.3.3 Status preuzimanja EU Direktiva o upravljanju otpadom

Legislatura EU zahtijeva od zemalja članica, te zemalja u tranziciji, razvoj Planova upravljanja otpadom sukladno s relevantnim direktivama za ovu problematiku, čija je ključna uloga uspostava održivog upravljanja otpadom. Okvir za EU politiku upravljanja otpadom sadržan je u rezoluciji EU-a Vijeća o Strategiji upravljanja otpadom (97/C76/01) koja se danas temelji na važećoj Okvirnoj Direktivi o otpadu (2008/98/EZ) i drugim propisima na području upravljanja otpadom.

Pregled transpozicija EU Direktiva o otpadu u zakonodavstvo o upravljanju otpadom u FBiH dan je u sljedećoj tablici:

2008/98/EC Okvirna direktiva o otpadu	27%
86/278/EEZ O otpadnom mulju	38%
94/62/EC Ambalažni otpad	60%
2012/19/EU Električni i elektronički otpad	28%
1999/31/EC Odlagališta otpada	30%

Tablica 11. Pregled transpozicija EU Direktiva o otpadu u zakonodavstvo FBiH

Na temelju donesenih propisa, te informacija i analiza u Izvješću o realizaciji Akcijskog plana Federalne Strategije zaštite okoliša 2008.-2018. utvrđeni su sljedeći nedostaci u propisima FBiH o upravljanju otpadom u odnosu na pravnu stečevinu EU:²⁴

²⁴Program aproksimacije propisa FBiH s pravnom stečevinom EU-a u području okoliša, prosinac 2016. godine.

- Nedostaci vezani za Registar postrojenja i zagađivanja (čuvanje podataka za prikupljanje i transport otpada, kao i izdavanje dozvola za upravljanje otpadom);
- Nepostojanje obveze izrade Plana sprečavanja otpada;
- Nedostaci vezani za propise o mulju iz kanalizacije - obveza redovnog ažuriranja podataka o graničnim vrijednostima za koncentracije teških metala u zemljištu (aneksi I A; I B i I C Direktive o otpadu iz mulja; i analiza sadržaja teških metala u zemljištu (aneksi II A; II B i II C Direktive o otpadu iz mulja) kao i pitanje svojstava proizvedenog mulja, (aneks II Okvirne direktive o otpadu), itd.;
- Nepostojanje propisa o otpadnim vozilima;
- Nepostojanje propisa o prikupljanju i zbrinjavanju istrošenih baterija i akumulatora;
- Nepostojanje propisa o PCB-u/PCT-u;
- Nepostojanje propisa o upravljanju azbestnim otpadom, upravljanju otpadnim uljima i upravljanju TO2;
- Direktiva o rudarstvu je samo djelomično prenesena (npr. aneksi nisu).

4.4 ANALIZA I ZAKLJUČCI

Zakonska regulativa, koja je trenutno na snazi u FBiH, dosta detaljno obrađuje područje upravljanja otpadom i definira uloge svih aktera u njemu. *Zakon o upravljanju otpadom FBiH* predstavlja polazni temelj i zajedno s podzakonskim aktima daje jasnu sliku načina na koji se regulira pitanje integritetnog upravljanja otpadom. Na njih se naslanjaju sektorski propisi (iz područja radijacijske sigurnosti, upravljanja medicinskim otpadom, upravljanja farmaceutskim otpadom, upravljanja otpadom životinjskog porijekla, upravljanje otpadom od kemikalija koje se koriste u poljoprivredi, upravljanje ambalažnim otpadom, upravljanje elektroničnim i elektronskim otpadom, itd.) koji zajedno jasno definiraju ulogu svih aktera u sustavu, od proizvođača do trećih lica koja se bave prikupljanjem i konačnim zbrinjavanjem otpada. Ovom zakonskom regulativom su obuhvaćeni svi proizvođači koji su identificirani federalnim i županijskim pravilnikom o pogonima i postrojenjima koja mogu biti pušteni u rad samo ako imaju okolišnu dozvolu, te zdravstvene, farmaceutske i fitofarmaceutske ustanove, kojima je propisana obveza izrade Plana upravljanja otpadom sektorskim propisima.

Federalnim Zakonom o upravljanju otpadom propisane su temeljne odredbe koje obvezuju na selektivno prikupljanje i razdvajanje otpada prema vrsti i svojstvima, ali u praksi sustav selektivnog prikupljanja i razdvajanja otpada još nije zaživio zbog nedostatka provedbenih propisa koji se trebaju donijeti za: opremu koja sadrži poliklorirane bifenile-PCB i poliklorirane terfenile-PCT, otpadne gume, stara vozila, istrošene baterije i akumulatori, otpadna ulja, otpadni azbest, titan dioksid, građevinski otpad, te sav otpad animalnog porijekla koji nije utvrđen Pravilnikom o životinjskom otpadu i drugim neopasnim materijalima prirodnog porijekla koji se mogu koristiti u poljoprivredne svrhe („Sl. novine FBiH“, br.08/08). Trenutno, u praksi su u određenom stadiju zaživjeli sustavi selektivnog prikupljanja i razdvajanja ambalažnog i elektronskog i elektroničkog otpada.

Najvažniji županijski propis koji se tiče otpada trebao bi biti županijski *Zakon o upravljanju otpadom*, koji nije donesen, a koji bi uredio način upravljanja otpadom na području ŽZH-a, a naročito: kategorije i vrste otpada, planiranje upravljanja otpadom na području ŽZH-a, postupak izdavanja dozvole za upravljanje otpadom, osiguranje uvjeta za postupanje s otpadom, prava, obveze i odgovornosti ŽZH-a, gradova/općina, pravnih i fizičkih osoba, operatora upravljanja otpadom i proizvođača i vlasnika otpada, financiranje djelatnosti i aktivnosti upravljanja otpadom, nadzor nad upravljanjem otpadom i druga značajna pitanja u vezi s upravljanjem otpadom. Njegovim donošenjem uspostavio bi se temeljni zakonski okvir upravljanja otpadom. Odredbe Zakona ne bi se primjenjivale na radioaktivni otpad, plinove ispuštene u atmosferu, te na otpadne vode koje se

ispuštaju u površinske vode ili kanalizacijsku mrežu, kao i pitanje upravljanja ovim vrstama otpada, što je predmet odredbi drugih zakona.

Ne postoji jedinstvena i precizna evidencija gospodarskih subjekata-proizvođača otpada, kao ni podaci o količinama proizvedenih specifičnih vrsta otpada od ovih subjekata na području ŽZH-a. S obzirom da sve industrije s područja ŽZH-a koje posjeduju važeće okolišne dozvole ne izvještavaju za potrebe BHPRTR-a, to ukazuje na zaključak da ne postoji ažurna evidencija niti analiza podataka o njihovim produciranim i zbrinutim količinama otpada. Iz ovog razloga nije moguće ni izračunati uobičajene indikatore za industrijski otpad na području ŽZH-a za 2018. godinu.

Od obveza koje su propisane zakonskim okvirom za upravljanje otpadom na razini FBiH, u nadležnom ministarstvu za okoliš ŽZH-a su identificirane i utvrđene sljedeće preostale obveze i problemi:

- Ne dostavljaju se godišnja izvješća o ispunjenju uvjeta iz dozvole za upravljanje otpadom ili okolišne dozvole izdane proizvođačima otpada i operatorima postrojenja ili pogona za tretiranje otpada. Ne postoji efikasan mehanizam uvođenja pravnih subjekata u sustav, radi nadgledanja proizvodnih procesa i smanjenja produkcije otpada;
- Ministarstvo ima samo listu operatora kojima su izdane dozvole za upravljanje otpadom, ali se ne vode evidencijske baze detaljnih podataka;
- U ministarstvu nije uspostavljen elektronski Registar o postrojenjima i zagađivanjima, nije uspostavljena elektronska mreža s FMOIT-om, pa se stoga i ne vodi evidencija na način kako je to propisano u Pravilniku o registrima postrojenja i zagađivanjima ("Službene novine FBiH", br. 82/07).

Zakonom o komunalnom gospodarstvu („Narodne novine ŽZH“, br. 14/00, 7/03, 8/12, pročišćeni tekst 9/13) propisuje da općine osiguraju obavljanje komunalnih djelatnosti određenih ovim zakonom.

Od obveza koje su propisane zakonskim okvirom za upravljanje otpadom na razini ŽZH-a, identificirane su i utvrđene sljedeće preostale obveze i problemi:

- U ŽZH-u ne postoji katastar zagađivača ili katastar nekretnina u koji se registriraju deponiji;
- Nadležno županijsko ministarstvo je dobilo samo softver za Registar o postrojenjima i zagađivanjima iz FMOIT-a, nije uspostavljena elektronska mreža s FMOIT-om.
- Od 4 općine/grada u ŽZH-u, samo jedna je izradila i usvojila LEAP (Posušje). Nijedna od tri općine nije izradila i usvojila PUO.
- Od 4 općine u ŽZH-u, tri su izradile i usvojile Strategije razvoja (Grda Široki Brijeg, Grad Ljubuški i Općina Posušje) a jedna nema Strategiju (Općina Grude).

Prepoznati problemi u općinama od strane članova radne grupe u dijelu pravnog i institucionalnog okvira su:

- Nepostojanje pravnih regulativa kako na općinskoj tako i na županijskoj razini (npr. Zakon o upravljanju otpadom na županijskoj razini)
- Nemogućnost formiranja sanitarnog deponija

5 POSTOJEĆA INFRASTRUKTURA ZA PRIKUPLJANJE I ODVOZ OTPADA

5.1 Opremljenost za pružanje usluga prikupljanja i odvoza otpada

U općinama/gradovima ŽZH-a prikupljanje i odvoz otpada vrše javna komunalna poduzeća, s izuzetkom Ljubuškog i Gruda gdje te djelatnosti potpuno i djelomično obavlja privatna kompanija (Tablica 12).

5.1.1 Način i dinamika prikupljanja i odvoza otpada

Način i prikupljanje otpada u općinama/gradovima ŽZH-a vrši se na sličan način, ne postoji selekcija otpada na nastanku, otpad se prikuplja od individualnih stanovanja u kantama 120l i stambenih kvartova putem kontejnera, najčešće 1m³. Odvoz se obavlja od 1 do 3 puta tjedno.

Br.	Općina/grad	Poduzeće koje prikuplja otpad	Dinamika odvoza otpada	Način prikupljanja	Napomene
1	Ljubuški	Alba BH“ d.o.o. Mostar PJ Alba BH Ljubuški ²⁵	Odvoz se obavlja jednom tjedno ²⁶	1 vozilo za odvoz od 5 i 8 tona; 1 zamjensko vozilom od 15 tona	Neke vrste otpada se ne prikupljaju ²⁷
2	Grude	JP „Komunalno“ d.o.o. Grude i Alba BH“ d.o.o.	3 puta tjedno ²⁸	Info nije dostupan	
3	Posušje	JP Vodovod, Posušje	Info nije dostupan	2kom – MAN “smećara” (zapremine 18 m ³); 2 kom DAF “smećara” (zapremine 14 m ³)	
4	Široki Brijeg	JKP „Čistoća“ d.o.o., Široki Brijeg	Info nije dostupan	Info nije dostupan	

Tablica 12. Prikupljanje otpada u ŽZH –u (poduzeća, dinamika)

U Posušju je do polovine 2011. god korišten način odvoza komunalnog otpada koji je bio odložen u kupljene vreće za komunalni otpad. Od 2012. godine uveden je novi način obračuna odvoza kroz obvezni odvoz svim kućanstvima i pravnim osobama uz dostavljanje računa za odvoz otpada.

5.2 Proizvedeni i prikupljeni komunalni otpad

Podaci o količinama prikupljenog otpada i pokrivenosti uslugama prikupljanja dobiveni su od Javnih komunalnih općinskih poduzeća i općina. Sumirani podaci o količinama prikupljenog otpada dani su u tablicama ispod.

²⁵Od 2009 godine Alba je preuzela prikupljanje otpada.

²⁶Strategija razvoja grada Ljubuški 2014.-2024.g.

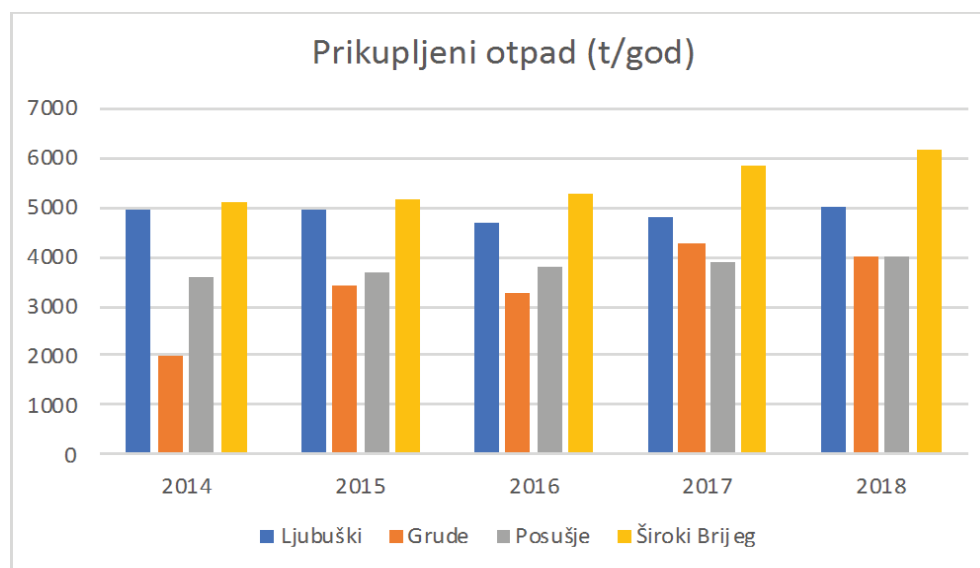
²⁷Vrsta otpada koja se ne prikuplja – glomazni otpad (željezo, limovi, namještaj, električni uređaji, sagovi i dr.), uginule životinje, eksplozivna sredstva, građevinski otpad (šut), ulja, pepeo.

²⁸Tehnološki elaborat izgradnje reciklažnog centra s pretovarnom postajom u općini Grude (2017g..) – strana 16.

Prikupljene količine otpada (t/god.)	2014.g.	2015.g.	2016.g.	2017.g.	2018.g.
Ljubuški	4924,00	4927,86	4683,32	4811,70	4993,90
Grude	2000	3400	3271	4278 ²⁹	3995
Posušje	3.600	3.700	3.800	3.900	4.000 ³⁰
Široki Brijeg	5.088	5.140	5.280	5.871	6.138
Ukupno	15612	17167,86	17034,32	18860,7	19126,9

Tablica 13. Prikupljene količine komunalnog otpada u ŽZH-u (2014.-2018.g.)

Evidentno je iz tablice iznad (**Tablica 13**) i slike (**Slika 8**) da količine prikupljenog otpada rastu, što potvrđuje i porast pokrivenosti usluga prikupljanja (13). Nema značajnih izmjena u produkciji otpada po stanovniku koje bi povećala ukupnu količinu otpada.

Slika 8. Količine prikupljenog otpada u ŽZH-u (2014.-2018.g.)

Pokrivenost uslugama prikupljanja navedena je u anketi od strane javnih komunalnih poduzeća i općina/gradova (**Tablica 14**).

Pokrivenost (%)	2014.g.	2015.g.	2016.g.	2017.g.	2018.g.
Ljubuški	100%	100%	100%	100%	100%
Grude	90%	96%	96%	96%	96%
Posušje	95	96	99	99	99
Široki Brijeg	67%	69%	72%	74%	78%
Srednja vrijednost u ŽZH					93%

Tablica 14. Pokrivenost uslugama prikupljanja komunalnog otpada u ŽZH-u (2014.-2018.g.)

²⁹Tehnološki elaborat izgradnje reciklažnog centra s pretovarnom postajom u općini Grude (2017.g.) navodi procijenjenu količinu otpada od 6053 t/god.

³⁰Ovi podaci su dobiveni od strane općine, međutim podaci u Tehnološkom elaboratu sanacije deponija Konjovac (2014.g.), navode se vrijednosti koje su do 90% veće (za 2014.g. – 6600 kg/god.).

Podaci o generiranim količinama procijenjeni su na temelju razine pokrivenosti uslugama. Prema ovim podacima, proračunata produkcija otpada po stanovniku na godišnjoj razini u 2018. godini u ŽZH-u je 0,65 kg/st/dan ili oko 228 kg/st/god.

Generirane količine otpada (t/god.)	2014.g.	2015.g.	2016.g.	2017.g.	2018.g.
Ljubuški	4924,00	4927,86	4683,32	4811,70	4993,90
Grude	2222,22	3541,67	4878,46	4456,25	4161,46
Posušje	3789,47	3854,17	3838,38	3939,39	4040,40
Široki Brijeg	7594,03	7449,28	7333,33	7933,78	7869,23
Ukupno	18529,73	19772,97	20733,50	21141,13	21064,99

Tablica 15. Generirane količine otpada u ŽZH-a (2014.-2018.g.)

Procijenjena produkcija otpada po stanovniku u svakoj od općina ŽZH-a je dana u sljedećoj tablici:

Generiranje otpada po stanovniku dnevno (2018.g.)	kg/st/dan	kg/st/god
Ljubuški	0,46	167
Grude	0,64	233
Posušje	0,53	195
Široki Brijeg	0,87	264
Srednja vrijednost	0,63	215

Tablica 16. Generirane količine otpada po stanovniku ŽZH-a

Usporedbe radi, dnevne generirane količine otpada u Zeničko-dobojskoj Županiji su 0,63 kg/st/dan, Bosansko-Podrinjskoj Županiji 0,55; Tuzlanskoj Županiji 0,89; Srednje-bosanskoj Županiji 0,71 i Unsko-sanskoj Županiji 0,81. U Hrvatskoj se po stanovniku proizvodi 393 kg/st/god, Srbiji 318, BiH 325. Obzirom da je ŽZH manje industrijska regija, te više ruralna nego urbana (obzirom na gustoću stanovnika na m²), dobivene vrijednosti po stanovniku u ŽZH-u predstavljaju realne vrijednosti.

5.3. Sastav otpada

Određivanje sastava otpada tj. tipičnih kategorija otpada koje se nalaze u otpadu općina/gradova ŽZH-a vršeno je samo u Posušju. U ostalim općinama/gradovima sastav otpada je procijenjen na temelju generalnih udjela otpada predstavljenih u Federalnom Planu upravljanja otpadom 2012.-2017.g. Sastav otpada je ključan podatak u budućem planiranju zbrinjavanja otpada, posebno odvojenom prikupljanju otpada i reciklaži.

Br.	Tip otpada	Ljubuški**	Grude	Posušje ³¹	Široki Brijeg ³²
1	Papir	-	12,2	4,34	12,2
2	Karton	-		5,80	
3	Kompozitni materijal*	-		2,16	
4	Staklo	-	3,6	8,27	3,6
5	Metal	-	3,29	2,89	3,29
6	PET	-		5,75	
7	Plastične vrećice	-	12	6,17	12
8	Tvrda plastika	-		6,66	

³¹Sastav otpada određen u okviru Elaborata Sanacije deponija Konjovac.

³²Sastav otpada procijenjen na osnovu Federalnog Plana upravljanja otpadom 2012.-2017.g.

Br.	Tip otpada	Ljubuški**	Grude	Posušje ³¹	Široki Brijeg ³²
9	Organski otpad	-	28,2	24,47	28,2
10	Tekstil	-	3,29	7,55	3,29
11	Koža	-		5,43	
12	Pelene	-		2,45	
13	Građevinski otpad	-		10,93	
14	Elektronski otpad	-		1,04	
15	Medicinski otpad	-		0,32	
16	Opasni otpad	-		0	
17	Miješani prosijani ostaci (opasni)	-	37,6	4,77	37,6

*karton/vosak; karton/aluminij

Tablica 17. Sastav otpada u općinama/gradovima ŽZH-a (%)

Nažalost, u Studijama reciklažnih dvorišta (urađenih za Grude, Široki Brijeg, za Ljubuški studija nedostupna) nije razmatran stvarni sastav otpada tako da su planirane količine upitne.

5.4. Proizvedene i prikupljene posebne kategorije otpada

Pod posebnim kategorijama otpada podrazumijeva se otpad nastao iz specifičnih tokova otpada. Taj otpad, osim u posebnim slučajevima nakon tretiranja, ne bi trebao biti odlagan na deponij.

5.4.1. Otpad iz zdravstvenih ustanova

Medicinski otpad je otpad nastao u zdravstvenim ustanovama. Podaci za svrhu ove studije dobiveni su od Doma zdravlja Ljubuški i Doma zdravlja Široki Brijeg. Opasni otpad proizveden u ovim ustanovama predan je na zbrinjavanje ovlaštenim kompanijama za upravljanje opasnim otpadom, a neopasni JKP u općinama nastanka. Pravilnik o upravljanju medicinskim otpadom (Sl. Novine FBiH, Br.77/08) definira (Članak 5.) potrebu izrade Plana upravljanja medicinskim otpadom za svaku zdravstvenu ustanovu i to najdalje 2 godine nakon stupanja na snagu Pravilnika tj. rok je istekao 2010. godine. Za odobrenje plana nadležna je ŽZH. Niti jedna od ustanova koje su poslale podatke nije izradila ove planove. Stoga, ne postoji jasna evidencija u ŽZH-u količina i tokova medicinskog otpada.

Zdravstvena ustanova	Postojanje PUO-a	Količina otpada (kg/god.)				
		Status	2014.g.	2015.g.	2016.g.	2017.g.
DOM ZDRAVLJA LJUBUŠKI						
Infektivni otpad	NE	319,00	291,10	455,60	495,10	466,60
Farmaceutski otpad	NE	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
Citostatici	NE	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
Kemijski otpad	NE	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.	n.d.
Ukupno neopasni	NE	170 m ³	166 m ³	175 m ³	182 m ³	181 m ³
Ukupno opasni	NE	319,00	291,10	455,60	495,10	466,60

Tablica 18. Medicinski otpad u ŽZH-u (Dom zdravlja Ljubuški)

Dom Zdravlja Široki Brijeg tjedno odloži cca 3 kontejnera (zapremina jednoga je 500L), te otpad odvodi JKP Čistoća Široki Brijeg. Godišnje je to oko 78 m³ otpada. Nije navedeno o kojim kategorijama otpada se radi i koliko otpada je opasni otpad. Medicinski otpad, koji potječe iz Doma zdravlja Široki Brijeg i drugih privatnih medicinskih ordinacija, se ne razdvaja na opasni i neopasni, nisu provedene mjere za rukovanje, transport i konačno zbrinjavanje. Podaci su dostavljani u

različitim jedinicama mjere. Nema informacija na koji način su podaci verificirani (da li su procijenjeni, mjereni i sl.).

Dom zdravlja Grude ima urađen Plan upravljanja medicinskim otpadom (2016.g.), međutim Plan ne sadrži podatke o količinama otpada (kategorije 180101; 180103*; 180104; 180109; 180110*). Također, navedene su prakse dobrog upravljanja otpadom, ali ne i da li se one i kako provode u Domu zdravlja Grude. Plan navodi da će se za zbrinjavanje opasnog otpada sklopiti Ugovor s ovlaštenom tvrtkom.

5.4.2. Građevinski otpad

Prostorni plan ŽZH-a predviđa da se u okviru izrade općinskih planova s općinama prostorno definiraju lokacije za inertni, odnosno građevinski otpad, koji nastaje kao posljedica rušenja ili građenja objekata i razvrstava se kao poseban otpad (svaka općina barem jednu lokaciju).

Prostornim planom Općine Grude je definirano par lokacija u raznim dijelovima Općine Grude za ovaj otpad: lokacija u Tihaljini na granici između općina Grude i Ljubuški i lokalitet u gospodarskoj zoni Grude "Pogana Vlaka-Poljanice".

U Ljubuškom se građevinski otpad ne prikuplja od strane JKP-a, tako da najvjerojatnije završava na divljim deponijama, a procijenjenih količina nema. Prema sastavu otpada određenom u općini Posušje, te odloženoj količini otpada, procjenjuje se da je oko 470 kg godišnje građevinskog otpada odlagano na deponij. Treba napomenuti da ova količina ne prikazuje stvarnu vrijednost, jer je veći dio građevinskog otpada odložen na divljim deponijama.

Na području Širokog Brijega građevinski otpad se odlaže na divljim deponijama. Procjene količina ovog otpada nema.³³U okviru PP-a Široki Brijeg prostorno je definirano više lokacija u raznim dijelovima Grada Širokog Brijega za inertni otpad: industrijska zona Knešpolje, Ivanj Draga, te područje Dužica i Buhova. Grad bi trebao na razini komunalnog poduzeća donijeti odluku kome će se dodijeliti koncesija za reciklažu i obradu građevinskog otpada.

Podaci o statusu i zbrinjavanju građevinskog otpada u Posušju nisu dostupni, ali se pretpostavlja da završava na divljim deponijama.

Građevinski otpad je moguće odlagati i na lokacijama kamenoloma i rudnika, pogotovo na lokacijama koje su dokazane da posjeduju glinovita tla. No, prema legislativi Europske unije takve lokacije trebaju posjedovati dozvole za upravljanje otpadom – aktivnosti (pravni subjekt upravitelj lokacije mora posjedovati Dozvolu za upravljanje otpadom).

5.4.3. Građevinski otpad koji sadrži azbest

Informacije i podaci o količinama građevinskog otpada koji sadrži azbest ne postoje. Vrlo je vjerojatno da se azbest kao materijal nalazi u raznim fasadama, krovovima starijih objekata (izgrađenih 50-ih i 60-ih godina). Azbest se u građevinskom materijalu kategorizira kao opasan otpad i nužno ga je tako tretirati. Bilo koje demolijske ili građevinske aktivnosti koje uključuju sumnju ili tvrdnju za postojanje azbestnog materijala zahtijevaju angažman kompanije koja je ovlaštena za upravljanje opasnim otpadom.

5.4.4. Otpadna vozila

Na području ŽZH-a ne postoji evidencija broja napuštenih ili vozila koja su izvan uporabe. Na razini FBiH nije još uvijek (rujan 2019.g.) donesen pravilnik o zbrinjavanju ove vrste posebnog otpada.

---

³³PP Grada Širokog Brijega 2012.-2032.g.

Svakako u svojim općinskim/gradskim planovima upravljanja otpada trebaju biti identificirane lokacije na kojima su otpadna vozila odložena. Na teritoriju ŽZH-a djeluje kompanija Pinocio d.o.o. Ljubuški koja se bavi otkupom metalnih materijala, pa tako i otpadnih vozila. Točnih podataka o broju starih vozila nema, ali su evidentna brojna divlja odlagališta ovih vozila – auto-otpadi duž cesta Široki Brijeg – Posušje – Grude – Ljubuški.

5.4.5. Otpadne gume

Većina starih otpadnih guma iz industrije i transporta se odlaže na neadekvatan način, spaljuje ili dugoročno skladišti. Stare otpadne gume se ubrajaju u neopasan otpad. Ne postoji evidencija količina ove vrste otpada. Na razini FBiH nije još uvijek (rujan 2019.g.) donesen pravilnik o zbrinjavanju ove vrste posebnog otpada.

5.4.6. Otpadne masti i ulja

Na teritoriju ŽZH-a ne postoje deponiji ili mjesta odlaganja za otpadna ulja i maziva. Ne postoje podaci o količinama otpadnih ulja na teritoriju ŽZH-a. Strategija razvoja Posušja navodi potrebu za deponijom otpadnih ulja i procjenjuje generiranje 20.000 l/godišnje (procjena: 6 l po vozilu), što je podatak koji nije relevantan za cijelu ŽZH. Studija utjecaja na okoliš deponija Konjovac navodi mogućnost izgradnje spalionice na deponiju Konjovac. Na žalost, loša i neprihvatljiva praksa preuzimanja ulja od fizičkih osoba i tvrtki, te potom spaljivanja u tvorničkim i individualnim pećima također postoji, što dovodi do zagađenja zraka i iznimno štetnog utjecaja na zdravlje ljudi.

5.4.7. Otpad iz poljoprivrede i šumarstva

Prikupljanje i zbrinjavanje otpada iz poljoprivrede i šumarstva nije u nadležnosti općina. Ove vrste otpada su odgovornost proizvođača – kompanije, udruženja, pojedinca. Biorazgradivi otpad iz ovih izvora nužno je kompostirati, ili zbrinuti na drugi adekvatan način, a opasni otpad (kemikalije, pesticide i sl.) evidentirati i zbrinuti uz angažman ovlaštene kompanije.

5.4.8. Otpad životinjskog porijekla

Plan zaštite okoliša ŽZH-a navodi da “u ŽZH-u postoje značajne tvrtke u području mesne industrije, pa postoji i izražen problem zbrinjavanja otpada životinjskog porijekla (cijeli životinjski trupovi ili dijelovi trupova, te proizvodi životinjskog porijekla koji nisu namijenjeni za ishranu ljudi), koji se ne može preraditi (infektivni otpad).”

Za potrebe ovog Plana, dobiveni su podaci o količinama generiranog animalnog otpada Mesne industrije Rakitno (od 750-900 t/god.) i Dušići (oko 160 t/god). Otpad iz MI Rakitno se odlaže u jamu starog rudnika koja je u vlasništvu MI Rakitno (posjeduju okolišnu dozvolu).

U registriranoj spalionici otpada životinjskog porijekla „Lijanovići“ d.o.o. Široki Brijeg, sporadično se spaljivao otpad nastao u njihovoj proizvodnji i brucelozne životinje. Spalionica je bila smještena u okviru kompanije Lijanovići nije u funkciji (kompanija nije u funkciji). Kapacitet spalionice je 450kg/h, a nije poznat status spalionice (da li je operativna, gdje se nalazi i sl.).

U Ljubuškom nema podataka o količinama otpada animalnog porijekla.

Kompanija Ladanušić čistoća d.o.o. posjeduje spalionicu animalnog otpada (45kg/h), te Dozvolu za upravljanje otpadom na području ŽZH-a. Spalionica nema kapaciteta za prihvatanje otpada na teritoriju ŽZH-a.

Generalno ne postoji sustav evidencije i izvještavanja o količinama ove vrste otpada, te stoga nema ni adekvatnog planiranja rješenja uz nepoznate potrebne kapacitete, lokacije i nadležnosti.

5.4.9. Elektronski i električni otpad

Prikupljanje i zbrinjavanje EE otpada povjereno je dozvolama operaterima Zeos eko-sistem d.o.o i Kim Tec KIM TEC ECO d.o.o. Na području ŽZH-a ZEOS eko-sistem ima potpisan ugovor o suradnji samo s Ladanušić čistoća d.o.o. Posušje. Postavljeni kontejneri na teritoriju ŽZH-a predstavljeni su u sljedećoj tablici (Tablica 19).³⁴

Općine/gradovi	ZEOS infrastruktura
Grude	Zeleni namještaj - vertikalni kontejneri za e-otpad
Ljubuški	Zeleni namještaj - vertikalni kontejneri za e-otpad
Posušje	Reciklažno dvorište – ovlašteni prikupljač

Tablica 19. Postavljeni kontejneri za EE otpad na teritoriju ŽZH-a

Prema informacijama Zeos eko-sistema na teritoriju ŽZH-a se prikupljaju veliki kućanski aparati (VKA), mali kućanski aparati (MKA), televizori (TV) i žarulje. Nisu dostavljeni podaci o količinama prikupljenog otpada za ŽZH zasebno.

Bitno je naglasiti sljedeće vezano za operatera sustava, a to je da je dužan, o svom trošku, da:

- preuzima otpadnu opremu od distributera i komunalnih poduzeća, redovno i onoliko često koliko je to nužno,
- prevozi do postrojenja za obradu otpadnu opremu koja je preuzeta od krajnjeg korisnika, distributera i komunalnih poduzeća,
- prethodno obradi otpadnu opremu u postrojenju za obradu prije njene prerade ili odstranjivanja i
- osigurava njenu dalju preradu ili odstranjivanje sukladno sa zahtjevima iz Pravilnika o EE otpadu.

Operater sustava je dužan nadoknaditi JKP-u sljedeće troškove upravljanja otpadnom opremom: troškove postavljanja i održavanja objekata i opreme za privremeno skladištenje EE otpada i troškove inicijalne pripreme EE otpada kao što su slaganje ili utovar i mjerenje otpadne opreme i slične radnje.

5.4.10. Glomazni otpad

Nisu dostavljeni podaci od općina/gradova o količinama glomaznog otpada niti dinamici njihovog prikupljanja.

5.4.11. Otpad tekstila i obuće

Prema sastavu otpada procijenjene količine tekstila u ŽZH-u su između 670 (% zastupljenosti 3,29% iz Federalnog plana) i 1500 t/god. (% zastupljenosti 7,55% iz Elaborata Sanacije deponija Konjovac). S obzirom na nepostojanje točnog uvida u sastav otpada, procjena daje širi opseg količina. Sav otpad završava na deponijima i divljim deponijima.

³⁴ Podaci o zbrinjavanju EE otpada od strane drugog operatera Kim Tec nisu dostavljeni.

5.4.12. Mulj iz septičkih jama i uređaja za pročišćavanje

Na teritoriju ŽZH-a u funkciji je uređaj za pročišćavanje otpadnih voda (UPOV) u Ljubuškom. U Širokom Brijegu pročištač je još u izgradnji dok je u Grudama u fazi priprema sanacije (I faza uređaja za 2.500 ES (ukupno predviđeno opterećenje je 5.000 ES), koja je mehaničko-biološkog tipa. Ostali dio gradova i općine koristi septičke jame, koje predstavljaju veliku opasnost, jer se radi o krškom terenu.³⁵

Prije rata je izgrađeno oko 90% uređaja za pročišćavanje otpadnih voda u Širokom Brijegu (tijekom rata potpuno devastiran, te je sredstvima Svjetske banke poslije rata pripremljena projektna dokumentacija za njegovu sanaciju). Predviđena je I. faza uređaja za 10.000 ES (ukupno predviđeno opterećenje je 15.000 ES), mehaničko-biološkog tipa. Pročišćavanje otpadnih voda Širokog Brijega predviđeno je putem centralnog Uređaja za pročišćavanje otpadnih voda kapaciteta 10.000 EBS. Isti se namjerava izgraditi po sustavu „ključ u ruke“ kreditnim sredstvima Kraljevine Španjolske u iznosu od 1.800.000 €. Domaćinstva ostalog dijela grada i općine koriste septičke jame, koje predstavljaju veliku opasnost za nizvodna područja, jer se radi o krškom terenu.

Br.	Općina/grad	Kapacitet UPOV (ES)	Proizvedena količina mulja (kg/dan)	Način zbrinjavanja mulja
1	Ljubuški	6.000	128	privremeni deponij u krugu PPOV-a
2	Grude	5.000	n.d.	Na području ŽZH-a
3	Široki Brijeg	10.000	n.d.	Na području ŽZH-a

Tablica 20. UPOV u ŽZH-u – količine mulja, način zbrinjavanja

Posušje nema uređaj za pročišćavanje otpadnih voda. Sva domaćinstva i postojeća industrija koriste septičke jame, koje su vrlo često propusne, te na taj način direktno zagađuju podzemne vode.

U Ljubuškom se od 2014. godine provodi sekundarni tretman otpadnih voda. Količine mulja koje nastaju su između 50-65 tona godišnje. Mulj se suši na poljima, a ne postoji rješenje njegovog trajnog zbrinjavanja. Ovo predstavlja veliki problem za Grad i okoliš.

Prema Odlukama o komunalnim djelatnostima općina/gradova, vlasnici septičkih jama dužni su iste prazniti, a pražnjenje (uz naknadu) obavljaju Javna komunalna poduzeća. Ne postoje podaci koliko mulja se zbrine na takav način godišnje, i gdje se on odlaže.

5.4.13. Otpad koji sadrži PCB i PCT

Otpad koji sadrži PCB i PCT je kategoriziran kao opasan otpad i kao takav se treba predati kompaniji ovlaštenoj za upravljanje opasnim otpadom. BiH je potpisnica Stokholmske konvencije koja regulira uporaba i zbrinjavanje ovakve vrste kemikalija. Nacionalni Plan Implementacije Stokholmske konvencije (2015.g.) navodi da se u BiH nikada nisu proizvodile niti se sada proizvode smjese PCB-a, niti je postojala proizvodnja opreme s PCB-om. PCB tekućine u BiH se još uvijek koriste uglavnom u zatvorenim sustavima (u elektroenergetskoj opremi). Jedini adekvatan način zbrinjavanja PCB-a iz

³⁵<http://www.voda.ba/uimages/Mirko%20Sarac.pdf>; http://www.watsanfbih.org/opcine_en.php; <http://www.mvteo.gov.ba/Content/Read/vodni-resursi-aktuelni-projekti>

BiH odnosi se na izvoz otpada koji sadrži PCB sukladno s principima i pravilima Bazelske konvencije o kontroli graničnog prometa opasnog otpada i njegovog odlaganja. To se odnosi na izvoz transformatora, kondenzatora i ostalog PCB otpada. Trenutno podaci o mogućnostima prisutnosti ovakvih materijala u zatvorenim sustavima na području ŽZH-a nisu dostupni, kao ni moguća prosipanja tvari koje sadrže PCB i PCT te uzrokovanih kontaminacija.

5.4.14. Proizvedene i prikupljene sirovine za reciklažu

Podaci o količinama proizvedenog recikliranog otpada na području ŽZH-a ne postoje. U svrhu izrade PUO ŽZH-a dobiveni su podaci od općina ŽZH-a, MPGUZO-a, te kompanija i operatera koji se bave reciklažom na teritoriju ŽZH-a. U sljedećoj tablici sumirani su dobiveni podaci (**Tablica 21**).

Količina recikliranog otpada	2014.g.	2015.g.	2016.g.	2017.g.	2018.g.
Ljubuški	-	-	-	-	-
Grude	746,396	746,4	828,84	794,01	845,21
Posušje		-	-	-	-
ŠirokiBrijeg	1.820	1.707	1.412	1.388	1.250
Ukupno	2565,976	2453,899	2241,3	2181,65	2095,19

Tablica 21. Količine recikliranog otpada u ŽZH-u u razdoblju 2014.-2018. godine (tona godišnje)

Na području ŽZH-a vrši se odvojeno prikupljanje ambalažnog otpada i ambalaže i to jedino papira i PET ambalaže.

5.4.14.1. Ambalaža i ambalažni otpad

Nedostaci postojeće regulative za ambalažni otpad, kao što je nepostojanje odredbe o županijskim upravama i njihovim obvezama u pogledu upravljanja ambalažnim otpadom, otežava provedbu prikupljanja ovakvog otpada na razini županija.

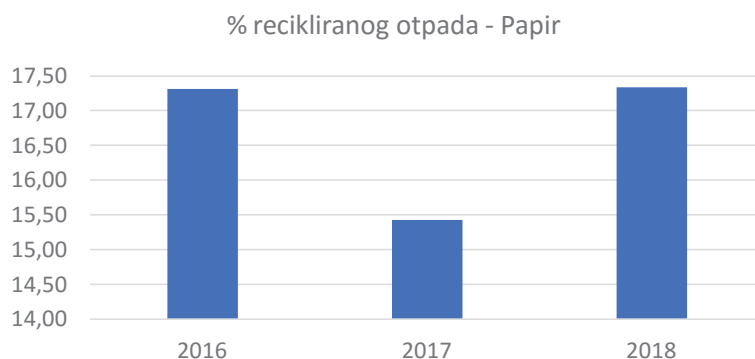
Podaci o količinama prikupljenog i recikliranog otpada (papir, PET) na teritoriju ŽZH-a od strane operatera za upravljanje ambalažom i ambalažnim otpadom dobiveni su u srpnju 2019.g. Količine prikupljenog papira i PET plastike od strane operatera navedene su u tablici (**Tablica 22**).

Godina	Količina recikliranog otpada (t/god.)				
	EKOPAK		ALBA		DUGA
	Papir	Plastika (PET)	Papir	Plastika	Papir
2014			619,56	126,73	1820
2015			642,26	104,14	1707
2016	1.819	170	697,6	131,24	1412
2017	1.488	89	673,75	120,26	1388
2018	1.972	70	708,03	137,18	1250
Ukupno:	5279	329	3341,2	619,55	7577

Tablica 22. Količina recikliranog otpada na području ŽZH-a (razdoblje 2016.-2018.g.)

U razdoblju 2014.-2018.g. (imajući u vidu nedostatak podataka od Ekopaka za razdoblje 2014.-2015.g.) ukupno je prikupljeno i reciklirano između 2440 tona i 3930 tona papira na godišnjoj razini. Količine prikupljene PET plastike su bile puno manje, između 126 i 300 tona. Ako usporedimo količinu prikupljenog papira s količinom prikupljenog i odloženog otpada, ta količina je značajna i

ukazuje na potencijale reciklaže papira. Međutim, nisu dostupni podaci o plasiranom ambalažnom otpadu, pa ne postoji uvid u odnos prikupljenog i plasiranog otpada.

Slika 9. Udio recikliranog papira u ukupnoj količini generiranog otpada u ŽZH-u (2016.-2018.g.)

Prema Federalnom Planu upravljanja otpadom, procijenjeni udio plastike u komunalnom otpadu na području FBiH je 12%, s druge strane prema podacima Ekopaka, količine recikliranog plastičnog otpada su zanemarive. Podaci od operatera Eko-život nisu dobiveni.

5.4.14.2. Staklo

Prema sastavu otpada predočenom u tablici (**Tablica 17**) procijenjene količine stakla u ŽZH-u su između 730 (% zastupljenosti 3,6% iz Federalnog plana) i 1700 t/god. (% zastupljenosti 8,27% iz Elaborata Sanacije deponija Konjovac). S obzirom na nepostojanje točnog uvida u sastav otpada, procjena daje širi opseg količina. Sav otpad završava na deponijima i divljim deponijima.

5.4.14.3. Željezo i metal

Prema sastavu otpada predočenom u tablici (**Tablica 17**) procijenjene količine stakla u ŽZH-u su između 670 (% zastupljenosti 3,29% iz Federalnog plana) i 590 t/god.g. (% zastupljenosti 2,89% iz Elaborata Sanacije deponija Konjovac). S obzirom na nepostojanje točnog uvida u sastav otpada, procjena daje širi opseg količina. Sav otpad završava na deponijima i divljim deponijima. Ne postoje podaci o formalnim i neformalnim prikupljačima metala.

5.5. PROIZVEDENI I PRIKUPLJENI OTPAD IZ GOSPODARSTVA

Prema dosadašnjim iskustvima komunalni otpad koji potječe iz gospodarstva preuzimaju komunalna poduzeća (sklopljeni ugovori) – nema podataka o količinama. Vezano za ostale vrste otpada koje gospodarstvo generira nisu dobiveni podaci.

5.6. DIVLJI DEPONIJ

Na području Ljubuškog nalaze se i 4 divlja deponija koji su po svom obimu preveliki da bi se mogli rješavati na taj način, te će se za njihovu sanaciju morati tražiti sredstva od viših razina vlasti i eksternih donatora.

Prema podacima općinske inspekcije Posušje postoji oko 80 divljih deponija otpada koje je nužno ukloniti. Također, postoji potreba podizanja ekološke svijesti građana, a pogotovo mlađih generacija. Nedostaje infrastruktura za selektivno odlaganje komunalnog otpada kao najboljeg načina za odlaganje i prikupljanje komunalnog otpada.³⁶

Grad Ljubuški posjeduje evidenciju svih divljih deponija na području grada. Njihov broj stalno varira ali se procjenjuje da ih je više u svim mjesnim zajednicama. Većina većih deponija su deponiji kućanskog i građevinskog otpada.

5.7. ANALIZA I ZAKLJUČCI

U općinama/gradovima ŽZH-a upravljanje otpadom se vrši putem Javnih komunalnih poduzeća i jedne privatne kompanije Alba. Praksa odvajanja otpada na izvoru i odvojenog prikupljanja u ŽZH-u ne postoji.

Pokrivenost uslugama prikupljanja otpada je od 95-99% osim u Širokom Brijegu gdje je pokrivenost oko 80%. Ne postoje detaljni podaci o sastavu otpada, tako da je jako teško dati projekcije količina prisutnog reciklabilnog materijala, te planirati infrastrukturu za selekciju i reciklažu.

Zdravstvene ustanove nemaju razrađene planove upravljanja otpadom, a sav otpad se predaje komunalnim poduzećima bez obzira na svojstvo otpada (opasni-neopasni). Građevinski i inertni otpad se odlaže na divljim deponijama i ne postoje podaci o količinama.

Upravljanje ambalažom regulirano je na razini Pravilnika FBiH, ali nedostaci postojeće regulative za ambalažni otpad, kao što je nepostojanje odredbe o županijskim upravama i njihovim obvezama u pogledu upravljanja ambalažnim otpadom, otežava provedbu prikupljanja ovakvog otpada na razini županija. Uključivanje privatnog sektora u pružanje usluga upravljanja otpadom na području ŽZH je vrlo ograničeno. Postoji jedna privatna kompanija (Alba) koja se bavi prikupljanjem otpada te kompanija Duga koja se bavi reciklažom. Postojeći operateri ambalažnog i EE otpada su vrlo malo do nikako zastupljeni na području ŽZH-a, te se taj otpad najčešće odlaže na divljim deponijama.

---

³⁶Strategija razvoja općine Posušje 2014.-2024.g.

6. POSTOJEĆA INFRASTRUKTURA ZA UPRAVLJANJE OTPADOM

Trenutne lokacije na kojima se deponira otpad iz ŽZH-a su Deponij Uborak (Grude, Ljubuški, Široki Brijeg – pokrivenost Grada nije 100%). Posušje odlaže otpad na deponiju Konjovac. Županija i općine/gradovi su pokazivale interes za zajedničko rješavanje problema odlaganja otpada, međutim, nije definirana lokacija, niti izrađena studija izvodljivosti.

Prostorni Plan ŽZH-a 2012.-2032.g. predlaže po jedno područje iz svake općine/grada za RCUO i to:

- Područje Dobrošinovac (CrneLokve), Općina Široki Brijeg;
- Područje Studena Vrila, Općina Posušje;
- Područje Uljevina, Općina Ljubuški;
- Područje Vukove Njive, Općina Grude.

Bez obzira na planirano, navedene lokacije nisu potvrđene i prihvaćene od općina/gradova ŽZH-a. Imajući u vidu da za Regionalni deponij Uborak, na koju je predviđeno odlaganje otpada iz ŽZH-a i u budućnosti, u rujnu 2019. godine ističe okolišna dozvola, te da se još ne zna hoće li ista biti izdana, budućnost odlaganja otpada iz ŽZH-a je neizvjesna. Stoga je krucijalno da Vlada ŽZH-a u suradnji s općinama/gradovima ŽZH-a donese odluku o konceptualnom opredjeljenju ŽZH-a. Jedini, za sad izvjestan put ŽZH-a je urgentna težnja smanjenju količina otpada za odlaganje i rapidnom povećanju reciklaže.

6.1. ZELENI OTOCI

Prostorni Plan Općine Grude navodi prikupljanje ambalažnog otpada u okviru sustava odvojenog prikupljanja na 5 zelenih otoka s 15 kontejnera. Lokacije zelenih otoka nisu navedene. U prethodnom razdoblju je bilo pokušaja izgradnje Zelenih otoka ³⁷, ali njihovo funkcioniranje se nije održalo.

6.2. PRETOVARNE STANICE I RECIKLAŽNA DVORIŠTA

Odlaganje otpada, osim za općinu Posušje, vršeno je na deponiju Uborak i Prostorni Planovi općina/gradova definirali su potrebe izgradnje Pretovarnih postaja (PS – Ljubuški) i Reciklažnih dvorišta (Grude, Široki Brijeg, Ljubuški – studija nije dostupna), a u cilju smanjenja količina otpada koje bi se u konačnici odvozile i odlagale na deponij Uborak. Na tim lokacijama bi se vršilo primarno ili sekundarno sortiranje otpada ili izdvajanje iskoristivih reciklažnih materijala.

Prostorni Plan ŽZH-a navodi da će općine/gradovi svojim prostornim planovima odrediti odgovarajući prostor za općinske centre za upravljanje otpadom, površine 5.000-10.000 m². PP Grude razmatra rješenje da se otpad sakupljen sustavom organiziranog prikupljanja miješanog komunalnog otpada, te odvojeno sakupljeni komunalni i neopasni proizvodni otpad, odvozi izravno do općinskog ili međuopćinskog centra (s Općinom Ljubuški) za upravljanje otpadom (OCUO). Pošto je riječ o relativno malim količinama otpada, koje će u planskom razdoblju biti smanjene, predloženo je formiranje 1 ili 2 pretovarne postaje (PS), kao objekt za privremeno skladištenje, pripremu i pretovar

³⁷Tehnološki Elaborat sanacije deponija općine Posušje.

otpada namijenjenog transportu prema RCUO „Uborak“ kod Mostara ili RCUO „Korićina“ u Općini Glamoč, gdje bi se vršilo njegovo konačno odlaganje.

Prostorni Plan Ljubuškog navodi da će Pretovarna postaja na području općine Ljubuški biti smještena na lokaciji bivšeg deponija, na Bučinama, te će otpad biti transportiran i dalje na deponij Uborak dok se ne izgradi RCUO za ŽZH. Prostorni Plan grada Ljubuškog navodi potrebu izgradnje postrojenja za reciklažu. Studija utjecaja na okoliš deponija Konjovac navodi (Strana 50): mogućnosti izgradnje RD na deponiju Konjovac.

Studija Široki Brijeg (2018.g.)³⁸ predviđa lokaciju za smještaj reciklažnog dvorišta unutar gospodarske zone „Trn“, koja je smještena na zapadom dijelu grada Širokog Brijega. Studija navodi samo alternative izgradnje i kapacitete prešanja od 1t/h-3t/h. Na lokaciji bi se vršilo izdvajanje plastike i metala (predviđa se u 2022. godini da se 70% otpada reciklira što je oko 700 tona; procijenjeni prihodi 335.921,24 KM).

Studija Grude³⁹ navodi kao lokaciju za smještaj reciklažnog dvorišta unutar gospodarske zone „Pogana Vlaka-Poljanice“. Za istu zonu je Općina Grude donijela Odluku o izradi Regulatornog plana Gospodarske zone 2009. godine koji je izrađen 2012. godine. Ukupna površina zone iznosi oko 35 ha, od čega je za potrebe izgradnje CUO Grude izdvojena parcela u rubnom dijelu zone površine 0,55 ha.

Iako PP planovi ŽZH-a i općina/gradova postoje, i dalje odgovornost, lokacija i daljnji koraci za uspostavi RD-a, PS-a i/ili CUO-a nisu definirani. Ne postoji jasno određenje (odluka) Vlade ŽZH-a niti općina/gradova.

Trenutno na području ŽZH-a ne postoji niti jedna pretovarna postaja niti reciklažno dvorište. Praksa je pokazala da se reciklažna dvorišta obično planiraju prema broju stanovnika, udaljenosti RD-a od deponija, te se vrši modeliranje i optimizacija ruta prikupljanja otpada i predlažu lokacije i broj RD-a. Prema dobivenim informacijama ALBA već sada ima dobru logistiku za privremene pretovarne stanice u Ljubuškom, Grudama i Širokom Brijegu, što predstavlja dobar temelj za unapređenje sustava i potpunije rješavanje problematike.

U Hrvatskoj je svaka jedinica lokalne samouprave koja ima više od 1500 stanovnika obvezna vršiti odvojeno prikupljanje problematičnog otpada, otpadnog papira, metala, stakla, plastike i tekstila te krupnog (glomaznog) komunalnog otpada na način da, osigura funkcioniranje jednog ili više reciklažnih dvorišta, odnosno mobilne jedinice na svom području (sukladno sa Zakonom o održivom gospodarenju otpadom (NN 94/13, 73/17) - Članak 35). Situacija u ŽZH-u je takva da je trenutno nemoguće uspostaviti sustav RD-a na svakih 1500 stanovnika.

Koncept predlaže fazno prilagođavanje i izgradnju sustava u cilju selekcije otpada, PS/RD i zelene otoke

6.3. CENTRI ZA GLOMAZNI OTPAD

Ne postoje centri za glomazni otpad na teritoriju ŽZH-a.

³⁸ Tehnološki elaborat izgradnje reciklažnog centra s pretovarnom postajom u gradu Širokom Brijegu (2018.g.).

³⁹ Tehnološki elaborat izgradnje reciklažnog centra s pretovarnom postajom u općini Grude (2017.g.).

6.4. OBJEKTI ZA ODLAGANJE

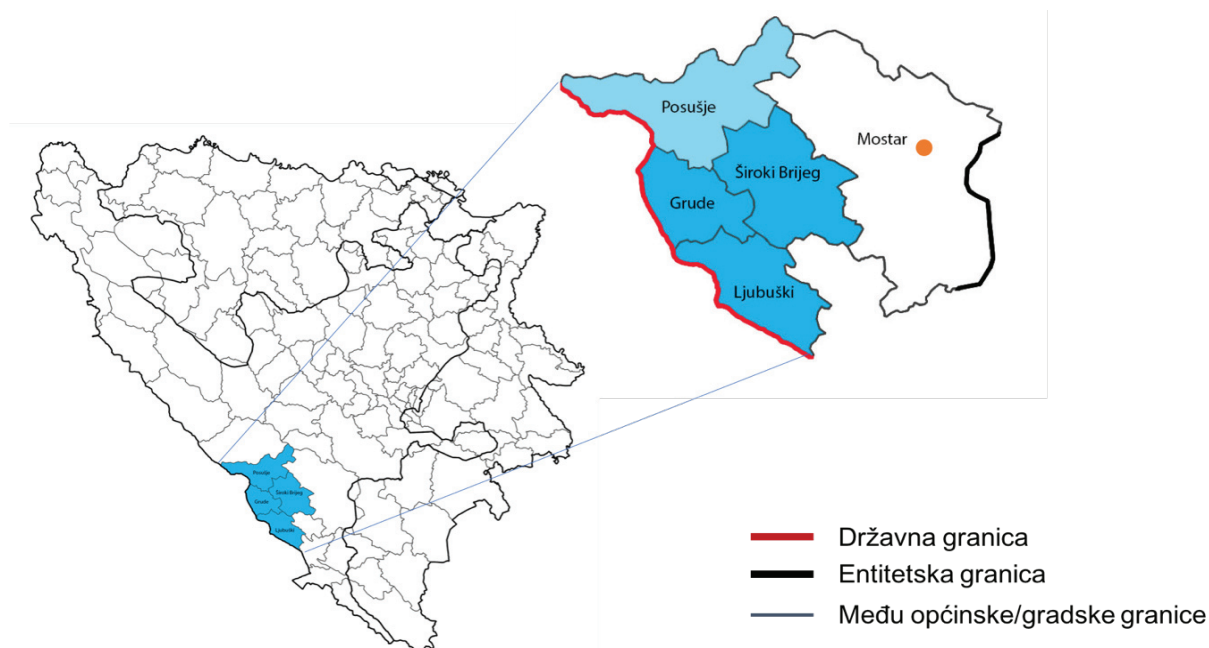
6.4.1. Regionalni deponiji

Općine/gradovi ŽZH-a (osim Posušja) odlažu otpad na regionalnom deponiju Uborak, Mostar. Regionalni deponij Mostar trenutno pokriva 4 općine, Mostar, Široki Brijeg, Ljubuški, i Grude (Čitluk, Čapljina – potencijalni obuhvat).

Sukladno sa strateškim određenjem zemlje da se pristupi regionalnom sustavu integriranog upravljanja otpadom, deponij Uborak (koji postoji od 1960. godine) je sredstvima Svjetske banke od 2009.g. preuređen u sanitarni deponij. To je rezultiralo i zatvaranjem više divljih odlagališta otpada, kao i općinskih deponija, te unaprjeđenjem Uborka u sustavu za zaštitu okoliša.

Stari deponij koristila je isključivo vojska do 1980. godine kada je vojska dopustila odlaganje komunalnog čvrstog otpada (KČO) iz Mostara u stari deponij. Stari deponij je bio proširen i nastavio je s radom neobložen folijom i bez sustava ekološke kontrole. Privremeno zatvaranje starog deponija bilo je 1991. godine i pokrenuti su planovi njegove sanacije. Kada se suočio s krizom odlaganja u 1995. godini, administracija EU u Mostaru je reaktivirala zatvoreno odlagalište kako bi riješila problem nedostatka odgovarajućeg kapaciteta za odlaganje čvrstog otpada u Gradu Mostaru. Izrađen je plan sanacije i proširenja deponija kojim je predviđeno proširenje istočno od postojeće gomile otpada.

Sanirani deponij je pušten u rad u 1997. godini i potom je neprekidno korišten do 2014.g. Budući da je kapacitet deponija iz 1. faze bio iscrpljen, predviđena je izgradnja novog deponija i odlučeno je da će se novi deponij graditi postupno u fazama. Sanitarni deponij je projektiran i izgrađen tako da zadovolji stroge europske zahtjeve koji se odnose na izgradnju deponija. Deponij iz 2. faze je u potpunosti obložen geomembranskom folijom koja je podijeljena u tri podćelije (podkazete) tako da svaka ima nezavisan sustav za prikupljanja procjednih voda.

Slika 10. Općine/gradovi ŽZH-a kao dio sustava regionalnog upravljanja otpadom

Trenutno se deponijom relativno dobro upravlja, ali se pažnja mora urgentno posvetiti unaprjeđenju sustava ekološke kontrole uključujući tretiranje procjednih voda kako s novih, tako i sa starih površina

deponija. Također, deponija Ubork, Mostar treba hitno izgradnju nove odlagališne plohe da bi mogao primati dodatni otpad u bliskoj budućnosti.

6.4.2. Lokalni deponiji

Općinsko odlagalište „Bučine“ (Ljubuški) je bivše odlagalište smješteno na društvenom tlu na udaljenosti cca 1 km od grada Ljubuškog, kraj naselja Humac. Deponij ne zadovoljava minimalne higijensko-sanitarne i tehničke uvjete, nije ograđen, sanitarno uređen, opskrbljen vodom, strujom, pratećim objektima, bez nadzora je te je stoga i svima dostupan. Odlagao se sav otpad koji se stavljao u kontejnere, bez razvrstavanja i reciklaže, sa samo mehaničkom obradom – zbijanjem i prekrivanjem otpada u slojevima zatrpavanjem građevinskim i okolnim zemljanim materijalom. Na toj lokaciji nisu nikad izvršeni istražni radovi za utvrđivanje pogodnosti lokacije kao niti istražni radovi za utvrđivanje utjecaja na podzemne i površinske vode.

U Grudama su deponiji zatvoreni i još uvijek nisu sanirani. Idejnim projektom sanacije deponija u općini Grude je predviđen način njihove sanacije, te je isto propisano okolišnom dozvolom dobivenom za lokaciju „Bezdan“ na temelju Plana prilagođavanja. Na području općine se nalazi i nekoliko divljih deponija od kojih je najveći deponij „Gorica“.

Na području Općine Posušje otpad se u početku odlagao uz put iznad sela Sobač, dok se nije pronašla povoljnija lokacija za deponiranje otpada u neposrednoj blizini, udaljenosti 150 m. To je trenutno službeno odlagalište otpada „Konjovac“ za Općinu Posušje. Deponirani slojevi otpada se povremeno prekrivaju zemljanim ili drugim inertnim materijalom. Deponij ne posjeduje temeljnu infrastrukturu kad su pitanju dovod vode i električne energije kao ni sustav za ventilaciju izdvojenih plinova pa ni sustav prikupljanja zagađenih procjednih voda. Dokumentacija za sanaciju općinskog deponija Konjovac u Posušju, u cilju pridruživanja općine regionalnom principu zbrinjavanja otpada, urađena je 2014. godine (Tehnološki Elaborat, Studija utjecaja na okoliš, sanacije, itd.). Dokumentima se predviđa sanacija i prilagođavanje za privremeno odlaganje do odlaganje otpada na Regionalni deponij. Otpad će se na deponiju odlagati sve dok se ne izgradi PS ili RD koje će omogućiti isplativosti odvoza otpada do Regionalnog deponija Ubork, Mostar.

Na području Grada Širokog Brijega JKP "Čistoća" d.o.o. prikuplja nerazvrstani komunalni i industrijski otpad koji od 2008. godine odvozi na deponij Ubork, Mostar. Pokrivenost uslugama prikupljanja otpada još uvijek nije 100% (2018.g. – 80%), iako je posljednjih godina značajno porasla. Stoga značajne količine otpada (oko 1000 tona godišnje) završe na divljim deponijima ili se spaljuju na otvorenom prostoru. Ranije se otpad odlagao na neuvjetno odlagalište Krtine (uz put Široki Brijeg - Uzarići) i u Izbičnom. Prostorni Plan Grada Širokog Brijega identificirao je lokacije divljih deponija.

6.5. PRIVATNI SEKTOR

Na području ŽZH-a djeluje više kompanija koje se bave upravljanjem otpadom (prema evidenciji Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša u 2019. godini): Pinocio d.o.o. (otkup svih vrsta sekundarnih sirovina – pretežno metal i otpadna vozila), Ladanušić čistoća d.o.o. (prikupljanje komunalnog otpada i reciklabilnih materijala, mini spalionica animalnog otpada), Duga d.o.o. (najvećim dijelom prikupljanje i reciklaža papira i kartona), Ipress d.o.o.⁴⁰ i nekoliko kompanija koje posjeduju dozvole za upravljanje otpadom, ali se to odnosi na reparaciju guma radi ponovne

---

⁴⁰Podaci su dobiveni od Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša i sadrže informacije o svim izdanim dozvolama. U ovom Planu nisu navedeni pravni subjekti kojima su dozvole izdane prije 2014. godine, a nisu reizdane, jer je razdoblje važenja dozvole 5 godina.

uporabe. Osim toga, zastupljene su i privatne kompanije koje se bave različitom proizvodnjom, a za koje su pojedini reciklabilni materijali proizvodni resurs. Tako kompanija Welplast, koristi plastiku u proizvodnji reciklabilnih vrećica. Resursi za proizvodnju se ne dostavljaju s područja ŽZH-a.

6.6. ANALIZA I ZAKLJUČCI

U općinama/gradovima ŽZH-a prikupljanje i odvoz otpada vrše javna komunalna poduzeća, s izuzetkom Ljubuškog i Gruda gdje te djelatnosti potpuno i djelomično obavlja privatna kompanija. Način i prikupljanje otpada u općinama/gradovima ŽZH-a se vrši na sličan način, ne postoji selekcija otpada na nastanku. Odvoz se obavlja od 1 do 3 puta tjedno. Pokrivenost uslugama prikupljanja otpada je zadovoljavajuća i između 95-100% osim u Širokom Brijegu, gdje je ta vrijednost 78%. Tipičan sastav otpada određen je samo u općini Posušje i ukazuje na prisustvo reciklabilnih materijala u otpadu koji se odlaže i do 55%, dok je građevinskog otpada oko 10% u otpadu koji se odlaže na deponije. Nužno je donijeti Propis na razini ŽZH-a kojim bi se obvezala JKP na uzorkovanje i analizu sastava otpada radi dobivanja pouzdanijih informacija.

Nužno je iznaći lokaciju za uspostavu deponija inertnog otpada – predložene lokacije su Tihaljina na granici između općina Grude i Ljubuški i u gospodarskoj zoni Grude "Pogana Vlaka-Poljanice", te industrijska zona Knešpolje, Ivanj Draga i područje Dužica i Buhova (Široki Brijeg). Veliki broj otpadnih vozila je prisutan na području ŽZH-a i nužno je pripremiti plan njihovog uklanjanja, ostvariti suradnju s reciklerima ove vrste materijala, te donijeti Županijsku Uredbu sa zakonskom snagom kojom će se zabraniti odlaganje čak i jednog otpadnog auta izvan registriranog auto-otpada koji ima okolišnu dozvolu i ostale potrebne dozvole za ovu vrstu aktivnosti.

Otpadne gume i otpadna ulja nužno je zbrinuti na odgovarajući način. Otpadne gume predati kompanijama koje se bave reciklažom, nakon skupljanja na za to određenoj lokaciji. Provesti Studiju isplativosti izgradnje spalionice za otpadna ulja i masti (definirati lokaciju i vlasništvo).

Podaci o animalnom otpadu ne postoje. Neke privatne industrije koriste svoje spalionice, a neke odlažu otpad u krugu kompanije ili na lokacijama u blizini. Kapaciteti spalionica kompanija dostatni su samo za njihove potrebe. Nužno je razmotriti potrebu i opravdanost nabavke mobilne spalionice koju bi koristile sve mesne industrije u ŽZH-u.

Elektronski i elektronički otpad, te ambalaža i ambalažni otpad jedini su tokovi otpada za koje su u FBiH donešeni pravilnici. No njihovo odvojeno prikupljanje i reciklaža su zanemarivi na području ŽZH-a. Potencijali odvojenog prikupljanja ovih vrsta otpada na području ŽZH-a su veliki i potreban je hitan angažman ovlaštenih operatera i Javnih komunalnih poduzeća.

Na teritoriju ŽZH-a izgrađena/rekonstruirana su 2 Uređaja za pročišćavanje otpadnih voda, Ljubuški, i Široki Brijeg, dok je u fazi rekonstrukcije Uređaj u Grudama. Procjenjuje se da aktivni Uređaji zajedno generiraju oko 100 tona mulja godišnje (podaci dostavljeni samo za Ljubuški). Trenutno se mulj ne tretira ni na koji način, osim prirodnog sušenja i predstavlja veliku prijetnju za okoliš. Ovi muljevi obično sadrže parazite i bakterije, te veliki udio vode, a nekad su prisutni i povećane razine teških metala i/ili PCB-a. Nužno je muljeve iz sva 3 uređaja analizirati i sukladno rezultatima iznaći mogućnosti i sredstva za tretiranje i krajnje zbrinjavanje. Mulj se bez tretmana ne smije odlagati!

7. FINANCIRANJE SUSTAVA ZA UPRAVLJANJE OTPADOM

7.1. UVOD

Potrebe financiranja sustava gospodarenja otpadom u ŽZH-u zasniva se na trenutnoj situaciji gospodarenja otpadom, te dostupnim fondovima i sredstvima. Bez obzira na dostupnost izvora financiranja, uspješnost uspostave i funkcioniranje sustava mora biti zasnovano na načinu financiranja općinskih službi, cijena usluga (način na kojima su bazirane, da li su dostatne, kako povećati naplativosti i sl., troškove poslovanja JKP-a i sl.).

7.2. GOSPODARSKI INSTRUMENTI UPRAVLJANJA OTPADOM

Gospodarski instrumenti predstavljaju jednu od mogućih kategorija koja se koristi prilikom provođenja politike zaštite okoliša i upravljanja otpadom. Oni se mogu koristiti i kao supstituti za ostale instrumente ove politike ili mogu biti s njom komplementarni (npr. za razne propise i ugovore o međusobnoj suradnji u bilo kojem području). Gospodarski instrumenti mogu biti postavljeni tako da utječu na troškove i koristi alternativnih akcija koje su na raspolaganju raznim agentima i to s efektom koji utječe na ponašanje koje ide u prilog zaštiti okoliša. Gospodarski instrumenti po pravilu uključuju ili financijske transfere između zagađivača i zajednice (kroz različite poreze, naplate taksi, financijsku pomoć, dozvole, itd.). Konačno, njihova osnovna uloga je da osiguraju adekvatno postavljanje sustava vrjednovanja ekoloških resursa s ciljem da se promovira njihova efikasna i održiva uporaba.

7.2.1. Postojeći gospodarski instrumenti za upravljanje otpadom

U FBiH su općine (i županije u slučaju Sarajeva) odgovorne za uspostavljanje financijski održivog sustava upravljanja otpadom. Općina (i/ili) županija mogu kupovati opremu ili direktno dati poticaje komunalnom poduzeću koje vrši odvoz, preuzimanjem djelomičnog ili cjelokupnog rada deponija, sortirnica, naknade za odlaganje na regionalni deponij, itd.

Nikakvo dodano financiranje se ne dobiva s državne ili entitetske razine, osim nekih bespovratnih sredstava od Fonda za zaštitu okoliša i županijskih ministarstava za konkretne projektne investicije. Ta se sredstva dodjeljuju na temelju javnog poziva za dostavljanje projekata i ograničena su prihodima od naknada u vezi s otpadom koji trenutno nisu dovoljni za financiranje većih (investicijskih) projekata.

Općine mogu dobivati bespovratna sredstva od EU-a i drugih donatora ili se zaduživati za investicije. Operativni i kapitalni (amortizacija) troškovi se moraju financirati iz prihoda, kao što su tarife, prihoda od dodatnih usluga, kao što su čišćenje ulica, održavanje zelenih površina, itd. i poticaja.⁴¹

Sustav produžene odgovornosti proizvođača (POPR), kroz uspostavljene sustava i operatere, može osigurati financiranje kontejnera, aktivnosti podizanja svijesti javnosti i sortiranja u cilju povećanja odvajanja/kvalitete ambalažnog otpada, u slučaju da općina ima ugovor u okviru POPR sheme.

---

⁴¹Analiza upravljanja čvrstim komunalnim otpadom FBiH, WB, 2018.g.

7.2.1.1. *Korisnička naknada za komunalni otpad*

Cijena usluge predstavlja glavni prihod za prikupljanje, transport i odlaganje otpada. Koriste se razne metodologije obračuna za utvrđivanje naknada, pa kao posljedica toga cijene se razlikuju od općine do općine.

Procjenjuje se da je prosječna cijena usluge za upravljanje otpadom do sada bila najviše 0,5% rashoda domaćinstva, dok međunarodne norme pokazuju 1 – 1,5%, što je slučaj u većini EU zemalja.

Cijene za komercijalni i industrijski sektor za otpad tipa kućnog otpada nisu dostupne. Prijedlog novih cijena priprema poduzeće koje vrši odvoz uzimajući u obzir kretanje troškova. Uputstva za obračun cijene nisu dostupna. Tu kalkulaciju provjerava općinsko odjeljenje za komunalne poslove i dostavlja je gradskom/općinskom vijeću na odobrenje. Međutim, u mnogim slučajevima tarife nisu povećane godinama. U obračun cijena trebaju biti uključeni svi operativni i troškovi amortizacije, tako da se pokriju prikupljanje, prijevoz i odlaganje. Međutim, nema zakonskih propisa, niti smjernica o metodologiji obračuna cijene usluge.

Poduzeće koje obavlja odvoz otpada je odgovorno za zaključivanje ugovora o pružanju usluga sa svima koji stvaraju otpad, kako domaćinstvima, tako i komercijalnim i industrijskim sektorom. To im nameće velik administrativni teret, pored finansijskog rizika od neplaćanja, što može rezultirati dugotrajnim sudskim procesima.

Poduzeća koja prikupljaju otpad ne mogu pokriti dodatne troškove, kao što su troškovi prijevoza, sortirnica i naknade za odlaganje na regionalni deponij, tako da općine trebaju davati poticaje za te aktivnosti.

7.2.2. *Budući gospodarski instrumenti za gospodarenje otpadom*

Za nadilaženje postojećih problema, potrebne su mnoge temeljne promjene sukladno s prevladavajućim međunarodnim uspješnim praksama. Naročito promjene sustava kalkulacije naknada i naplate računa i jačanje računovodstvenih principa poduzeća za odvoz i odlaganje otpada, predstavljaju veliki prioritet u FBiH.

Nužno je nadilaženje cijena zasnovanih na punom povratu troškova JKP-a, uračunavanju amortizacije, jasno definiranje usluga koje su uključene u cijenu (odvoz, odvajanje, odlaganje i sl.), PDV treba biti naplaćivan samo komercijalnom i industrijskom sektoru. Također, nužno je pripremiti plan poticaja domaćinstava s niskim prihodima (što je sukladno s Člankom 25, Zakona o komunalnom gospodarstvu, 2013.g.).

Pored naknada za odlaganje otpada, postoji mogućnost uvođenja taksi za nepridržavanje propisa koji se odnose na otpad definirane su Zakonom o upravljanju otpadom („Službene novine FBiH“ br. 33/03, 72/09). Svaki subjekti koji nelegalno odlažu otpad ili krše ovaj Zakon, bilo fizička ili pravna osoba, trebaju platiti ovakve takse. Iako je ovaj instrument namijenjen smanjenju pritisaka na okoliš, može biti u početku značajan izvor sredstava i mjera za unapređenje sustava. U sustav je nužno uključiti sektor inspekcije (okolišne).

ŽZH treba razmotriti osnivanje novog poduzeća na razini Županije čiji bi članovi društva bila postojeća JKP, a poduzeće bi imalo svoj vozni park kojim bi se prikupljale selektirane količine otpada, EE otpad, ambalaža i sl. Nužno je optimizirati plan prikupljanja otpada i nabavkom novih kontejnera i uvođenjem reciklaže smanjiti troškove transporta otpad.

Uspostava JPP-a i suradnja s privatnim sektorom u ŽZH-u je ključna. Postojeći kapaciteti privatnog sektora, te raspodjela odgovornosti i financiranja sustava upravljanja otpadom, može ponuditi nove načine uspostave sustava integriranog upravljanja i osigurati trajno financiranje sustava. U ovom slučaju svaki od članova sustava treba biti uključen u određivanje naknada za prikupljanje i zbrinjavanje otpada.

Dodatno, aktivnije uključivanje i suradnja ŽZH-a i općina/gradova s operaterima u FBiH omogućit će unapređenje sustava. Početne investicije za kupovinu kontejnera za odvojeno prikupljanje može direktno pokriti operater sustava, a vozila za prikupljanje i infrastrukturu za sortiranje mogu osigurati poduzeća angažirana za pružanje usluga i/ili JKP. U posebnim slučajevima, operater sustava može investirati u pogone za sortiranje i prenijeti imovinu na specijalizirano poduzeće angažirano za uslugu.

7.3. ANALIZA FINANCIJSKIH SREDSTAVA FONDOVA ZA ZAŠTITU OKOLIŠA

7.3.1. Fond za zaštitu okoliša Federacije BiH

Fond za zaštitu okoliša Federacije BiH je neprofitna javna ustanova u svojstvu pravne osobe s pravima, obvezama i odgovornostima utvrđenim Zakonom o Fondu i Statutom Fonda. Djelatnost Fonda za zaštitu okoliša Federacije BiH čini prikupljanje i distribucija finansijskih sredstava za zaštitu okoliša na području FBiH. Postoji više područja u koje Fond ulaže⁴² sredstva među kojima su i Projekti upravljanja otpadom, projekti zaštite i remedijacije tla te projekti zaštite okoliša kao podrška razvoju lokalnih zajednica.

Sredstva za financiranje, sukladno sa Zakonom o Fondu za zaštitu okoliša Federacije BiH, osiguravaju se iz:

- naknada zagađivača okoliša;
- naknada korisnika okoliša;
- posebne naknade za okoliš koja se plaća pri svakom registriranju motornih vozila.

Prihodi za financiranje djelatnosti se ostvaruju i iz:

- sredstava ostvarenih na temelju međunarodne bilateralne i multilateralne suradnje, te suradnje u zemlji na zajedničkim programima, projektima i sličnim aktivnostima u području zaštite okoliša;
- proračuna Federacije;
- kredita banaka;
- sredstava iz zajmova i pozajmica drugih pravnih osoba i finansijskih institucija;
- donatorskih sredstava i drugih vidova podrške;
- poslovanja Fonda (naknada za obavljene usluge, otplate glavnica, kamata i dr.);
- drugih izvora sredstava određenih posebnim zakonom, drugim propisima ili ugovorom.

---

⁴²<http://www.upkp.com.ba/dokumenti/PREzentacija.pdf>

7.3.2. Sredstva na razini županije i općina

Sredstva Fonda se plasiraju putem Javnih poziva i revolving fonda okoliša povratom iz Fonda za zaštitu okoliša FBiH. Sredstva se deponiraju na poseban podračun i Vlada ŽZH-a donosi Odluku o donošenju Programa utroška sredstava za zaštitu okoliša. Radi se o iznosu od cca 800.000,00 KM, gdje se sredstva troše za sufinanciranje projekata zaštite okoliša, a dijelom i za projekte upravljanja otpadom.

Gradovi i općine sudjeluju također u sufinanciranju projekata za zaštitu okoliša. Gradovi Široki Brijeg i Ljubuški te općina Grude pokrivaju troškove transporta i odlaganja komunalnog otpada na deponiju Uborak.

7.4. ANALIZA I ZAKLJUČCI

Dosadašnji način financiranja upravljanja otpadom u ŽZH-u, pa i cijeloj FBiH nije zasnovan na isplativom sustavu naplate i funkcionalnosti. Tarife nisu bazirane na potrebama upravljanja sustavom, već većim dijelom naplatnom moći stanovnika i najčešće nisu mijenjane duži niz godina. Uvođenje integriranog upravljanja otpadom te uspostava infrastrukture, kao što su regionalni deponiji, reciklažna dvorišta i pretovarne stanice, osim prikupljanja i odlaganja podrazumijevaju i selektivno prikupljanje, reciklažu i odlaganje otpada. U takav sustav nužno je dodatno ulaganje, i jačanje komunalnih poduzeća.

Veoma mali iznosi se doniraju sa županijske razine, niti se općine/gradovi s postojećim sustavima naplate mogu kvalificirati za pozajmice i zaduženja. Jedina mogućnost je dobivanje bespovratnih sredstava od strane Fonda za zaštitu okoliša ili pojedinih razvojnih agencija. Sustav proizvedene odgovornosti nije razvijen u ŽZH-u. Ne postoji ni razvijen sustav plaćanja taksi za neadekvatno i neodgovorno upravljanje otpadom.

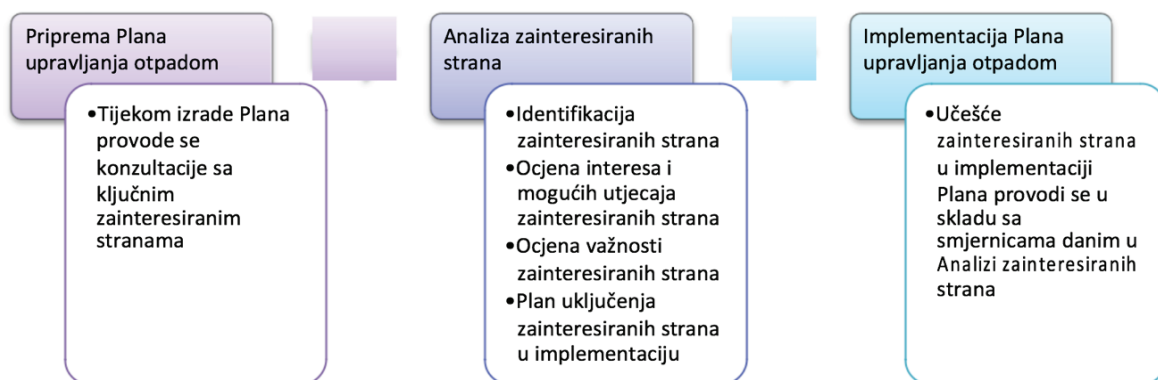
8. INFORMIRANJE JAVNOSTI I JAVNA SVIJEST

Vrlo bitan aspekt planiranja i implementacije Plana upravljanja otpadom je informiranje i uključivanje javnosti u proces planiranja i donošenja plana. Uključenost različitih sudionika i šire javnosti u proces planiranja trebala bi rezultirati donošenjem uravnoteženijeg koncepta i politike upravljanja otpadom te dati značajan doprinos prema dostizanju utvrđenih ciljeva. Pri tome treba uzeti u obzir osjetljivost samog procesa donošenja odluka s obzirom na različite razine relevantnih institucionalnih i političkih tijela, kulturno-tradicijske vrijednosti i ustrojstvo političkih i nevladinih institucija i organizacija.

Priroda problematike upravljanja otpadom ima karakteristike vrlo osjetljive po pitanju prihvaćanja od strane svih zainteresiranih strana. U svezi s tim, planiranje njihovog sudjelovanja u procesu je jedan od najvažnijih preduvjeta za uspješno provođenje Plana.

Sudjelovanje javnosti se može operativno podijeliti na dva dijela, i to na sudjelovanje javnosti u pripremi Plana upravljanja otpadom, a potom na sudjelovanje javnosti u implementaciji Plana. U prvom dijelu tim zadužen za izradu uključuje ključne zainteresirane strane. Nakon završetka izrade Plana provodi se Analiza zainteresiranih strana koja predstavlja inicijalni alat za uključivanje svih zainteresiranih strana u implementaciju Plana. Analiza zainteresiranih strana treba obuhvatiti sljedeće elemente:

- Identifikacija zainteresiranih strana
- Ocjena interesa i mogućih utjecaja pojedinačnih zainteresiranih strana vezanih za projekt
- Ocjena važnosti i utjecaja pojedinačnih zainteresiranih strana
- Plan uključivanja zainteresiranih strana u implementaciju Plana

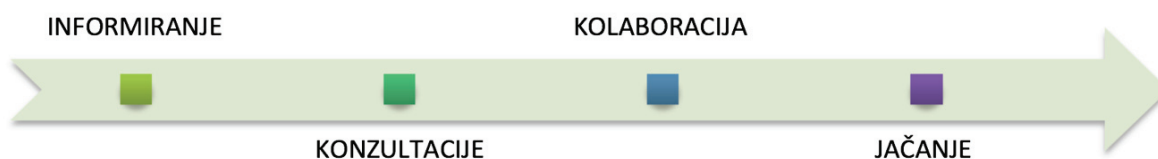

Slika 11. Proces uključivanja javnosti po fazama Plana

Temeljna četiri mehanizma sudjelovanja propisana *Planom uključivanja zainteresiranih strana* su:

- **Informiranje.** Ovaj vid participacije predstavlja jednosmjerni protok informacija od strane timova odgovornih za planiranje i implementaciju Plana i svih zainteresiranih strana. Mehanizmi za provođenje ove vrste participacije mogu biti radionice, web stranica Plana, sredstva javnog informiranja, brošure, letci i sl. Mehanizmi informiranja su sastavni dio integriranog sustava upravljanja otpadom i kao takvi će biti tretirani Planom.

- **Konzultacije.** Ključne aspekte Plana je nužno diskutirati s ključnim zainteresiranim stranama. Jedan od mehanizama konzultativnog participatornog pristupa su i okrugli stolovi s prisutnošću relevantnih stručnjaka iz različitih grupa zainteresiranih strana. Ovaj mehanizam treba osigurati ravnopravno sudjelovanje svih relevantnih zainteresiranih strana u pripremi i implementaciji Plana, istovremeno osiguravajući najbolju kvalitetu stručnog doprinosa njegovoj izradi.
- **Kolaboracija.** Kolaboracija podrazumijeva sudjelovanje najvažnijih zainteresiranih strana u donošenju odluka vezanih za planiranje i implementaciju Plana. Timovi za planiranje i implementaciju Plana imaju zadatak planiranje aktivnog sudjelovanja ovih zainteresiranih strana kako bi se najvažnije odluke mogle donijeti uz punu podršku najbitnijih županijskih institucija.
- **Jačanje.** Postoje dvije podvrste jačanja kao vida participacije: trening/sastanci i jačanje kroz akciju. Trening/sastanci se provode isključivo u svrhu efikasnog upoznavanja svih uključenih u provedbu Plana s novim konceptom upravljanja otpadom na području ŽZH-a. S druge strane, jačanje kroz akciju posebno podrazumijeva aktivno uključivanje zainteresiranih strana koje su važne za provedbu Plana, ali imaju vrlo malo utjecaja. Efikasnim uključanjem ovih zainteresiranih strana u implementaciju Plana osigurava se zadovoljenje ključnih interesa manje utjecajnih zainteresiranih strana. Uglavnom se njihovo uključivanje svodi na sudjelovanje u radionicama/sastancima s aktivnim programom, gdje mogu izraziti svoje mišljenje i predlagati rješenja.

Slika 12. Tipovi sudjelovanja primijenjeni u pripremi i implementaciji Plana

8.1. INFORMIRANJE GRAĐANA O UPRAVLJANJU OTPADOM

Javne kompanije koje upravljaju otpadom na teritoriju ŽZH-a, bilo javne ili privatne, prema Aarhuskoj konvenciji i Dozvoli za upravljanje otpadom imaju obvezu informiranja stanovnika. Informiranje se može vršiti putem web stranice, informacija na oglasnim pločama kompanija, dijeljenjem informativnih letaka (u slučajevima izvanrednih prikupljanja glomaznog otpada i sl.). U okviru kompanija, te općina/gradova službe za informiranje građana trebaju intenzivirati razmjenu informacija, putem telefona ili web stranica.

8.2. PROGRAMI PODIZANJA SVIJESTI

Obzirom da u ŽZH-u samo jedna osoba radi na pitanjima problematike Upravljanja okolišem i otpadom, kapaciteti za suradnju s različitim akademskim sektorima su ograničeni. Ipak, ŽZH surađuje s nevladinim organizacijama i implementira projekte podizanja javne svijesti. Imajući u vidu trenutnu situaciju glede nemogućnosti odlaganja na regionalni deponij, informiranje stanovnika o nužnosti adekvatnog odlaganja otpada, te povećanja selekcije i reciklaže i ponovne uporabe otpada, smanjenje količina za odlaganje je nužno.

Dodatno, planirani programi podizanja svijesti nužno moraju uključivati informacije o načinu zbrinjavanja pojedinih vrsta otpada i posljedicama, te štetnostima neadekvatnog odlaganja otpada.

Npr. nauljeni otpad (krpe, pragovi i sl.), često završavaju u individualnim ložštima, a emisije koje nastaju su kancerogene i izuzetno štetne po zdravlje stanovnika. Praksa spaljivanja otpada u cilju smanjenja količina otpada mora biti zabranjena, pogotovo jer je otpad obično miješan i u njemu se vjerojatno nalazi opasni otpad i kancerogene supstancije (baterije, lijekovi, ulja, i sl.).

9. SPECIFIKACIJA PROBLEMA

9.1. PRAVNI PROBLEM

Legislativa vezana za upravljanje otpadom je donesena na razini FBiH i ŽZH-a i dosta dobro obrađuje problematiku upravljanja otpadom. Ipak, još uvijek nedostaje legislativa za otpad iz specifičnih tokova koji je nužno urediti i regulirati na razini Federacije, a implementacija postojeće legislative nije potpuna.

Na razini ŽZH-a postoji Zakon o komunalnom gospodarstvu („Narodne novine ŽZH" br. 14/00, 7/03 i 8/12, 9/13), a na razini općina/gradova Odluka o komunalnim naknadama je donesena sukladno s ovim Zakonom.

Trenutno na razini ŽZH-a ne postoji pravni akt kojim bi se regulirala suradnja s operaterima i usmjerilo investiranje u ŽZH sustav odvojenog prikupljanja i reciklaže otpada.

9.2. INSTITUCIONALNI PROBLEM

Općine/gradovi ŽZH-a određuju cijene prikupljanja i zbrinjavanja otpadom, a te cijene u većini slučajeva nisu zasnovane na gospodarskoj isplativosti zbrinjavanja otpada. Time je djelovanje komunalnih kompanija ograničeno i nije moguće jačati postojeći sustav. Dodatno, same općine/gradovi moraju biti uključeni u proces informiranja građana, te podizanje svijesti o adekvatnom upravljanju otpadom.

Operateri ambalažnog otpada i ambalaže, te elektronskog i električnog otpada vrlo često imaju sklopljene ugovore s javnim i privatnim kompanijama koje se bave prikupljanjem reciklabilnog otpada, ali im ne osiguravaju infrastrukturu za prikupljanje tog otpada. Generalno, veliki novčani iznosi koji potječu od naknada kompanija, distributera i proizvođača ovih vrsta otpada završavaju kod operatera, a isti ne vrše recipročno ulaganje u infrastrukturu na području ŽZH-a.

Dodatno, općine/gradovi su ti koji određuju lokacije infrastrukture za upravljanje otpadom, a vrlo često predložene lokacije (u dokumentima) ne bivaju kasnije podržane od strane općinskih/gradskih vlasti i stanovnika. To dovodi ŽZH u bezizlaznu poziciju, jer nije u mogućnosti planirati na temelju predloženih lokacija, koje kasnije budu povučene.

Inspeksijski sektor koji bi se bavio kontrolama zbrinjavanja otpada posebno otpada iz specifičnih tokova, kao što je animalni otpad i medicinski otpad. Većina ovog otpada biva preuzeta od strane komunalnih poduzeća koja nisu ovlaštena i za zbrinjavanje ovakve vrste otpada, te se otpad miješa sa komunalnim otpadom.

9.3. INFRASTRUKTURNI PROBLEMI

Kao i druge županije i ŽZH slijedi federalne strategije i akte koji su sukladni sa smjericama Europske unije i promoviraju principe integriranog upravljanja otpadom. Na teritoriju ŽZH-a ne nalazi se nijedan regionalni deponij ni CUO, jer on nije bila ni predviđen Regionalno-Federalnim Planom upravljanja otpadom. Za regiju ŽZH-a predviđeno je odlaganje otpada na Regionalni deponij u Mostaru, gdje su sve općine/gradovi (osim Širokog Brijega) i odlagali otpad. Predstavnici općina/gradova ŽZH-a nisu i jedni od suvlasnika regionalnog deponija, što ih dovodi u nezavidnu situaciju kada dođe do izmjena rada deponija (kao što je trenutni slučaj zabrane odlaganja otpada općina/gradova iz ŽZH-a na Deponiju u Mostaru).

Ono što je pozitivno je da je pokrivenost uslugama prikupljanja otpadom jako velika (od 95-99%) i u toj sferi jedino je nužno više raditi u Širokom Brijegu. Ciljevi Europske Unije nalažu pokrivenost od 90% minimalno, pa ŽZH ima dobro uspostavljen integrirani sustav pokrivenosti uslugama prikupljanja.

Međutim, infrastruktura za selektivno prikupljanje otpada nije uspostavljena, što čini situaciju zabrinjavajućom. Postoji prikupljanje reciklabilnih vrsta otpada (posebno papira, a dosta manje plastike) od strane operatera i privatnih kompanija, međutim za veću razinu prikupljanja potrebna je uspostava sustava.

Iako je Vlada ŽZH-a spremna investirati u izgradnju CUO-a, pretovarnih postaja, reciklažnih centara i zelenih otoka, najveći probleme predstavlja određivanje lokacija za ovu infrastrukturu, a koja je odgovornost vlada općina/gradova ŽZH-a. Nažalost, uspostava 8 zelenih otoka u ŽZH-u također je projekt koji nije zaživio (razlozi su različiti, niska svijest stanovnika, nemogućnost odvoza selektiranog otpada i sl.).

Slična je situacija s infrastrukturom za otpad iz specifičnih tokova. Iako su zdravstveni centri obvezni izradili Planove upravljanja otpadom, te prema njima planirati infrastrukturu za zbrinjavanje otpada, takvi planovi još nisu doneseni. Dodatno, praksa je potpisivanja ugovora s kompanijama koje se bave zbrinjavanjem opasnog otpada, ali ne postoje uvidi o količinama i krajnjim destinacijama tog otpada, što treba biti predmetom inspekcijskih nadzora.

Ne postoje ni postrojenja za tretiranje mulja, niti su primijenjene neke tehnologije tretmana mulja prije njegovog krajnjeg odlaganja (bar za higijenzaciju i smanjenje udjela vode). Lokacije odlaganja, čak i u slučajevima mogućnosti odlaganja tretiranog mulja na poljoprivredno zemljište, nisu poznate. Iako je okolišnim dozvolama moguće odlaganje u krugu postrojenja (što je slučaj za neka postrojenja u ŽZH-u), treba naglasiti da je ono dozvoljeno privremeno i maksimalno u trajanju do 1 godine.

Na području ŽZH-a ne postoje punktovi za prihvata, niti kompostane, a udio biorazgradivog otpada je veliki.

U slučajevima potrebe zbrinjavanja opasnog otpada, obično se sklapaju ugovori s kompanijama koje su licencirane za zbrinjavanje te vrste otpada i to je u 99% slučajeva izvoz na dalju obradu i tretiranje. Međutim, ne postoji evidencija da li se sav opasni otpad i predaje tim kompanijama, te koja je njegova krajnja destinacija. Kompanije ne izvještavaju o tim količinama (PRTR izvještavanje i izvještavanje kao obveza definiranja u okolišnim dozvolama).

9.4. FINANCIJSKI PROBLEMI

Upravljanje komunalnim otpadom se najvećim dijelom financira iz naknada koje plaćaju potpisnici Ugovora za zbrinjavanje. Međutim cijene nisu bazirane na realnim potrebama za upravljanje i unaprjeđenje sustava, stoga nije moguće vršiti ulaganje u sustav. Dodatno, u sustav upravljanja otpadom na razini ŽZH-a se ulaže s razina županije i Federacije, međutim sredstva nisu dostatna za uspostavu funkcionalnog sustava. Nažalost, većina sredstava ostaje operaterima koji ne ulažu dovoljno u županije i potrebnu infrastrukturu (kante, zeleni otoci, i sl.).

9.5. PROBLEMI VEZANI ZA JAVNU SVIJEST I INFORMIRANOST

ŽZH, kao i općine/gradovi, imaju svoju web stranicu, međutim jako malo informacija je dostupno građanima vezano za upravljanje otpadom. Na izračune koji se dostavljaju ne postoji dodatna informacija. S uspostavom sustava integriranog upravljanja otpadom nužno je i unaprijediti informiranje građana i podizati svijest građana.

Često je stanovništvo neinformirano o samoj legislativi i raspoloživim mogućnostima zbrinjavanja otpada, pogotovo o štetnosti neadekvatnog upravljanja otpadom, potrebi za reciklažom i selekcijom, i sl. Događa se da se i prilikom provođenja projekata podizanja svijesti ne upravlja pravim podacima (npr. često se stanovništvo motivira da vrši selekciju plastike, kako bi za to dobilo neku naknadu – tzv. depozitni sustav, međutim, takav sustav kod nas nije uspostavljen putem legislative, već je to dano operaterima) ili se ne naglašava odgovornost svakog pojedinca koja se odnosi na adekvatno odlaganje otpada, selekcijom i reciklažom.

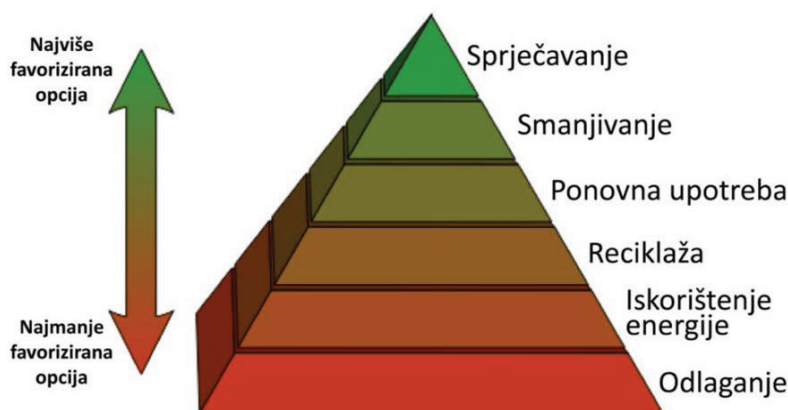
Stanovnici i dalje nisu svjesni štetnosti koja proizlazi iz neadekvatnog zbrinjavanja (bacanje otpada u vodotoke, jame, ulice, spaljivanje i sl.), i smatraju da je obveza komunalnih kompanija da skupljaju otpad ma gdje on bio odbačen.

10. PLAN ORGANIZACIJE UPRAVLJANJA OTPADOM ZA RAZDOBLJE 2021.-2031.g.

10.1. PLAN ZA UNAPREĐENJE SUSTAVA UPRAVLJANJA KOMUNALNIM OTPADOM

10.1.1. Koncept

Županijski plan upravljanja otpadom priprema se sukladno zakonskim smjernicama i strateškim dokumentima višeg reda. Strategija upravljanja otpadom, kao dio Federalne Strategije zaštite okoliša 2008.-2018.g., te Federalni Plan upravljanja otpadom 2012.-2017.g. su istekli, a u toku je priprema nove Strategije. Bez obzira na to što su planovi istekli, BiH se odredila kao zemlja koja teži učlanjenju u EU i stoga će i buduće strategije imati za cilj osnove definirane u EU-u. Glavni ciljevi strategija: (i) smanjenje rizika za okoliš i zdravlje ljudi, (ii) smanjenje količine otpada za odlaganje na deponije kroz odvajanje i recikliranje; (iii) uspostavljanje financijski održivog sustava upravljanja otpadom; (iv) jačanje kapaciteta uključenih aktera.⁴³

Slika 13. Hijerarhija upravljanja otpadom

Investicije u objekte za upravljanje otpadom moraju biti sukladni s brojnim EU direktivama, od kojih Okvirna direktiva za otpad navodi zahtjeve za sve tipove otpada, ukoliko nisu konkretno uređeni drugim direktivama. Planovi upravljanja otpadom, pa tako i ovaj Plan se zasniva na načelu hijerarhije upravljanja otpadom (Slika 13).

Prevenција nastanka otpada je najpoželjnija, te njegovo smanjivanje, ponovna uporaba i reciklaža. Odlaganje i spaljivanje otpada u cilju povrata energije su najmanje poželjne. U ŽZH-u povrat energije od otpada je manje vjerojatna varijanta, s obzirom da su investicije u izgradnju sustava i njegov rad gospodarski neopravdane imajući u vidu generirane/prikupljene količine otpada. Stoga se koncept ovog Plana zasniva na intenzivnom razvoju prevencije, selekcije i reciklaže otpada, te smanjenog odlaganja na deponije. S obzirom da su ciljevi u Federalnom Planu upravljanja otpadom (FPUO) postavljeni sukladno sa zahtjevima za članice EU-a, te prilično ambiciozni, ovim Planom se postavljaju realističniji ciljevi (**Tablica 23**).

⁴³Izvešće Analiza sektora upravljanja čvrstim komunalnim otpadom u FBiH, 2018.g., Svjetska Banka.

Ciljne aktivnosti	Trenutno stanje ŽZH-a	Cilj 2029.g.
Pokrivenost uslugama	93%	100%
Odvajanje otpada na mjestu nastanka	Manje od 5%	40% za reciklažu 25% organski otpad
Odlaganje na deponije	90% (dio na divljim deponijima, dio reciklaža)	60% na deponiju

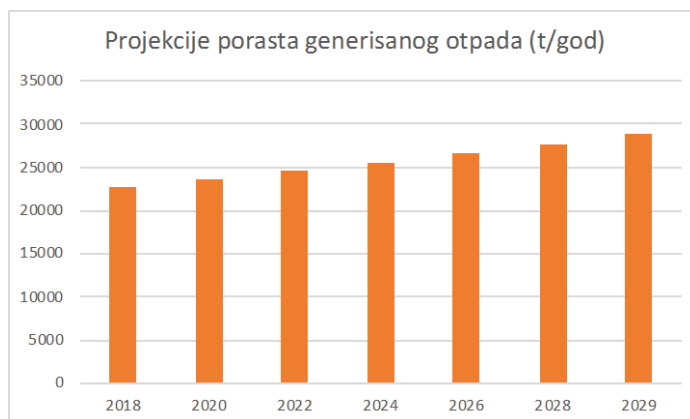
Tablica 23. Ciljevi zbrinjavanja komunalnog otpada

Da bi se ostvarili zadani ciljevi nužno je raditi na infrastrukturi zbrinjavanja otpada, kantama i kontejnerima za odvojeno prikupljanje, zelenim otocima, reciklažnim dvorištima i pretovarnim stanicama. Poslove upravljanja postavljanjem kanti i zelenih otoka vrše komunalna poduzeća. Upravljanje RD-om i/ili PS-om vrši komunalno poduzeće ili privatna kompanija ili javno-privatno partnerstvo, ukoliko postoji interes. Regionalnim deponijima zasad upravljaju kompanije koje su osnovane isključivo za upravljanje deponijom, i do sada su to forme javnih kompanija. Općine/gradovi koji odlažu otpad na Regionalnim deponijima nemaju udio u vlasničkoj i upravljačkoj strukturi.

Trenutno opredjeljenje ŽZH-a je odlaganje otpada na Regionalni deponij Mostar, uz izgradnju infrastrukture za odvojeno prikupljanje otpada, kao i reciklažu i pretovar otpada.

10.1.2. Projekcije otpada 2021.-2031.g.

U cilju projekcije buduće proizvodnje otpada, u obzir se uzimaju tri faktora: (i) porast broja stanovnika, (ii) rast generiranja otpada, (iii) povećanje obuhvata odvozom otpada, s prosječnih 93% u 2018.g. na 100% u 2029.g. S obzirom na trenutno stanje glede demografije i rapidni odlazak stanovništva, previđena stopa priraštaja uzeta u obzir u ovom proračunu je 0,1% (prosjeck u Federaciji od 2010.-2016.g.).

Slika 14. Projekcija generiranja otpada u razdoblju 2018.-2029.g.

Porast generiranja otpada baziran je na rastu prihoda domaćinstava, gdje se očekivanjem većih kupovnih moći očekuje i porast generiranja otpada. Pretpostavlja se rast prihoda od oko 4% godišnje.⁴⁴

U razdoblju od 10 godina količina generiranog otpada u ŽZH-u će se povećati za 22%, uz prosječnu godišnju stopu od oko 2%. Kao rezultat gospodarskog rasta u zemljama predviđa se, pored promjene

⁴⁴Izvešće Analiza sektora upravljanja čvrstim komunalnim otpadom u FBiH, 2018.g., Svjetska Banka.

u proizvodnji otpada, i promjena u strukturi otpada. Europske statistike⁴⁵ pokazuju da kao posljedica rasta prihoda, udio sekundarnih sirovina (uglavnom ambalaža) u otpadu raste oko 50% brže od rasta količine ukupnog otpada po stanovniku, dok se količina organskog otpada smanjuje. Slično tome, Okolišni program Ujedinjenih Naroda (UNEP) u svojoj publikaciji o zelenom gospodarstvu⁴⁶ ukazuje da se ambalažni otpad povećava s rastom bruto domaćeg proizvoda (BDP) i rastom prihoda, dok se udio organskog otpada paralelno smanjuje. Obzirom da podaci o količinama reciklabilnog otpada nisu pouzdani u ŽZH-u, ovdje neće biti ponuđen proračun porasta reciklabilnog otpada, ali isti treba biti razmotren u pojedinačnim Projektima vezanim za izgradnju RD-a i PS-a.

10.1.3. Mjere prevencije

Najadekvatniji princip u pogledu upravljanja otpadom je prevencija nastanka otpada. U tu svrhu nužno je vršiti javnu kampanju podizanja svijesti, poticati smanjenje uporabe plastičnih vrećica, poticati smanjenje uporabe ambalaže (više pakiranja i više vrećica), pametna kupovina koja neće dovesti do bacanja hrane, izbjegavanje kupovanja jednokratnih plastičnih proizvoda (slamke, tanjuri, čaše) i sl. Kampanje može voditi ŽZH kroz NVO i druge organizacije, i/ili kompanije koje se bave proizvodnjom, distribucijom i prodajom. Dodatno, kompanije u proizvodnom sektoru mogu raditi na unapređenju pakiranja i tehničkih aspekata svojih proizvoda kojim bi se smanjila produkcija otpada.

10.1.4. Mjere tretmana otpada

Dosadašnja praksa u ŽZH-u je prikupljanje i odlaganje otpada, uz vrlo nisku razinu selekcije otpada od strane privatnih kompanija (posebno papir, manje plastika). Kapaciteti kompanija koje se bave prikupljanjem (uključujući i selektivno prikupljanje) i reciklažom mogu biti prošireni uz adekvatan sustav uspostavljen u ŽZH-u. U poglavljima ispod navedene su mjere koje se trebaju dovesti do uspostave sustava i povećanja razine selekcije i reciklaže, te ponovne uporabe otpada.

Da bi se ove mjere provele procijenjeno je da je na razini ŽZH-a nužno:

- 20.000 kanta za komunalni otpad
- 20.000 kanta za papir
- 20.000 kompostera
- 2.000 kontejnera za komunalni otpad
- 2.000 kontejnera za ambalažni otpad
- 200 iglua za staklo
- 5 x 3 osovinskih smećara
- 5 x 2 osovinskih smećara
- 5 dupleks smećara za ambalažni otpad
- 4 navlakača s prikolicama
- 16 rolo kontejnera 36 m³ za transport otpada

10.1.4.1. Odvojeno prikupljanje otpada

Na teritoriju ŽZH-a ne postoji selektivno prikupljanje otpada na izvoru. Cilj odvojenog prikupljanja je smanjenje količina otpada za deponiranje i uporabe otpada u nove svrhe (reciklaža i/ili ponovna

---

⁴⁵Proizvodnja i recikliranje ambalažnog otpada (CSI 017/WST 002 – Procjena objavljena u studenom 2012.g.) .

⁴⁶Izveštaj o zelenom gospodarstvu, UNEP, 2011 .g.

uporaba). Uspostavljanje nedostajuće infrastrukture (kante i kontejneri za selekciju otpada) treba biti subvencionirano od strane operatera.

10.1.4.1.1. Selekcija otpada na izvoru

Koncept se bazira na odvajanju suhih frakcija iskoristivog otpada od mokre frakcije. Pod suhom frakcijom podrazumijeva se ambalažni otpad, odnosno staklo, papir, karton, plastika i metalna ambalaža. Sav ostali pomiješani otpad je mokra frakcija.

Prikupljanje papira se treba vršiti putem kanti od 120 l postavljenim kraj individualnih i rezidentnih zgrada, a učestalost prikupljanja treba biti određena od strane prikupljača (komunalnih poduzeća i privatnih poduzeća koja pokrivaju određene regije, a na temelju količina koje se prikupe). Nužno je postaviti iglue 3x3 m pored trgovačkih centara za prikupljanje stakla i plastike. Troškovi prikupljanja bi se pokrivali isključivo kroz poticaje ovlaštenih operatera. Operateri (koji su ovu uslugu naplatili) moraju plaćati prikupljače papira jer prodajna cijena stakla nije dovoljna da pokrije troškove prikupljanja. Prije postavljanja iglua treba uraditi analizu količina stakla, te odložiti uspostavu iglua do izgradnje deponija internog otpada na koju bi se staklo moglo odlagati u nedostatku tržišta za otkup.

Prikupljanje suhog ambalažnog otpada se treba vršiti putem tzv. žutih vreća. Troškovi prikupljanja se trebaju pokriti kroz poticaje ovlaštenih operatera. Operateri moraju plaćati prikupljače suhe ambalaže jer prodajna cijena miješane ambalaže nije dovoljna da pokrije troškove prikupljanja. Sortiranje suhog ambalažnog otpada ima smisla samo na regionalnoj razini (ovaj se otpad u EU-u velikom većinom prerađuje u RDF-u).

10.1.4.1.2. Zeleni otoci

Zeleni otoci služe za selektivno i privremeno odlaganje otpada većih količina (2100l). Zeleni otoci mogu biti postavljeni u područjima kolektivnog stanovanja u urbanim dijelovima općina/gradova. Nužno je da općine/gradovi odrede lokacije ovih otoka, i osiguraju postavljanje podloge, ograde i informativne ploče. Kontejneri trebaju biti zatvoreni, jasno obilježeni kao kontejneri za suhu frakciju (staklo, papir, karton, plastika i metalna ambalaža) i kontejneri za preostali miješani otpad. Broj otoka koje je nužno postaviti, varirat će od broja stanovnika i raspoloživog prostora, ali bi praksa trebala biti da isti budu postavljeni po principu 1 otok na 100 stanovnika.

10.1.4.1.3. Reciklažna dvorišta

Reciklažna dvorišta već su razmatrana različitim studijama općina/gradova ŽZH-a. Nužno je pristupiti izgradnji tih RD-a. Preporuke su da se RD-i grade na svakih 1500 stanovnika (Republika Hrvatska), no u ŽZH-u ta preporuka nije primjenjiva zbog niske razine razvijenosti sustava upravljanja otpadom, te nedostatka novčanih sredstava. Ovim planom predviđa se izgradnja RD-a u Grudama i Širokom Brijegu u razdoblju važenja ovog Plana, s tim da je nužno RD graditi fazno (uz proširenje kapaciteta). Nužno je planirati izgradnju RD-a u Ljubuškom (u okviru PS-a) i Posušju (ukoliko se procjeni kao isplativo; adekvatno dimenzioniranje, zasnovano na analiziranim potrebama i kapacitetima u općinama je nužno). Reciklažnim dvorištima minimalno treba osigurati odvojeno prikupljanje: glomaznog otpada, metala, EE otpada i opasnih komponenti komunalnog otpada (baterije, lijekovi i ostale vrste otpada prema potrebi), tekstila i građevinskog otpada za fizičke osobe.

U cilju daljnjeg planiranja uspostave sustava odvojenog prikupljanja, predlaže se izrada Studije o sastavu otpada i plana fazne uspostave sustava odvojenog prikupljanja otpadom.

10.1.4.2. Pretovarne postaje

Prostorni Plan Ljubuškog navodi da će Pretovarna postaja na području općine Ljubuški biti smještena na lokaciji bivšeg deponija na Bučinama, te će otpad biti transportiran dalje na deponij Uborak dok se ne izgradi RCUO za ŽZH-a. Pretovar, selekcija i reciklaža otpada na lokaciji PS smanjit će troškove transporta, te količinu otpada koji će se odlagati na regionalnom deponiju.

Nakon selekcije otpada, nužno je otpad predati na daljnju ponovnu uporabu ili reciklažu. Stoga je nužno jačati postojeće kapacitete za reciklažu otpada na području ŽZH-a, te uspostaviti kontakte s drugim regijama, radi predaje otpada (ukoliko ne postoje kapaciteti u ŽZH-u). Nužno je da Vlada ŽZH-a potiče komunikaciju i unaprjeđuje suradnju s operaterima, kao i sektorom koji se bavi selektivnim prikupljanjem otpada i reciklažom u ŽZH-u.

10.1.5. Krajnje zbrinjavanje otpada

10.1.5.1. Regionalni deponiji

Praksa dosadašnjeg odlaganja otpada je bilo odlaganje na Regionalni deponij u Mostaru. Izgradnja regionalnog deponija na teritoriju ŽZH-a nikada nije gospodarski opravdana. Postoji mogućnost odlaganja otpada na regionalni deponij Livno (koja još nije u funkciji), mada su troškovi transporta do ovog deponija značajno veliki.

Opredjeljenje ŽZH-a je nastavak odlaganja otpada na Regionalni deponij Mostar, uz obvezivanje smanjivanja količina za odlaganje intenzivnom izgradnjom sustava za odvojeno prikupljanje otpada i reciklažu, kao i ponovnu uporabu.

10.1.5.2. Općinski deponiji i mjere sanacije

Općinski/gradski deponiji su zatvoreni, ali na njima nije provedena potpuna sanacija, kako bi se minimizirali utjecaji deponija na okoliš i stanovništvo. Tehnološki elaborat sanacije deponija Konjovac i Studija utjecaja sanacije je urađena za Posušje. Ostale općine/gradovi trebaju izraditi Studije rizika za okoliš i stanovništvo postojećih deponija, te sukladno rezultatima, pripremiti Plan sanacije. Nužno je u Planovima predvidjeti i potrebna sredstva za provođenje sanacije i izvore sredstava. Ukoliko postoji mogućnost, u studijama planirati postavljanje mobilne drobilice i uporaba građevinskog otpada za pokrivanje i sanaciju deponija.

Nužno je da ŽZH vodi evidenciju divljih deponija (podaci dobiveni od općina/gradova) i sufinancira njihovo uklanjanje.

10.2. PLAN ZA UNAPREĐENJE SUSTAVA UPRAVLJANJA POSEBNIM KATEGORIJAMA OTPADA

10.2.1. Otpad iz zdravstvenih ustanova

Nužno je da zdravstvene ustanove donesu funkcionalne Planove upravljanja otpadom, te izvještavaju nadležno Ministarstvo okoliša i zdravstva ŽZH-a o količinama generiranog otpada, te načinu zbrinjavanja po tipovima, kao i planiranim investicijama u infrastrukturu za privremeno skladištenje. Nužno je da zdravstvene ustanove (bolnice) uspostave sustav dezinfekcije infektivnog otpada, prije predaje ovlaštenim kompanijama. Vlada ŽZH-a bi mogla poticajnim mjerama potaći privatni sektor da se uključi u upravljanje medicinskim otpadom. U suradnji s ljekarnama, ŽZH treba omogućiti

povrat starih lijekova (promidžba) kroz obvezivanje ljekarni (donošenje pravnog akta – Uputstva o vrstama i načinu postupanja s medicinskim otpadom koji nastaje pri pružanju zdravstvene zaštite).

Ljekarne trebaju postaviti informacije na vidljivom mjestu – obavijest da se u toj ljekarni skupljaju lijekovi s isteklim rokom trajanja.

Trenutno se u BiH kemijski, farmaceutski i citostatički otpad predaje ovlaštenim kompanijama i izvozi na tretiranje izvan granica BiH. U zdravstvenim ustanovama je Planom upravljanja otpadom nužno predvidjeti nabavku kontejnera za privremeno skladištenje ove vrste otpada do predaje ovlaštenim kompanijama.

10.2.2. Građevinski otpad

Na teritoriju ŽZH-a sav građevinski otpad se odlaže na divljim deponijima. Točnih podataka nema. Prostorni plan ŽZH-a navodi da je nužno da općine/gradovi u svojim prostornim planovima predlože lokacije za najmanje jedan deponij inertnog otpada. Prostorni plan općine Grude predlaže dvije lokacije za područje općine Grude. Nužno je da i druge općine/gradovi odrede lokacije deponija internog otpada.

Nedavno doneseni Pravilnik o građevinskom otpadu ("Sl. Novine FBiH", br. 93/19) uređuje upravljanje građevinskim otpadom i otpadom od rušenja objekata, uključujući zemlju s kontaminiranih lokacija. Pravilnikom se navodi potreba uspostave sustava upravljanja građevinskim otpadom do 1. siječnja 2025.g., te je uspostava tog sustava obveza i u ŽZH-u. Hijerarhija upravljanja građevinskim otpadom u ovom sustavu treba biti fokusirana na pripremu za ponovnu uporabu, recikliranje i druge načine materijalnog oporavka, uključujući postupke zatrpavanja i nasipavanja, u kojima se otpad koristi kao zamjena za druge materijale. Upravljanje građevinskim otpadom, u smislu obrade i tretmana građevinskog otpada, može vršiti pravni subjekt koji ima Dozvolu za upravljanje otpadom i okolišnu dozvolu. Ono što je važno, a što je nužno i regulirati u ŽZH-u je odgovornost vlasnika građevinskog otpada koji je dužan taj otpad adekvatno zbrinuti.

Pravna osoba, posjednik građevinskog otpada, dužan je:

- osigurati uvjete za odvojeno skupljanje opasnog i bezopasnog građevinskog otpada i njegovo privremeno skladištenje na lokaciji građenja;
- reciklirati i ponovno iskoristi bezopasni građevinski otpad tijekom građenja;
- ukoliko nije u mogućnosti reciklirati otpad mora predati ovlaštenom operateru ili RCUO-u;
- opasni građevinski otpad predati ovlaštenom operateru na daljnje zbrinjavanje;
- snositi sve troškove njegova zbrinjavanja.

Fizička osoba, posjednik građevinskog otpada, kod izvođenja radova na vlastitom domaćinstvu, dužan je svoj otpad odvesti na buduće reciklažno dvorište, ali maksimalno u količini od 1 m³. Veća količina otpada predaje se na RCUO-i ili lokaciju koja se odredi kao lokacija deponija inertnog otpada. Cilj uspostave sustava je minimizacija kreiranja građevinskog otpada koji će biti deponiran. Za otpad koji nije bilo moguće reciklirati mora se izvršiti povrat komponenti nekim drugim postupcima. Samo minimalne količine građevinskog otpada se odlažu na lokacije koje za to posjeduju dozvole.

Ovim Planom upravljanja otpadom se potvrđuje obveza izvještavanja o količinama opasnog građevinskog materijala, načinu i krajnjoj destinaciji zbrinjavanja ovog materijala, svakog građevinskog poduhvata - svaki projekt mora sadržati Plan upravljanja otpadom i po planu i izvršenju aktivnosti obavijestiti nadležno županijsko ministarstvo. Pravna osoba koja odlaže građevinski otpad

dužna je i Fondu za zaštitu okoliša FBiH dostaviti podatke o masi/količini odloženog građevinskog otpada na obrascu objavljenom na web stranici Fonda.

10.2.3. Građevinski otpad koji sadrži azbest

Građevinski otpad koji sadrži azbest se smatra opasnim otpadom i podliježe pravilima rukovanja i zbrinjavanja opasnog otpada. Pravilno upravljanje azbestnim otpadom je nužno je radi sprječavanja i smanjenja onečišćenja uzrokovano djelovanjem azbestnog otpada radi zaštite ljudskog zdravlja i okoliša. Ukoliko je na gradilištu prisutan otpad koji sadrži azbest, ili se sumnja da se takav otpad nalazi na lokaciji, nužno je:

- Odlagati taj otpad na posebno predviđenu plohu na odlagalištu otpada, koji ne smije sadržavati druge opasne tvari osim čvrsto vezanog azbesta.
- Područje s odloženim otpadom koji sadrži azbest dnevno prekrivati na način da se tokom prekrivanja spriječi oslobađanje azbestnih vlakana u okoliš.
- Prilikom svakog postupanja s otpadom koji sadrži azbest mora se pridržavati propisanih uvjeta zaštite na radu, a djelatnici moraju imati odgovarajuću zaštitnu opremu i maske.
- Privremeno ne odlagati otpad bez mjera zaštite okoliša - mora biti spriječeno svako korištenje te površine prije dekontaminacije iste, odnosno provedbe složene procedure koja sadrži fizičke, kemijske i biološke procese kojima nestaju kontaminirane površine.
- Otpad se odlaže na lokacijama za zbrinjavanje opasnog otpada.
- Privremeno skladištenje azbestnog otpada mora se provoditi na način da se u najvećoj mogućoj mjeri spriječi zagađenje okoliša ispuštanjem azbestnih vlakana i/ili azbestne prašine.

10.2.4. Otpadna vozila

Vlada ŽZH-a treba dati poticaje za uklanjanje otpadnih vozila (u suradnji s kompanijama koje se bave otkupom metalnih materijala i drugim ovlaštenim kompanijama) s mnogobrojnih divljih deponija na kojima se vozila nalaze. Nužno je evidentirati sve lokacije, pripremiti Plan postupnog uklanjanja vozila. Pravnim aktom će se zabraniti i kazniti ostavljanje/napuštanje vozila, a ista je nužno odvesti na deponije starih vozila ili prodati kompanijama koje se bave otkupom metala.

10.2.5. Otpadne gume

Otpadne gume iz domaćinstava treba prikupljati u okviru RD-a, te prema tome tako treba i planirati kapacitete u okviru RD-a. Gume pravnih lica trebaju se zbrinjavati putem ovlaštenih operatera i kompanija koje imaju dozvolu za prikupljanje i tretman otpadnih guma.

Način upravljanja otpadnim gumama treba biti reguliran nedostajućim Pravilnikom o upravljanju otpadnim gumama, za čije donošenje je dužno Federalno Ministarstvo okoliša i turizma. Trenutno u FBiH samo cementara u Lukavcu ima dozvolu za spaljivanje otpadnih guma.

10.2.6. Otpadne masti i ulja

Distibuteri masti i ulja, kao i korisnici (benzinske crpke, automehaničarske radnje i drugi proizvođači otpadnih ulja), obvezni su sklopiti ugovor s operaterom ovlaštenim za tretiranje ove vrste otpada. Proizvođač otpadnih ulja treba osigurati spremnike za različite kategorije ulja i označiti ih sukladno EU direktivama. Ulja se trebaju predati ovlaštenim kompanijama za zbrinjavanje opasnog otpada.

Nužno je pojačati inspekcije u poduzećima koja operiraju s uljima, a u vezi s krajnjim lokacijama zbrinjavanja tih ulja i sklopljenim ugovorima s operaterima/prikupljačima.

U sljedećem razdoblju nužno je identificirati sve proizvođače otpadnih ulja sa specifikacijom vrsta prema kategorijama. Iako strategija razvoja Posušja navodi potrebu izgradnje spalionice otpadnih ulja, prije same izgradnje nužno je provesti Studiju izvodljivosti i isplativosti, te identificirati kompaniju koja bi njom upravljala. Za sada, realna opcija u ovom planskom razdoblju je izrada popisa proizvođača otpada i kontrola zbrinjavanja putem operatera od strane Vlade ŽZH-a, a sudjelovanje privatnog sektora u uspostavi spalionice se ohrabruje.

10.2.7. Otpad životinjskog porijekla

Uvidom u stanje u ŽZH-a evidentirano je da privatni kapaciteti za spaljivanje ove vrste otpada nisu dostatni za cijelu ŽZH. Nužno je pokušati revitalizirati spalionicu koja je postavljena u krugu kompanije Lijanović. Dodatno, nužno je pripremiti popis svih kompanija koje se bave proizvodnjom mesnih prerađevina, te osigurati izvještavanje o količinama (što je i obveza prema okolišnim dozvolama). Nakon 3 godine, provesti Studiju isplativosti uspostave spalionice animalnog otpada i raditi na iznalaženju donatora ili investitora (mogućnost privatnog i javno-privatnog angažmana).

10.2.8. Elektronski i elektronički otpad

Upravljanje elektronskim i elektroničkim otpadom regulirano je Pravilnikom na razini FBiH i treba se vršiti sukladno s njim uz pomoć ovlaštenih operatera. Operateri su dužni osigurati infrastrukturu i održavanje opreme za prikupljanje EE-a u okviru RD-a ili drugih punktova, a prikupljaču u sustavu isti otpad besplatno preuzeti od domaćinstava.

10.2.9. Glomazni otpad

Javna i privatna poduzeća koja se bave prikupljanjem komunalnog otpada, trebaju organizirati povremena prikupljanja glomaznog otpada (1-2 puta godišnje u trajanju od par dana postavljanjem većih kontejnera). Informacije o datumima i lokacijama prikupljanja trebaju biti distribuirane stanovnicima (informacijske ploče u zgradama, web stranica i sl.).

10.2.10. Otpad od tekstila i obuće

Za ovu vrstu otpada nužno je predvidjeti kontejnere na RD-u. Uporabljiva odjeća i obuća treba se dostaviti humanitarnim organizacijama. Predlaže se potpisivanje sporazuma od strane kompanije koja upravlja RD-om i humanitarne organizacije.

10.2.11. Mulj iz septičkih jama i uređaja za pročišćavanje

Postojeći uređaji za pročišćavanje otpadnih voda trebaju provesti analize sastava mulja, te izvijestiti o njima i o lokacijama zbrinjavanja mulja nadležno ministarstvo okoliša ŽZH-a. Sukladno rezultatima, UPOV-a (kompanije koje upravljaju njima) trebaju odabrati metode tretiranja i krajnjeg zbrinjavanja mulja. Odlaganje mulja u krugu UPOV-a dozvoljeno je samo u razdoblju od 1 godine.

10.2.12. Otpad koji sadrži PCB i PCT

Kompanije koje djeluju na teritoriju ŽZH-a nužno je da identificiraju uređaje koji sadrže PCB i o tome obavijeste ŽZH. Ovo je regulirano u okviru okolišnih dozvola (bez obzira na razinu na kojoj su Dozvole izdane – entitet/županija). Uređaji se mogu identificirati i putem angažmana ovlaštenog laboratorija. Takav uređaj/otpad nužno je ukloniti i predati operaterima koji su ovlašteni za zbrinjavanje opasnog otpada.

10.2.13. Mjere prevencije i sanacije šteta

Ove mjere uključuju štete nastale od neadekvatnog upravljanja posebnim otpadom tj. otpadom iz specifičnih tokova. Lokacije na kojima su neadekvatno odložene ove vrste otpada nužno je

identificirati i sanirati. Nužno je da se u suradnji s općinama/gradovima pripremi popis takvih lokacija, te prioritiziraju sanacije.

10.2.14. Plan uspostave informacijskog sustava

Vlada Federacije donijela je Uredbu o informacijskom sustavu upravljanja otpadom (Sl. Novine FBiH br. 97/18) 2018. godine kojom se utvrđuju nositelji aktivnosti na uspostavi informacijskog sustava upravljanja otpadom, organizacija, struktura i način vođenja informacijskog sustava, faze i rokovi planiranja i uspostavljanja informacijskog sustava, uloga i obveze svih korisnika/subjekata informacijskog sustava, dostupnost podataka informacijskog sustava.

FzZOFBiH je nositelj aktivnosti na uspostavljanju, organizaciji i vođenju informacijskog sustava upravljanja otpadom u FBiH

Uspostava, organizacija i vođenje informacijskog sustava u FBiH obavljat će Fond za zaštitu okoliša FBiH, a sustav će biti jedinstven za cijelu FBiH i svi podaci će biti u tom sustavu. Županije će imati posebnu razinu pristupa podacima u sustavu za svoju razinu nadležnosti, te nisu u obvezi praviti „svoje“ županijske informacijske sustave. Županije će imati mogućnost/obvezu registriranja u informacijski sustav gdje će im biti dostupni podaci za razinu njihove županije. Dio podataka će trebati biti unesen od strane županija (kao što su izdane dozvole, planovi upravljanja i sl.), ali će ih moći unijeti i obveznici (kojima se izdaje dokument) odnosno Fond. Ukoliko županija ne bude dostavljala podatke, podaci joj neće biti dostupni.

10.2.15. Plan mjera za financiranje sustava

Sredstva za provođenje mjera definiranih ovim Planom osiguravat će se iz entitetskog, županijskog i proračuna općina/gradova. Dodatna sredstva mogu biti osigurana iz fondova za zaštitu okoliša (entitet i županija, te donacija, UN programa, predpristupnih i strukturnih fondova EU, kredita i sl.).

10.2.16. Plan za unapređenje pravnog i institucionalnog okvira

U organizaciji Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša nužno je raditi na jačanju suradnje među Ministarstvima koja su na razini županije uključena i nadležna za zbrinjavanje otpada, kao što je Ministarstvo gospodarstva i Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi. Od strane istog Ministarstva nužno je odrediti članove koji će kontinuirano pratiti implementaciju Plana i evaluirati učinke provedenih projekata.

Kroz program obuke, nužno je ojačati općinsku/gradsku i županijsku inspekciju, te ojačati službe komunalnih redara.

S obzirom da je nadležnost izdavanja Dozvola za upravljanje otpadom na županijama, nužno je dopuniti županijske akte i odrediti izmjene i dopune kako bi se omogućilo oduzimanje dozvola, te kažnjavanje u slučajevima neispunjenja obveza iz dozvola.

Svi općinski/gradski Planovi upravljanja otpadom moraju biti usklađeni s ovim Planom upravljanja otpadom.

11. PLAN PRAĆENJA I REALIZACIJE

Da bi ovaj PUO bio realiziran u svim zacrtanim segmentima a prema uspostavljenoj dinamici nužno je uspostaviti monitoring provedbe. Stoga je nužno da se uspostavi komisija koja će pratiti implementaciju plana.

Komisija se treba sastojati od predstavnika:

- Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH-a,
- Predstavnik drugih nadležnih ministarstava,
- Predstavnik županijske inspeksijske uprave,
- Predstavnik izrađivača plana (REC BiH),
- Predstavnic općina/gradova (javni operateri za prikupljanje otpada).

Komisija se treba sastajati jednom u dva mjeseca i njen zadatak je da:

- Prikuplja podatke s terena, obrađuje ih i analizira;
- Analizira rezultate završnih aktivnosti za prethodnu godinu, daje ocjenu i sumira ih;
- Planira sredstva i aktivnosti za sljedeću godinu;
- Unapređuje projekte za donacijska sredstva unutar i izvan ŽZH-a;
- Evaluira učinke projekata.

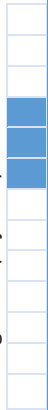
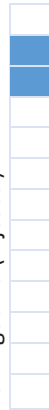

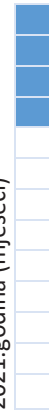

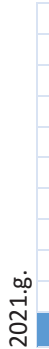

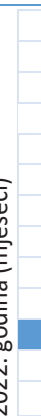

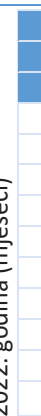
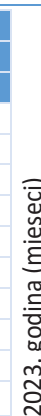
12. AKCIJSKI PLAN

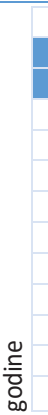

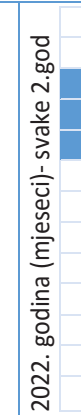
Red.br.	Mjere i aktivnosti	Razdoblje realizacije	Nositelji aktivnosti	Potrebna sredstva	Izvor sredstava
1	Kampanja podizanja javne svijesti (nužnost reciklaže, odvojeno prikupljanje, tehnološke izmjene radi smanjenja i prevencije nastanka otpada)	2021.-2031.g. 	MPUGZO ŽZH-a Ekološke udruge	40.000 KM godišnje	Proračun ŽZH-a, Fond za zaštitu okoliša
2	Izrada Registra divljih deponija na području ŽZH-a i plana sanacije (uklanjanja otpada)	2021.g. (svake druge godine) 	MPUGZO ŽZH-a	Referati općinskih/gradskih djelatnika	
3	Donošenje nedostajućih pravnih akata (jačanje inspekcije, reguliranje suradnje s operaterima, odluka o opredjeljenju za CUO s općinama/gradovima, i sl.)	2021.-2023.g. 	MPUGZO	Redovne aktivnosti	
4	Studija faznog uključivanja odvojenog prikupljanja otpada u ŽZH-u za općine/gradove	2021.g. 	MPUGZO i općine/gradovi	15.000	Općine/gradovi, Fond za zaštitu okoliša, ŽZH, UNDP
5	Slanje informacija Fondu za zaštitu okoliša (u cilju dostavljanja podataka za Informacijski sustav na razini FBiH)	2021.-2031.g. (i kontinuirano) 	MPUGZO i MZRSS	Redovne aktivnosti	
6	Izrada planova upravljanja medicinskim otpadom	2021.-2023.g. 	MZRSS ŽZH-a	6.000 po planu	Ministarstvo zdravstva ŽZH-a, Fond za zaštitu okoliša
7	Izgradnja zelenih otoka (paralelno nabavci opreme za odvojeno prikupljanje); Napomena: dokumentaciju već 2021.g.	2022. – 2026.g. 	MPUGZO i općine/gradovi	150.000 godišnje	Općine/gradovi, Fond za zaštitu okoliša, ŽZH, operateri, UNDP, SIDA
8	Nabavka opreme za odvojeno prikupljanje otpada	2022.-2026.g. 	MPUGZO i općine/gradovi	250.000 godišnje (prvih 4 godine, pa 150.000 za održavanje)	Općine/gradovi, Fond za zaštitu okoliša, ŽZH-a, operateri, UNDP, SIDA
9	Poticaji za zbrinjavanje otpadnih vozila	2024.-2029.g. 	MPUGZO	30.000 godišnje	Vlada ŽZH-a, Fond za zaštitu okoliša
10	Izrada dokumentacije (Idejnih, glavnih projekata za RD i PS)	2021.-2023.g. 	Općine/gradovi	25.000 po svakom RD-u/PS-u	Općine/gradovi, Fond za zaštitu okoliša

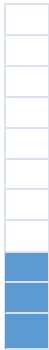
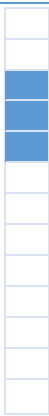

Red.br.	Mjere i aktivnosti	Razdoblje realizacije	Nositelji aktivnosti	Potrebna sredstva	Izvor sredstava
11	Izgradnja reciklažnih dvorišta u gradovima/općinama	2024.-2029.g. 	MPUGZO i općine/gradovi	2.000.000 po dvorištu	ŽZH, općina, operateri, Fond za zaštitu okoliša, EBRD, WB, IPA
12	Sanacija divljih deponija	2022.-2031.g. 	Općine/gradovi	15.000 godišnje po općini/gradu godišnje	Općine/gradovi, Fond za zaštitu okoliša, ŽZH, operateri
13	Izrada planova sanacije (Plan prilagođavanja, Idejni i Glavni projekti) općinskih/gradskih deponija	2023.-2026.g. 	Općine/gradovi	30.000 po planu sanacije (koji uključuje navedena 3 dokumenta)	Općine/gradovi, Fond za zaštitu okoliša
14	Poticaji za zbrinjavanje medicinskog otpada	2022.-2027.g. 	MZRSS i MPUGZO	30.000 godišnje	Vlada ŽZH-a, Fond za zaštitu okoliša
15	Odabir metoda tretiranja i krajnjeg zbrinjavanja mulja iz pročistača - Studije	2022.-2023.g. 	Općine/gradovi	50.000 po Studiji	Općine/gradovi, Fond za zaštitu okoliša
16	Treninzi i obuke - inspekcija	2021.-2031.g. (svake 2. godine) 	MPUGZO i općine/gradovi	7.000 godišnje	Fond za zaštitu okoliša, ŽZH, općine/gradovi
17	Izrada gradskih/općinskih planova upravljanja otpadom	2021.-2023.g. 	općine/gradovi	30.000 po Planu	Fond za zaštitu okoliša, općine/gradovi
18	Institucionalno i kadrovsko jačanje, te edukacija organa državne uprave nadležnih za poslove upravljanja otpadom	2021.-2031.g. (svake 2. godine) 	MPUGZO i općine/gradovi	15.000 godišnje	Fond za zaštitu okoliša, ŽZH, općine/gradovi
19	Izgradnja deponija inertnog otpada	2026.-2029.g. 	MPUGZO	500.000 po deponiji	Privatni sektor, Fond za zaštitu okoliša, ŽZH
20	Studija isplativosti uspostave spalionice animalnog otpada i registar proizvođača animalnog otpada	2025.-2026.g. 	MPUGZO	50.000	Vlada ŽZH-a, Fond za zaštitu okoliša
21	Nabavka spalionice animalnog otpada izgradnja/kupovina nove, a sukladno s rezultatima Studije	2027.-2028.g. 	MPUGZO i općine/gradovi	200.000 ukupno	Privatni sektor, Fond za zaštitu okoliša, ŽZH, općine/gradovi

12.1. Trogodišnji akcijski plan

Red.br.	Mjere i aktivnosti	Razdoblje realizacije	Razrada aktivnosti	Razdoblje realizacije
1.1	Kampanja podizanja javne svijesti (nužnost reciklaže, odvojeno prikupljanje, tehnološke izmjene radi smanjenja i prevencije nastanka otpada)	2021.-2031.g. 	Izrada tenderske dokumentacije	2021. godina (mjeseci)
1.2			Objava tendera (svake 2 godine)	2021. godina (mjeseci)
1.3			Praćenje kampanje (redovno izvještavanje Ministarstvu)	2022. godina (mjeseci) – svake druge
2	Izrada Registra divjih deponija na području ŽZH-a i plana sanacije (uklanjanja otpada)	2021.g. (svake druge godine) 	Referati općinskih/gradskih djelatnika	Svake druge godine – druga polovina
3.1	Donošenje nedostajućih pravnih akata (jačanje inspekcije, reguliranje suradnje s operaterima, odluka o opredjeljenju za CUO s općinama/gradovima, i sl.)	2021.-2023.g. 	Priprema pravnih akata	2021.godina (mjeseci)
3.2			Organiziranje sastanaka s operaterima	2022. godina (mjeseci)
3.3			Organiziranje sastanaka s ključnim ministarstvima, općinama/gradovima	2021. godina (mjeseci)
3.4			Osnivanje koordinacijskog tijela	2021. godina (mjeseci)
3.5			Donošenje odluka od strane općina glede CUO-a, RD-a, PS-a	2021. godina (mjeseci)
4	Studija faznog uključivanja odvojenog prikupljanja otpada u ŽZH-u za općine/gradove	2021.g. 	15.000	Općine/gradovi, Fond za zaštitu okoliša, ŽZH, UNDP
5	Slanje informacija Fondu za zaštitu okoliša (u cilju dostavljanja podataka za informacijski	2021.-2031.g. (i kontinuirano)	Kontinuirano referiranje o izdanim dozvolama, količinama odloženog i	2022. godina (mjeseci)

Red.br.	Mjere i aktivnosti	Razdoblje realizacije	Razrada aktivnosti	Razdoblje realizacije
	sustav na razini FBiH)		zbrinutog otpada itd, 1 puta godišnje (nije zakonom propisana učestalost)	
6	Izrada planova upravljanja medicinskim otpadom	2021.-2023.g. 	Domovi zdravlja, ljekarne, ostale zdravstvene ustanove	2021.-2024.g. Primarno Domovi zdravlja
7.1	Izgradnja zelenih otoka (paralelno nabavci opreme za odvojeno prikupljanje); Napomena: dokumentaciju već 2021.g.	2022.- 2026.g. 	Određivanje lokacija zelenih otoka (općine/gradovi)	2022. godina (mjeseci)
7.2			Dobivanje dozvola (građevinska)	2022. godina (mjeseci)
7.3			Izgradnja i uspostava (tender, dodjela tendera)	2023. godina (mjeseci)
8.1	Nabavka opreme za odvojeno prikupljanje otpada	2022.-2026.g. 	Izrada plana fazne nabavke (prema ovom dokumentu općinskim/gradskim PUO)	2022. godina (mjeseci)
8.2			Priprema tendera sukladno s planom potreba	2023. godina (mjeseci)
8.3			Nabavka opreme	2024.-2026.g.
10.1		2021.-2023.g. 	Priprema tendera za izradu projekata	2021. godina (mjeseci)
10.2			Tenderska procedura (nakon odluka 3-5)	2022. godina (mjeseci)
10.3	Izrada dokumentacije (Idejnih, glavnih projekata za RD i PS; dozvole)		Izrada Projekata	2022.godina (mjeseci)
			Pribavljanje dozvola	2022. godina (mjeseci)
				2023. godina (mjeseci)

Red.br.	Mjere i aktivnosti	Razdoblje realizacije	Razrada aktivnosti	Razdoblje realizacije
12.1	Sanacija divljih deponija	2022.-2031.g. 	<p>2022. godina (mjeseci)</p> 	2022. godina (mjeseci)
12.2			<p>2023.-2025. godina (mjeseci)</p> 	
13.1	Izrada planova sanacije (Plan prilagođavanja, Idejni i Glavni projekti) općinskih/gradskih deponija	2023.-2026.g. 	<p>2023. godina (mjeseci)</p> 	2023. godina (mjeseci)
13.2			<p>2024.-2026.g.</p> 	
14.1	Poticaji za zbrinjavanje medicinskog otpada (aktivnosti sukladno s ovim PUO-om)	2022.-2024.g. 	<p>2022. godina (mjeseci) – svake godine</p> 	2022. godina (mjeseci) – svake godine
14.2			<p>2022. godina (mjeseci) – svake godine</p> 	
15.1	Odabir metoda tretiranja i krajnjeg zbrinjavanja mulja iz pročistača - Studije	2023.-2024.g. 	<p>2022. godina (mjeseci) – svake godine</p> 	2022. godina (mjeseci) – svake godine
15.2			<p>2023. godina (mjeseci) – svake godine</p> 	
15.3			<p>2024. godina (mjeseci)</p> 	
16.1	Treninzi i obuke - inspekcija	2021.-2031.g. (svake 2. godine) 	<p>2022. godina (mjeseci)</p> 	2022. godina (mjeseci)
16.2			<p>2022. godina (mjeseci)- svake 2.god</p> 	

Red.br.	Mjere i aktivnosti	Razdoblje realizacije	Razrada aktivnosti	Razdoblje realizacije
16.3				
17.1	Izrada gradskih/općinskih planova upravljanja otpadom	2021.-2023.g. 	Održavanje treninga Priprema tendera i odabir kompanije (napomena: same općine mogu raditi planove bez vanjskog angažmana)	2021. godina (mjeseci)
17.2			Izrada PUO-a	2022. godina (mjeseci) 2023. godina (mjeseci)
18.1	Institucionalno i kadrovsko jačanje, te edukacija organa državne uprave nadležnih za poslove upravljanja otpadom	2021.-2031.g. (svake 2. godine) 	Priprema plana treninga (samo prve god), sukladno sa situacijom u upravljanju otpadom i raspoloživim kapacitetima i potrebama inspekcije	2021. godina (mjeseci)
18.2			Priprema tendera i odabir stručne kompanije	2022. godina (mjeseci)- svake 2.god

---

13. PRILOZI

13.1. Rezultati anketiranja stanovništva

Povodom izrade „Plana upravljanja otpadom ŽZH-a“, anketa je provedena u 3 općine na području ŽZH-a (Posušje, Grude, Ljubuški), te u Gradu Širokom Brijegu, kako bi se imao uvid u mišljenje građana o trenutnom odlaganju i prikupljanju otpada na području ŽZH-a, te koje su potrebe na tom području kako bi se došlo do situacije adekvatnog i pravovremenog prikupljanja i odlaganja otpada.

Rezultati ovog istraživanja će pomoći, da se planom predvide mjere i aktivnosti koje će odgovoriti potrebama građana koje se javljaju u ovom sektoru društvene zajednice.

Anketa se sastojala od 14 pitanja, koja su postavljena na način da nemamo dileme s ponuđenim odgovorima, kako bi dobili što kvalitetnije odgovore i saznanja koja su nam potrebna za daljnji rad na pokrenutoj inicijativi od strane naše organizacije. Prvi dio ankete se odnosi na samog ispitanika (spol, dob, zanimanje, broj članova domaćinstva, broj djece, prihodi i vrsta stambenog objekta), dok se drugi dio ankete odnosi na konkretnija pitanja koja se tiču odlaganja otpada, i mogućnosti ispitivanja svijesti o važnosti odlaganja otpada za ispitanike ove ankete. Anketa je provedena u suradnji sa ekološkom udrugom EKO-ZH iz Širokog Brijega.

PREPORUKE:

1. Smanjenje cijene odvoza otpada iz domaćinstava
  2. Povećanje učestalosti odvoza otpada
  3. Proširenje djelokruga odvoza otpada
  4. Stvaranje mogućnosti razvrstavanja otpada prilikom odlaganja istog
  5. Učiniti poboljšanja u kapacitetima i kvaliteti materijala u kojima se vrši prikupljanje otpada
-

LJUBUŠKI

I – OPĆI PODACI

REZULTATI ANKETIRANJA																					
SPOL	STAROST		OBRAZOVANJE			BROJ ČLANOVA DOMAĆINSTVA			BROJ DJECE			PRIHODI			VRSTA STAMBENOG OBJEKTA						
	M	Ž	23-60	60+	Osnovno	Srednje	Sveučilišno	1	2	3+	0	1	2	3+	Bez stalnih prihoda	0-500	500-1000	Više od 1000	Kuća	Stan	
171	193	266	98	688	215	79	35	164	167	89	102	159	30	35	30	142	157	327	37		
53%	47%	73%	27%	19%	59%	22%	9%	45%	46%	23%	27%	42%	8%	9%	8%	40%	43%	90%	10%		
24	35	49	10	6	36	17	2	42	13	5	14	21	19	1	5	32	21	45	14		
41%	59%	83%	17%	10%	61%	29%	3%	74%	23%	8%	24%	36%	32%	1%	8%	54%	37%	77%	23%		
Ruralni dio																					
Urbani dio																					

II – PODACI O OTPADU

	Da li koristite komunalnu uslugu prikupljanja i odvoza smeća?		Ukoliko ne koristite komunalne usluge, na koji način odlazate svoj otpad?							Da li biste željeli da se uspostavi komunalna usluga u vašoj mjesnoj zajednici/naselju?		Da li ste spremni platiti za komunalnu uslugu?	
	DA	NE	Spaljujem	Zakopavam	Nosim do najbližeg kontejnera	Bacam na prvo prikladno mjesto	Bacam na divlji deponij	Drugo	DA	NE	DA	NE	
Ruralni dio	307	57	19	12	10	8	8	0	39	18	41	16	
Urbani dio	59	0	/	/	/	/	/	/	/	/	51	8	

	Koliko ste spremni platiti za komunalnu uslugu?		Ukoliko koristite komunalne usluge, da li ste zadovoljni pruženom uslugom?				Da li plaćate komunalne usluge?			
	Do 3 KM	Do 5KM	Do 10KM	U potpunosti nezadovoljan	Dijelom nezadovoljan	Dijelom zadovoljan	Potpuno zadovoljan	Ne znam	DA	NE
Ruralni dio	28	18	11	37	68	139	50	13	250	57
Urbani dio	0	0	59	4	12	19	18	6	51	8

	Što biste naveli kao problem vezano za odlaganje otpada u vašem naselju (možete zaokružiti više ponuđenih odgovora)?								Da li u domaćinstvu vršite ponovnu uporabu ambalaže?	
	Nepostojanje posuda za odlaganje	Nedovoljan broj posuda za odlaganje	Neadekvatne posude za odlaganje	Starost posuda za odlaganje	Neadekvatna pozicija posuda za odlaganje	Nezadovoljavajuća učestalost pražnjenja posuda za odlaganje	Rasipanje smeća oko posuda za odlaganje	Zajedničko odlaganje drugih vrsta otpada. Kojih?	DA	NE
Ruralni dio	48	69	61	42	35	51	48	40	209	155
Urbani dio	2	37	18	28	2	8	19	19	0	59

	Ako da, koju vrstu ambalaže ponovno iskoristavate?			Ukoliko imate vrt, da li iskoristavate ostatke hrane za pripremu komposta?		Da li biste bili spremni odvojeno prikupljati otpad kada bi se postavili kontejneri za reciklažu otpada u vašem naselju?			
	Papirnu/kartonsku	Plastičnu	Staklenu	Drugu	DA	NE	Vrlo rado	Da ukoliko bih morao/morala	NE
Ruralni dio	46	48	136	19	214	129	212	125	27
Urbani dio	0	0	0	0	0	0	27	16	16

ŠIROKI BRIJEG

I – OPĆI PODACI

REZULTATI ANKETIRANJA																					
SPOL	STAROST		OBRAZOVANJE			BROJ ČLANOVA DOMAĆINSTVA			BROJ DJECE				PRIHODI			VRSTA STAMBENOG OBJEKTA					
	M	Ž	23-60	60+	Osnovno	Srednje	Sveučilišno	1	2	3+	0	1	2	3+	Bez stalnih prihoda	0-500	500-1000	Više od 1000	Kuća	Stan	
133	210	282	61	9	248	86	70	204	69	43	112	100	91	7	17	175	144	8	335	8	
39%	61%	82%	18%	3%	72%	35%	21%	59%	20%	13%	32%	29%	26%	2%	5%	51%	42%	3%	97%	3%	
56	35	60	31	16	46	29	6	72	13	14	14	50	13	4	24	20	43	80	11	11	
62%	38%	66%	34%	18%	50%	32%	7%	79%	14%	15%	15%	56%	14%	5%	26%	21%	48%	87%	13%	13%	
Ruralni dio																					
Urbani dio																					

II – PODACIO OTPADU

	Da li koristite komunalnu uslugu prikupljanja i odvoza smeća?		Ukoliko ne koristite komunalne usluge, na koji način odlazete svoj otpad?							Da li biste željeli da se uspostavi komunalna usluga u vašoj mjesnoj zajednici/naselju?		Da li ste spremni platiti za komunalnu uslugu?	
	DA	NE	Spaljujem	Zakopavam	Nosim do najbližeg kontejnera	Bacam na prvo prikladno mjesto	Bacam na divlji deponij	Drugo	DA	NE	DA	NE	
	Ruralni dio	299	44	11	4	12	8	8	0	27	15	32	14
Urbani dio	91	0	/	/	/	/	/	/	/	/	85	6	

	Koliko ste spremni platiti za komunalnu uslugu?			Ukoliko koristite komunalne usluge, da li ste zadovoljni pruženom uslugom?				Da li plaćate komunalne usluge?		
	Do 3 KM	Do 5KM	Do 10KM	U potpunosti nezadovoljan	Dijelom nezadovoljan	Dijelom zadovoljan	Potpuno zadovoljan	Ne znam	DA	NE
	Ruralni dio	17	8	7	12	85	171	27	6	301
Urbani dio	/	/	/	15	34	19	17	6	85	6

	Što biste naveli kao problem vezano za odlaganje otpada u vašem naselju (možete zaokružiti više ponuđenih odgovora)?								Da li u domaćinstvu vršite ponovnu uporabu ambalaže?	
	Nepostojanje posuda za odlaganje	Nedovoljan broj posuda za odlaganje	Nedekvatne posude za odlaganje	Starost posuda za odlaganje	Neadekvatna pozicija posuda za odlaganje	Nezadovoljavajuća učestalost praznjenja posuda za odlaganje	Rasipanje smeća oko posuda za odlaganje	Zajedničko odlaganje drugih vrsta otpada. Kojih?	DA	NE
Ruralni dio	12	62	42	48	57	58	43	7	250	93
Urbani dio	4	38	47	38	9	21	0	0	12	79

	Ako da, koju vrstu ambalaže ponovno iskoristavate?				Ukoliko imate vrt, da li iskoristavate ostatke hrane za pripremu komposta?		Da li biste bili spremni odvojeno prikupljati otpad kada bi se postavili kontejneri za reciklažu otpada u vašem naselju?		
	Papirnu/kartonsku	Plastičnu	Staklenu	Drugu	DA	NE	Vrlo rado	Da ukoliko bih morao/morala	NE
Ruralni dio	30	50	76	99	152	191	144	154	45
Urbani dio	6	8	2	0	/	/	47	26	18

POSUŠJE

I – OPĆI PODACI

REZULTATI ANKETIRANJA																					
SPOL	STAROST		OBRAZOVANJE			BROJ ČLANOVA DOMAĆINSTVA			BROJ DJECE			PRIHODI		VRSTA STAMBENOG OBJEKTA							
	M	Ž	23-60	60+	Osnovno	Srednje	Sveučilišno	1	2	3+	0	1	2	3+	Bez stalnih prihoda	0-500	500-1000	Više od 1000	Kuća	Stan	
94	121	164	51	38	116	61	15	94	104	26	43	76	63	28	45	61	81	211	4		
44%	56%	76%	24%	18%	54%	28%	7%	44%	49%	12%	21%	37%	30%	13%	21%	28%	38%	98%	2%		
52	40	59	33	28	41	20	35	46	11	37	32	13	10	11	6	35	40	27	65		
57%	43%	64%	36%	31%	46%	23%	38%	50%	12%	40%	35%	14%	11%	12%	7%	38%	43%	14%	71%		
Ruralni dio																					
Urbani dio																					

II – PODACI O OTPADU

	Da li koristite komunalnu uslugu prikupljanja i odvoza smeća?		Ukoliko ne koristite komunalne usluge, na koji način odlažete svoj otpad?							Da li biste željeli da se uspostavi komunalna usluga u vašoj mjesnoj zajednici/haselju?		Da li ste spremni platiti za komunalnu uslugu?	
	DA	NE	Spajujem	Zakopavam	Nosim do najbližeg kontejnera	Bacam na prvo prikladno mjesto	Bacam na dvilji deponij	Drugo	DA	NE	DA	NE	
Ruralni dio	142	73	39	8	18	5	3	0	44	13	36	37	
Urbani dio	90	2	/	/	/	/	/	/	2	0	2	0	

	Koliko ste spremni platiti za komunalnu uslugu?			Ukoliko koristite komunalne usluge, da li ste zadovoljni pruženom uslugom?					Da li plaćate komunalne usluge?	
	Do 3 KM	Do 5KM	Do 10KM	U potpunosti nezadovoljan	Dijelom nezadovoljan	Dijelom zadovoljan	Potpuno zadovoljan	Ne znam	DA	NE
Ruralni dio	38	21	10	25	39	19	24	35	109	104
Urbani dio	0	0	2	5	15	30	21	19	53	39

	Što biste naveli kao problem vezano za odlaganje otpada u vašem naselju (možete zaokružiti više ponuđenih odgovora)?								Da li u domaćinstvu vršite ponovnu uporabu ambalaže?	
	Nepostojanje posuda za odlaganje	Nedovoljan broj posuda za odlaganje	Neadekvatne posude za odlaganje	Starost posuda za odlaganje	Neadekvatna pozicija posuda za odlaganje	Nezadovoljavajuća učestalost pražnjenja posuda za odlaganje	Rasipanje smeća oko posuda za odlaganje	Zajedničko odlaganje drugih vrsta otpada. Kojih?	DA	NE
Ruralni dio	110	88	49	54	36	53	53	5	111	102
Urbani dio	25	13	18	22	15	10	0	10	3	89

	Ako da, koju vrstu ambalaže ponovno iskoristavate?				Ukoliko imate vrt, da li iskoristavate ostatke hrane za pripremu komposta?		Da li biste bili spremni odvojeno prikupljati otpad kada bi se postavili kontejneri za reciklažu otpada u vašem naselju?		
	Papirnu/kartonsku	Plastičnu	Staklenu	Drugu	DA	NE	Vrlo rado	Da ukoliko bih morao/morala	NE
Ruralni dio	24	35	101	47	108	105	65	87	61
Urbani dio	2	2	1	0	/	/	42	13	19

GRUDE

I – OPĆI PODACI

REZULTATI ANKETIRANJA																												
SPOL	STAROST		OBRAZOVANJE			BROJ ČLANOVA DOMAĆINSTVA			BROJ DJECE		PRIHODI			VRSTA STAMBENOG OBJEKTA														
	M	Ž	23-60	60+	Osnovno	Srednje	Sveučilišno	1	2	3+	0	1	2	3+	Bez stalnih prihoda	0-500	500-1000	Više od 1000	Kuća	Stan								
93	102	147	48	25%	43	86	50	33	105	50	67	38	53	27	9	24	85	77	184	11	48%	52%	37	28	57%	43%	81%	19%
					8%	52%	40%	2%	75%	23%	35%	31%	28%	6%	0%	3%	23%	74%	81%	6%			Urbani dio					
					8%	52%	40%	2%	75%	23%	35%	31%	28%	6%	0%	3%	23%	74%	81%	6%			Ruralni dio					

II – PODACI O OTPADU

	Da li koristite komunalnu uslugu prikupljanja i odvoza smeća?		Ukoliko ne koristite komunalne usluge, na koji način odlažete svoj otpad?							Da li biste željeli da se uspostavi komunalna usluga u vašoj mjesnoj zajednici/naselju?		Da li ste spremni platiti za komunalnu uslugu?	
	DA	NE	Spaljujem	Zakopavam	Nosim do najbližeg kontejnera	Bacam na prvo prikladno mjesto	Bacam na divlji deponij	Drugo	DA	NE	DA	NE	
Ruralni dio	62	133	24	24	12	9	8	0	49	13	42	20	
Urbani dio	65	0	/	/	/	/	/	/	/	/	64	1	

	Koliko ste spremni platiti za komunalnu uslugu?		Ukoliko koristite komunalne usluge, da li ste zadovoljni pruženom uslugom?					Da li plaćate komunalne usluge?		
	Do 3 KM	Do 5 KM	Do 10KM	U potpunosti nezadovoljan	Dijelom nezadovoljan	Dijelom zadovoljan	Potpuno zadovoljan	Ne znam	DA	NE
Ruralni dio	28	14	0	2	26	52	40	13	107	88
Urbani dio	/	/	/	1	5	47	12	0	64	1

	Što biste naveli kao problem vezano za odlaganje otpada u vašem naselju (možete zaokružiti tviše ponuđenih odgovora)?								Da li u domaćinstvu vršite ponovnu uporabu ambalaže?	
	Nepostojanje posuda za odlaganje	Nedovoljan broj posuda za odlaganje	Neadekvatne posude za odlaganje	Starost posuda za odlaganje	Neadekvatna pozicija posuda za odlaganje	Nezadovoljavajuća učestalost praznjenja posuda za odlaganje	Rasipanje smeća oko posuda za odlaganje	Zajedničko odlaganje drugih vrsta otpada. Kojih?	DA	NE
Ruralni dio	83	28	24	11	19	45	39	49	155	38
Urbani dio	41	11	10	18	20	25	0	24	13	52

	Ako da, koju vrstu ambalaže ponovno iskoristavate?					Ukoliko imate vrt, da li iskoristavate ostatke hrane za pripremu komposta?		Da li biste bili spremni odvojeno prikupljati otpad kada bi se postavili kontejneri za reciklažu otpada u vašem naselju?		
	Papirinu/kartonsku	Plastičnu	Staklenu	Drugru	DA	NE	DA	Vrlo rado	Da ukoliko bih morao/morala	NE
Ruralni dio	63	91	69	1	126	69	103	52	37	
Urbani dio	13	1	9	0	/	/	23	41	1	

197

Na temelju članka 15. i članka 26. točka e) Ustava Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke”, broj: 1/96, 2/99, 14//00, 17/00, 1/03, 10/04 i 17/11), članka 18. stavak (5) Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 32/17), članka 96. i članka 98. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke”, broj: 10/03), Skupština Županije Zapadnohercegovačke na 22. sjednici, održanoj dana 31. ožujka 2021. godine, donijela je:

O D L U K U**O USVAJANJU STRATEGIJE RAZVOJA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA RAZDOBLJE 2021.- 2027. GODINE****Članak 1.****(Predmet Odluke)**

Ovom Odlukom usvaja se Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021.-2027. godine.

Članak 2.**(Razdoblje primjene Strategije)**

Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021.-2027. godine, sastavni je dio ove Odluke.

Članak 3.**(Nositelji realizacije Strategije)**

Za realizaciju ove Odluke zadužuju se županijske institucije i jedinice lokalne samouprave, svatko u okviru svojih nadležnosti.

Članak 4.**(Stupanje na snagu)**

Ova Odluka stupa na snagu danom objave u „Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke“.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
-SKUPŠTINA-
Broj: 01-02-2-XXII-337/21
Široki Brijeg, 31. ožujka 2021. godine

Predsjednik
Ivan Jelčić

1. Uvod

Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021. - 2027. godine (u daljnjem tekstu: Strategija razvoja ŽZH) je integrirani razvojni dokument kojim se kreira strateški okvir za razvojne aktivnosti i projekte u Županiji Zapadnohercegovačkoj (u daljnjem tekstu: ŽZH). Izrada integrirane županijske strategije razvoja nastavak je procesa upravljanja razvojem u ŽZH.

Strategijom razvoja ŽZH želi se stvoriti podloga za brži gospodarski i društveni razvoj te definirati okvir za djelovanje, ne samo županijskih institucija, već i općina, gradova, ostalih institucija i organizacija, kao i privatnog sektora.

Proces izrade ove Strategije predstavlja kontinuitet sedmogodišnjeg upravljanja razvojem kroz strateške i planske dokumente i temelji se na rezultatima Strategije razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2014. - 2020. godine (u daljnjem tekstu: Strategija razvitka ŽZH 2014.-2020.). Također, proces izrade ove Strategije je integriran s već usvojenim sektorskim strategijama za isto plansko razdoblje odnosno Strategijom ruralnog razvitka Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. - 2030. godine (u daljnjem tekstu: Strategija ruralnog razvitka ŽZH) i Strategijom razvitka turizma Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. - 2027. godine (u daljnjem tekstu: Strategija razvitka turizma ŽZH).

„Strategija razvoja ŽZH je pripremljena uz potporu Projekta integriranog lokalnog razvoja (ILDLP), zajedničkog projekta Vlade Švicarske i Razvojnog programa Ujedinjenih naroda (UNDP). Sadržaj ovog dokumenta, kao i nalazi prikazani u njemu, ne odražavaju nužno stavove ILDP-a, Vlade Švicarske ili UNDP-a.“

2. Metodologija izrade Strategije

Proces izrade Strategije razvoja ŽZH pokrenut je Odlukom Vlade Županije Zapadnohercegovačke (u daljnjem tekstu: Vlada ŽZH) od 20. prosinca 2019. godine, koja je stupila na snagu 30. prosinca 2019. godine. Nositelj procesa izrade Strategije razvoja ŽZH je Ured Vlade Županije Zapadnohercegovačke za europske integracije (u daljnjem tekstu: Ured), koji ima ulogu jedinice za upravljanje razvojem u ŽZH.

Metodologija izrade Strategije razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021. - 2027. godine izrađena je vodeći se načelima i elementima utvrđenim u Zakonu o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji Bosne i Hercegovine te Uredbi o izradi strateških dokumenata u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Federacija BiH).

Proces izrade Strategije razvoja ŽZH temeljio se na sljedećim načelima:

- **Otvorena metoda koordinacije.** Ova metoda podrazumijeva provedbu konzultacija i usuglašavanja svih razina vlasti u ŽZH te drugih interesnih strana s ciljem zajedničkog definiranja razvojnih pravaca u ŽZH.
- **Ravnopravnost spolova i jednake mogućnosti za sve.** Ravnopravnost spolova podrazumijeva ravnopravno sudjelovanje i zastupljenost interesa muškaraca i žena u procesu izrade Strategije razvoja ŽZH i definiranja strateških ciljeva, prioriteta i mjera radi osiguravanja uravnoteženih razvojnih efekata, uz stvaranje jednakih mogućnosti za sve, a posebno socijalno ugrožene skupine stanovništva.
- **Vodoravna i uspravna koordinacija u procesu izrade strateških dokumenata.** Vodoravna koordinacija podrazumijeva koordinirano postupanje u procesu izrade strategije na istoj razini vlasti u ŽZH, dok uspravna koordinacija podrazumijeva ujednačeno i koordinirano postupanje u

procesima izrade i usklađivanja strategije na različitim razinama vlasti u ŽZH, kao i s višim razinama vlasti, radi osiguravanja zajedničkih razvojnih pravaca te usklađenosti s relevantnim strateškim dokumentima u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: BiH), relevantnim dokumentima iz procesa europskih integracija i međunarodno prihvaćenim globalnim ciljevima održivog razvoja.

- **Partnerstvo.** Partnerstvo podrazumijeva suradnju svih razina vlasti, kao i suradnju sa socioekonomskim partnerima u procesu izrade strategije, koja se prvenstveno ostvaruje kroz rad savjetodavnih tijela, kroz sudjelovanje u aktivnostima radnih skupina osnovanih za potrebe izrade strategije, kao i kroz druge oblike partnerskih konzultacija uključujući tematske sastanke, elektronske konzultacije, javne rasprave i razmjenu informacija.
- **Naglasak je na elementima važnim za razvoj Županije.** Strategija se mora temeljiti na resursima, potencijalima i mogućnostima koji mogu doprinijeti poboljšanju kvalitete življenja i stvoriti izvjesne razvojne perspektive u ŽZH. U nastojanju da ostvari svoje ciljeve Županija mora kontinuirano upravljati svojim prednostima. Osim toga, mora znati koje svoje funkcije može i treba razvijati, koje se sve prepreke nalaze na putu realizacije ciljeva i kako te prepreke mogu biti učinkovito eliminirane ili pretvorene u prednosti.
- **Strategija razvoja ŽZH je sintetiziran dokument** fokusiran na one glavne pravce razvoja županije koji po nalazima analize stanja i SWOT analize obećavaju najbolje učinke razvoja. Strategija razvoja ŽZH sadrži ideje i načela koji daju orijentaciju poslovnoj zajednici, potencijalnim ulagačima i donatorima te županijskoj administraciji i stanovnicima, čime im pomaže u donošenju odluka za budućnost. Ovaj dokument ne zamjenjuje i ne poništava ostale postojeće strategije, već je prije svega usmjeren na identificiranje razvojnih smjerova u područjima koje smatramo prioritetima razvoja. Nijedan, pa ni ovaj dokument, stoga, nisu konačno sveobuhvatni.
- **Obveza stalnog rada na strategiji.** Rad na strategiji ne prestaje njenim usvajanjem i objavljivanjem. Njena provedba će biti kontrolirana i evaluirana. Također, potrebne su godišnje revizije napretka i eventualne modifikacije i prilagođavanja novonastalim uvjetima.
- **Javnost i transparentnost.** Javnost i transparentnost podrazumijevaju kontinuirano informiranje javnosti o procesu izrade strategije, kao i javno djelovanje nositelja izrade strategije koje karakterizira otvorenost i spremnost da se podaci o procesu izrade strategije učine dostupnim široj zajednici. Javnost i transparentnost se ostvaruju redovitim objavljivanjem informacija na web-stranicama, javnim priopćenjima te korištenjem drugih odgovarajućih instrumenata razmjene informacija u procesu izrade strategije.

potrebe osiguranja uključenosti svih relevantnih dionika u proces izrade Strategije razvoja ŽZH te osiguranja uspravne i vodoravne koordinacije u procesu izrade strategije bili su uključeni predstavnici ih segmenata društva kroz sljedeća tijela:

Vijeće za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u Županiji Zapadnohercegovačkoj

Vijeće za razvojno planiranje i upravljanje razvojem u Županiji Zapadnohercegovačkoj (u daljnjem tekstu: Vijeće) je tijelo Vlade ŽZH koje ima savjetodavnu ulogu u procesima definiranja, provedbe, praćenja, evaluacije i izvještavanja u realizaciji prioriteta u ŽZH i čine ga predsjednik Vlade ŽZH, ministar financija H, ministar gospodarstva ŽZH, gradonačelnik grada Širokog Brijega, gradonačelnik grada Ljubuškog, načelnik općine Grude i načelnik općine Posušje. Vijeće je razmatralo i davalo preporuke tijekom cijelog procesa izrade strategije te je usuglasilo konačan prijedlog Strategije razvoja ŽZH prije samog upućivanja prijedloga na usvajanje.

- **Županijski odbor za razvoj (ŽOR)**

Županijski odbor za razvoj (u daljnjem tekstu: ŽOR) je savjetodavno i operativno tijelo Županije u procesu upravljanja razvojem koje okuplja predstavnike javnog sektora sa županijske i lokalne razine vlasti, predstavnike privatnog sektora te predstavnike nevladinog sektora, kao i predstavnike mladih. ŽOR je pružao savjetodavnu potporu u procesu izrade Strategije razvoja ŽZH, definiranju strateških ciljeva, prioriteta i razvojnih mjera i projekata, te prati provedbu Strategije razvoja ŽZH.

- **Sektorski razvojni odbori**

Sektorski razvojni odbori su savjetodavna tijela ŽZH koja su osnivana po potrebi za pojedina područja, a najčešće prilikom izrade i provedbe strateških dokumenata. Sektorski odbori okupljaju relevantne dionike za pojedini sektor koji dolaze iz javnog, privatnog i nevladinog sektora, a koji su relevantni za taj sektor. Trenutačno, u ŽZH osnovani su sljedeći odbori: Odbor za razvoj turizma Županije Zapadnohercegovačke i Odbor za ruralni razvitak Županije Zapadnohercegovačke.

- **Tematske radne skupine**

Tematske radne skupine su detaljnije razmatrale pojedina područja za koja se tijekom procesa utvrdila potreba. U procesu izrade Strategije razvoja ŽZH održan je tematski radni sastanak s gospodarstvenicima.

- **Skupštinski odbori**

Skupštinski odbori su bili uključeni u segmentu razmatranja prijedloga Strategije razvoja ŽZH prije samog usvajanja dokumenta.

3. Strateška platforma

3.1. Analiza stanja

3.1.1. Zemljopisne karakteristike

ŽZH jedna je od deset županija u Federaciji BiH i nalazi se u jugozapadnom dijelu BiH. ŽZH graniči s Hercegovačko-neretvanskom županijom i Hercegbosanskom županijom. Sjeverna granica ŽZH ide vrhovima planina Vran i Čvrstica, istočna vrhom planine Čabulje i stepenastim terasama Goranačko-Bogodolske visoravni, Mostarskog blata i Brotnja, zapadna obroncima planine Vran i Blidinjskog jezera do Studenih Vriila. Na južnom, odnosno jugozapadnom dijelu ŽZH graniči s Republikom Hrvatskom (u daljnjem tekstu: RH), što ujedno predstavlja i granicu s Europskom unijom (u daljnjem tekstu: EU). U prostornom smislu, ŽZH zauzima 1.362,2 km² ili 5,2% površine Federacije BiH.

U ŽZH se nalazi šest međunarodnih graničnih prijelaza s RH (GP Bijača, GP Zvirici, GP Crveni Grm, GP Orahovlje u gradu Ljubuškom, GP Gorica u općini Grude i GP Osoje u općini Posušje), od kojih je GP Bijača jedini granični prijelaz u Hercegovini s potpunim inspekcijskim nadzorom, na kojem je dopušten izvoz svih proizvoda biljnog i životinjskog podrijetla. Također, kroz ŽZH prolazi i dio koridora Vc koji je vezan s GP Bijača. U planu je, također, izgradnja brze ceste Mostar - Split koja bi trebala prolaziti kroz veći dio ŽZH.

Usljed činjenice da se ŽZH nalazi na prijelazu između Jadranskog primorja i visokih planina Bosne, klima je mediteranska s vrućim ljetima i umjerenim zimama u južnim predjelima, dok je u sjevernim izrazito kontinentalna s umjerenim ljetima i vrlo, štoviše i ekstremno hladnim zimama.

Zaključak

Uzimajući u obzir ukupne zemljopisne čimbenike, može se zaključiti kako ŽZH ima povoljnu poziciju koja joj daje određene prednosti koje mogu biti podloga za brži i usmjereniji razvoj u gospodarskom, društvenom te okolišnom pogledu. Županija je po svojem karakteru ruralna i nema velikih urbanih centara, što joj daje mogućnost da se usmjeri na specifične segmente razvoja. Isto tako, blizina granice i graničnih prijelaza omogućuje bolju i bržu povezanost s RH, što je posebno važno sa stajališta brzine protoka robe te u segmentu turizma.

3.1.2. Stanovništvo

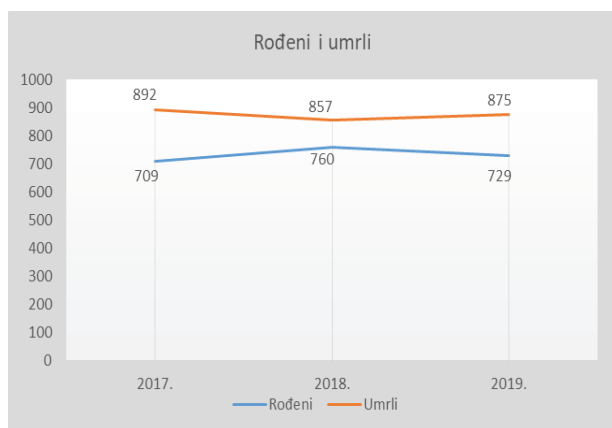
ŽZH se sastoji od četiri jedinice lokalne samouprave, tj. od dva grada i dvije općine, i prema popisu stanovništva iz 2013. godine, ima 94.898 stanovnika od kojih su 50% žene. Prema popisu stanovništva iz 2013. godine, broj domaćinstava je iznosio 25.081, a prosječan broj članova po domaćinstvu bio je 3,77. Prema procjeni broja prisutnog stanovništva u 2019. godini, koju vodi Federalni zavod za statistiku (u daljnjem tekstu: FZS), ŽZH u 2019. godini ima 93.385 stanovnika, što je za 0,2% manje od procjene prisutnog stanovništva u 2018. godini. Prema istim podacima, općina Grude ima 16.805 stanovnika, grad Ljubuški 27.275 stanovnika, općina Posušje 20.341 stanovnika i grad Široki Brijeg 28.964 stanovnika. U općini Grude i gradu Ljubuškom došlo je do smanjenja broja procijenjenog prisutnog stanovništva u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu, dok je u općini Posušje i gradu Širokom Brijegu zabilježeno lagano povećanje broja procijenjenog prisutnog stanovništva.

OPĆINE I GRADOVI	BROJ STANOVNIKA (Popis stanovništva iz 2013. godini)	BROJ STANOVNIKA (Procjena prisutnog stanovništva u 2018. godini)	BROJ STANOVNIKA (Procjena prisutnog stanovništva u 2019. godini)
Općina Grude	17.308	16.866	16.805
Grad Ljubuški	28.184	27.379	27.275
Općina Posušje	20.477	20.334	20.341
Grad Široki Brijeg	28.929	28.950	28.964
ŽZH	94.898	93.529	93.385

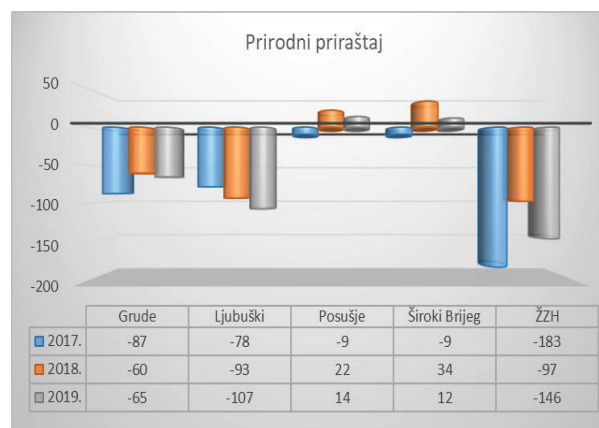
Tablica 1 - Broj stanovnika ŽZH (Izvor: FZS)

Prirodni prirast

Prirodni prirast stanovništva u ŽZH je negativan kroz sve tri godine promatranog razdoblja. U 2017. godini broj rođenih je iznosio 709, a umrlih 892, što znači da je prirodni prirast bio -183. U 2018. godini broj rođenih je iznosio 760, dok je broj umrlih iznosio 857, a rezultat je bio negativan prirodni prirast, i to -97. U 2019. godini ŽZH ima 729 rođenih i 875 umrlih te je za 2019. godinu prirodni prirast iznosio -146.

Slika 1 – Odnos broja rođenih i umrlih (Izvor: FZS)

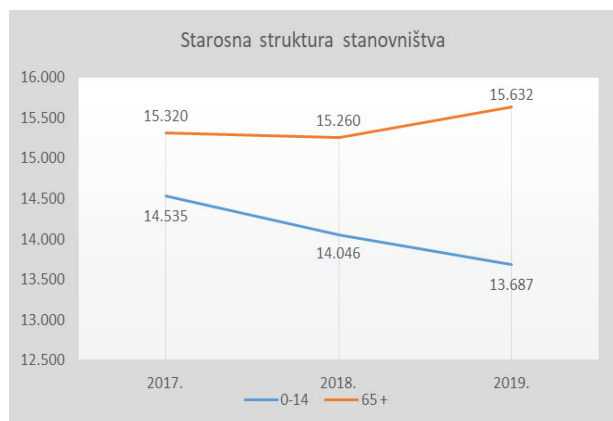
Slika 2 – Prirodni prirast u ŽZH (Izvor: FZS)

Prema analiziranim podacima po općinama i gradovima u ŽZH, Široki Brijeg i Posušje su u 2017. godini bilježili negativan prirodni prirast, a u zadnje dvije promatrane godine bilježe pozitivan trend. Ljubuški i Grude kroz sve tri promatrane godine bilježe više umrlih nego rođenih. Stopa nataliteta u ŽZH u 2019. godini iznosi 7,8, a stopa mortaliteta 9,4.

Struktura stanovništva i gustoća naseljenosti

Strukturu stanovništva u 2019. godini 51% čine žene, dok 69% stanovništva čine osobe u dobi između 15 i 64 godine starosti. U protekle tri godine razvidan je pad broja osoba u dobi do 14 godina starosti, tj. u 2019. godini broj ovih osoba smanjen je za 6% u odnosu na broj u 2017. godini i čini 14,7% od ukupnog broja stanovnika u 2019. godini. Broj osoba starijih od 65 godina starosti je u porastu i u 2019. godini broj ovih osoba je veći za 2% u odnosu na 2017. godinu. Udio starih osoba, tj. osoba u dobi iznad 65 godina starosti, u 2019. godini iznosio je 16,7%. Također, u 2019. godini je zabilježen i lagani pad broja stanovnika u dobi između 15 i 64 godine starosti od 0,1%. Ovaj trend korespondira s činjenicom da je u ŽZH u protekle tri godine izražen negativan prirodni prirast.

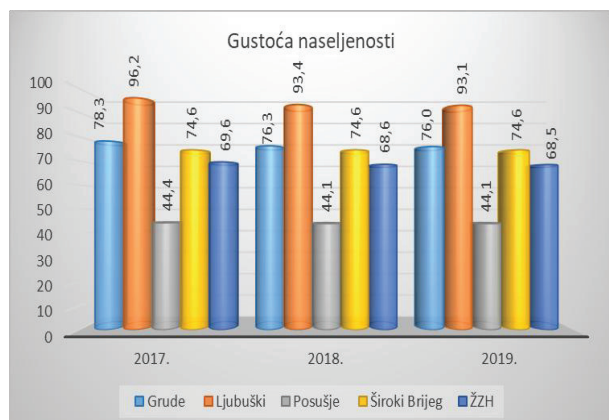
Slika 3 – Starosna struktura stanovništva (Izvor: FZS)

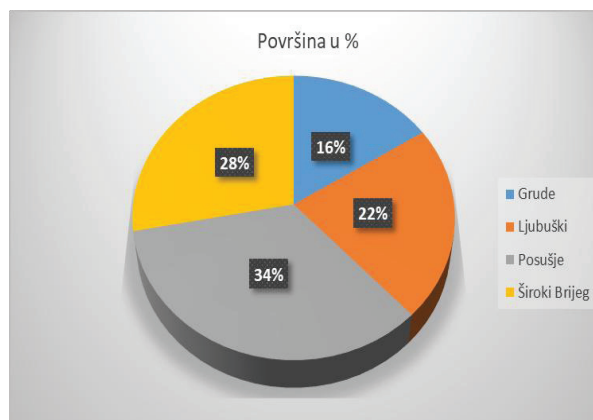
Slika 4 – Stanovništvo u dobi od 14 do 64 godine starosti (Izvor: FZS)

Po pitanju gustoće naseljenosti, razvidno je kako je ŽZH ruralna regija. Naime, prosječna gustoća naseljenosti u ŽZH iznosi 68,5 stanovnika po km² te se karakterizira kao ruralna regija (prema OECD kriterijima, ruralnim područjem se smatra područje koje ima ispod 150 stanovnika na četvorni kilometar). Površina ŽZH iznosi 1.363 km², a prema podacima FZS-a, broj prisutnog stanovništva u 2019. godini je bio 93.385. Prema podacima iz Strategije ruralnog razvitka ŽZH, koja je usvojena u 2019. godini, 24,50% ili 22.593 stanovnika živi u općinskim odnosno gradskim središtima, dok 75,50% ili 70.743 stanovnika živi u ruralnom području ŽZH.

Površinom je najveća općina Posušje s 461 km², slijedi grad Široki Brijeg s 388 km², zatim grad Ljubuški s 293 km², te općina Grude s 221 km². U postotcima općina Posušje zauzima 34% teritorija županije, grad Široki Brijeg 28%, grad Ljubuški 22%, te općina Grude 16% površine.

Slika 5 – Gustoća naseljenosti u ŽZH (Izvor: FZS)

Slika 6 – Površina ŽZH i udio općina i gradova (Izvor: FZS)

Kada promatramo gustoću naseljenosti po općinama i gradovima, proizlazi kako je grad Ljubuški najgušće naseljen (93,1 stanovnik na km²), zatim općina Grude (76 stanovnika na km²), slijedi grad Široki Brijeg (74,6 stanovnika na km²), dok je najrjeđe naseljena općina Posušje (44,1 stanovnik na km²).

Migracije

Prema podacima FZS-a, u prethodne tri promatrane godine bilježi se prosječno 524 odseljenih osoba iz ŽZH i 429 doseljenih u ŽZH. Broj odseljenih u 2019. godini iznosio je 508 i manji je za 10% u odnosu na broj odseljenih u 2017. godini. Od ukupno odseljenih iz ŽZH u 2019. godini, 20,3% je odselilo u inozemstvo, dok je ostali dio odselilo iz ŽZH u druge dijelove Federacije BiH. Od ukupnog broja odseljenih

u inozemstvo, u 2019. godini najviše osoba je odselilo u RH (85%), dok je 12% odselilo u Njemačku. Prema podacima FZS, migracijski saldo u 2019. godini iznosio je -104, dok je u 2018. godini iznosio -45, a u 2017. godini je iznosio -75.

Od ukupnog broja registriranih odseljenih osoba, 68% je u dobi do 35 godina starosti. Najviše je odseljenih osoba u dobi između 20 i 29 godina, tj. 42% od ukupnog broja odseljenih u 2019. godini. Broj odseljenih osoba u 2019. godini u dobi do 20 godina iznosi 24 posto.

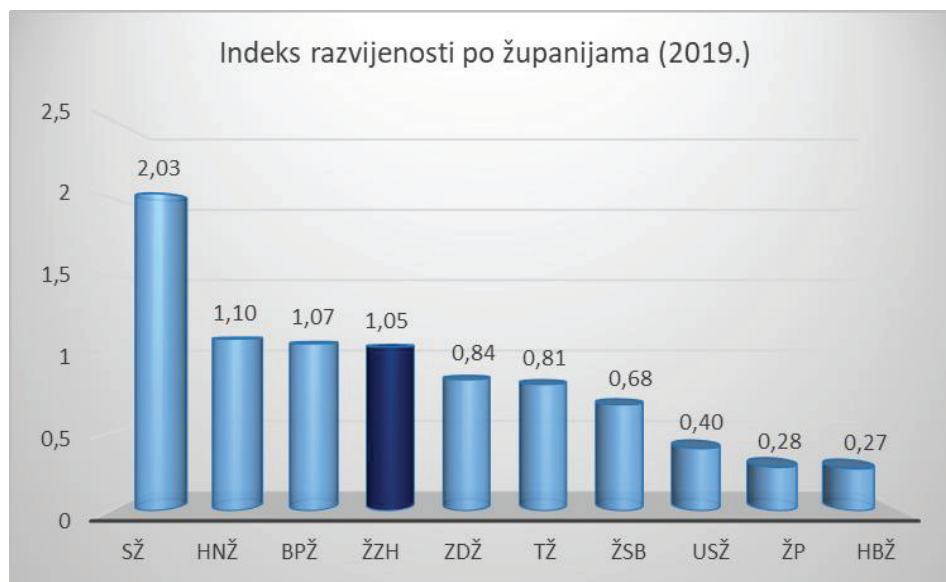
Zaključak

Broj stanovnika u ŽZH je konstantan, odnosno nema značajnog pada broja stanovnika. Međutim, vidljivi su negativni trendovi u prirodnom prirastu, migracijama i negativnoj strukturi stanovništva, tj. povećanje udjela starog stanovništva u odnosu na mlade. Međutim, egzaktni pokazatelji vezani uz migracije se ne mogu utvrditi zbog toga što veliki dio ljudi odseljava bez da se odjavljuje pa je teško utvrditi stvaran broj odseljenih osoba.

3.1.3. Gospodarstvo

U ovom poglavlju daje se kratki pregled osnovnih razvojnih pokazatelja i trendovi u promatrane tri godine, tj. od 2017. do 2019. godine. Također, prikazani su trendovi u poslovnom sektoru u ŽZH koji se temelje na podacima poslovnih subjekata u ŽZH koji su predali završna financijska izvješća za 2019. godinu, kao i na statističkim podacima.

Prema podacima Federalnog zavoda za programiranje razvoja (u daljnjem tekstu: FZZPR) za 2019. godinu, ŽZH je na četvrtom mjestu po razvijenosti u Federaciji BiH s indeksom razvijenosti od 1,05. Pokazatelji koji se koriste za izradu indeksa razvijenosti županija i jedinica lokalne samouprave u Federaciji BiH su: prihodi od poreza na dohodak po stanovniku, stopa zaposlenosti, kretanje stanovništva, udio starog stanovništva u ukupnom stanovništvu i stopa obrazovanja radne snage.

Slika 7 - Indeks razvijenosti u 2019. godini po županijama (Izvor: FZS)

Poslovanje poduzeća

Prema podacima iz poslovne baze Bisnode Portfolio Intelligence (u daljnjem tekstu: Bisnode), u ŽZH je za 2019. godinu završne račune predalo 1.230 poslovnih subjekata, što u odnosu na 2018. godinu

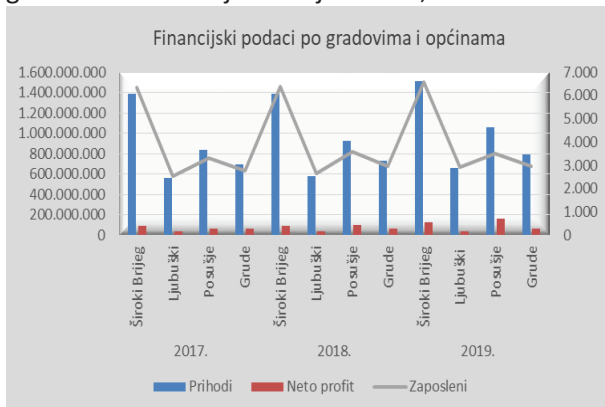
predstavlja porast za 19 poslovnih subjekata odnosno 2%. Pregled financijskog poslovanja ovih subjekata pokazuje rast prihoda, rast neto dobiti i rast broja zaposlenih te rast izvoza kroz promatrano razdoblje od 2017. do 2019. godine. Ovdje je potrebno napomenuti da se ovi pokazatelji temelje samo na podacima iz završnih financijskih izvješća za 2019. godinu.

Ukupni financijski podaci ŽZH	2017.	2018.	2019.
<i>Ukupni prihodi</i>	<i>3.493.737.342</i>	<i>3.721.727.084</i>	<i>4.094.150.014</i>
<i>Neto dobit</i>	<i>256.599.029</i>	<i>293.084.856</i>	<i>388.320.332</i>
<i>Izvoz</i>	<i>548.234.371</i>	<i>571.985.000</i>	<i>666.266.584</i>
<i>Broj kompanija</i>	<i>1.182</i>	<i>1.211</i>	<i>1.230</i>

Tablica 2 - Pregled ukupnih financijskih podataka za ŽZH (Izvor: Bisnode)

Najveći ukupni prihod na razini ŽZH ostvarili su poslovni subjekti iz Širokog Brijega, potom iz Posušja, Gruda te Ljubuškog. Kroz sve promatrane godine poslovni subjekti iz Širokog Brijega imaju najveći prihod, neto dobit i imaju najviše zaposlenih. U obje općine i oba grada ukupni prihodi su se povećavali kroz cijelo promatrano razdoblje. Najveći porast poslovnih prihoda u postotku u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu imaju poslovni subjekti iz općine Posušje, čiji su se prihodi povećali za 13,6%, slijedi grad Ljubuški s povećanjem od 13,06%, zatim općina Grude s povećanjem prihoda od 9% i grad Široki Brijeg čije je povećanje prihoda 8,9%.

Neto dobit ima pozitivan trend u Širokom Brijegu i Posušju kroz cijelo promatrano razdoblje, dok u Ljubuškom bilježi rast u 2019. godini za 19,92% u odnosu na prethodnu promatranu godinu. U Širokom Brijegu i Posušju povećanje neto dobiti iznosi 32%, odnosno 68,87% u odnosu na prethodnu godinu. Općina Grude bilježi negativan trend kroz sve tri promatrane godine, točnije, u odnosu na prethodnu godinu neto dobit je smanjena za 4,14%.

Slika 8 – Financijski podaci po JLS za poslovne subjekte koji su predali završna financijska izvješća (Izvor: Bisnode)

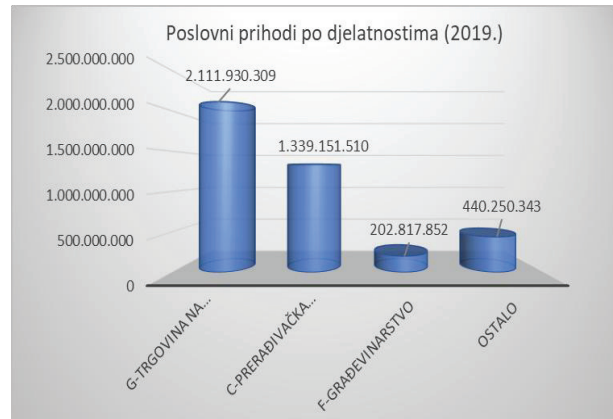

Slika 9 – Broj subjekata po djelatnostima u ŽZH u 2019. godini (Izvor: Bisnode)

Najviše gospodarskih subjekata u ŽZH bavi se trgovinom na veliko i malo (41,05%) te prerađivačkom industrijom (19,02%).

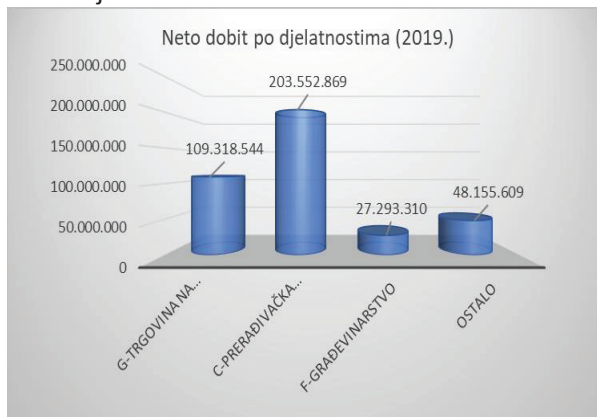

Slika 10 – Broj zaposlenih po djelatnostima u 2019. godini
(Izvor: Bisnode)

Slika 11 – Poslovni prihodi po djelatnostima u 2019. godini
(Izvor: Bisnode)

U 2019. godini najviše je poslovnih prihoda ostvareno u trgovini na veliko i malo, tj. 51,58% od ukupnih poslovnih prihoda. U istoj djelatnosti zabilježen je i najveći broj zaposlenih osoba, 42,51% od ukupnog broja zaposlenih. Najvišu dobit (54,42%) i najveći izvoz (52%) u 2019. godini zabilježila je prerađivačka industrija.

Slika 12 – Neto dobit po djelatnostima u 2019. godini (Izvor: Bisnode)

Slika 13 – Izvoz po djelatnostima u 2019. godini (Izvor: Bisnode)

Po broju poduzeća na 1.000 stanovnika, ŽZH se nalazi na trećem mjestu u Federaciji BiH. Više poduzeća na 1.000 stanovnika ima samo Sarajevska županija i Hercegovačko-neretvanska županija. U usporedbi prihoda po glavi stanovnika, ŽZH se nalazi na četvrtom mjestu, iza Sarajevske županije, Hercegovačko-neretvanske i Bosansko-podrinjske županije.

Slika 14 – Broj poduzeća na 1000 stanovnika po županijama
(Izvor: FZZPR)

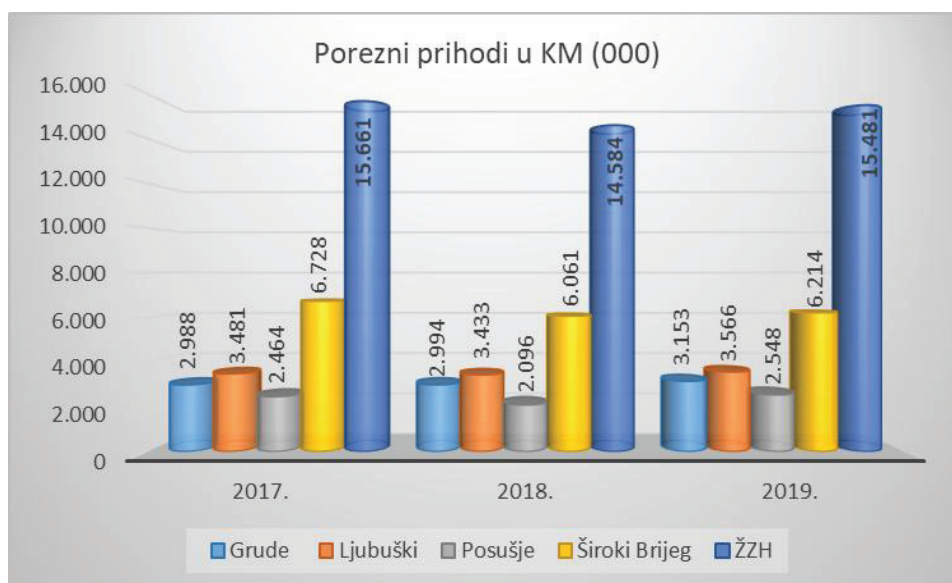
Slika 15 – Prihodi po glavi stanovnika po županijama
(Izvor: FZZPR)

Prema podacima FZS-a (županije u brojkama za 2019. godinu), indeks obujma industrijske proizvodnje u ŽZH u 2019. godini iznosio je 111,6 i zabilježen je rast indeksa obujma industrijske proizvodnje za 8% u odnosu na 2018. godinu. Najveći indeks obujma industrijske proizvodnje u 2019. godini zabilježen je u proizvodnji kemikalija i kemijskih proizvoda (185,1), potom u proizvodnji ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda (179,2), u proizvodnji električne opreme (117,7), proizvodnji prehrambenih proizvoda (115,4), te u proizvodnji proizvoda od gume i plastičnih masa (113,3).

Najveći rast indeksa obujma industrijske proizvodnje u posljednje četiri promatrane godine zabilježen je u proizvodnji prehrambenih proizvoda i proizvodnji ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda. Rast je bio za oko 60%.

Porezni prihodi

Prema podacima FZS-a, u ŽZH je u 2019. godini ostvareno nešto manje od 15,5 milijuna KM poreznih prihoda. U analizi poreznih prihoda u posljednje tri godine vidljivo je da ŽZH u 2019. godini bilježi rast poreznih prihoda u odnosu na 2018. godinu za 6%, međutim još uvijek su manji za 1% u odnosu na 2017. godinu. U svim općinama i gradovima u ŽZH porezni prihodi su se također povećali u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu.

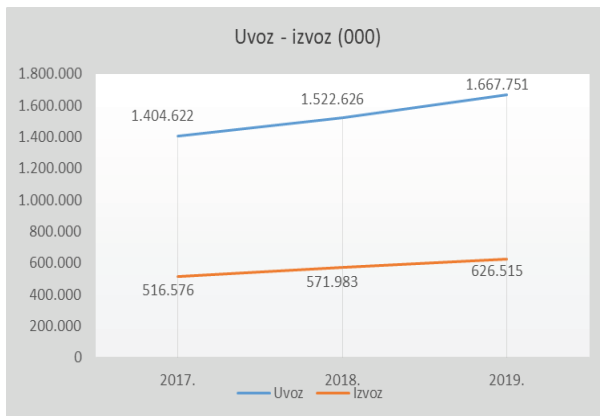

Slika 16 - Porezni prihodi u ŽZH (Izvor: FZZPR)

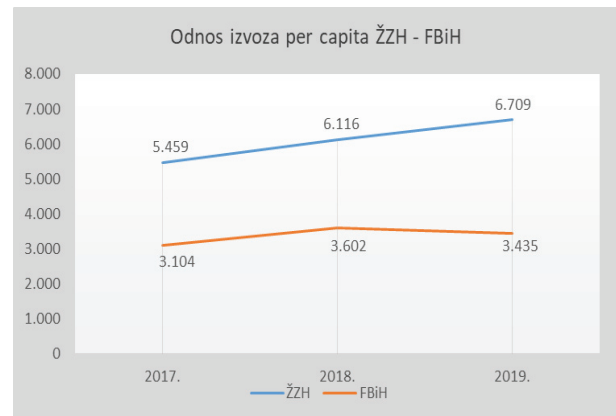
Uvoz - izvoz

Kada promatramo odnos uvoza i izvoza u ŽZH, trend rasta je podjednak. Izvoz je kroz sve tri promatrane godine bio u porastu, kao i uvoz, i u 2019. godini porast izvoza i uvoza je iznosio 9,5% u odnosu na prethodnu godinu. Izvoz po glavi stanovnika u ŽZH u porastu je kroz sve tri promatrane godine, a Federacija BiH bilježi negativan trend u 2018. i 2019. godini.

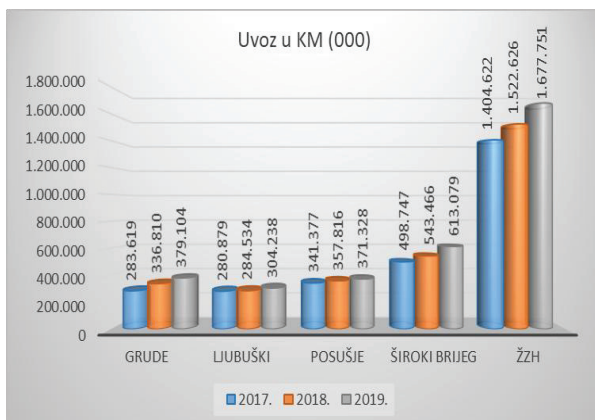

Slika 17 – Odnos uvoza i izvoza u ŽZH (Izvor: FZZPR)

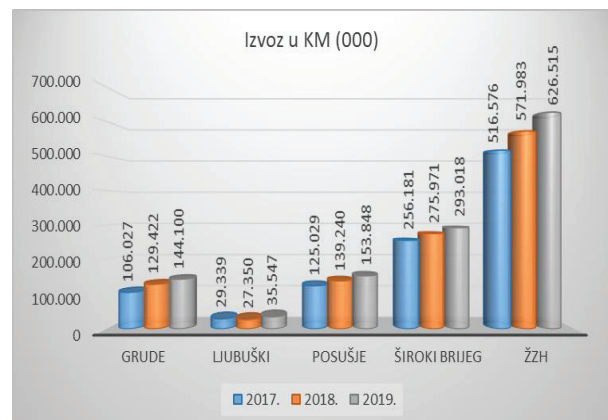

Slika 18 – Odnos izvoza po glavi stanovnika između ŽZH i FBiH (Izvor: FZZPR)

Promatrajući pojedinačno gradove i općine, najveći porast uvoza bilježe Široki Brijeg 12,80% i Grude 12,5 posto. U Ljubuškom je uvoz porastao za 6,9%, a u Posušju 3,8 posto. Najveći porast izvoza bilježi Ljubuški, za skoro 30%, iako je u 2018. godini bilježio negativan trend. U Grudama je izvoz porastao 11,20%, a u Posušju i Širokom Brijegu 10,5%, odnosno 6,2 posto.

Slika 19 – Uvoz u ŽZH u tisućama (Izvor: FZS)

Slika 20 – Izvoz iz ŽZH u tisućama (Izvor: FZS)

Ako usporedimo izvoz po glavi stanovnika u ŽZH s ostalim županijama i Federacijom BiH, ŽZH se u 2019. godini nalazi na drugom mjestu. Također, prosječan izvoz po glavi stanovnika u ŽZH je veći od prosjeka na razini Federacije BiH za 48,15 posto. Naime, prosječan izvoz po glavi stanovnika u 2019. godini u Federaciji BiH iznosi 3.479 KM, a u ŽZH 6.709 KM.

Slika 21 - Izvoz po glavi stanovnika po županijama (Izvor: FZS)

Prema podacima FZS, najveći ostvareni izvoz u 2019. godini u ŽZH zabilježen je u prerađivačkoj industriji.

Djelatnost	2017.	2018.	2019.
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	3.483	3.154	3.203
Vađenje ruda i kamena	296	431	684
Prerađivačka industrija	459.232	514.136	559.411
Proizvodnja, snabdijevanje, opskrba električ. energijom, plinom, parom i klim.	0	0	0
Ostalo	54.201	54.265	63.217
Nerazvrstano po kategorijama	1	0	0
UKUPNO	517.213	571.985	626.515

Tablica 3 - Izvoz po djelatnostima (Izvor: FZS)

Kada analiziramo izvoz po sektorima, vidjet ćemo kako je u 2019. godini najveći izvoz ostvaren u sektoru industrijskih proizvoda razvrstanih prema materijalima (38%) i izvozu strojeva i prijevoznih sredstava (36%).

Sektor	2017.	2018.	2019.
Hrana i žive životinje	13.638	14.071	12.243
Pića i duhan	2.811	3.502	4.176
Sirove materije nejestive, osim goriva	5.357	4.296	9.308
Mineralna goriva, maziva i srodni proizvodi	1.294	303	1.071
Masti i ulja životinjskog i biljnog podrijetla	4	63	0
Kemijski proizvodi	27.330	35.863	39.616
Industrijski proizvodi razvrstani prema materijalu	201.244	222.824	241.083
Mašine/strojevi i transportna sredstva	185.979	207.440	228.122
Razni gotovi proizvodi	79.555	83.614	90.896
Proizvodi i transakcije d.n.	1	9	0
UKUPNO	517.213	571.985	626.515

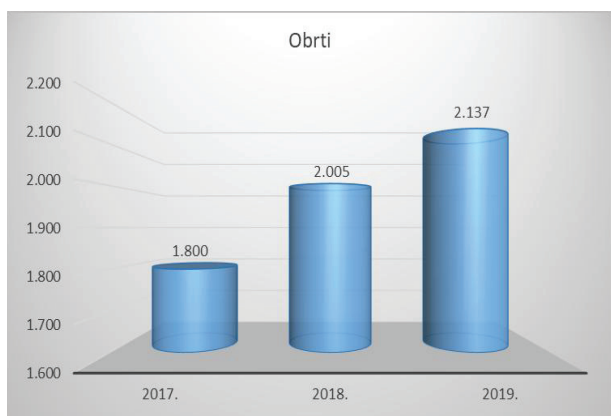
Tablica 4 - Izvoz po sektorima (Izvor: FZS)

Struktura gospodarstva

Prema podacima FZS-a, u strukturi gospodarstva u ŽZH dominiraju pravne osobe kojih u ukupnom broju poslovnih subjekata ima 52%, dok obrta ima 34%. U sastavu pravnih osoba ima 14% poslovnih subjekata.

Broj obrta u ŽZH u posljednje tri promatrane godine bilježi rast, i u 2019. godini je za 16% veći nego u 2017. godini. U strukturi obrta najviše je obrta iz poljoprivrede (24%), iz hotelijerstva i ugostiteljstva (21%), potom iz trgovine na veliko i malo i popravak motornih vozila i motocikla (19%), a na četvrtom mjestu je građevinarstvo (11%).

Slika 22 – Broj obrta (Izvor: FZS)

Slika 23 – Broj obrta po djelatnostima (Izvor: FZS)

U strukturi pravnih osoba, najviše je djelatnosti trgovine na veliko i malo i popravak motornih vozila i motocikla (30%), potom ostalih uslužnih djelatnosti (20%), a na trećem je mjestu prerađivačka industrija (12%).

Slika 24 - Struktura poduzeća po djelatnostima (Izvor: FZS)

Turizam

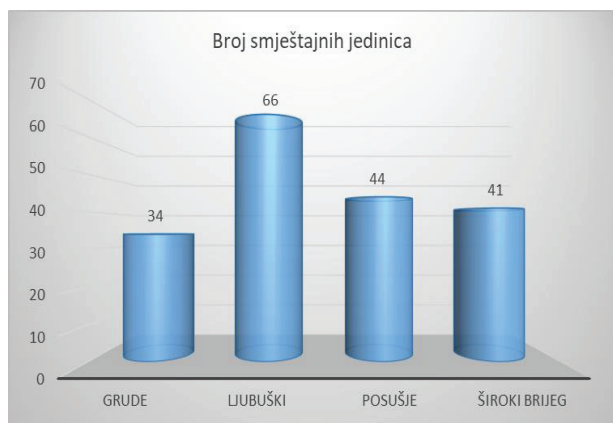
Turizam u ŽZH još je na počecima svog razvoja. Najznačajnije turističko središte u ŽZH za sada je grad Ljubuški koji, prvenstveno zbog svojih prirodnih potencijala (slapovi Kravica i Koćuša), privlači mnogobrojne posjetitelje iz regije i inozemstva te je već sastavni dio turističkih paketa različitih agencija i turoperatora iz BiH i inozemstva.

S ciljem razvoja turizma kao jedne od potentnih grana gospodarstva u ŽZH kreiran je zakonodavni i strateški okvir za razvoj turizma. Naime, na prijedlog Vlade ŽZH Skupština ŽZH je u 2019. godini usvojila Zakon o turizmu Županije Zapadnohercegovačke te Strategiju razvitka turizma ŽZH, a u tijeku je izrada potrebnih podzakonskih akata koji proizlaze iz Zakona o turizmu ŽZH. Također, usvojena je i Strategija ruralnog razvitka ŽZH, koja je, također, važna u kontekstu razvoja turizma. ŽZH je kroz ove strateške dokumente naglasak stavila na razvoj aktivnog i ruralnog turizma te integraciju poljoprivrede i turizma i razvoj malog obiteljskog smještaja.

Usporedo s izradom strateškog i institucionalnog okvira, kroz prethodne tri godine se napravio iskorak u razvoju potrebne turističke infrastrukture u svim općinama i gradovima u ŽZH. U tom kontekstu su razvijeni novi sadržaji koji su specifični za ŽZH: 2 poligona za zip-line u Širokom Brijegu i Grudama, kanjoning u Širokom Brijegu, via ferrata u Grudama, stijene za slobodno penjanje u Širokom Brijegu i Grudama, planinarske staze u Posušju i Širokom Brijegu, kulturno-povijesna baština je stavljena u funkciju u potpunosti ili dijelom, te su u tijeku projekti razvoja biciklističke infrastrukture u svim općinama i gradovima u ŽZH i obnove kulturno-povijesne baštine u svim općinama i gradovima u ŽZH. Također, iako nema službenih podataka, evidentno je da se sve veći broj obiteljskih kuća obnavlja i pretvara u funkciju obiteljskog smještaja.

Zbog činjenice da je ŽZH usvojila sektorsku strategiju, tj. Strategiju razvitka turizma ŽZH,¹ u kontekstu izrade Strategije razvoja ŽZH prikazat ćemo neke osnovne pokazatelje iz segmenta turizma kako bismo pratili trendove i kako bismo na temelju tih pokazatelja mogli pratiti realizaciju mjera, a detaljniji pregled stanja je obrađen u sektorskoj strategiji.

Činjenica kako je turizam u ŽZH još uvijek na počecima govore i brojke o određenim turističkim pokazateljima koje ćemo prikazati u nastavku. Prema podacima iz upisnika kategoriziranih objekata, koji se vodi pri Ministarstvu gospodarstva ŽZH, upisano je ukupno 14 objekata, od kojih dva nisu u funkciji, a jedan je djelomično u funkciji. Od 12 objekata koji su u funkciji, četiri su hotela (od čega dva na razini 4* i dva na razini 3*), pet motela, dva objekta za odmaralište i kraći odmor te jedan objekt seoskog turizma. Ovi objekti raspolažu s ukupno 185 smještajnih jedinica. Najviše smještajnih jedinica je registrirano u Ljubuškom, potom u Posušju pa u Širokom Brijegu i Grudama.

Slika 25 – Broj smještajnih jedinica u ŽZH (Izvor: Ministarstvo gospodarstva ŽZH)

Slika 26 – Broj smještajnih objekata u ŽZH (Izvor: www.booking.com; 16. 4. 2020.)

¹ [Strategija razvitka turizma Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2020. - 2027. godine.](#)

Osim ovih registriranih smještajnih kapaciteta, postoje još brojni smještajni kapaciteti u obiteljskim kućama koje su preuređene za prijem gostiju te dva objekta u Masnoj Luci: Objekt JU Park Prirode Blidinje te Planinarski dom Masna Luka kojim upravlja HPD Pločno.

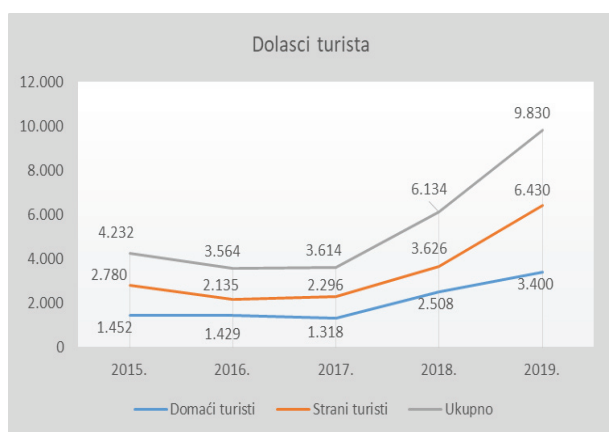
Pretraživanje dostupnih smještajnih objekata na najvećem online booking servisu www.booking.com, na dan 16. travnja 2020. godine, rezultiralo je podacima da je iz ŽZH registriran 41 objekt, od čega je najviše registriranih objekata u Ljubuškom (23). Najviše je apartmana (20), zatim vikendica (8), vila (7), a ostalo su moteli i hoteli.

Od turističke infrastrukture u ŽZH se mogu izdvojiti sljedeći sadržaji koji su razvijeni te su u potpunosti ili dijelom spremni za turističko tržište:

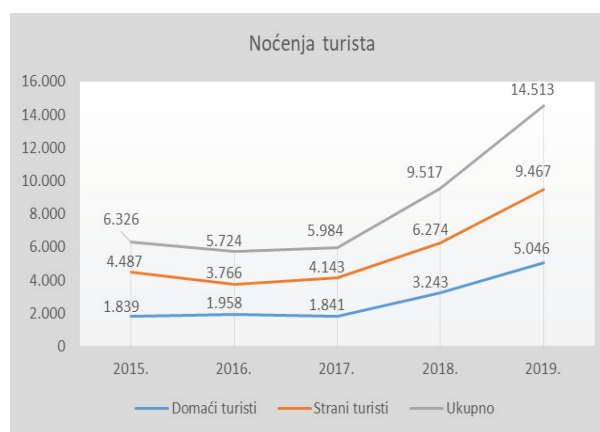
- Široki Brijeg - kanjoning, zip-line i slobodno penjanje u kanjonu Borak, planinarenje, biciklizam, posjet Franjevačkom muzeju;
- Ljubuški – slapovi Kravica i Koćuša, Muzej Humac, logor Gračine, Stari grad, biciklizam;
- Grude – zip-line, slobodno penjanje te posjet Ravlića pećini u Peć Mlinima, posjet muzeju Gorica, biciklizam;
- Posušje – Ričina, Gradac, Podbila, Tribistovo, Žukovica, Blidinje, golf teren, planinarenje kroz kanjon Brine i Čvrsnicu, posjet muzeju U kući oca mojega, biciklizam.

Međutim, ono što je zajedničko većini ovih turističkih sadržaja je da još uvijek nije u potpunosti definiran način prodaje i promocije ovih aranžmana. Naime, samo je grad Ljubuški krenuo s osnivanjem turističke zajednice na temelju usvojenog zakona, dok ostale općine još uvijek nisu pokrenule aktivnosti na osnivanju svojih turističkih zajednica. Također, turistička zajednica na razini ŽZH još uvijek nije osnovana.

Po pitanju pokazatelja dolazaka i posjeta u ŽZH, iz analize stanja se može zaključiti kako su brojke još uvijek male, ali se od 2019. godine ove brojke drastično povećavaju. Naime, u 2019. godini se bilježi rast broja posjeta i broja noćenja u odnosu na 2018. godinu. Broj posjeta se povećao za 60,2%, dok se broj noćenja povećao za 52,5%. Međutim, vidljivo je kao se dužina boravka u ŽZH kreće oko 1,5 dana, što je daleko kraće od prosjeka na razini cijele Hercegovine koji se kreće oko 2,5 dana.

Slika 27 – Dolasci turista u ŽZH (Izvor: FZS)

Slika 28 – Noćenja turista u ŽZH (Izvor: FZS)

Iako je ŽZH napravila značajan iskorak, prije svega u uspostavljanju zakonskog okvira i strateškog plana i infrastrukture za razvoj turizma (ruralni, outdoor, kulturni, vjerski), u sljedećem razdoblju potrebno je nastaviti ulagati u razvoj turističke infrastrukture te ulagati kontinuirane napore na brendiranju ŽZH kao poželjne turističke i poslovne regije, pri čemu ključnu ulogu trebaju imati klasteri u kreiranju strateške platforme za brendiranje. Također, u strukturi gospodarskih subjekata vidljivo je da turizam i

ugostiteljstvo još uvijek ne zauzimaju značajno mjesto te je, iz tog razloga, potrebno razvijati mali biznis u turizmu.

Poljoprivreda

Imajući u vidu perspektivu budućeg razvoja u kontekstu opredjeljenja BiH za članstvo u EU, Ministarstvo gospodarstva ŽZH i Vlada ŽZH su pripremili dokument Strategija ruralnog razvitka ŽZH.

Strategijom ruralnog razvitka ŽZH je analizirano postojeće stanje, napravljena SWOT analiza na temelju koje su utvrđene potrebe. Utvrđeni su strateški ciljevi i prioriteti, a sami dokument sadrži mjere i operacije. Dokument je usklađen s općinskim razvojnim dokumentima, županijskim razvojnim dokumentima, kao i s dokumentima na razini Federacije BiH i BiH. Također, sve mjere su usklađene s Uredbama EU 1303/2013, 1305/2013 i 1307/2013 i drugim odgovarajućim uredbama EU-a. Na ovaj način osigurana je strateška poveznica razvojnih ciljeva s legislativom EU-a i otvaraju se mogućnosti korištenja pretpristupnih fondova EU-a.

U kontekstu izrade integrirane Strategije razvoja ŽZH te za potrebe praćenja realizacije određenih pokazatelja, u ovom se poglavlju sumiraju ključni zaključci iz analize stanja koja je detaljno razrađena u dokumentu Strategija ruralnog razvitka ŽZH.

ŽZH je u 2019. godini za izravnu potporu poljoprivrednoj proizvodnji izdvojila 1.200.000,00 KM, što je 1,40% od ukupnog planiranog proračuna za 2019. godinu. Kada se analiziraju izdvajanja za poljoprivredu u cijeloj BiH, ŽZH je na šestom mjestu po visini izdvajanja za poljoprivredu u odnosu na ukupno planirani proračun. Također, u proračunu za 2020. godinu planirano je povećanje izdvajanja za poticaj poljoprivrednoj proizvodnji u iznosu od 1.400.000,00 KM, što je i povećanje u postotnom izdvajanju na ukupan proračun u iznosu od 1,5%.

Slika 29 - Udio izdvajanja za poljoprivredu u ukupnom proračunu po županijama (Izvor: Narodne novine)

Prema podacima iz Registra obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, u travnju 2020. godine, u ŽZH u Registar poljoprivrednih gospodarstava i Registar klijenata bilo je upisano 2.916 poljoprivrednih gospodarstava, od čega su 96% obiteljska poljoprivredna gospodarstva, a 4% poljoprivrednih gospodarstava registrirani su kao poslovni subjekti. Ukupan broj zaposlenih u poljoprivrednim gospodarstvima u travnju 2020. godine bio je 1.039, što je u odnosu na 2017. godinu više za 5%. Uvidom u Registar poljoprivrednih gospodarstava (2019. godina) vidljivo je da se veličina poljoprivrednih

gospodarstva kreće oko 1,00 ha (1,09 ha), što je manje od prosjeka Federacije BiH (1,97 ha). Oko 66% poljoprivrednih gospodarstava ima posjed veličine do 1 ha, dok 29% ima od 1 do 3 ha veličinu posjeda.

Izvoz hrane i živih životinja iz ŽZH u 2019. godini iznosio je 12.243.000,00 KM, što je 2% od ukupne vrijednosti izvoza ostvarenog u ŽZH u 2019. godini. Prema podacima, u posljednje tri godine vidljiv je pad vrijednosti izvoza hrane i živih životinja. Vrijednost izvoza hrane i živih životinja u 2019. godini pala je za 10,2% u odnosu na 2017. godinu, dok je udio izvoza hrane i živih životinja u ukupnoj ostvarenoj vrijednosti izvoza u 2019. godini smanjen za 23,9% u odnosu na 2017. godinu.

Prema statističkim podacima, evidentno je da je ŽZH u Federaciji BiH na trećem mjestu po visini izdvajanja iz proračunskih sredstava za poticaje u poljoprivredi, što nam govori da je poljoprivreda važan segment razvoja gospodarstva. Međutim, da bi bili u mogućnosti u potpunosti implementirati strateški pristup razvoja poljoprivredi, potrebno je prije svega poboljšati način prikupljanja i obrade podataka koji će biti kompatibilni s međunarodnim i EU standardima. Jedan od identificiranih nedostataka, koji su relevantni za neometani razvoj poljoprivrede, usitnjenost je poljoprivrednih površina te neuređeno stanje na području imovinsko-pravnih odnosa.

Investicijski potencijal ŽZH

U ŽZH je aktivno sedam poslovnih zona, i to po dvije u Širokom Brijegu, Ljubuškom i Posušju, i jedna u Grudama. Ukupna površina poslovnih zona je 612,64 ha s 299 parcela. U 2019. godini u poslovnim zonama bilo je aktivno 56 tvrtki koje zapošljavaju oko 1.505 zaposlenih. Međutim, još uvijek nije razvijen sustavan pristup promociji poslovnih zona i privlačenju ulagača, a posebno stranih ulaganja.

	Naziv	Grad	Površina u ha	Broj parcela	Broj tvrtki	Broj zaposlenih
1.	Poslovna zona Trn	Široki Brijeg	50	40	11	479
2.	Poslovna zona Knešpolje	Široki Brijeg	65,34	25	5	293
3.	Poslovna zona Zvirici	Ljubuški	174	29	4	n/a
4.	Poslovna zona Mostarska vrata	Ljubuški	84	86	19	303
5.	Gospodarska zona Pogana vlaka Poljanice	Grude	35	48	5	169
6.	Poslovna zona Osrdak	Posušje	13,74	24	4	103
7.	Poduzetnička zona Vlaka	Posušje	190,38	47	8	158
	UKUPNO		612,46	299	56	1.505

Tablica 5 - Pregled poslovne infrastrukture (Izvor: Općine i gradovi)

Osim poslovnih zona, u općini Posušje u funkciji je Logistički centar za male i srednje poduzetnike i obrtnike u čijim prostorijama se nalazi Fondacija Tehnološki park koji je u potpunosti opremljen CNC strojevima i organizira obuku i edukaciju za učenike srednje škole, kao i ostalim dionicima. Također, u Ljubuškom je u Poslovnoj zoni Bijača Poslovni inkubator u okviru Javne ustanove Razvojna agencija Županije Zapadnohercegovačke - HERAG, koji za sada nije popunjen. U 2019. godini je u Poslovnoj zoni Bijača otvorena hladnjača sa sortirnicom koja je zajedničko ulaganje grada Ljubuškog i Zadruga Ljubuški rani. Grad Široki Brijeg i općina Grude osim poslovnih zona još uvijek nemaju razvijene prateće potporne institucije za razvoj poduzetništva.

U kontekstu izrade Strategije razvoja ŽZH održan je okrugli stol "Stanje i perspektive gospodarstva Županije Zapadnohercegovačke u sljedećih 7 godina", kako bi otvorili dijalog s gospodarstvenicima o temi problema, potreba i planova za buduće razdoblje u smislu razvoja gospodarstva. Nakon rasprave, na kojoj su predstavnici privatnog sektora imali priliku iznijeti probleme i poteškoće s kojima se

gospodarstvo suočava u poslovnom okruženju na lokalnoj, županijskoj i razini Federacije BiH, formirani su prijedlozi:

- Regulirati tržište rada u smislu unaprjeđenja kvalitete obrazovnog sustava i usklađivanja obrazovanja s potrebama tržišta rada;
- Ubrzati procedure javne uprave i pravosuđa koje će biti orijentirane prema korisnicima, građanima i poslovnom sektoru;
- Razvijati financijske instrumente na županijskoj razini i drugim razinama vlasti;
- Stvoriti povoljan ambijent za poslovanje kroz donošenje reformskih zakona na federalnoj i državnoj razini, s tim da se potrebe identificiraju na lokalnoj i županijskoj razini (rasterećenje gospodarstva – parafiskalni nameti, porezi);
- Sustavno brendiranje Županije koje će imati izravan i neizravan učinak na sve ostale sektore;
- Uređivanje tržišta rada (jasnija slika po pitanju zastupljenosti aktivnih mjera zapošljavanja).

Zaključak

Prema dostupnim podacima i svim gospodarskim pokazateljima, gospodarstvo ŽZH je dinamično i snažno. Međutim, u poslovnom okruženju na lokalnoj razini i dalje ima prostora za poboljšanje u smislu pružanja javnih usluga, odnosno ubrzanja procedura u donošenju odluka i ubrzanju procedura izdavanja relevantnih dozvola za potrebe gospodarstva. Ovo je posebno važno u kontekstu privlačenja stranih investitora u našu županiju te je istodobno, nakon što se kreiraju sve potrebne administrativne pretpostavke, ključno raditi na prepoznatljivosti županije kao privlačne poslovne regije. Iako su određene reformske mjere u smislu rasterećenja gospodarstva (porezi, parafiskalni nameti) u ingerenciji viših razina vlasti, na lokalnoj i županijskoj razini se identificiraju potrebe gospodarskog sektora te je, stoga, potrebno graditi dijalog između privatnog i javnog sektora s ciljem kreiranja povoljnog poslovnog ambijenta. Potrebno je razviti mehanizme preko kojih će se koristiti proračunska sredstva, kao i vanjski izvori financiranja koji su dostupni iz pretpristupnih procesa, kako bi razvijali financijske instrumente za pružanje podrške gospodarstvu. Budući da u ŽZH izvozno orijentirani sektor zauzima značajan udio u gospodarstvu, s ciljem povećanja konkurentnosti nužno je poticati razvoj novih tehnologija, proizvodnju gotovih proizvoda, pri tome naglasak treba staviti na jačanje dijaloga suradnje privatnog i javnog sektora s akademskom zajednicom.

Turizam je u razvoju i potrebno je nastaviti raditi na razvoju specifičnih turističkih proizvoda i sadržaja kako bi se omogućilo ljudima iskorištavanje potencijala i povećanje prihoda kroz turizam. Također, turizam ima i funkciju afirmiranja županije i mobiliziranja lokalnih resursa. Potrebno je, također, razvijati instrumente i načine potpore poljoprivrednoj proizvodnji, a uzimajući u obzir mogućnosti i kapacitete. Nužno je raditi na tomu da se razvije mala, prepoznatljiva i konkurentna poljoprivredna proizvodnja s dodanom vrijednošću i koja je također integrirana u turizam.

3.1.4. Tržište rada

Tržište rada u ŽZH obuhvaća, ne samo četiri jedinice lokalne samouprave, već se dobrim dijelom oslanja na susjednu Hercegovačko-neretvansku županiju. Naime, dio stanovništva ŽZH-a je angažiran na tržištu rada Hercegovačko-neretvanske županije a također jedan dio stanovništva iz Hercegovačko-neretvanske županije je angažiran na tržištu rada ŽZH-a. Naime, zbog blizine i međusobne povezanosti, kao i interakcije između ove dvije županije te zbog činjenice kako grad Mostar predstavlja svojevrsni razvojni pol u cijeloj Hercegovini, može se smatrati kako ŽZH i Hercegovačko-neretvanska županija predstavljaju

jedno tržište radne snage. Stoga je izuzetno važno pratiti kretanja i u ovoj županiji kako bi se u kreiranju razvojnih pravaca na pravi način moglo utjecati na razvoj tržišta radne snage.

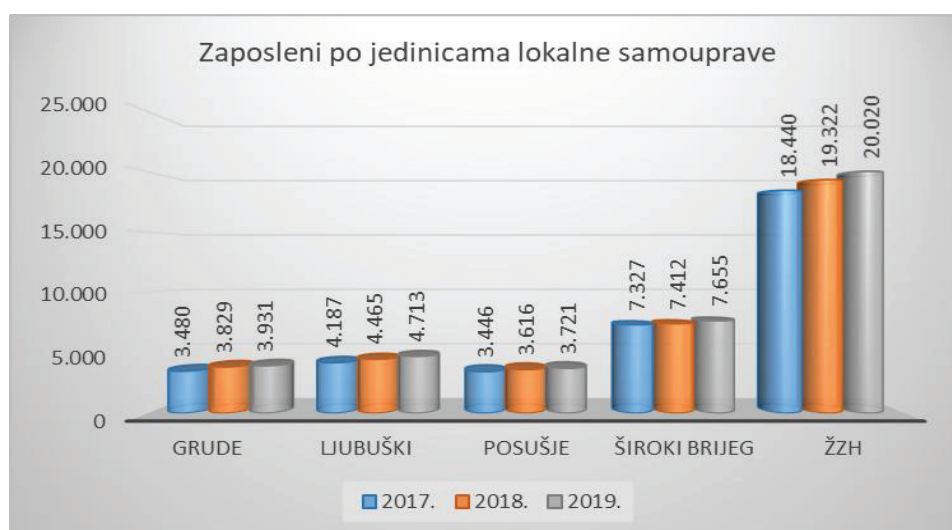
Zaposlenost

ŽZH u posljednjih 10 godina bilježi kontinuiran rast broja zaposlenih osoba. U posljednjih 10 godina broj zaposlenih osoba se povećao za više od 5.000 ili za oko 26% novih zaposlenih osoba. Međutim, ovdje se mora istaći i činjenica da to nisu sve nova radna mjesta, nego je jedan dio ovih radnih mjesta formaliziran odnosno preveden iz rada na crno u formalni sustav.

Slika 30 - Broj zaposlenih u ŽZH (Izvor: FZS)

Broj zaposlenih u ŽZH je kroz sve promatrane godine u porastu. Na razini ŽZH od 2017. do 2019. godine došlo je do povećanja broja zaposlenih za 1.580 ili 8%, odnosno broj zaposlenih se s 18.440 povećao na 20.020. U isto vrijeme broj evidentiranih nezaposlenih osoba je u 2019. godini u odnosu na 2017. godinu manji za 328 osoba ili za 3,77%. Najveći rast zaposlenih u 2019. godini u odnosu na 2017. godinu bilježi grad Ljubuški, i to 526 osoba kroz tri promatrane godine, slijedi općina Grude s 451 osobom, te grad Široki Brijeg s 328 osoba, a potom općina Posušje s 275 osoba.

Slika 31- Broj zaposlenih po općinama i gradovima ŽZH (Izvor: FZS)

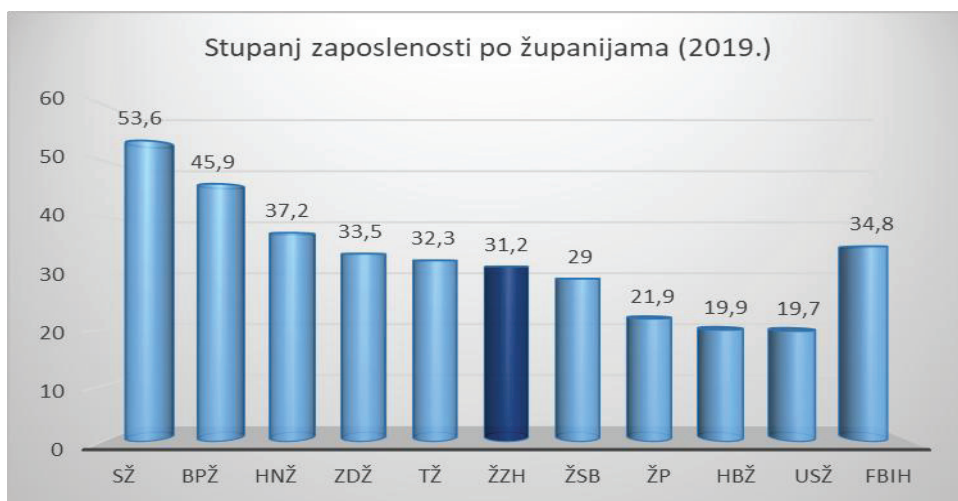
Prema podacima baze Bisphere, broj zaposlenih u poslovnim subjektima iz ŽZH koji su predali završna financijska izvješća za 2019. godinu iznosio je 16.133. Broj zaposlenih u ovoj promatranoj skupini također bilježi rast. U 2018. godini broj zaposlenih iznosio je 15.459, što znači da se broj zaposlenih u ovim gospodarskim subjektima povećao za 4,36% u odnosu na prošlu godinu.

Prema podacima FZS-a koji se odnose na strukturu ukupnog broja zaposlenih po djelatnostima, najveći broj zaposlenih je u sektoru trgovine 6.506, što je 32% od ukupnog broja zaposlenih, potom u prerađivačkoj industriji 3.658, što je 18,3% od ukupnog broja zaposlenih. Na trećem mjestu je obrazovanje s 1.740 zaposlenih ili 8,7% od ukupnog broja zaposlenih, dok je javna uprava (javna uprava, obrana, obvezno socijalno osiguranje) na četvrtom mjestu s 1.441 zaposlenih ili 7,2% od ukupnog broja zaposlenih. U djelatnosti građevinarstva zaposleno je 1.157 djelatnika, što je 5,8% od ukupnog broja zaposlenih.

Slika 32 - Broj zaposlenih u ŽZH po djelatnostima u 2019. godini (Izvor: FZS)

U usporedbi stupnja zaposlenosti između županija, ŽZH se nalazi na 6. mjestu sa stopom zaposlenosti od 31,2. Veći stupanj zaposlenosti imaju Sarajevska županija, Bosansko-podrinjska, Hercegovačko-neretvanska županija, Zeničko-dobojska i Tuzlanska županija. U usporedbi sa stupnjem zaposlenosti u Federaciji BiH nalazimo se ispod federalnog prosjeka koji iznosi 34,8.

Slika 33 - Stupanj zaposlenosti po županijama u 2019. godini (Izvor: FZS)

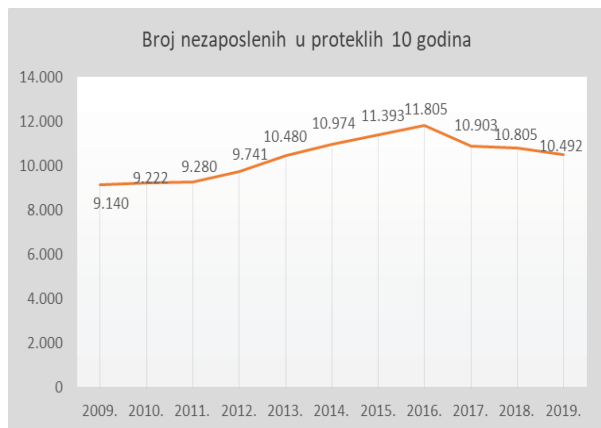
U sljedećoj tabeli navedene su aktivne mjere sufinanciranja zapošljavanja, odnosno programi i posredničke aktivnosti sufinanciranja zapošljavanja i samozapošljavanja nezaposlenih osoba s evidencije Službe za zapošljavanje ŽZH kroz protekle tri godine.

2017.		2018.		2019.	
Naziv aktivne mjere	Broj sufinanciranih osoba	Naziv aktivne mjere	Broj sufinanciranih osoba	Naziv aktivne mjere	Broj sufinanciranih osoba
Prvo radno iskustvo 2017.	107	Prvo radno iskustvo 2018. PRI 2018.	120	Prvo radno iskustvo 2019. PRI 2019.	77
Vaučer za posao 2017.	41	Sezonsko/periodično zapošljavanje 2018.	63	Sezonsko/periodično zapošljavanje 2019.	45
Periodično zapošljavanje 2017.	129	Zapošljavanje žena 2018.	71	Zapošljavanje žena 2019.	60
Program samozapošljavanja START UP 2017.	31	Start up 2018.	66	Start up 2019.	105
Program zapošljavanja i samozapošljavanja u oblasti poljoprivrede	2	Prilika za sve 2018.	55	Prilika za sve 2019.	215
Prvo radno iskustvo 2017. PLUS	58	Doprinosi 500 (2018.)	3	Nova prilika 2019.	13
Vaučer za posao 2017. PLUS	49	Tražim poslodavca 2018.	25	Doprinosi 500 (2019.)	1
Periodično zapošljavanje 2017. PLUS	113	Branitelji 2018.	1	Tražim poslodavca 2019.	59
Program samozapošljavanja START UP 2017. PLUS	19	Služba u zajedničkim projektima 2018.	46	Pomoćnici u nastavnoj godini 2019./2020.	10
Program sufinanciranja zapošljavanja određenog stručnog kadra za djecu s poteškoćama u razvoju u osnovnom obrazovanju u redovnoj nastavi u FBiH	5			Služba u zajedničkim projektima 2019. i obuka	55
UKUPNO	554		450		640

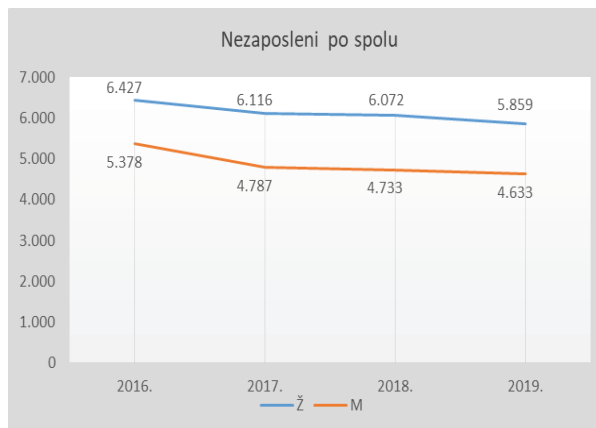
Tablica 6 - Pregled broja sufinanciranih osoba kroz aktivne mjere i programe sufinanciranja zapošljavanja i samozapošljavanja (Izvor: Služba za zapošljavanje ŽZH)

Nezaposlenost

U ŽZH je u 2019. godini bilo nezaposleno 10.492 osobe koje su se vodile na evidenciji Službe za zapošljavanje ŽZH. Broj nezaposlenih koji se vode na evidenciji Službe za zapošljavanje ŽZH u zadnje četiri promatrane godine je u kontinuiranom padu. Od 2016. do 2019. godine broj nezaposlenih osoba se smanjio za 11%, tj. s 11.805 registriranih nezaposlenih osoba u 2016. godini ovaj broj se smanjio na 10.409 u 2019. godini. U ukupnom broju nezaposlenih osoba veći je udio žena nego muškaraca, odnosno u prethodne tri godine, od 2017. do 2019. godine, udio žena u ukupnom broju nezaposlenih je 56%, a muškaraca 44%.

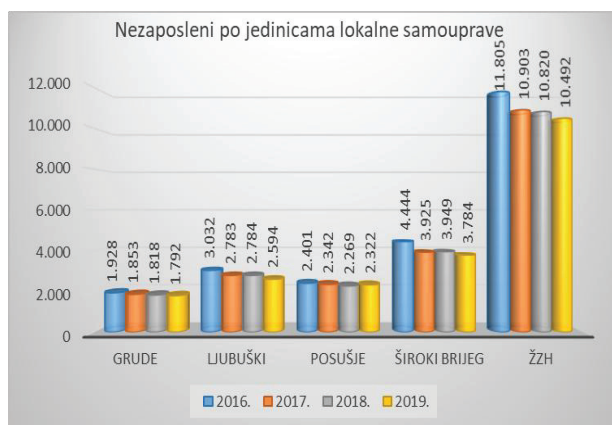

Slika 34 – Broj nezaposlenih u ŽZH (Izvor: FZS)

Slika 35 – Nezaposleni po spolu (Izvor: FZS)

Kada se analizira stanje evidentiranih nezaposlenih osoba po gradovima i općinama u ŽZH, može se vidjeti kako je trend smanjenja broja evidentiranih nezaposlenih osoba u svim jedinicama lokalne samouprave u kontinuiranom padu osim u općini Posušje, gdje je u 2019. godini zabilježen rast u odnosu na 2018. godinu, ali je još uvijek manji u odnosu na 2016. i 2017. godinu. Udio nezaposlenih žena u ukupnom broju nezaposlenih je najveći u Širokom Brijegu (59%), a najmanji u Ljubuškom (53%).

Slika 36 – Broj nezaposlenih po općinama i gradovima u ŽZH (Izvor: FZS)

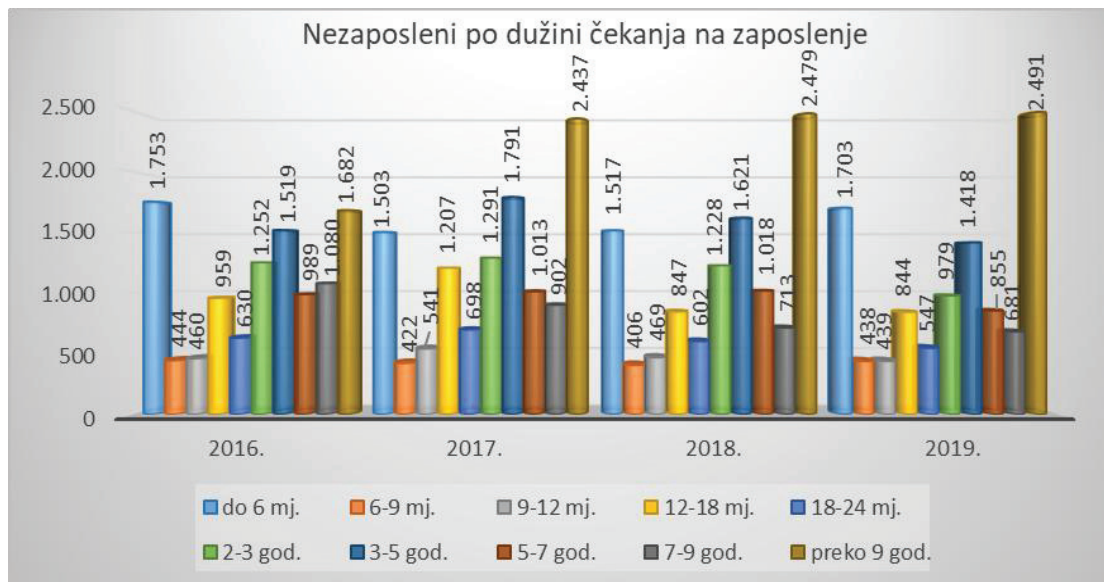
Slika 37 – Udio nezaposlenih žena u ŽZH (Izvor: FZS)

Kako je iz prethodnih grafičkih prikaza vidljivo, u protekle četiri godine bilježi se kontinuiran pad broja evidentiranih nezaposlenih osoba. Međutim, broj evidentiranih nezaposlenih osoba u 2019. godini je još uvijek veći u odnosu na broj evidentiranih nezaposlenih osoba prije 10 godina. Naime, u 2009. godini na evidenciji nezaposlenih osoba u ŽZH je bilo 9.246 osoba, što je manje za 12% u odnosu na broj evidentiranih nezaposlenih osoba u 2019. godini. Najveći broj evidentiranih nezaposlenih osoba zabilježen je u 2016. godini od kada kreće kontinuiran pad broja nezaposlenih osoba. Razlog pada broja nezaposlenih osoba od 2016. godine najviše leži u činjenici da su se u protekle četiri godine intenzivirale gospodarske aktivnosti i ostvarila nova ulaganja, a jedan broj ljudi je otišao izvan županije te se odjavio s evidencije nezaposlenih osoba.

Kada se analizira nezaposlenost po dužini čekanja na posao, može se vidjeti kako je najviše onih koji se vode na evidenciji više od devet godina, i ovaj broj u posljednje tri godine lagano raste. U 2019. godini je ovih osoba bilo 2.491 te je ovaj broj porastao za 2% u odnosu na 2017. godinu, kada ih je bilo 2.437. Druga kategorija nezaposlenih u 2019. godini po dužini čekanja na zaposlenje su osobe koje se tek uključuju na tržište rada, tj. oni koji se vode na evidenciji do šest mjeseci i može se vidjeti da se ovaj broj

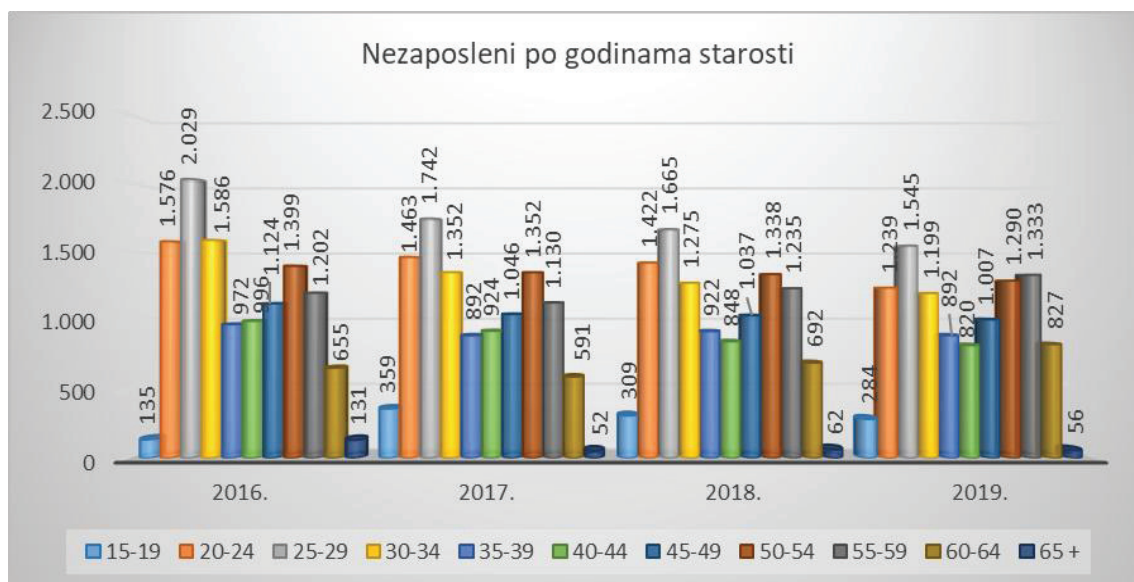
u posljednje tri godine lagano povećava, tj. više osoba se uvodi u evidenciju. U 2019. godini broj ovih osoba bio je za 11% veći nego u 2017. godini.

Treća, najbrojnija, skupina nezaposlenih osoba su oni koji se na evidenciji vode od tri do pet godina i njih je u 2019. godini bilo 1.418. Međutim, broj ovih osoba je u padu te je u 2019. godini manji za 21% u odnosu na 2017. godinu.

Slika 38 - Broj nezaposlenih po dužini čekanja na zaposlenje (Izvor: Služba za zapošljavanje ŽZH)

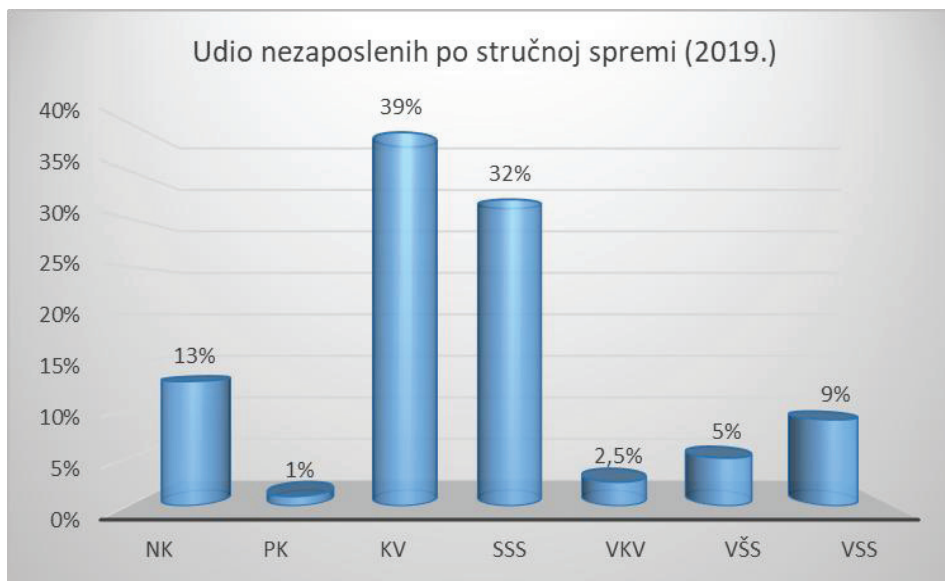
Po starosnoj strukturi, najveći broj nezaposlenih osoba koji se vodi na evidenciji nezaposlenih nalazi se u skupini od 25 do 29 godina i ovaj broj je u opadanju, tj. manji je za 11% u odnosu na 2017. godinu. Smanjuje se, također, broj osoba koje se vode na evidenciji, a nalaze se u dobi između 50 i 54, 20 i 24, te 30 i 34 godine. U drugu skupinu po brojnosti spadaju osobe u dobi između 55 i 59 godina starosti i ovaj broj je u 2019. godini veći za 15% u odnosu na 2017. godinu. Također, u porastu je broj osoba koje se vode na evidenciji nezaposlenih, a nalaze se u dobi između 60 i 64 godine.

Slika 39 - Nezaposleni po godinama starosti (Izvor: Služba za zapošljavanje ŽZH)

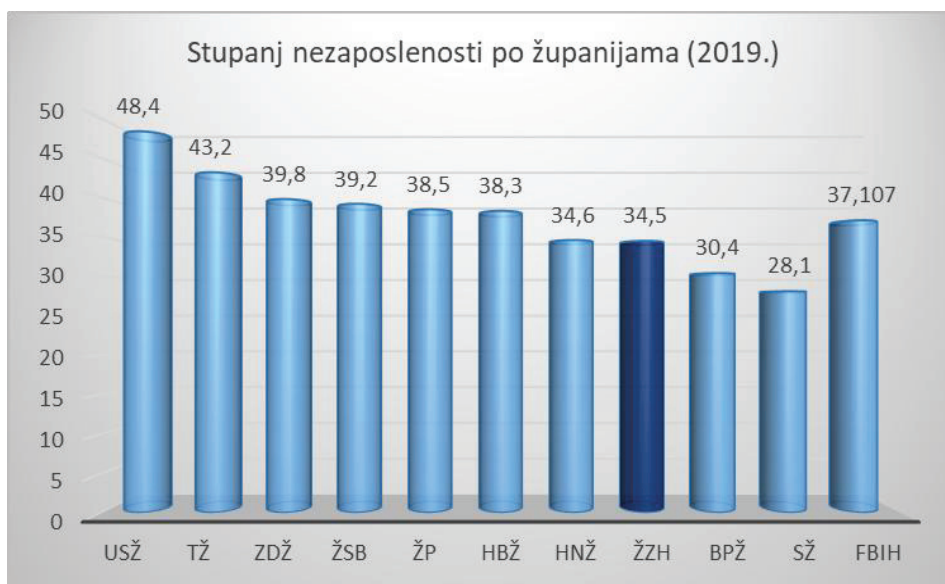

U ukupnom broju nezaposlenih osoba najveći udio nezaposlenih je s KV kvalifikacijom (39%), potom SSS (32%) te su na trećem mjestu NK (13%). Udio nezaposlenih osoba s VSS je 9%.

Slika 40 - Udio nezaposlenih po stručnoj spremi u 2019. godini (Izvor: Služba za zapošljavanje ŽZH)

Promatrajući stopu nezaposlenosti po županijama i Federaciji BiH, ŽZH se u 2019. godini nalazi na osmom mjestu, a nižu stopu zaposlenosti imaju samo Bosansko-podrinjska i Sarajevska županija.

Slika 41 - Stupanj nezaposlenosti po županijama (Izvor: FZS)

Prosječna plaća i umirovljenici

U ukupnoj kvaliteti života ključnu ulogu ima visina osobnog dohotka, odnosno visina plaće. Prosječna neto plaća za 2019. godinu u ŽZH iznosila je 861,00 KM, što je povećanje za 8,16% u odnosu na prethodnu 2018. godinu. Prosječna plaća u ŽZH je niža od prosječne plaće u Federaciji BiH za 7,2% koja je u 2019. godini iznosila 928,00 KM.

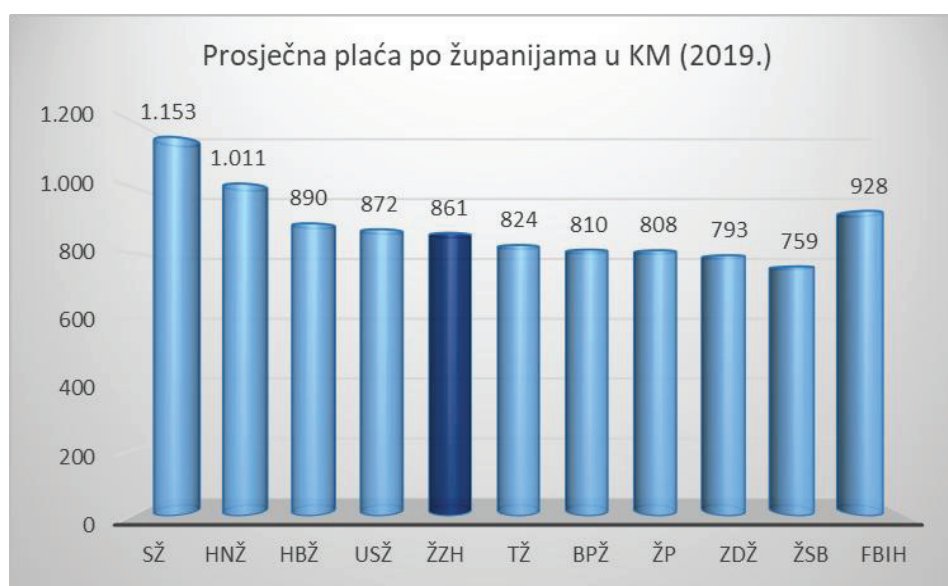

PROSJEČNA NETO PLAĆA U KM	2017. godina	2018. godina	2019. godina
<i>Općina Grude</i>	925,00	937,00	1.022,00
<i>Grad Ljubuški</i>	836,00	844,00	925,00
<i>Općina Posušje</i>	671,00	705,00	759,00
<i>Grad Široki Brijeg</i>	754,00	749,00	799,00
ŽZH	789,00	796,00	861,00
Federacija BiH	860,00	889,00	928,00

Tablica 7 - Visina prosječne neto plaće u KM (Izvor: FZS)

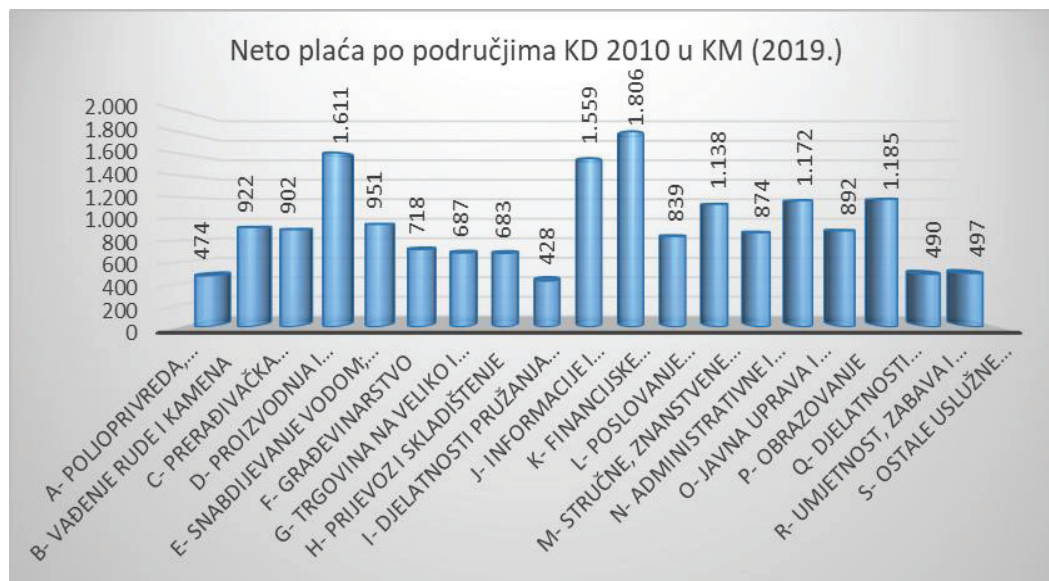
Iznos prosječne neto plaće kroz sve tri godine najveći je u općini Grude, a ona je u 2019. godini iznosila 1.022,00 KM, što je porast za 9,07% u odnosu na 2018. godinu. Ljubuški je na drugom mjestu kroz sve tri godine po visini prosječne neto plaće, a ona je u 2019. godini iznosila 925,00 KM i povećala se za 9,5% u odnosu na 2018. godinu. Široki Brijeg je na trećem mjestu, s prosječnom plaćom u 2019. godini od 799,00 KM, a povećanje u odnosu na prethodnu godinu je 6,68%. U Posušju je prosječna plaća u 2019. godini iznosila 759,00KM, što znači povećanje od 7,66% u odnosu na prethodnu 2018. godinu.

U usporedbi prosječne plaće u ŽZH s prosječnim plaćama u ostalim županijama u Federaciji BiH, ŽZH se nalazi na petom mjestu. Veću prosječnu plaću imaju Sarajevska županija, Hercegovačko-neretvanska županija, Hercegbosanska županija i Unsko-sanska županija. Kada usporedimo prosječnu plaću Federacije BiH koja je u 2019. godini iznosila 928 KM i prosječnu plaću ŽZH, prosječna plaća u ŽZH je manja za 7,22%.

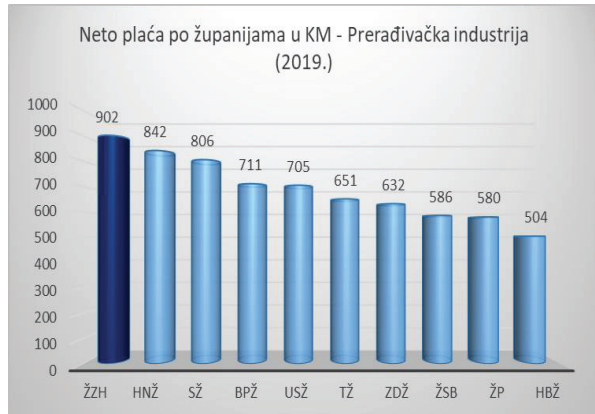
Slika 42 - Prosječna plaća po županijama (Izvor: FZS)

Prosječna plaća po područjima klasifikacije djelatnosti u ŽZH u 2019. godini je najveća u području financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja, djelatnosti proizvodnje i opskrbom električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija, djelatnosti informacije i komunikacije, djelatnosti zdravstvene i socijalne zaštite i djelatnosti javne uprave i obrane i obveznog socijalnog osiguranja, dok je najmanja u područjima djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (hotelijerstvo i ugostiteljstvo) i djelatnosti poljoprivrede, šumarstvo i ribolov.

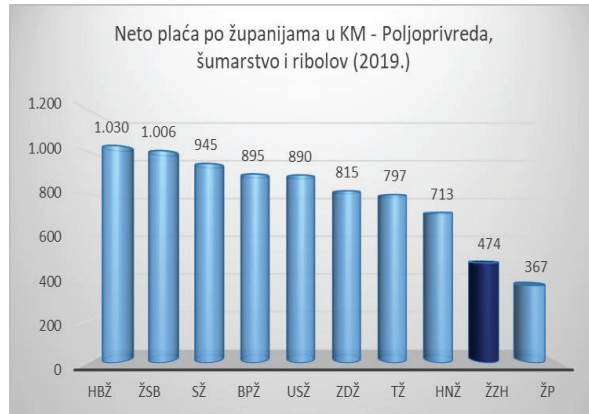

Slika 43 – Prosječna neto plaća po područjima djelatnosti (Izvor: FZS)

Najveći rast prosječne plaće u posljednjih 10 godina zabilježen je u prerađivačkoj industriji gdje je visina prosječne plaće u 2019. godini veća za 47% u odnosu na 2010. godinu. Visina prosječne plaće u prerađivačkoj industriji u ŽZH u 2019. godini iznosila je 902 KM, a u odnosu na ostale županije u Federaciji BiH, u ŽZH je najveća prosječna plaća kada se promatra prerađivačka djelatnost. Za razliku od prerađivačke industrije, prosječna plaća u djelatnosti poljoprivrede, lova i šumarstva je jedna od najnižih u odnosu na ostale županije u Federaciji BiH.

Slika 44 – Neto plaća u prerađivačkoj industriji (Izvor: FZS)

Slika 45 – Neto plaća u poljoprivredi (Izvor: FZS)

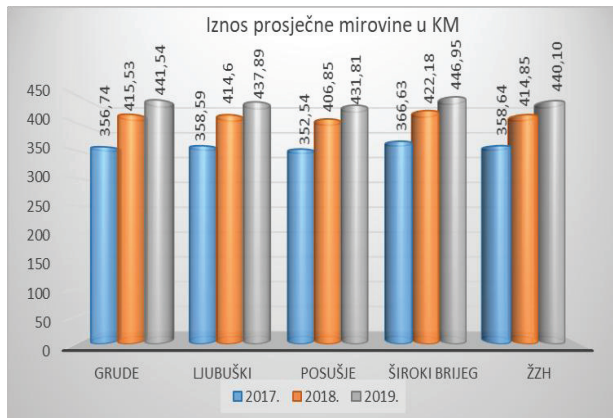
Broj umirovljenika je u promatrane tri godine također u porastu. U zadnje dvije godine broj umirovljenika je porastao za 120, odnosno za 1,05%.

BROJ UMIROVLJENIKA			
	2017. godina	2018. godina	2019. godina
ŽZH	11.333	11.415	11.535
FBiH	346.538	348.434	352.438

Tablica 8 - Broj umirovljenika (Izvor: FZS)

Prosječna mirovina za ŽZH u 2019. godini iznosila je 440,10 KM, što je povećanje od 6,08% u odnosu na 2018. godinu. Najviši iznos isplaćene mirovine kroz sve tri promatrane godine bio je u Širokom Brijegu, a

u 2019. godini je iznosila 446,95 KM. Slijedi općina Grude s prosječnom mirovinom u 2019. godini od 441,54 KM. Ljubuški je na trećem mjestu, a prosječna mirovina u 2019. iznosila je 437,89 KM. Najmanji iznos prosječne mirovine bilježi Posušje, i to u iznosu od 431,81 KM u zadnjoj promatranoj godini.

Slika 46 – Visina prosječne mirovine u ŽZH (Izvor: FZS)

Slika 47 – Broj zaposlenih na 1 umirovljenika u ŽZH (Izvor: FZS)

Što se tiče odnosa broja zaposlenih na jednog umirovljenika, najviši je u općini Grude, potom u općini Posušje. Najmanji broj zaposlenih na jednog umirovljenika ima Ljubuški. Prosječan broj zaposlenih na jednog umirovljenika u 2019. godini u ŽZH je 1,74, a u usporedbi s brojem zaposlenih na jednog umirovljenika u Federaciji BiH, ŽZH je iznad prosjeka. Naime, u Federaciji BiH broj zaposlenih na jednog umirovljenika u 2019. godini je 1,3.

Institucionalni kapaciteti

Tržište rada je u nadležnosti Ministarstva zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH u čijem djelokrugu su poslovi uređenja radnih odnosa i zapošljavanja, ostvarivanje prava iz radnih odnosa, zaštita na radu i mirovinsko-invalidsko osiguranje.

Za operativne poslove iz domene tržišta rada zadužena je Služba za zapošljavanje ŽZH koja je ustrojena Uredbom Vlade ŽZH kao javna ustanova u vlasništvu ŽZH. Služba za zapošljavanje ŽZH ima četiri odjela i četiri podružnice, tj. po jedna podružnica u gradovima Široki Brijeg i Ljubuški te općinama Grude i Posušje. U Službi za zapošljavanje ŽZH je zaposlen jedan savjetnik, i to u središnjem uredu, dok je stanje zaposlenih djelatnika u podružnicama sljedeće: podružnica Grude ima tri djelatnika - sistematizirana su četiri radna mjesta, podružnica Ljubuški ima četiri djelatnika - sistematizirano je pet radnih mjesta, podružnica Široki Brijeg ima pet djelatnika - sistematizirano je pet radnih mjesta i podružnica Posušje ima tri djelatnika - sistematizirana su četiri radna mjesta.

Uloga Službe za zapošljavanje ŽZH u provedbi lokalne politike tržišta rada u ŽZH ogleda se u sljedećem:

- **Provedba politika tržišta rada.** Podružnice sve svoje aktivnosti obavljaju sukladno federalnim propisima i aktima Službe, a to su Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba, Pravilnik o evidencijama u oblasti zapošljavanja i Pravilnik o radu Službe za zapošljavanje Županije Zapadnohercegovačke. Zadaća podružnica je posredovanje pri zapošljavanju, stručno savjetovanje, profesionalno usmjeravanje te prikupljanje podataka o nezaposlenosti i korisnicima zdravstvene naknade i zahtjeva za novčanu naknadu;
- **Korištenje aktivnih politika tržišta rada u suzbijanju strukturne nezaposlenosti.** Služba za zapošljavanje ŽZH još uvijek nema konkretnih mjera koje se mogu podvesti pod aktivnu politiku tržišta rada. Na razini ŽZH još uvijek nije izrađen akcijski plan zapošljavanja. Jedino općina Posušje ima Lokalni akcijski plan zapošljavanja;

- **Borba protiv rada na crno.** Sukladno Pravilniku o evidencijama u oblasti zapošljavanja, Služba za zapošljavanje ŽZH sudjeluje u borbi protiv rada na crno, npr. praćenjem redovitog javljanja odnosno nejavljanja, što ukazuje na činjenicu da osoba aktivno traži zaposlenje ili je indikativno da radi na crno;
- **Upravljanje projektima i/ili praćenje projekata.** Služba za zapošljavanje ŽZH do sada nije samostalno sudjelovala u provedbi projekata, već je bila korisnik u okviru projekata koje su provodile druge organizacije. U ovom kontekstu Služba za zapošljavanje ŽZH još uvijek nema dovoljno kapaciteta.

Zaključak

Iako su na tržištu rada prisutni pozitivni trendovi, u smislu rasta broja zaposlenih i pada broja nezaposlenih, važan podatak je taj da opet veliki udio u strukturi nezaposlenih obuhvaća kategoriju mladih ljudi od 25 do 29 godina. Također, prisutan je rast prosječne plaće, ali nije razmjern s rastom gospodarstva. U sljedećem planskom razdoblju ključno je, prije svega, raditi na povećanju zapošljavanja, osobito mladih i žena kroz aktivne mjere zapošljavanja i programe edukacija za jačanje vještina (digitalnih, poduzetničkih, PCM itd.). U ovom kontekstu, također, važno je uspostaviti aktivnu suradnju između javnog i privatnog sektora te akademske zajednice kako bi obrazovni sustav mogao pratiti zahtjeve tržišta.

U kontekstu reguliranja tržišta rada i stvaranja jasnije slike po pitanju strukture nezaposlenih osoba te samim tim i planiranja aktivnih mjera zapošljavanja važno je regulirati evidencije nezaposlenih osoba na način da se izvrši kategorizacija nezaposlenih na one koji aktivno traže zaposlenje te, sukladno tome, i sačiniti bazu podataka zanimanja u evidencijama za zapošljavanje.

3.1.5. Obrazovanje

Na području ŽZH djeluje 14 osnovnih škola, sedam srednjih škola, od čega su tri gimnazije, tri strukovne škole i jedna srednja škola, te četiri privatne srednjoškolske ustanove. Broj odjeljenja u osnovnim školama u 2019. godini je bio 484, što je povećanje za 13 odjeljenja u odnosu na 2017. godinu. Broj odjeljenja u javnim srednjim školama u 2019. godini iznosio je 161, što je smanjenje za osam odjeljenja u odnosu na 2017. godinu.

Broj škola u ŽZH	2017.	2018.	2019.
Osnovne škole	14	14	14
Broj odjeljenja osnovnih škola	471	478	484
Javne srednje škole	7	7	7
Broj odjeljenja javnih srednjih škola	169	162	161
Privatne srednje škole	4	4	4

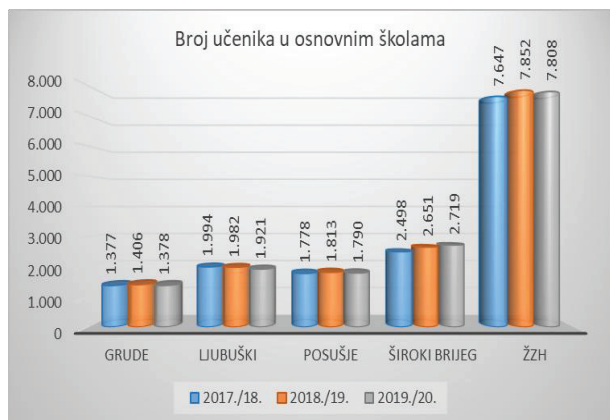
Tablica 9 - Broj škola i odjeljenja (Izvor: Ministarstvo znanosti, obrazovanja, kulture i športa ŽZH)

Promatrajući pokazatelje osnovnoškolskog obrazovanja, možemo vidjeti kako je broj učenika u osnovnim školama u ŽZH u školskoj godini 2019./2020. manji u odnosu na školsku godinu 2018./2019. za 0,6%, dok je u blagom porastu samo u Širokom Brijegu, i to za 2,6%. U Grudama je broj učenika u školskoj godini 2019./2020. manji za 2% u odnosu na prethodnu školsku godinu. U Ljubuškom je broj učenika manji za 3,1%, a u Posušju za 1,3% u odnosu na prethodnu školsku godinu 2018./2019.

Kao i kod osnovnoškolskog obrazovanja, u srednjim školama u ŽZH kroz promatrano razdoblje vidljivo je smanjenje broja učenika u svim općinama i gradovima. U ŽZH je u 2019./2020. školskoj godini upisano 125 učenika manje, odnosno 3,7% u odnosu na prethodnu školsku godinu. Široki Brijeg bilježi najveći pad broja upisanih učenika u srednju školu, i to za 6,87%, a slijedi općina Grude s 4,15% manje upisanih

učenika u odnosu na prethodnu školsku godinu. Ljubuški i Posušje bilježe pad broja učenika od 1,91%, odnosno 1,08 % u odnosu na prethodnu školsku godinu. Broj učenika koji su napustili srednju školu u 2018./2019. školskoj godini bio je 48, dok je u 2017./2018. bio 43, a u 2016./2017. bio 42.

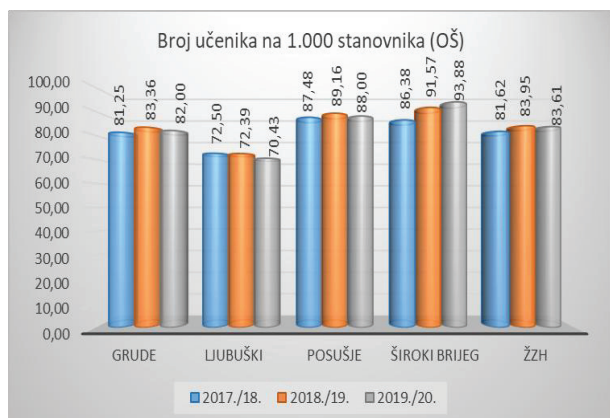

Slika 48 – Broj upisanih učenika u osnovnu školu (Izvor: FZS)

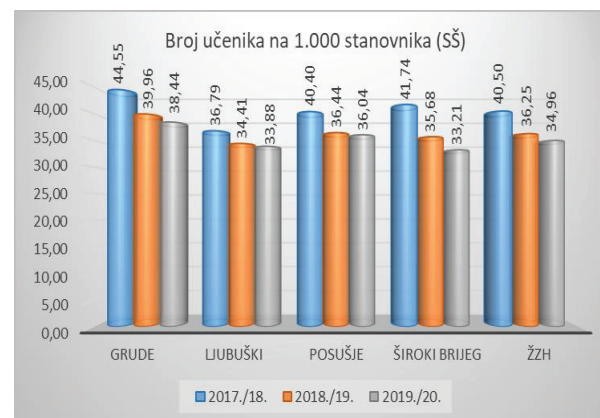

Slika 49 – Broj upisanih učenika u srednju školu (Izvor: FZS)

Kada promatramo broj učenika osnovnih škola na 1.000 stanovnika, samo Široki Brijeg bilježi pozitivan trend, dok ostale općine i grad bilježe negativan trend. U srednjoškolskom obrazovanju trend broja učenika na 1.000 stanovnika je negativan za sve općine i gradove, kao i na razini ŽZH.

Slika 50 – Broj učenika na 1000 stanovnika – OŠ (Izvor: FZS)

Slika 51 – Broj učenika na 1000 stanovnika – SŠ (Izvor: FZS)

Iz pregleda podataka vidljivo je kako je broj učenika i osnovnog i srednjeg obrazovanja na 1.000 stanovnika u ŽZH veći nego na razini Federacije BiH, koji u školskoj godini 2019./2020. iznosi 82 za osnovno, odnosno 33 za srednjoškolsko obrazovanje.

U srednjem strukovnom obrazovanju, odnosno u srednje tehničke i srodne škole i strukovne škole, u školskoj godini 2017./2018. bila su upisano 2.283 učenika, u 2019./2018. školskoj godini je upisano 2.095 učenika, a u 2019./2020. školskoj godini upisano je 2.017 učenika, što je pad u odnosu na 2017./2018. školsku godinu za 12%. Također, na osnovu zaključaka s razgovorima s predstavnicima privatnog sektora izražen je problem neusklađenosti obrazovanja i tržišta rada, odnosno manjka odgovarajućih zanimanja te nepripremljenosti učenika koji završe srednje strukovno obrazovanje za tržište rada zbog slabe kvalitete praktične nastave i nepostojanja odgovarajućih uvjeta za izvođenje praktične nastave u školama. Također, još uvijek nije uspostavljen sustavan pristup izvođenju praktične nastave u gospodarstvu, tj. sustav dualnog obrazovanja.

U segmentu predškolskog obrazovanja, u ŽZH su osnovane četiri javne predškolske ustanove, po jedna u općinama Grude i Posušje te gradovima Ljubuški i Široki Brijeg. U 2017. i 2018. godini zabilježeno je 12 privatnih predškolskih ustanova, dok se u 2019. godini broj privatnih predškolskih ustanova povećao za dvije. Broj djece u predškolskim ustanovama je bio u padu u 2018. godini, a u 2019. bilježi pozitivan trend.

<i>Predškolske ustanove</i>	2017.	2018.	2019.
Javne ustanove	4	4	4
Privatne ustanove	12	12	15
Broj djece	714	700	714

Tablica 10 - Broj djece u predškolskim ustanovama (Izvor: Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH)

U ŽZH djeluju i četiri glazbene škole, i to po jedna u Širokom Brijegu, Ljubuškom, Grudama i Posušju, koje obuhvaćaju osnovno i srednje glazbeno obrazovanje. Broj učenika osnovnog glazbenog obrazovanja je u 2019. godini veći za 3% u odnosu na prvu promatrano godinu, a manji za 2,2% u odnosu na prethodnu 2018. godinu. Srednje glazbene škole u 2019. godini imaju 24 učenika više nego prethodne 2018. godine.

<i>Glazbene škole</i>	2017.	2018.	2019.
Osnovna glazbena škola	506	533	521
Srednja glazbena škola	n/a	23	47

Tablica 11 - Broj učenika u glazbenim školama (Izvor: Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH)

Na području županije djeluje i Akademija likovnih umjetnosti koja je u sklopu Sveučilišta u Mostaru. Likovna akademija ima šest studijskih programa: integrirani studij slikarstva, kiparstva i grafike. U školskoj godini 2019./2020. ukupno je upisano 119 studenata, što je 15,5% više nego prethodne godine kada su bila upisana 103 studenta.

Zaključak

Kao što je već spomenuto, obrazovni sustav nije prilagođen tržištu rada i potrebno je uložiti veće napore u kreiranju upisnih politika kako bi se izbjegla proizvodnja nepotrebnih, suficitarnih zanimanja na tržištu rada. U srednjem strukovnom obrazovanju nužno je unaprijediti kvalitetu obrazovnog sustava kroz uvođenje praktične nastave u školama i u tvrtkama koje za to pokazuju interes. Ključnu ulogu, osim učenika, igraju i roditelji s kojima je potrebno ostvariti bolju komunikaciju i dijalog s ciljem podizanja svijesti roditelja o mogućnostima i perspektivama zanimanja koja su zastupljena i tražena na tržištu rada. U obrazovnom sektoru je evidentan nedostatak tehničke i infrastrukturne opremljenosti škola. Školski sustav nije prilagođen izvođenju praktične nastave. Izražen je nedostatak opremljenih laboratorija i kabineta te je, isto tako, izražena i niska razina digitalne zrelosti obrazovnog sustava.

3.1.6. Zdravstvo i socijala

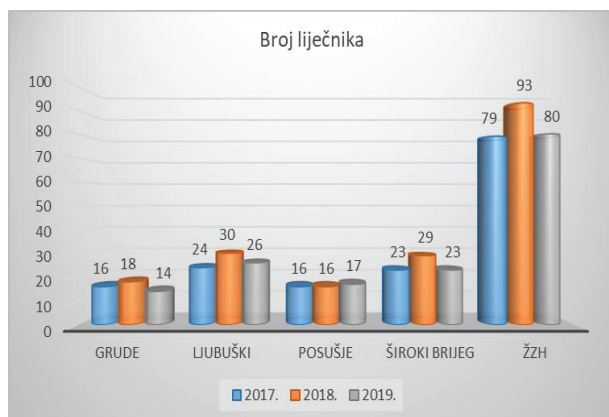
Zdravstvo

Na području ŽZH zdravstvena zaštita se provodi u četiri doma zdravlja, i to: Dom zdravlja Grude s ambulantama obiteljske medicine u Drinovcima, Sovićima i Tihaljini; Dom zdravlja Posušje s ambulantama obiteljske medicine u Viru i Rakitnu; Dom zdravlja Široki Brijeg s ambulantama obiteljske medicine u Uzarićima i Kočerinu; Dom zdravlja Ljubuški s ambulantama obiteljske medicine u Studencima i Vitini.

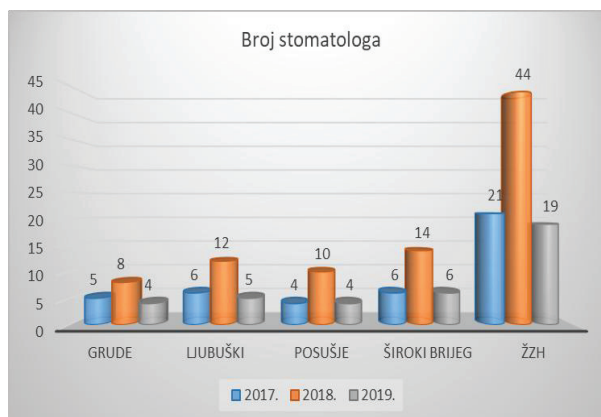
Prema podacima FZS-a, broj liječnika u 2018. godini bio je u porastu u odnosu na 2017. godinu, dok se u 2019. godini bilježi pad u odnosu na 2018. godinu u svim općinama i gradovima. U sve tri promatrane

godine najviše liječnika je bilo u Ljubuškom, a najmanje u Grudama. Broj stomatologa je u velikom padu u 2019. godini. Najveći pad broja stomatologa bilježi Široki Brijeg, a najmanji Grude.

Slika 52 – Broj liječnika u ŽZH (Izvor: FZS)

Slika 53 – Broj stomatologa u ŽZH (Izvor: FZS)

Broj stanovnika na jednog liječnika u ŽZH je u 2019. godini 1.167, odnosno ŽZH ima manje od 10 liječnika na 10.000 stanovnika, točnije, ima 8,5 liječnika na 10.000 stanovnika. Najveći broj stanovnika na jednog liječnika je kroz prve dvije promatrane godine bio u Posušju, a u 2019. godini najviše stanovnika na jednog liječnika ima Široki Brijeg. Najmanji broj stanovnika na jednog liječnika u 2019. godini bilježi Ljubuški. Najveći broj stanovnika na jednog stomatologa u 2019. godini ima Ljubuški, a najmanji Grude.

Slika 54 – Broj stanovnika na 1 liječnika (Izvor: FZS)

Slika 55 – Broj stanovnika na 1 stomatologa (Izvor: FZS)

U sljedećoj tabeli prikazana je struktura i broj korisnika zdravstvenog osiguranja. Vidljivo je da je najveći broj osiguranika u dobi od 20 do 64 godine, najmanje osiguranika je u dobi do šest godina. Prema podacima Zavoda za zdravstveno osiguranje ŽZH za 2019. godinu, u ŽZH je zdravstveno osigurano 87,20% stanovništva što je za 1,03% više osiguranika u odnosu na početnu promatranu 2017. godinu.

Struktura osiguranika	2017.	2018.	2019.
M	39.160	39.398	39.728
Ž	41.574	41.833	41.698
0-6	4.720	4.690	4.690
7-19	12.847	12.599	12.599
20-64	47.501	47.836	47.732
65+	15.674	16.183	16.055

Tablica 12 - Broj i struktura osiguranika ŽZH (Izvor: Zavod za zdravstveno osiguranje ŽZH)

Prema podacima Zdravstvenog statističkog godišnjaka Zavoda za javno zdravstvo Federacije BiH, ukupan broj oboljenja, stanja i ozljeda utvrđenih u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u ŽZH u 2018. godini iznosio je 121.413, dok je u 2017. godini broj oboljenja, stanja i ozljeda utvrđenih u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u ŽZH iznosio 134.103. U 2016. godini oboljenja, stanja i ozljeda utvrđenih u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u ŽZH je bilo 94.643. Iz prethodnih podataka je vidljivo kako je u 2018. godini veći broj oboljenja za 22% u odnosu na 2016. godinu, ali je manji za 9% u odnosu na 2017. godinu.

U ŽZH je uspostavljen i Zavod za javno zdravstvo ŽZH čija je uloga posebno došla do izražaja zbog pandemije COVID-19. Međutim, kapaciteti Zavoda za javno zdravstvo ŽZH su nedovoljni, kako opremom, tako i ljudima. Naime, Zavod za javno zdravstvo ŽZH ne posjeduje odgovarajuće prostorije, niti ima na raspolaganju odgovarajuću opremu odnosno laboratorije za rad kako bi se uloga Zavoda za javno zdravstvo ŽZH u potpunosti afirmirala i kako bi se podigla svijest o javnom zdravlju.

Socijalna zaštita

Ukupan broj korisnika socijalne pomoći u 2019. godini bio je 686, u 2018. godini 693, a u 2017. godini 737. Evidentno je smanjenje broja korisnika socijalne pomoći, a u isto vrijeme povećanje ukupne visine izdvajanja u odnosu na 2017. godini. Broj korisnika stalne novčane pomoći je u padu kroz promatrano razdoblje, dok je broj korisnika jednokratne novčane pomoći u porastu. Od 2017. do 2019. godine broj korisnika stalne novčane pomoći se smanjio za 58 korisnika, a sredstva koja se izdvajaju za tu kategoriju su se smanjila za 54.240,00 KM u odnosu na prethodnu promatrano godinu. Broj korisnika jednokratne novčane pomoći je u porastu i u 2019. godini ima sedam korisnika više nego prve promatrane godine. Iznos koji se izdvaja za ovu kategoriju je veći za 7.500,00 KM nego prve promatrane godine.

SOCIJALNA POMOĆ (ova prava financiraju se iz županijskog proračuna)						
Kategorija	2017.		2018.		2019.	
	Korisnici	Iznos u KM	Korisnici	Iznos u KM	Korisnici	Iznos u KM
Stalna novčana pomoć	571	581.127	542	697.370	513	643.130
Jednokratna novčana pomoć	166	28.950	151	25.450	173	36.450
UKUPNO	737	610.077	693	722.820	686	679.580

Tablica 13 - Socijalna izdvajanja (Izvor: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH)

Ukupan broj korisnika posebnih prava iz područja civilne zaštite, bez obzira financiraju li se iz federalnog, županijskog ili općinskog/gradskog proračuna, u 2019. godini bio je 4.080 korisnika i bilježi se rast broja korisnika iz ove kategorije. U 2018. godini broj ovih korisnika bio je 4.012, a u 2017. godini bio je 3.929. Isto tako, izdvajanja u ovoj kategoriji su također u porastu. Ukupna izdvajanja u ovoj kategoriji iznosila su u 2019. godini 7.739.488,00 KM, u 2018. godini iznosila su 7.572.397,00 KM, a u 2017. godini iznosila su 7.321.140,00 KM. Ukupno povećanje izdvajanja u 2019. godini u odnosu na 2017. godinu iznosilo je 5%, a broj korisnika je porastao za 4%. Ukupna izdvajanja iz županijskog proračuna za ove kategorije korisnika u 2019. godini iznosila su 1.503.329,00 KM.

Za kategoriju "Novčana naknada za pomoć i njegu od druge osobe" izdvajana su sredstva sve tri godine promatranog razdoblja te je broj korisnika i iznos sredstava koji se izdvajaju u porastu u odnosu na 2017. godinu. Također, za kategoriju "Osobna invalidnina" kroz sve tri promatrane godine povećava se broj korisnika i iznos sredstava koji se isplaćuju. U kategorijama "Prava za civilne žrtve rata" i "Osposobljavanje za život i rad" u zadnje dvije promatrane godine dolazi do smanjenja broja korisnika i iznosa sredstava koja se izdvajaju, a u kategorijama "Smještaj u drugu obitelj ili u ustanovu socijalne zaštite" i "Novčana pomoć za pogrebne usluge za korisnike socijale" došlo je do povećanja broja korisnika i iznosa sredstava koja se izdvajaju.

KATEGORIJE <i>(ova prava financiraju se iz federalnog proračuna)</i>	POSEBNA PRAVA IZ OBLASTI SOCIJALNE ZAŠTITE					
	2017.		2018.		2019.	
	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos
Novčana naknada za pomoć i njegu od druge osobe	1.667	3.665.545,00	1.703	3.759.280,00	1.745	3.855.732,00
Osobna invalidnina (NI)	1.941	2.106.164,00	1.974	2.160.370,00	2.016	2.220.573,00
UKUPNO	3.608	5.771.709,00	3.677	5.919.650,00	3.761	6.076.305,00
Prava za civilne žrtve rata <i>(financira se 30% iz županijskog, a 70% iz federalnog proračuna)</i>	65	249.114,08	65	244.258,00	62	228.364,38
Osposobljavanje za život i rad <i>(financira se iz županijskog proračuna)</i>	88	120.360,00	93	143.280,00	67	104.760,00
Smještaj u drugu obitelj ili u ustanovu socijalne zaštite <i>(financira se iz županijskog proračuna)</i>	140	1.175.757,55	159	1.262.509,23	162	1.325.859,43
Novčana pomoć za pogrebne usluge za korisnike socijale <i>(financira se iz županijskog proračuna)</i>	28	4.200,00	18	2.700,00	28	4.200,00
UKUPNO	321	1.549.431,63	335	1.652.747,23	319	1.663.183,81

Tablica 14 - Socijalna izdvajanja (Izvor: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH)

Kod porodiljnih naknada, u svim kategorijama dolazi do pada broja korisnika, no iznosi koji se izdvajaju za te kategorije su u porastu, osim za kategoriju "Jednokratna pomoć za opremu novorođenčeta".

PORODILJNE NAKNADE						
Kategorije	2017.		2018.		2019.	
	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos
Naknada umjesto plaće zaposlenoj majci	177	785.168,63	191	851.568,28	178	1.012.303,02
Pomoć majci koja nije u radnom odnosu	404	290.500,00	433	532.500,00	383	610.400,00
Jednokratna pomoć za opremu novorođenčeta	709	293.900,00	756	315.000,00	727	295.500,00
<p>Napomena 1: ova prava financiraju se iz županijskog proračuna.</p> <p>Napomena 2: u javnom sektoru porodiljnu naknadu zaposlenim roditeljama isplaćuju poslodavci iz svojih sredstava tako da nemamo uvida u broj korisnika i iznose isplata.</p> <p>Napomena 3: Ljubuški, Široki Brijeg i Grude također isplaćuju jednokratnu pomoć za opremu novorođenčeta u iznosu od 500,00 KM. Nemamo podataka o broju isplaćenih jednokratnih pomoći.</p>						

Tablica 15 - Socijalna izdvajanja (Izvor: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH)

Broj korisnika kategorije "Školarine i stipendije učenicima i studentima", kao i iznos koji se izdvaja za tu kategoriju je u porastu u 2019. godini u odnosu na prethodnu 2018. godinu, i to 17 korisnika više, a 17.000,00KM više sredstava.

SUBVENCije, ŠKOLARINE I STIPENDIJE						
Kategorije	2017.		2018.		2019.	
	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos	Korisnici	Iznos
Subvencije smještaja u ustanove predškolskog odgoja	424	440.998,98	488	500.080,12	n/a	413.593,11*
Školarine i stipendije učenicima i studentima	150	150.000,00	152	152.000,00	169	169.000,00

*Grad Široki Brijeg nije dostavio podatke o subvencijama u vrtiće.

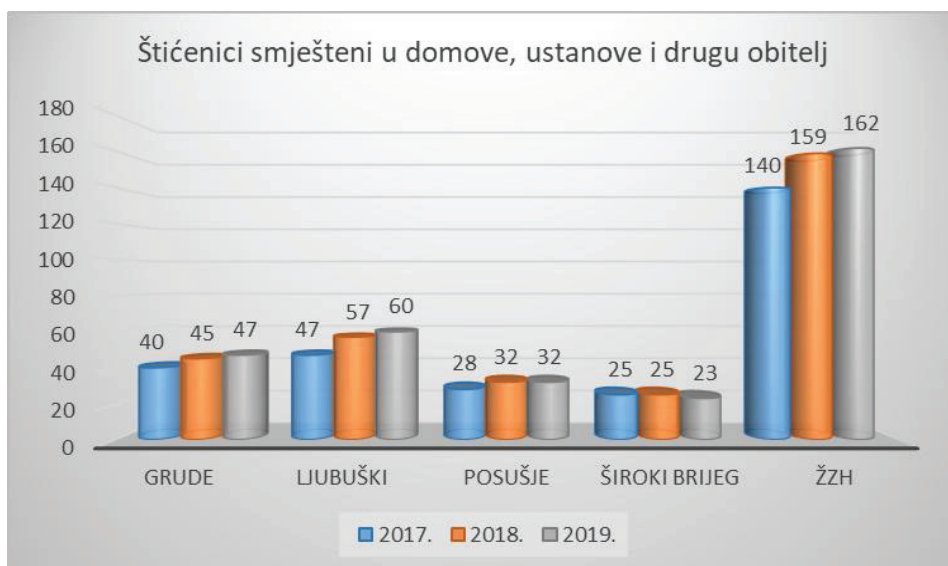
Napomena: sredstva za ove namjene izdvajaju se u općinskim proračunima.

Tablica 16 - Socijalna izdavanja (Izvor: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH)

Prema podacima Ministarstva zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH, broj štíćenika smještenih u domove, ustanove i drugu obitelj u 2019. godini je iznosio 162 ili 15,71% više nego u 2017. godini. Najviše osoba smještenih u domove, ustanove ili drugu obitelj je iz Ljubuškog 37%, a najmanje iz Širokog Brijega 14,20%. U tu kategoriju spadaju djeca i odrasli s tjelesnim ili psihičkim smetnjama u razvoju, djeca koja su u nevolji zbog poremećenih odnosa u obitelji te starije osobe o kojima nema tko skrbiti.

Djeca su smještena u domove i ustanove za školovanje i rehabilitaciju na području Federacije BiH i RH, odrasli u specijalizirane ustanove, stare i nemoćne osobe u domove za skrb starih i nemoćnih.

Ustanove i domovi u koje su smješteni štíćenici iz ŽZH su: Zavod za zaštitu djece i omladine Pazarić, Zavod za zbrinjavanje MIO Bakovići, Starački dom Tomislavgrad, Centar za stara i iznemogla lica Mostar, Rehabilitacijski centar za osobe Sveta obitelj Mostar, Centar za terapiju Mir Kaštel Novi, Ustanova Majčino selo Međugorje, Zavod za smještaj Vrlika, Zavod za zbrinjavanje MIL Drin Fojnica, Zavod za zaštitu ženske djece Višegrad, Centar za radnu terapiju Stančić, Dom za stare sv. Josip Radnik Ljubuški, Provincija ZBDM BJELAVE Sarajevo, Dom za stare i nemoćne osobe Miran san Mostar, Centar za rehabilitaciju Varaždin, Grubišić Šipovača Ljubuški, Ustanova iz djelokruga socijalne zaštite Ljubuški, Dom za socijalno i zdravstveno zbrinjavanje osoba s invaliditetom Stolac, Zavod za odgoj muške djece i omladine Sarajevo. U udomiteljsku obitelj 2019. godine je smješteno 14 štíćenika, dva štíćenika manje nego prethodne 2018. godine.

Slika 56 - Broj štíćenika smještenih u domove, ustanove ili drugu obitelj (Izvor: Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH)

Kada se analiziraju infrastrukturni uvjeti u objektima zdravstvene i socijalne zaštite, može se konstatirati kako objekti još uvijek nisu prilagođeni potrebama osoba s invaliditetom i starijim osobama te je na taj način otežan jednak pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama. Ovdje se misli na objekte domova zdravlja, centara za socijalni rad te područnim uredima zavoda za zdravstveno osiguranje. Također, kod većine ovih objekata postoji problem i s pristupom automobilima odnosno nema odgovarajućeg parkirališnog prostora koji je na siguran način povezan pješačkim stazama do samih objekata.

Također, i u sustavu zdravstva i u sustavu socijalne zaštite digitalna zrelost je na niskoj razini odnosno još uvijek usluge nisu digitalizirane kako bi sustav zdravstvene i socijalne zaštite bio učinkovitiji. Ovdje se misli, kako na opremljenost informacijskim i digitalnim tehnologijama, tako i na digitalizaciju usluga, kako za interne potrebe, tako i prema krajnjim korisnicima.

Zaključak

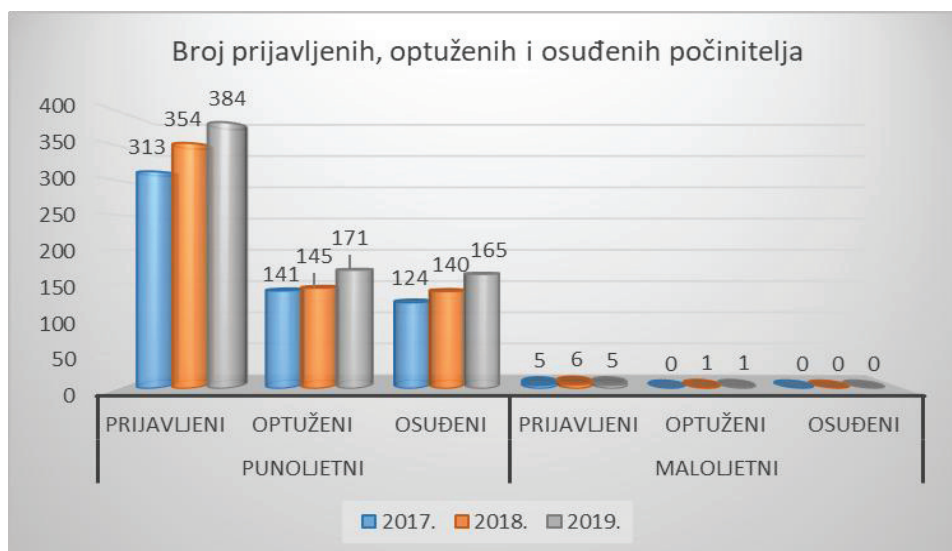
U segmentu zdravstva, iako je došlo do smanjenja broja liječnika i stomatologa, zdravstvena zaštita u Županiji je dobro organizirana i provodi se u četiri dobro opremljena doma zdravlja. Međutim, postoji potreba za infrastrukturnim ulaganjima i digitalizacijom kako bi se olakšao pristup zdravstvenim uslugama i povećala učinkovitost.

U segmentu socijale dolazi do povećanja izdvajanja i pokriva se širok dijapazon socijalnih usluga. Međutim, kvaliteta i rasprostranjenost socijalnih usluga nije dovoljno razvijena i nema odgovarajuće analize potreba na temelju koje bi se revidirala vrsta usluge i definirale konkretne potrebe ciljnih skupina. U tom je kontekstu potrebno izraditi socijalnu mapu ŽZH koja će stvoriti podlogu za donošenje odgovarajućih mjera prema različitim ciljnim skupinama.

3.1.7. Sigurnost

U segmentu sigurnosti, u promatranom razdoblju, bilježi se trend povećanja broja prijavljenih, optuženih i osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela. Broj prijavi punoljetnih počinitelja se povećao za 8,4%, broj optužbi se povećao za 18%, a broj osuđenih se povećao za 17,8% u odnosu na prethodnu godinu.

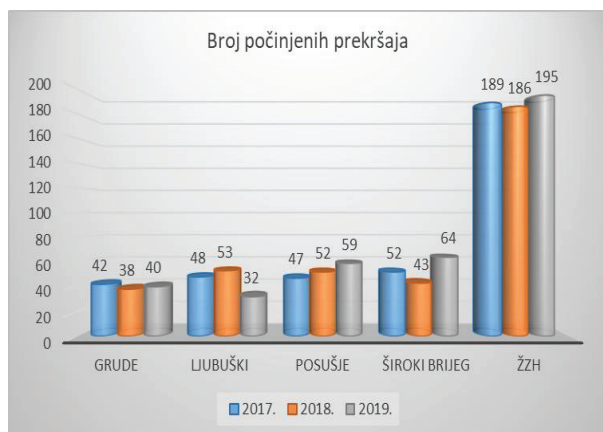
Broj prijavi maloljetnih počinitelja kaznenih djela se smanjio. U prethodnoj godini je bilo šest prijavljenih, a u 2019. godini je jedan maloljetni počinitelj manje.

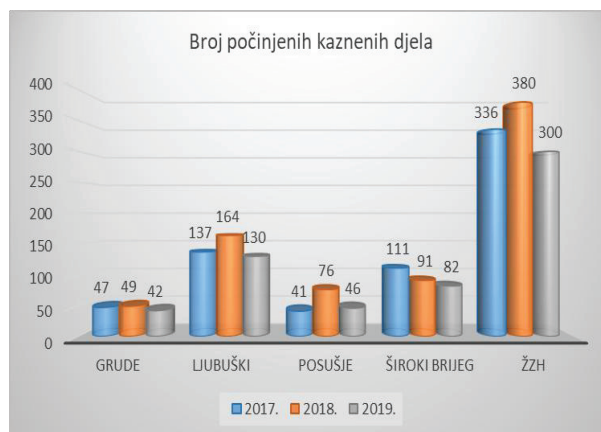
Slika 57 - Broj prijavljenih, optuženih i osuđenih počinitelja (Izvor: FZS)

Od ukupnog broja prijavljenih, optuženih i osuđenih punoljetnih počinitelja kaznenih djela u 2019. godini bilo je 6,5% žena u skupini prijavljenih, 2,9% u skupini optuženih i 3% u skupini osuđenih za počinjenje kaznenog djela. Udio žena u skupini optuženih i u skupini osuđenih se drastično smanjio u odnosu na 2017. godinu. Naime, udio optuženih žena za počinjenje kaznenog djela u 2017. bio je 10,6%, dok je u 2019. taj postotak iznosio 2,9%. U skupini osuđenih je u 2017. godini bilo 12,1% žena, dok je u 2019. godini taj postotak iznosio samo 3%.

Slika 58 – Broj počinjenih prekršaja (Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova ŽZH)

Slika 59 – Broj počinjenih kaznenih djela (Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova ŽZH)

Broj počinjenih prekršaja je u 2018. godini pao za 1,5% u odnosu na 2017. godinu, a 2019. je porastao za 4,84% u odnosu na prethodnu 2018. godinu. Broj prekršaja u 2019. godini je u porastu u Širokom Brijegu, Posušju i Grudama, dok je u Ljubuškom u padu. Najviše počinjenih prekršaja bilježi Široki Brijeg 64, zatim Posušje 59, slijede Grude s 40 prekršaja i Ljubuški s 32 prekršaja u 2019. godini.

Broj kaznenih djela se u 2019. godini smanjio za 10,71% u odnosu na 2017. godinu, a 21,05% je manje kaznenih djela nego prethodne 2018. godine. Najviše kaznenih djela u 2019. godini je počinjeno u Ljubuškom 130, zatim u Širokom Brijegu 82, slijedi Posušje s 46 kaznenih djela i Grude s 42 kaznena djela.

Po skupinama kaznenih djela u 2019. godini najzastupljenija su kaznena djela, odnosno najviše je prijavljenih počinitelja kaznenih djela, u skupini kaznenih djela vezanih uz imovinu 28,6%, slobode i prava čovjeka i građanina 10,4%, podmićivanja službene i druge odgovorne osobe 10,2%, zdravlja ljudi 9,9% i ostala kaznena djela 8,8%. U odnosu na 2018. i 2017. godinu najviše je došlo do povećanja broja prijavljenih počinitelja u skupini imovinskih i kaznenih djela protiv slobode i prava čovjeka i građanina. Najveći pad udjela broja prijavljenih počinitelja kaznenih djela je zabilježen u skupini gospodarstva i sigurnosti javnog prometa. Na primjer, u segmentu sigurnosti javnog prometa udio prijavljenih kaznenih djela je manji za 15,7%.

Slika 60 - Prijavljeni počinitelji po skupinama kaznenih djela (Izvor: FZS)

Broj prometnih nezgoda bio je u porastu 2018. godine u odnosu na 2017. godinu, a u 2019. godini broj nesreća se smanjio za 2% u odnosu na 2018. godinu.

	BROJ PROMETNIH NEZGODA								
	Ukupno			S nastradalim osobama			S materijalnom štetom		
	2017.	2018.	2019.	2017.	2018.	2019.	2017.	2018.	2019.
Grude	99	148	128	31	49	53	68	99	75
Ljubuški	199	199	210	106	95	103	93	104	107
Posušje	130	170	180	50	48	54	80	122	126
Široki Brijeg	237	253	233	86	109	88	151	144	145
UKUPNO	665	770	751	273	301	298	392	469	453

Tablica 17 - Broj prometnih nezgoda (Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova ŽZH)

Broj poginulih u prometnim nesrećama u 2019. godini je smanjen u odnosu na 2018. i 2017. godinu, a također je smanjen i broj teže ozlijeđenih osoba u prometnim nezgodama.

	POSljedICE PROMETNIH NEZGODA								
	Poginulih			Teže ozlijeđenih			Lakše ozlijeđenih		
	2017.	2018.	2019.	2017.	2018.	2019.	2017.	2018.	2019.
Grude	1	0	2	7	8	10	40	62	61
Ljubuški	4	5	2	4	8	7	158	152	167
Posušje	0	0	1	4	2	3	64	60	79
Široki Brijeg	2	2	0	7	8	5	132	160	134
UKUPNO	7	7	5	22	26	25	394	434	441

Tablica 18 - Posljedice prometnih nezgoda (Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova ŽZH)

U segmentu sigurnosti na području županije aktivno djeluje i Uprava civilne zaštite ŽZH kao operativno-stručno tijelo koje neposredno rukovodi akcijama zaštite i spašavanja. Između ostalog, Uprava organizira, priprema i prati funkcioniranje sustava zaštite i spašavanja na području ŽZH. U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti Županijski stožer civilne zaštite funkcionira stalno u vremenskom razdoblju kada se proglašuje nastanak prirodne ili druge nesreće, a po potrebi i u razdoblju kada ne postoji prirodna ili druga nesreća.

Prema Programu razvoja zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća u ŽZH od 2018. do 2023. godine identificirane su ključne opasnosti za područje ŽZH, a to su:

- Potresi kojima su podložne sve urbane sredine, dakle stambeni konglomerati na području ŽZH intenziteta 7, 8 i 9 stupnjeva MCS;
- Rušenje objekata i brana na vodotocima u dijelovima općine Grude i grada Ljubuškog nizvodno od HE Peć Mlini, te u općini Posušje na akumulaciji Tribistovo;
- Velike poplave u području grada Ljubuškog (Humac), općine Grude (Imotsko-bekijsko polje) i dijelu grada Širokog Brijega (Mostarsko blato i Kočerinsko polje);
- Suša, tuča, velike hladnoće i olujni vjetrovi, veliki snježni nanosi (veliki snježni nanosi su bili izraženi u 2012. godini) kao prirodne nesreće koje nanose velike štete na ratarskim i voćarskim kulturama i koja pogađa područja svih općina/gradova;
- Požari koji se javljaju skoro svake godine i predstavljaju opasnost za područje svih općina/gradova ŽZH;
- Masovne biljne i životinjske bolesti koje pogađaju područje cijele županije (posebno bruceloza), a u 2020. godini su izražene značajne štete od pandemije COVID-19, čije će se krajnje posljedice moći sagledati tek kada završi stanje pandemije;
- Kemijsko-biološko onečišćenje zraka, vode i tla kojima su izložena sva veća naseljena mjesta (zagrijavanje stambenih i dr. objekata, intenzivniji cestovni promet, smješteni industrijski kapaciteti i sl.);
- Prometne nesreće gdje je ugroženo područje cijele županije zbog starosti i neispravnosti voznog parka, te loših i oštećenih prometnica;
- Ekspanzija i eksplozije plina gdje su posebno ugrožena područja oko benzinskih crpki – prodaja plina, ali i gospodarski, obrtnički, zdravstveni i uslužni subjekti koji u procesu proizvodnje, zagrijavanja prostorija i pripreme hrane, koriste i skladište veće količine plina. Tu su i drugi mali potrošači – domaćinstva koja nisu registrirana kao potrošači plina, ali su potencijalne plinske bombe;
- Opasnosti od odrona tla te opasnosti od minsko-eksplozivnih i neeksplozivnih ubojitih sredstava su izraženi u manjoj mjeri.

U ŽZH je razvijen sustav nadzornih kamera za detekciju i dojavu požara i do sada su instalirane četiri kamere koje su uvezane u središnji sustav nadzora. Međutim, broj kamera ne omogućava potpun pregled terena te je potrebno nadograditi sustav i pokriti cijeli prostor ŽZH, ne samo u prirodi, već pokriti nadzorom i urbane sredine.

U sustavu civilne zaštite uključene su i gorske službe spašavanja s kojima je potpisan sporazum o suradnji. Međutim, status ovih službi još uvijek nije riješen. Što se tiče opremljenosti sustava zaštite i spašavanja, nedostaje opreme za obranu od požara, kao i opreme za potragu i spašavanje.

Zaključak

Iz prethodnih analiza, može se zaključiti kako je ŽZH relativno sigurna županija. Iako se bilježe trendovi rasta u broju prekršaja, prijavljenih i osuđenih počinitelja, bilježi se pad u broju kaznenih djela te pad u broju prometnih nezgoda i smanjenje posljedica prometnih nezgoda.

Također, analiza ugroženosti rizika uzrokovanih prirodnim i drugim nesrećama identificirala je ključne rizike koji mogu predstavljati opasnost po život ljudi i materijalno-tehničkih sredstava, kao i štete po gospodarstvo županije. Ovi rizici zahtijevaju ponajviše mjere koje će ići prema prevenciji nastanka opasnosti, kao i ublažavanju posljedica u slučaju pojave neke od ovih opasnosti. U tom je kontekstu potrebno jačati kapacitete službi za zaštitu i spašavanje.

3.1.8. Kultura, šport, nevladin sektor i mladi

Prema podacima iz Ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH, u Županiji ima 38 kulturno-umjetničkih društava, šest klapa, 46 udruga koje se bave zaštitom i promoviranjem kulture, kulturno-povijesne baštine te okoliša. Broj kulturnih djelatnika, tj. onih koji se bave kulturnim djelatnostima u ŽZH (književnici, umjetnici i sl.) prema procjeni je 150. Također, ŽZH ima četiri gradske/općinske i četiri samostanske knjižnice, dva kulturna doma, četiri muzeja, jednu manju zbirku te tri privatne galerije i jedno amatersko kazalište.

ŽZH ima jako bogatu materijalnu i nematerijalnu baštinu. Materijalna baština, vezana uz etnologiju, odnosno tradicijske nošnje, stare predmete (antikvitete), glazbala i slično, u postojećim muzejima ŽZH gotovo je neznatna. Naime, samo dva muzeja u ŽZH imaju dio posvećen tradicijskoj baštini, dok se tradicijske baštine najviše prikuplja i čuva u privatnim zbirkama ili kulturno-umjetničkim udruženjima, no oni su većinom nestručno pohranjeni, po potrebi restaurirani, i u dosta tih zbirki nepažnjom i nestručnošću vlasnika, nažalost, uništeni. Što se tiče proizvodnje predmeta iz segmenta tradicijske baštine, prema procjenama s terena, u ŽZH je najmanje pet pojedinaca koji se bave izradom tradicionalnih glazbala, ali niti jedan od njih nije registriran. Izradom tradicijske nošnje bavi se samo Udruga Hercegovac koja izrađuje replike tradicijske nošnje.

U ŽZH postoji oko 600 arheoloških lokaliteta od prapovijesti do novog vijeka, ali još uvijek nema jedinstvenog središnjeg registra kulturno-povijesne i prirodne baštine. Također, u ŽZH je registrirano i 18 nacionalnih spomenika i jedan spomenik pod zaštitom UNESCO-a.

ŽZH ima razvijen i prepoznat šport. Županija se može pohvaliti iznimno uspješnim športskim klubovima i pojedincima koji postižu zapažene međunarodne uspjehe (karate, rukomet, košarka, nogomet). Također, napretku športa zamah daju i županijske športske igre koje se održavaju već 22 godine. Nadalje, županija podupire redovite aktivnosti klubova – udruga te oprema športske objekte u školama.

Prema podacima iz Ministarstva pravosuđa i uprave ŽZH, u 2019. godini je podneseno 37 zahtjeva za registraciju novih udruga, a devet zahtjeva za brisanje udruga iz registra. U odnosu na 2017. godinu, 12 je manje podnesenih zahtjeva za registraciju novih udruga, a šest je više zahtjeva za brisanje udruga iz registra. Ukupan broj udruga koje se vode u Registru Udruga u ŽZH ima trend rasta kada promatramo razdoblje od 2017. do 2019. godine. Naime, u 2019. godini broj udruga koje se vode u registru je bio 907, dok je u 2018. godini bio 870, a u 2017. godini je bio 843. Znači u 2019. godini u odnosu na 2017. godinu došlo je do povećanja broja udruga za 7%. U ŽZH je registrirano 14 udruga mladih te četiri lokalna vijeća i Vijeće mladih ŽZH.

Zaključak

U institucionalnom i strateškom smislu još uvijek nije izrađena strategija razvoja kulturne politike, niti je uspostavljen učinkovit sustav upravljanja kulturno-povijesnom baštinom. Stoga je potrebno poduzeti mjere kako bi se na sustavan način upravljalo kulturno-povijesnom baštinom i očuvala kulturno-povijesna baština od propadanja i devastacije.

U segmentu nevladinog sektora na razini ŽZH ne postoji sustav potpore neprofitnim organizacijama, već se potpora neprofitnim organizacijama vrši kroz potpore pojedinih resora odnosno kroz programe

poticaja za kulturu i šport te socijalna davanja. Stoga, potpora nevladinom sektoru ostaje neprepoznatljiva, te nevladin sektor nije na pravi način razvijen kao partner ili kao pokretač razvojnih inicijativa. U istom kontekstu se može promatrati i potpora mladima koja se najviše događa kroz postojeće sustave poticaja. Međutim, mladi nisu na pravi način prepoznati i afirmirani.

3.1.9. Stanje okoliša

Stanje kvalitete zraka

Što se tiče ŽZH, na kvalitetu zraka djeluju emisije zagađujućih tvari iz prometa, stambenog sektora i industrijskog sektora. Osim toga, kvaliteta zraka ovisi o nizu drugih čimbenika, kao što su: orografske karakteristike područja (nadmorska visina, nagib terena, stupanj razuđenosti reljefa), meteorološki parametri (vjetrovi), prisustvo zelenila. ŽZH još uvijek nije donijela zakon o zaštiti zraka niti postoji institucionaliziran monitoring kvalitete zraka. Međutim, opći prirodno-geografski uvjeti sa stajališta kvalitete zraka na najvećoj površini županije povoljni su tijekom cijele godine. Prema podacima iz Registra o postrojenjima i zagađivanjima koji se vodi pri federalnom Ministarstvu okoliša i turizma ([registri i izvješćivanje](#)), iz ŽZH se za 2017. godinu u registru vodi pet gospodarskih subjekata, a nije zabilježeno niti jedno akcidentno ispuštanje zagađivača u zrak. Prema podacima iz ovog registra, u 2017. godini je od gospodarskih subjekata koji se vode u registru ukupno ispuštanje CO₂ bilo 100,07 kg/god.

Vodni resursi

Prema podacima iz Plana zaštite okoliša Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje od 2017. do 2027. godine (u daljnjem tekstu: Plan zaštite okoliša ŽZH) stalni izvori za opskrbu stanovništva vodom u ŽZH su: Lištica (Borak) za Široki Brijeg, Vrioštica za Vitinu i Ljubuški, Tihaljina/Mlade/Trebižat za navodnjavanje i energetiku, Klokun za Klobuk, Studenčica za Studence, Grudsko vrilo za Grude, Crnašnica za Knešpolje, Orovnik za Donji Gradac, Žvatić za Dobrič, vrela Ugrovače za Rakitno i umjetna akumulacija Tribistovo za Posušje. Osim ovih veoma vrijednih izvora vode, veće praktično značenje u Županiji ima: stalno jezero Blidinje na granici ŽZH i Hercegbosanske županije, Krenica u općini Grude i povremeno poplavljene površine polja – Mostarsko blato, Imotsko-bekijsko polje, Mokro polje, Trn, Kočerinsko polje, Jezero kod Izbična, Dobrinj u Crnču i brojna druga krška polja koja tijekom kišne sezone poplavi voda koja se ne zadržava na tim poljima.

Najvažniji županijski propis koji se tiče zaštite voda je Zakon o vodama Županije Zapadnohercegovačke, koji je donesen s namjerom poboljšanja načina upravljanja vodama, vodnim dobrima i vodnim objektima na području ŽZH, te osiguranja zadržavanja dobrog stanja voda, a sve sukladno europskim direktivama o vodama. Na temelju obveza utvrđenih zakonima koji se odnose na sektor voda, gradovi i općine su donijele određeni broj odluka kojima se neposredno rješavaju neka od najvažnijih pitanja zaštite voda. Većina potrebnih komunalnih odluka ipak nije donesena: odluka o komunalnom doprinosu, odluka o raspodjeli sredstava komunalnog doprinosa, odluka o načinu i uvjetima za priključenje na komunalnu infrastrukturu, odluka o odvodnji i pročišćavanju otpadnih voda, odluka o izgledu, načinu čišćenja i održavanja septičkih jama, plan prihoda i program radova komunalnog gospodarstva, te prijenos pravnih ovlasti na određenu pravnu ili fizičku osobu.

Vode u ŽZH su izravno ugrožene od divljih deponija u riječnim slivovima nepostojanjem sustava tretmana otpadnih voda, posebno u području općine Posušje, nepropisno uređenim septičkim jamama, kao i nekontroliranim korištenjem herbicida i pesticida u poljoprivredi.

U ŽZH ne postoji sustav monitoringa praćenja kvalitete vode niti postoji baza podataka zagađivača voda, te je izražen nedostatak spremne dokumentacije za investicije u poboljšanje kvalitete voda, dostupnosti voda i zaštitu voda.

Zemljište i šume

Ukupna površina ŽZH je 1.362,2 km², od čega na poljoprivredno zemljište otpada 11,54%, dok na šume i šumska područja otpada oko 50%, a na pašnjake oko 20%. Prema podacima FZS-a, ukupna drvena masa u šumskim područjima iznosi 3.644.000 m³, a drvena masa po hektaru iznosi 188 m³. Najveća drvena masa po hektaru je u Širokom Brijegu 71 m³, potom u Posušju 66 m³, u Ljubuškom 34 m³, a najmanja u Grudama 17 m³.

Vrsta površine i veličine u ha	ŽZH	Široki Brijeg	Ljubuški	Posušje	Grude
Poljoprivredno zemljište	15.127	11.616	13.177	17.379	11.250
Obradivo zemljište	25.333	6.172	6.697	6.771	5.693
Šume i šumsko područje	68.164	28.082	15.251	14.476	10.355
Pašnjaci	28.089	5.444	6.480	10.608	5.557

Tablica 19 - Vrsta i površina zemljišta u ŽZH (Izvor: FZZPR)

Prostorni razmještaj poljoprivrednih površina na prostoru ŽZH određen je primarno Imotsko-bekijskim poljem (IBP) s istoka, Ljubuškim poljem, kao prijelaznom zonom između Imotsko-bekijskog polja i doline rijeke Neretve te Mostarskim blatom. Većina poljoprivrednih površina smještena je u krškim poljima na kojima su se razvila općinska središta, a na čijim su se rubovima razvila naseljena mjesta (sela i zaselci).

Prema Planu zaštite okoliša ŽZH, temeljni problemi vezani uz korištenje, zaštitu i upravljanje zemljištem u ŽZH su sljedeći: erozija tla, klizišta, zakiseljavanje tla, gubitak organske tvari, kontaminacija tla, nafta i naftne prerađevine, teški metali, pesticidi, nitrati, organski spojevi, radionuklidi, gubitak temeljne plodnosti, bakterije i virusi, gradski mulj, trajni gubici tla, zbijanje i gubitak strukture tla, poplave i korištenje zemljišta u zaštićenim područjima. Ovi problemi najčešće su uzrokovani sljedećim činjenicama: izgradnja infrastrukture, naselja, sječa šume, gubitak vegetacije, kisele kiše, intenzivna poljoprivreda, izostanak plodoreda i organske gnojidbe, benzinske crpke, automobili, industrijski pogoni, nedostatak sredstava za pravilnom gnojidbom u poljoprivredi, teški metali iz atmosfere oko industrijskih zona i prometnica, primjena pesticida u poljoprivredi, nitrati iz krutog i tekućeg stajnjaka na farmama kao i nepravilna primjena, organski spojevi iz poljoprivrede, poljoprivredne industrije i industrije organskih proizvoda, medicinski otpad, neuređeni vodotoci i kanalska infrastruktura, plavljenje tla, neprovođenje zakona i nedopuštene aktivnosti koje dovode do ugrožavanja prirodnog resursa u zaštićenom prostoru.

U institucionalnom smislu razvijen je zakonski i institucionalni okvir za upravljanje zemljištem. Naime, ŽZH je u 2019. godini usvojila Strategiju ruralnog razvitka ŽZH te su usvojeni Zakon o šumama, Zakon o zaštiti okoliša Županije Zapadnohercegovačke i uspostavljeni su Zavod za poljoprivredu ŽZH i Šumsko-gospodarsko društvo ŽZH. Još uvijek nije uspostavljen sustav monitoringa kvalitete zemljišta.

Zaštićena područja

U Prostornom planu Županije Zapadnohercegovačke za period od 2012. do 2032. godine (u daljnjem tekstu: Prostorni plan ŽZH) navedeno je da se na području Županije nalazi jedan (upravljeni) prirodni rezervat - Šumsko područje Masna Luka te 12 spomenika prirode, od čega jedan geološki - Sedrena područja oko vodopada Kravice i 11 geomorfoloških spomenika: Blidinje jezero, jezero Krenica kod Gruda, vrelo Tihaljine kod Peć Mlina, vrelo Lištice kod Borka, vrelo Vrioštice u Vitini, vodopadi Kravica, Koćuša i Bučine na rijeci Trebižatu te pećina Hardomilje kod Ljubuškog, Vrbine kod Kongore (Grude) i Pravčeva pećina kod vrela Lištice (Široki Brijeg).

Prostornim planom ŽZH predlaže se proglašavanje dva područja posebne namjene: „Blidinje“ i „Tihaljina - Mlade - Trebižat“. Međutim, javlja se potreba proglašenja i drugih područja zaštićenim područjima, ali

nedostaje potrebnih studija i stručnih podloga, kako za proglašenje predloženih područja posebne namjene, tako i drugih područja za koje se ukaže potreba i interes.

Upravljanje otpadom

ŽZH je u 2019. godini krenula s izradom plana upravljanja otpadom koji bi se trebao usvojiti u 2020. godini, čime bi se stvorila podloga da se na sustavan način upravlja otpadom, a što za sada još uvijek nije uspostavljeno. Naime, ŽZH je u potpunosti oslonjena na regionalnu deponiju u Mostaru, koja je tijekom 2019. godine u nekoliko navrata bila blokirana, što je otežalo prikupljanje i odvoz otpada iz ŽZH.

Za potrebe ovog pregleda prikupljeni su podaci od općina i gradova o količinama otpada i broju izdanih računa usluga odvoza. Podaci su dostupni samo za 2019. i 2018. godinu. Broj izdanih računa usluga odvoza otpada na razini ŽZH se u 2019. godini povećao za 24%, te se posljedično povećala i količina prikupljenog otpada. Sustav recikliranja još uvijek nije uspostavljen, ali se vrši otkup sekundarnih sirovina, čija se količina u 2019. smanjila u odnosu na 2018. godinu.

Što se tiče pokrivenosti prikupljanjem komunalnim otpadom, ona u 2019. godini iznosi 90% i povećana je 1% u odnosu na 2018. godinu.

UPRAVLJANJE OTPADOM	2018.	2019.
Broj izdanih računa za usluge odvoza otpada	11.110	14.666
Količina prikupljenog otpada (u tonama)	19.127	19.878
Recikliranje (u tonama)	1.843	1.020
Pokrivenost u %	88,7%	90%

Tablica 20 - Komunalna infrastruktura (Izvor: Općine i gradovi)

Glavni problemi upravljanja komunalnim otpadom na području ŽZH su:²

- nedovoljna pokrivenost uslugama odvoza komunalnog otpada, što izravno utječe na nekontrolirano odlaganje jednog dijela proizvedenog komunalnog otpada;
- dotrajalost i neadekvatnost opreme i voznog parka kojim se obavljaju usluge sakupljanja i odvoza otpada;
- nedostatak kapaciteta za sakupljanje komunalnog otpada, neriješeno pitanje odlaganja otpada u općinama;
- nepostojanje tehničkih osnova za izdvajanje većih količina reciklažnih sirovina iz otpada te njihovo plasiranje na tržište, kao i smanjenje finalnih količina za odlaganje;
- nedovoljan kapacitet osoblja u institucijama koje se bave upravljanjem otpadom;
- financijska održivost sustava zbrinjavanja otpada pri komunalnim poduzećima u većini slučajeva je nedovoljna;
- problem utvrđivanja politike određivanja cijena usluga (cijene nisu tržišno definirane);
- nedovoljna stopa naplate od korisnika usluga;
- nesanitarni karakter postojećih općinskih odlagališta i nepostojanje preduvjeta za brzi prelazak na sanitarno odlaganje, kako trenutno nalažu zakonske regulative;
- postojanje velikog broja divljih odlagališta, čiji točan broj nije moguće precizno odrediti, te njihov utjecaj na okoliš i zdravlje ljudi;
- problem lokacije postojećih odlagališta otpada koja su većinom smještena uz vodotoke;
- nisu urađena tehnička rješenja za postojeća odlagališta otpada - općine nisu uradile planove prilagođavanja u kojima je potrebno dati prijedlog sanacije postojećih općinskih odlagališta te,

² [Plan zaštite okoliša Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje od 2017. do 2027. godine.](#)

ako je tehnički izvodljivo, dati rješenje prilagođavanja dijela odlagališta uvjetima sanitarnog odlaganja, do izgradnje regionalnog odlagališta;

- postojeća odlagališta otpada su većinom pri kraju kapaciteta;
- neadekvatna angažiranost interesnih strana s ciljem uspostave RCUO „Uborak“ kod Mostara;
- proizvodni otpad i posebne kategorije otpada često se miješaju s komunalnim otpadom što, s obzirom na postojeće načine odlaganja otpada, ima veliki utjecaj na okoliš;
- nije riješen problem zbrinjavanja građevinskog otpada;
- nije riješen problem zbrinjavanja opasnog otpada iz kućanstava;
- nije izrađen plan upravljanja otpadom ŽZH i plan upravljanja medicinskim otpadom na razini zdravstvenih ustanova na području ŽZH, koji mora biti usklađen s njim;
- neadekvatan sustav naplate za zbrinjavanje otpada (naplata se uglavnom ne vrši po količini otpada, pa ne postoji niti točna evidencija o zbrinutim količinama);
- nepostojanje adekvatnih informacija o količinama i strukturi otpada potrebnih za kvalitetno planiranje (ovo se posebno odnosi na nepostojanje evidencije o količinama otpada koje se odlažu na odlagališta - nedostatak opreme za vaganje);
- ne postoji potpuno uspostavljen registar zagađivača, niti je operativan informativni sustav koji bi sustavno pratio generiranje pojedinih vrsta otpada.

Unatoč dobroj pokrivenosti organiziranim upravljanjem otpadom, još uvijek je prisutan veliki broj divljih odlagališta, što manjeg ili većeg obima. Naime, još uvijek nisu registrirane svi divlji deponiji u ŽZH, ali je u tijeku provedba projekta koji provodi EKO ŽZH, koji je, između ostalog, usmjeren na identifikaciju divljih deponija te se po preliminarnim istraživanjima procjenjuje da je u ŽZH više od 200 divljih deponija. Uzrok ove pojave se najviše može tražiti u neodgovornosti jednog dijela stanovništva te slaboj svijesti stanovništva o zaštiti okoliša, kao i neinformiranosti i neznanju.

Zaključak

ŽZH nema velikih zagađivača zraka, a prirodno-zemljopisni uvjeti su takvi da je kvaliteta zraka tijekom cijele godine povoljna. Međutim, potrebno je institucionalizirati sustav mjerenja kvalitete zraka, izvršiti indikativna mjerenja u najvećim naseljenim mjestima, s ciljem utvrđivanja procjene stanja kvalitete zraka, te institucionalizirati praćenje kvalitete zraka kako bi se mogle poduzimati aktivnosti na prevenciji zagađenja, kao i reakcije u slučaju pojave određenih zagađenja.

U segmentu upravljanja otpadom potrebno je poduzeti veće zahvate u smislu uspostavljanja sustava upravljanja otpadom. Naime, nije riješen sustav reciklaže, selektiranja otpada, pretovarnih stanica, organiziranog prikupljanja, čvrstog, organskog, medicinskog, građevinskog i dr. otpada.

Također, jedna od velikih prijetnji za okoliš je postojanje velikog broja divljih deponija (procijenjeno je da ih ima 200 na 40% teritorija Županije), tako da je u ovom smislu potrebno ulagati kontinuirane napore kroz kampanje za podizanje svijesti, informiranosti i educiranosti stanovništva u smislu zaštite okoliša.

3.1.10. Stanje javne infrastrukture

Ovo poglavlje daje kratki pregled prometne i komunalne infrastrukture u ŽZH. Pregled je urađen na temelju prikupljenih statističkih podataka, kao i informacija dostavljenih od općina i gradova, JU Ceste ŽZH. Kao što je vidljivo iz tabele 21., ukupna dužina regionalnih cesta iznosi 73,8 km i najviše ih se nalazi u općini Posušje, a najmanje u gradu Širokom Brijegu. Oko 35% regionalnih cesta koje su u nadležnosti ŽZH potrebno je rekonstruirati te obnoviti asfaltnu podlogu. Oko 20% regionalnih cesta koje su u nadležnosti ŽZH potrebno je opremiti prometnom signalizacijom i opremom. Magistralnih cesta je ukupno 178,3 km, a njih je najviše u općini Posušje, a najmanje u gradu Širokom Brijegu.

PROMETNA INFRASTRUKTURA (u km)				
	<i>Površina u km²</i>	<i>Željezničke pruge</i>	<i>Magistralne ceste</i>	<i>Regionalne ceste</i>
<i>Općina Grude</i>	221	0	35,3	19
<i>Grad Ljubuški</i>	293	0	41,2	19,8
<i>Općina Posušje</i>	461	0	69,9	21
<i>Grad Široki Brijeg</i>	388	0	31,9	14
ŽZH	1.363	0	178,3	73,8
Federacija BiH	26.110	695	2.008	2.689

Tablica 21 - Prometna infrastruktura (Izvor: JU Ceste ŽZH i FZZPR)

Prema podacima dostavljenim od općina i gradova, dužina lokalnih putova u ŽZH u 2019. godini iznosi oko 1.141 km, a najviše ih se nalazi u Ljubuškom, zatim u Posušju, pa u Širokom Brijegu. Najmanje lokalnih cesta je u Grudama. Od ukupne dužine lokalnih cesta, oko 11,13% ih još uvijek nije asfaltirano. Najviše lokalnih putova koji nisu asfaltirani nalazi se u Grudama.

Na temelju prikupljenih podataka od općina i gradova napravljen je pregled stanja komunalne odnosno vodovodne i kanalizacijske infrastrukture. Kada promatramo komunalnu infrastrukturu, možemo vidjeti kako u ŽZH ima ukupno izgrađen 781 km vodoopskrbnog sustava koji uključuje i primarnu i sekundarnu mrežu. Na vodoopskrbni sustav je priključeno 19.853 domaćinstava, što čini 79,16% od ukupnog broja domaćinstava (prema popisu stanovništva iz 2013. godine broj domaćinstava je 25.081).

Ukupna dužina izgrađene kanalizacijske mreže u ŽZH je 47 km, a u cijeloj županiji na mrežu je priključeno 4.176 domaćinstava, što čini oko 17% pokrivenog stanovništva.

INFRASTRUKTURA		2017.	2018.	2019.
PUTNA INFRASTRUKTURA	Lokalni putovi (ukupno u km)	1.111	1.111	1.141
	Neasfaltirani putovi (ukupno u km)	185	130	127
KOMUNALNA INFRASTRUKTURA	Vodoopskrbni sustav (dužina u km)	743	749	781
	Broj priključaka	19.091	19.170	19.853
	Pokrivenost stanovništva (%)	76,12%	76,43%	79,16%
	Kanalizacijski sustav (dužina u km)	29,2	45,5	47,0
	Broj priključaka	3.320	3.420	4.176
	Pokrivenost stanovništva (%)	13%	14%	17%

Tablica 22 - Komunalna infrastruktura (Izvor: Općine i gradovi)

U segmentu prometa, broj registriranih motornih i priključnih vozila u ŽZH je 35.522. Od toga je više od polovine, točnije 54% motornih i priključnih vozila starijih od 15 godina. Najmanje motornih i priključnih vozila je do jedne godine starosti, 1%.

Slika 61 - Registrirana cestovna motorna i priključna vozila prema godinama starosti u 2019. godini (Izvor:FZS)

Zaključak

Prometna povezanost ŽZH je veoma dobra, međutim signalizacija i lokalne ceste u ruralnim dijelovima su u relativno lošem stanju. Također, što se tiče prometa bitno je naglasiti da je starost više od polovine registriranih motornih i priključnih vozila na županijskim cestama iznad 15 godina, što jednim dijelom možemo pripisati i niskim primanjima. Ako želimo razvijati uvjete za kvalitetan život u ruralnim dijelovima Županije, potrebno je osigurati pokrivenost komunalnom infrastrukturom u tim dijelovima županije.

3.1.11. Javna uprava

Postojeći organizacijski kapaciteti u kontekstu upravljanja razvojem u ŽZH, koji su još u prethodnom razdoblju uspostavljeni, funkcionalni su i njih čine Ured, JU Razvojna agencija ŽZH - HERAG te Vijeće i ŽOR, kao razvojna tijela sa savjetodavnom funkcijom. Također, postoje i sektorska razvojna tijela Odbor za ruralni razvitak ŽZH i Odbor za razvoj turizma ŽZH. Međutim, u kontekstu upravljanja razvojem u ŽZH, posebnu pozornost potrebno je posvetiti izgradnji i jačanju provedbenih kapaciteta u smislu implementacije razvojnih prioriteta i mjera. U tom pogledu, na županijskoj razini još uvijek nisu uspostavljene funkcionalne organizacijske jedinice za upravljanje projektima u ključnim resorima, kao što je obrazovanje, gospodarstvo, zdravstvo i okoliš. Primarni zadaci tih jedinica trebali bi biti izrada projektnih prijedloga i upravljanje projektima.

Lokalna samouprava, odnosno općine i gradovi dijelom su prilagodili svoje ustrojbene strukture na način da su formirale tijela za upravljanje razvojem (JURA) ili su formirale razvojne timove koji vrše poslove koordinacije razvojnih aktivnosti. Međutim, još uvijek ta tijela i timovi nisu u potpunosti popunjeni ili formalizirani.

Ljudski kapaciteti u kontekstu razvoja i razvojnih procesa predstavljaju sada već kronični nedostatak u ŽZH. Ovo je posebno izraženo na razini županijskih tijela uprave gdje ne postoji dovoljan broj ljudi koji je u okviru svog radnog mjesta zadužen ili se barem na izravan način može uključiti u razvojne procese, kao što su strateško planiranje, priprema i provedba projekata te programiranje sredstava, posebice sredstava iz EU fondova. Kod postojećih kapaciteta veliki je nedostatak nepoznavanje engleskog jezika koji je radni jezik kada se radi na pripremi razvojnih projekata iz EU-a ili drugih fondova. Također, važno je naglasiti da je u kontekstu izgradnje ljudskih kapaciteta za pripremu i provedbu projekata i dalje

ograničavajući čimbenik postojeća visina plaća državnih službenika, odnosno nemogućnost motiviranja ljudi koji su zaduženi za pripremu ili provedbu projekta.

Sveukupno gledano, kada govorimo o županijskim tijelima uprave, ključni identificirani nedostaci kod postojećih kapaciteta, kao i na institucionalnoj razini, su sljedeći:

- nedovoljno poznavanje engleskog jezika;
- nepostojanje kapaciteta ili sredstava za prijevod dokumenata na engleski i s engleskog jezika;
- nedovoljna informatička pismenost državnih službenika;
- nedovoljna informiranost institucionalnog vodstva o dostupnim izvorima financiranja razvojnih projekata;
- nedovoljna motivacija postojećeg osoblja za rad u području razvojnih projekata i EU integracija (bilo iz razloga niskih plaća odnosno nedostatka stimulacija, bilo iz razloga nepostojanja interesa za timski rad unutar institucije, „ne može sve raditi jedna osoba“);
- neprepoznavanje potreba za jačanjem kapaciteta u okviru navedenih poslova od rukovoditelja tijela uprave;
- nedovoljna podrška rukovoditelja predstavnicima tijela u obavljanju navedenih poslova koji često podrazumijevaju i određenu dozu odgovornosti;
- nedostatak mladog kadra u državnoj službi;
- slaba međuinstitucionalna koordinacija.

U pogledu osiguranja ljudskih kapaciteta na poslovima planiranja i izrade razvojnih projekata u ŽZH se svake godine za sve zainteresirane državne službenike, ali i predstavnike civilnog i privatnog sektora, organiziraju obuke o temi pripreme projektnih prijedloga u kontekstu EU-a i drugih međunarodnih fondova. Međutim, evidentno je da je ovome pitanju potrebno pristupiti planski i na sustavan način. Uspostavljanje adekvatnog sustava edukacije doprinijelo bi unaprijeđenju znanja i vještina u području izrade projektnih prijedloga u institucijama, posebno u kontekstu europskih integracija i dostupnih pretpristupnih fondova za čije je korištenje potrebno pravodobno pripremiti kvalitetne projekte.

Na razini ŽZH još uvijek nije uspostavljen sustav financiranja ili sufinanciranja projekata koji su odobreni kroz EU fondove ili kroz druge međunarodne programe, a koji se provode u ŽZH. Naime, zaključno s 2019. godinom, u ŽZH su završile ili su pri kraju provedbe četiri projekta koja su financirana iz EU fondova (prekogranična suradnja), ukupne vrijednosti oko 3,6 milijuna KM nepovratnih sredstava. Također, zaključno s 2019. godinom započela su s provedbom, odnosno potpisana su tri ugovora za projekte iz programa prekogranične suradnje ukupne vrijednosti oko dva milijuna KM, te su zaključno s 2019. godinom preliminarno odobrena dodatna tri projekta iz Programa prekogranične suradnje ukupne vrijednosti oko tri milijuna KM. Nositelji ovih projekata su uglavnom općine i gradovi iz ŽZH, JU Razvojna agencija ŽZH - HERAG, Dom zdravlja Ljubuški, Zavod za javno zdravstvo ŽZH, Ured, te nevladina organizacija Udruga EKO ZH.

Osim ovih ključnih i većih projekata, u ŽZH je tijekom 2019. godine završeno ili je pokrenuto niz manjih projekata koji su provedeni od općina i gradova, nevladinih organizacija ili privatnog sektora.

U pravilu, svi ovi projekti zahtijevaju određeno sufinanciranje od minimalno 15% ili čak vlastito predfinanciranje aktivnosti. Samo je u 2019. godini za uspješan završetak tri projekta bilo potrebno osigurati predfinanciranje u iznosu većem od 1,5 mil. KM. S obzirom da nema uspostavljene sheme za sufinanciranje razvojnih projekata, korisnici su prinuđeni koristiti kreditne aranžmane kod komercijalnih banaka kako bi uspješno završili planirane aktivnosti.

Analizom proračuna ŽZH za razdoblje od 2017. do 2019. godine na proračunskoj stavci „Tekući prijenosi za projekte EU (s podračuna)“ nisu predviđena sredstva. Naime, teret sufinanciranja projekata je izravno na nositeljima projekata i njihovim partnerima. U tom pogledu se javlja potreba za uspostavljanjem određene financijske sheme za sufinanciranje projekata, ne samo javnog sektora, već i privatnog te neprofitnog sektora, odnosno udruga.

Također, jedan od ključnih problema za učinkovitije privlačenje sredstava iz vanjskih izvora financiranja je i nedostatak pripremljene dokumentacije, odnosno studije i analize na temelju kojih bi se razvijali projektni prijedlozi te konkretna tehnička dokumentacija koja je pretpostavka za ulaganja. Ovo posebno dolazi do izražaja u kontekstu Instrumenta pretpristupne pomoći IPA 2021. – 2027., te planiranja potreba u okviru ovog programa jer IPA 2021. – 2027. zahtijeva potpunu spremnost projekata za financiranje kako bi bili uključeni u programske dokumente i kako bi bili financirani iz IPA programa. U tom je kontekstu potrebno posvetiti veliku pažnju pripremi potrebnih dokumenata i izgradnji kapaciteta za planiranje i pripremu projekata u svim sektorima i resorima ŽZH. U kontekstu prethodnog već je stvorena podloga kroz strateške i planske dokumente koji su ranije usvojeni:

- Strategija razvitka turizma ŽZH – usvojena;
- Strategija ruralnog razvitka ŽZH – usvojena;
- Plan zaštite okoliša ŽZH – usvojen;
- Program razvoja zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća u ŽZH – usvojen;
- Plan upravlja otpadom ŽZH – u završnoj fazi izrade;
- Strategija obrazovanja i znanosti ŽZH – u izradi;
- Program opskrbe vodom za piće na prostoru ŽZH – u izradi.

Zaključak

U kontekstu upravljanja razvojem, organizacijski kapaciteti su uspostavljeni i funkcionalni, no provedbeni kapaciteti u smislu implementacije razvojnih mjera i prioriteta nisu funkcionalni. Potrebno je uspostaviti funkcionalne organizacijske jedinice za upravljanje projektima u ključnim resorima. Postoji veliki nedostatak ljudskih kapaciteta koji se na izravan način mogu uključiti u razvojne procese. U ŽZH postoji velika potreba za uspostavljanjem financijske sheme za sufinanciranje projekata, ne samo javnog sektora, već i privatnog te neprofitnog sektora, odnosno udruga.

Također, potrebno je pristupiti pripremi studija, analiza i projektno-tehničke dokumentacije kako bi se stvorile pretpostavke za privlačenje sredstava iz vanjskih izvora financiranja za potrebe razvoja ŽZH.

3.1.12. Prostorno-planska dokumentacija

Prostorni plan ŽZH usvojen je 2011. godine. Prostornim planom ŽZH se želi omogućiti održiv, ravnomjeran i skladan prostorni razvoj. Prostorni plan ŽZH definirao je sljedeće opće ciljeve:

- održivi prostorni razvoj;
- unaprjeđenje geografskog informacijskog sustava (GIS);
- politika racionalnog korištenja prostora;
- planiranje ekološkog prostora;
- kreiranje poticajnih uvjeta za kvalitetni ekonomski razvoj Županije;
- postizanje uravnoteženog socijalno-ekonomskog razvoja;
- uvođenje novih tehnologija s ekološkim predznakom;

- podizanje društvenog standarda Županije;
- razvoj institucija lokalne samouprave uz povećanje njihove učinkovitosti;
- ravnomjieran uravnotežen razvoj svih lokalnih jedinica samouprave;
- razvoj policentričnog sustava gradova;
- ravnomjieran razvoj općinskih centara i ostalog (ruralnog) područja;
- prometna integracija prostora Županije i okruženja (RH, ostale županije/kantoni);
- prometna povezanost prostora unutar Županije;
- razvoj turizma;
- zaštita i očuvanje prirodnih resursa;
- zaštita izvorišta vode, očuvanje podzemnih i otvorenih vodnih tokova;
- maksimalno reduciranje negativnih i nepovoljnih utjecaja na okoliš;
- štednja i racionalna upotreba svih oblika energije, maksimalno korištenje obnovljivih izvora energije;
- zaštita i očuvanje kulturno-povijesne baštine.

Strategija razvoja ŽZH je u potpunosti u skladu s ciljevima i rješenjima Prostornog plana ŽZH.

3.1.13. Proračun

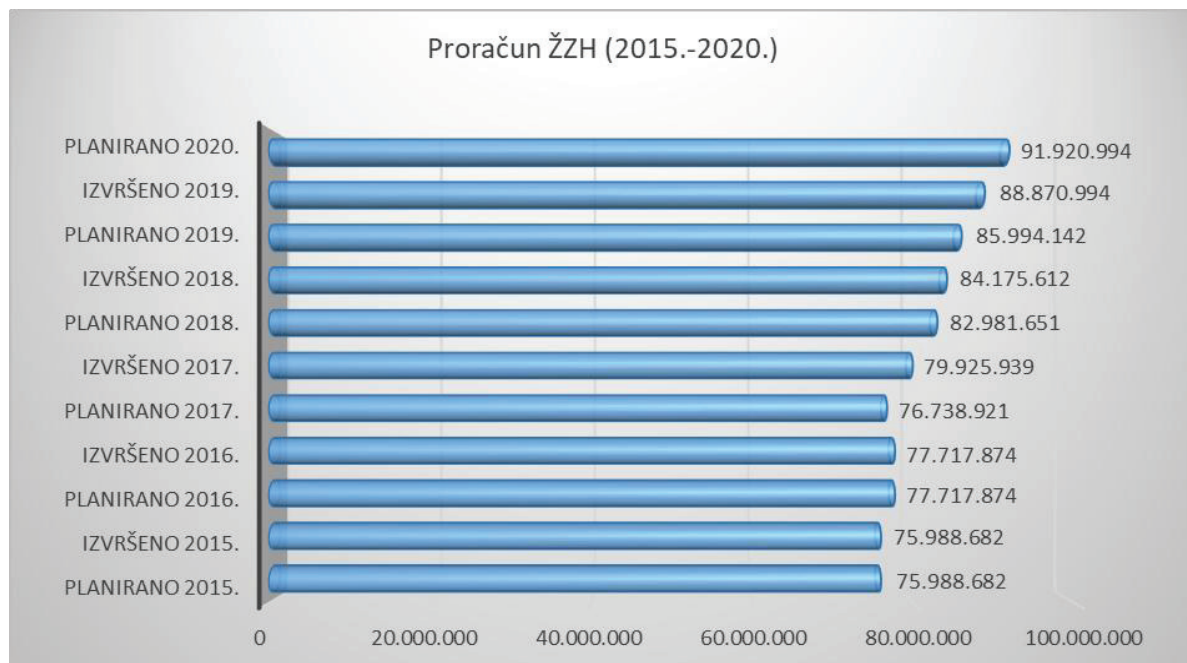
Prihodi

Promatrajući Zakon o pripadnosti javnih prihoda u Federaciji BiH i Zakon o pripadnosti javnih prihoda u Županiji Zapadnohercegovačkoj i financiranju Županije Zapadnohercegovačke, definirana je pripadnost javnih prihoda Županije kako slijedi:

- udio s Jedinostvenog računa (prihodi od neizravnih poreza koji pripadaju Županiji);
- 100% od poreza na dobit koji su uplatila sva poduzeća s područja Županije izuzev finansijskih organizacija i organizacija osiguranja;
- porez na plaće - dohodak prema županijskom propisu;
- naknade i pristojbe (takse) po županijskom propisu;
- novčane i druge kazne po županijskom propisu;
- prihodi od prirodnih dobara u vlasništvu Županije;
- prihodi od imovine u vlasništvu Županije;
- darovi - donacije i namjenske donacije;
- drugi prihodi utvrđeni zakonima Federacije BiH i ŽZH.

Ukupni prihodi odnosno primitci u proračunu za 2019. godinu iznosili su 88.870.994,00 KM i veći su za 10% u odnosu na 2017. godinu te 14% u odnosu na visinu proračuna za 2015. godinu. Planirani proračun za 2020. godinu je veći u odnosu na 2019. godinu za 3%. Iz analize visine proračuna ŽZH u proteklih pet godina vidljivo je kako je došlo do porasta u visini proračuna ŽZH za skoro 21%.

Slika 62 - Prikaz kretanja visine proračuna ŽZH zadnjih 6 godina (Izvor: Narodne novine)

U strukturi prihoda najviše sudjeluju porezni prihodi, potom neporezni prihodi pa tek onda tekuće potpore i primitci od dugoročnog zaduživanja. U 2019. godini porezna primanja činila su 88,5% od ukupnog proračuna, a neporezna 9,63% od ukupnog proračuna, dok su primitci od tekućih potpora iznosili 1,3%, a primitci od dugoročnog zaduživanja 1,1%.

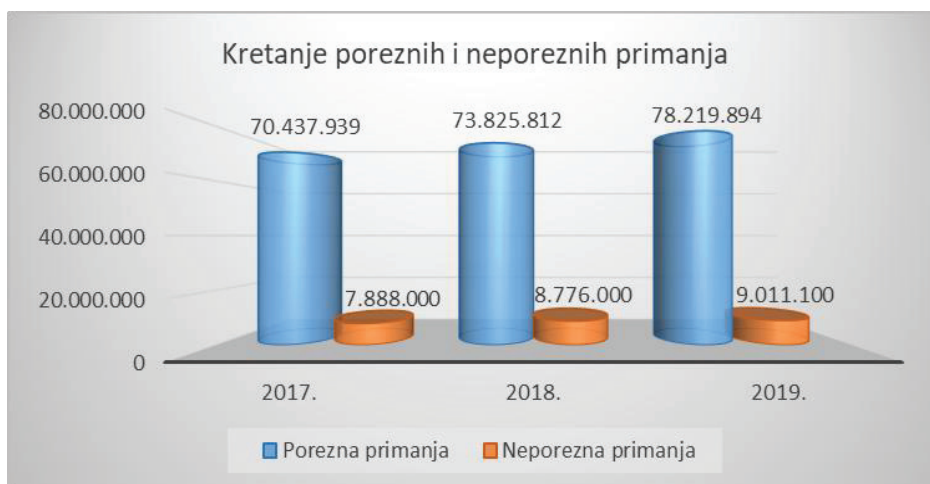
U 2015. godini porezna primanja su iznosila 75,24% od ukupnog proračuna, a neporezna 12,31% od ukupnog proračuna, dok su u 2019. godini porezna primanja sačinjavala 88,5% od ukupnog proračuna, a neporezna 9,63% od ukupnog proračuna.

	2017.	2018.	2019.
UKUPNO	79.925.939	83.175.612	88.870.994
PRIHODI OD POREZA	70.437.939	73.825.812	78.219.894
<i>Porez na dobit poduzeća</i>	<i>18.327.939</i>	<i>19.358.100</i>	<i>17.780.662</i>
<i>Porez na plaću</i>	<i>7.000</i>	<i>7.000</i>	<i>14.000</i>
<i>Porez na imovinu</i>	<i>800.000</i>	<i>923.212</i>	<i>925.000</i>
<i>Domaći porezi na dobra i usluge (zaostale obveze na temelju poreza na promet dobara i usluga)</i>	<i>20.000</i>	<i>20.000</i>	<i>15.000</i>
<i>Porez na dohodak</i>	<i>4.600.000</i>	<i>5.300.000</i>	<i>6.580.387</i>
<i>Prihodi od neizravnih poreza koji pripadaju županijama</i>	<i>46.680.000</i>	<i>48.214.500</i>	<i>52.901.845</i>
<i>Ostali porezi</i>	<i>3.000</i>	<i>3.000</i>	<i>3.000</i>
NEPOREZNI PRIHODI	7.888.000	8.776.000	9.011.100
<i>Prihodi od nefinancijskih javnih poduzeća i financijskih javnih institucija</i>	<i>145.000</i>	<i>201.000</i>	<i>250.000</i>
<i>Ostali prihodi od imovine</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>10.000</i>
<i>Prihodi od privatizacije</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Upravne pristojbe</i>	<i>560.000</i>	<i>620.000</i>	<i>620.000</i>
<i>Sudske pristojbe</i>	<i>1.220.000</i>	<i>1.120.000</i>	<i>1.090.000</i>

<i>Ostale proračunske naknade</i>	1.637.000	2.200.000	2.375.000
<i>Naknade i pristojbe po federalnim zakonima i drugim propisima</i>	1.855.000	2.159.000	2.179.000
<i>Prihodi od pružanja javnih usluga - vlastiti prihodi</i>	1.340.000	1.340.000	1.190.000
<i>Neplanirani prihodi</i>	6.000	11.000	135.000
<i>Novčane kazne</i>	1.125.000	1.125.000	1.162.100
TEKUĆE POTPORE	1.600.000	573.800	1.640.000
<i>Iz inozemstva</i>	400.000	0	510.000
<i>Primljene tekuće potpore od ostalih razina vlasti</i>	1.200.000	573.800	1.130.000
KAPITALNI PRIMITCI	0	0	0
<i>Primici od kratkoročnog zaduživanja</i>	0	0	0
PRIMICI OD DUGOROČNOG ZADUŽIVANJA	0	1.000.000	0
UKUPNI PRIHODI, PRIMICI I FINANCIRANJE	79.925.939	84.175.612	88.870.994

Tablica 23 - Struktura prihoda 2017. – 2019. (Izvor: Narodne novine)

Porezni prihodi su u konstantnom rastu te su se u razdoblju od 2017. do 2019. godine povećali za 10%. Neporezni prihodi također bilježe rast u istom razdoblju te su u 2019. godini veći za oko 13,5% u odnosu na 2017. godinu.

Slika 63 - Prikaz omjera poreznih i neporeznih prihoda (Izvor: Narodne novine)

Najznačajniji županijski prihod u 2019. godini, kao i u ostalim godinama, bio je od neizravnih poreza odnosno raspoređenog PDV-a. Prihod od PDV-a u 2019. je veći u odnosu na 2017. godinu za oko 12%, dok je u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu veći za oko 9%. Udio prihoda od PDV-a u ukupnim poreznim prihodima u 2019. godini iznosio je 68%.

Osim prihoda od PDV-a, najznačajniji porezni prihod je od poreza na dobit poduzeća koji je u 2019. godini zabilježio pad za oko 8% u odnosu na 2018. godinu, dok je u odnosu na 2017. godinu manji za oko 3%.

Udio prihoda od PDV-a u 2019. godini u ukupnim poreznim prihodima bio je 68%, dok je udio prihoda od poreza na dobit poduzeća u ukupnim poreznim prihodima bio 23%. Prihod od poreza na dohodak bilježi rast u 2019. godini u odnosu na 2018. i 2017. godinu, pa je u 2019. u odnosu na 2017. godinu porastao za 30%.

Rashodi

U strukturi rashoda u 2019. godini najveći udio otpada na tekuće rashode, i to 90%, dok na kapitalne izdatke otpada 5% i na ostale izdatke 5%. Izdaci na bruto plaće i naknade u 2019. godini sudjeluju u ukupnim rashodima s 59%, dok tekući prijenosi sudjeluju u ukupnim rashodima sa 16%.

	2017.	2018.	2019.
RASHODI	79.925.939	84.175.612	88.870.994
TEKUĆI RASHODI	72.242.430	76.281.458	79.859.302
Izdaci za bruto plaće i naknade	48.474.005	51.076.385	52.833.005
<i>Doprinosi poslodavaca</i>	<i>5.143.645</i>	<i>4.863.980</i>	<i>4.998.010</i>
<i>Izdaci za materijal i usluge</i>	<i>6.447.164</i>	<i>6.192.542</i>	<i>6.550.571</i>
<i>Tekući prijenosi</i>	<i>11.315.714</i>	<i>13.334.649</i>	<i>14.656.814</i>
<i>Izdaci na kamate za domaće pozajmljivanje</i>	<i>861.902</i>	<i>813.902</i>	<i>820.902</i>
KAPITALNI IZDACI	1.473.509	3.394.154	4.411.692
<i>Kapitalni prijenosi drugim razinama vlasti</i>	<i>300.000</i>	<i>1.600.000</i>	<i>1.984.800</i>
<i>Kapitalni transferi u inozemstvu</i>		<i>0</i>	<i>81.000</i>
<i>Kapitalni izdaci za nabavu stalnih sredstava</i>	<i>1.173.509</i>	<i>1.794.154</i>	<i>2.345.982</i>
POZAJMLJIVANJE DRUGIM RAZINAMA VLASTI	0	0	0
OTPLATA DUGA	5.460.000	3.900.000	3.900.000
TEKUĆA ZALIHA	750.000	600.000	700.000

Tablica 24 - Struktura rashoda (Izvor: Narodne novine)

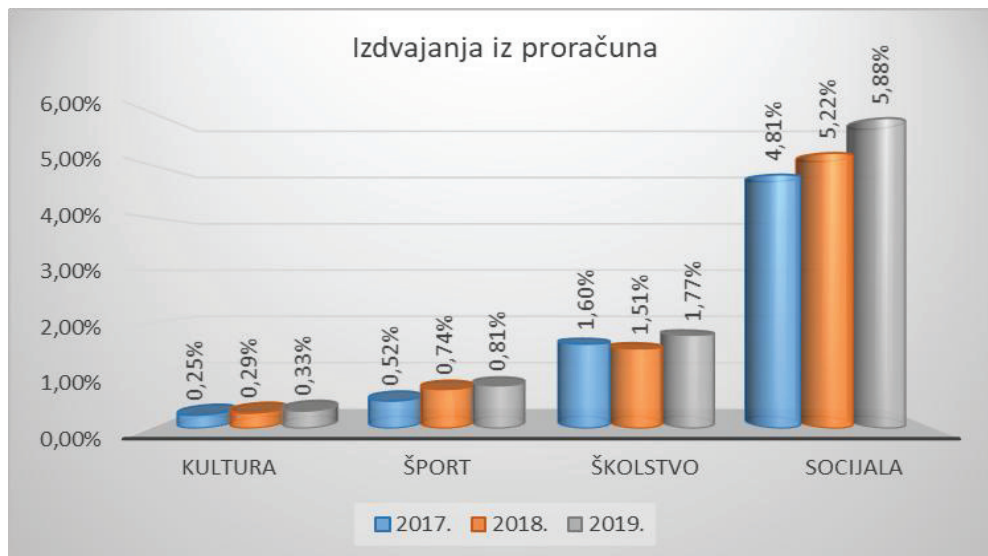
U strukturi tekućih prijenosa najviše sudjeluju prijenosi za porodiljne naknade s 8,2%, tekući prijenosi za poljoprivredu 8,2%, tekući prijenosi za štitenike 7,5%, tekući prijenosi za objekte vodnog gospodarstva 7,5% i tekući prijenosi općinama za sufinanciranje prijevoza učenika 6,8%.

Analizirajući izvršene proračune od 2017. godine do 2019. godine, vidljivo je da je proračun veći za 10% u 2019. godini. Izdvajanja za kulturu su se povećala za 30%, za šport 42%, školstvo 19% (školstvo obuhvaća izdvajanja za Sveučilište, Studentski dom, Zavod za odgoj i obrazovanje, tekući prijenosi za prijevoz učenika, tekući prijenosi za zdravstveno osiguranje učenika i studenata, i kapitalni izdaci, i rekonstrukcija) i za socijalu su izdvajanja povećana za 26%.

Izdvajanja iz proračuna za kulturu, šport, školstvo i socijalu			
	2017.	2018.	2019.
Kultura	204.000	246.000	290.000
Šport	420.000	620.000	720.000
Školstvo	1.275.000	1.275.000	1.575.000
Socijala	3.849.624	4.396.514	5.225.814
Proračun	79.925.939	84.175.612	88.870.994

Tablica 25 - Izdvajanja iz proračuna za kulturu, šport, školstvo i socijalu (Izvor: Narodne novine)

U 2019. godini iz proračuna se za socijalni sektor izdvajalo 5,88% od ukupnog proračuna, za školstvo 1,77%, šport 0,81% i za kulturu 0,33% od ukupnog proračuna.

Slika 64 - Izdavanja iz proračuna za kulturu, šport, školstvo i socijalu (Izvor: Narodne novine)

Projekcija prihoda za razdoblje 2021. - 2023. godine

Projekcije prihoda za 2020. godinu i razdoblje 2021. - 2023. godine revidirane su po osnovu neizravnih poreza, prihoda po osnovu poreza na dobit i prihoda po osnovu poreza na dohodak. Revidiranje za 2020. godinu izvršeno je od Federalnog ministarstva financija u skladu s novonastalom situacijom uzrokovanom pandemijom virusa COVID-19 u BiH koja je dovela do značajnog slabljenja ekonomskog rasta u BiH. Vodeći se makroekonomskim pretpostavkama, značajnim usporavanjem naplate prihoda zabilježenim već u drugoj polovini mjeseca ožujka i travnja 2020. godine a uzimajući u obzir stabilizacijske mjere poduzete na teritoriju Federacije BiH, zbog krajnje nepredvidivosti tijeka i dužine trajanja same pandemije te njenih krajnjih reperkusija na globalnu i domaću ekonomiju, projekcije prihoda su rađene s krajnjom oprežnošću i temeljene su na konzervativnom pristupu.

Projekcije za srednjoročno razdoblje 2021. - 2023. godine prate pretpostavku o postupnom oporavku ekonomije i pozitivnim kretanjima ključnih makroekonomskih parametara, ali i njihovu razinu, zbog oslabljene baze u 2020. godini, u kojoj su znatno skromniji u odnosu na visok povijesni trend zabilježen kontinuirano u zadnjih nekoliko godina.

S obzirom na krajnju nepredvidivost trajanja pandemije, kako se već prije istaknulo, kao i jačine šokova na ekonomiju koja će ista ostaviti, ističe se iznimno visoka razina rizika po ostvarenje projiciranih iznosa, dodatno uz uobičajene rizike koji prate realizaciju pretpostavljenih prihoda, prvenstveno krajnje ishode makroekonomskih pretpostavki. Kako je riječ o globalnom problemu, čije negativne reperkusije nisu zaobišle nijednu ekonomiju svijeta, dodatno usporavanje ili oporavak tokova u BiH velikim dijelom će biti uvjetovani događanjima i odlukama na globalnoj razini, posebice kada je riječ o zemljama koje su najveći ekonomski partneri BiH. Također, na domaćem prostoru, prateći buduća događanja, moguće je i etapno donošenje novih mjera unutar fiskalne politike, sukladno razvoju situacije, koje mogu dovesti do drugačijih ishoda od trenutno pretpostavljenih.

	Plan	Projekcije		
	2020	2021	2022	2023
Prihodi:Ž+O+F (FISKALNI KAPACITET ŽZH)	196.186.889 KM	191.623.361 KM	200.552.011 KM	207.636.252 KM
UKUPNI PRIHODI I GRANTOVI	90.920.994 KM	81.506.704 KM	85.275.252 KM	86.868.761 KM
Porezni prihodi županija	80.941.894 KM	71.183.031 KM	74.593.505 KM	75.814.812 KM
717121-Porez na promet i prihodi sa računa UNO- neto Neizravni porezi (JRR)	54.829.598 KM	48.816.765 KM	51.662.536 KM	52.304.856 KM
711000-Porez na dobit	18.314.082 KM	14.000.000 KM	14.350.000 KM	14.708.750 KM
716000-Porez na plaću-POREZ NA DOHODAK	6.721.214 KM	7.256.956 KM	7.438.380 KM	7.624.339 KM
713000-Porezi na plaću i radnu snagu	14.000 KM	14.420 KM	14.853 KM	15.298 KM
714000-Porez na imovinu	1.045.000 KM	1.076.350 KM	1.108.641 KM	1.141.900 KM
715000-Domaći porezi na dobra i usluge	15.000 KM	15.450 KM	15.914 KM	16.391 KM
719000-Ostali porezi	3.000 KM	3.090 KM	3.183 KM	3.278 KM
Neporezni prihodi županije-kantona	8.849.100 KM	9.114.573 KM	9.388.010 KM	9.669.650 KM
Takse, naknade i kazne	8.849.100 KM	9.114.573 KM	9.388.010 KM	9.669.650 KM
Ostali neporezni prihodi	0 KM	0 KM	0 KM	0 KM
Grantovi za županije	1.130.000 KM	1.209.100 KM	1.293.737 KM	1.384.299 KM
Potpore proračunu županija	1.080.000 KM	1.155.600 KM	1.236.492 KM	1.323.046 KM
Strani investicijski projekti (bez PJU za općine)	50.000 KM	53.500 KM	57.245 KM	61.252 KM
Izvanproračunski fondovi	58.454.680 KM	62.546.508 KM	66.924.763 KM	71.609.497 KM
Zavod zdravstvenog osiguranja	53.015.800 KM	56.726.906 KM	60.697.789 KM	64.946.635 KM
Zavod za zapošljavanje	5.438.880 KM	5.819.602 KM	6.226.974 KM	6.662.862 KM
Direkcija za ceste-Uprava za ceste	3.400.000 KM	3.638.000 KM	3.892.660 KM	4.165.146 KM
Direkcija za ceste ŽZH	3.400.000 KM	3.638.000 KM	3.892.660 KM	4.165.146 KM
PRIHODI OPĆINA UKUPNO	43.411.215 KM	43.932.150 KM	44.459.335 KM	44.992.847 KM
Porezni prihodi općina	22.259.700 KM	22.526.816 KM	22.797.138 KM	23.070.704 KM
Porez na promet i prihodi sa računa UNO- neto-JRR	11.993.000 KM	12.136.916 KM	12.282.559 KM	12.429.950 KM
Porez na poslovnu dobit	0 KM	0 KM	0 KM	0 KM
Porez na plaću	8.676.200 KM	8.780.314 KM	8.885.678 KM	8.992.306 KM
Porez na imovinu	1.590.500 KM	1.609.586 KM	1.628.901 KM	1.648.448 KM
Neporezni prihodi općina	10.812.115 KM	10.941.860 KM	11.073.163 KM	11.206.041 KM
Potpore i ostalo	10.488.500 KM	10.614.362 KM	10.741.734 KM	10.870.635 KM
Potpore proračunu općina	6.905.000 KM	6.987.860 KM	7.071.714 KM	7.156.575 KM
Strani investicijski projekti (PJU za općine)	205.000 KM	207.460 KM	209.950 KM	212.469 KM

Tablica 26 - Projekcija financiranja za razdoblje 2021. – 2023. (Izvor: DOB)

Projekcija potrebnih sredstava za provedbu Strategije

Kada se analiziraju izdvajanja za provedbu projekata u okviru provedbe Strategije razvitka ŽZH 2014. - 2020. u razdoblju od 2014. do 2019. godine, koje je provedeno na temelju analize izvještaja o provedbi

strategije, može se zaključiti kako je ukupna vrijednost financiranih projekata bila oko 56 milijuna KM, od čega je iz vlastitih sredstava financirano 24%, dok je iz vanjskih izvora osigurano 76%. Međutim, mora se uzeti u obzir činjenica da su u ukupnu vrijednost financiranih projekata uzeti u obzir i projekti koje su općine/gradovi samostalno osigurali, a koji su se najviše odnosili na komunalnu ili turističku infrastrukturu. Na žalost, velik broj projekata nije bio proveden izravno od županijskih institucija, što se i reflektira u visini sredstava po izvorima financiranja.

Temeljem iskustva u provedbi i praćenju provedbe Strategije razvitka ŽZH 2014. – 2020., ova je strategija planirana na način da se izravnije odnosi na aktivnosti koje će provoditi županijska tijela ili će se zahvaljujući aktivnostima županijskih tijela omogućiti provedba projekata na razini tijela lokalne samouprave ili nevladinog sektora, odnosno drugih partnera. Stoga je i procijenjeni iznos sredstava za potrebe provedbe Strategije razvoja ŽZH manji u odnosu na Strategiju razvitka ŽZH 2014. - 2020. Naime, planirani projekti se u potpunosti odnose na aktivnosti koje trebaju poduzeti županijska tijela ili se od županijskih tijela trebaju poduzeti određene aktivnosti kako bi se stvorile pretpostavke za provedbu projekata i privlačenje vanjskih sredstava. Ovom se strategijom, osim izravne provedbe projekata od strane županijskih tijela, prvenstveno žele stvoriti uvjeti za provedbu projekata od jedinica lokalne samouprave i nevladinog sektora, kao i drugih partnerskih organizacija.

Iako je teško procijeniti vrijednost potrebnih sredstava za provedbu mjera za sljedećih sedam godina, napravljena je projekcija minimalno potrebnih sredstava uzimajući u obzir mogućnosti financiranja iz proračuna županije, kao i dostupnost financiranja iz vanjskih izvora financiranja. Prilikom analize vanjskih izvora financiranja najveći je fokus stavljen na sredstva iz Instrumenta za pretpristupnu pomoć IPA II (2019. – 2020.) i IPA III 2021. – 2027., te financiranje iz proračuna Federacije BiH i države BiH. Isto tako, u obzir su uzeti i izvori financiranja iz bilateralne suradnje, kao što je suradnja s RH te sredstva dostupna iz drugih programa, kao što je bilateralna suradnja BiH s državama EU-a te bilateralna suradnja BiH i drugih država izvan EU-a. Za realizaciju određenih mjera analizirana je mogućnost financiranja u partnerstvu s privatnim sektorom odnosno financijskim institucijama.

Također, u analizu mogućnosti financiranja uzete su u obzir okolnosti izazvane pandemijom COVID-19 te posljedicama koje je pandemija izazvala, kao i posljedicama koje će izazvati u neposrednoj budućnosti. Stoga će biti potrebno, nakon prve godine provedbe strategije, napraviti dodatnu analizu posljedica i u skladu s tim dopuniti indikativni financijski okvir i uskladiti ga s realnim stanjem i posljedicama izazvanim pandemijom COVID-19.

Izvori financiranja Strategije razvoja	Okvirna procjena po godinama							UKUPNO
	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	
Iz proračuna (u KM)	2.550.000	2.750.000	3.120.000	3.350.000	3.655.000	4.150.000	4.350.000	23.925.000
Iz vanjskih izvora (IPA, donatori i ostalo u KM)	870.000	1.500.000	2.200.000	2.500.000	2.700.000	2.800.000	3.000.000	15.570.000
UKUPNO (u KM)	3.420.000	4.250.000	5.320.000	5.850.000	6.355.000	6.950.000	7.350.000	39.495.000

Tabela 27 – Indikativna procjena potrebnih sredstava za financiranje Strategije po godinama i izvorima

3.2. SWOT analiza

SWOT analiza predstavlja ključni alat za identifikaciju komparativnih prednosti i pruža glavne ulazne podatke za određivanje elemenata za razvoj. SWOT analiza je izrađena kroz zajednički doprinos ključnih dionika ŽZH u razmatranju što su to unutarnje snage i slabosti te vanjske prilike i prijetnje. U razmatranju SWOT analize postavljena su ključna pitanja:

- Gdje smo slabi i što loše radimo?
- Što možemo poboljšati?
- Što trebamo izbjegavati?
- Koji bi trendovi bili korisni za razvoj?
- Koje se promjene predviđaju?
- S kojim se preprekama suočavamo?
- Koji su negativni trendovi koji mogu biti prepreke za razvoj?
- Koje vanjske promjene mogu utjecati ili utječu na razvoj?

SNAGE	SLABOSTI
<p>Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> • Povoljan gestrateški položaj (<i>blizina granice s EU, međunarodni granični prijelazi, blizina Dalmacije kao turističke destinacije, Međugorje, blizina Mostara</i>) • Specifična prirodna baština pogodna za razvoj pustolovnog i aktivnog turizma (<i>vodopadi, kanjoni, planine itd.</i>) • Povoljni klimatski uvjeti (<i>velik broj sunčanih sati</i>) • Dobra pokrivenost odvozom komunalnog otpada • Razvijen model privatno-javnog partnerstva u odvozu otpada • Nema velikih industrijskih zagađivača • Dobra prometna povezanost unutar ŽZH <p>Stanovništvo i društvene djelatnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Autonomija u razvoju obrazovanja • Uspostavljen sustav inkluzije u osnovnom obrazovanju • Razvijen i prepoznatljiv šport (<i>razvijena sportska infrastruktura i razvijeni i prepoznatljivi sportski klubovi</i>) • Razvijena kulturno-povijesna i religijska baština • Relativno sigurna Županija (<i>niska stopa prekršaja, ubojstava, kaznenih djela</i>) <p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dinamično i snažno gospodarstvo (<i>trend rasta izvoza, prihoda, zaposlenosti u</i> 	<p>Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nerazvijen sustav upravljanja otpadom (<i>nema reciklaže, nema odvojenog prikupljanja, nema reciklažnih dvorišta, nema organiziranog prikupljanja čvrstog, građevinskog, organskog, medicinskog otpada</i>) • Nedovoljna pokrivenost Županije uređenom komunalnom infrastrukturom (<i>vodovod, kanalizacija, pročištači</i>) • Loša kvaliteta i uređenost prometnica u ruralnim dijelovima županije • Rasprostranjenost divljih deponija u ruralnim, ali i urbanim sredinama • Ovisnost o regionalnim deponijama • Nedostatak cjelovitog sustava monitoringa i analize kvalitete zraka, te samog izvještavanja • Neracionalno korištenje pitke vode i zagađenje vodotoka komunalnim otpadnim vodama i divljim deponijama, otpadnim vodama i nelegalnom gradnjom u zonama sanitarne zaštite izvorišta <p>Stanovništvo i društvene djelatnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nevladin sektor još uvijek nije dovoljno kapacitiran za partnerstva s javnim sektorom • Nedovoljna tehnička i infrastrukturna opremljenost škola i slaba digitalna zrelost obrazovnog sustava • Trend smanjenja broja učenika • Obrazovni sustav nije prilagođen potrebama tržišta

<p><i>privatnom sektoru)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Dobra osnova za daljnji razvoj prerađivačke industrije (<i>metal, plastika, elektro</i>) • Postojanje poslovnih zona u svim općinama i gradovima • Zaštićene oznake zemljopisnog podrijetla (<i>Ljubuški rani, Hercegovački duhan Ravnjak</i>) • Razvijen trgovački sektor (<i>veletrgovine koje su zastupnici poznatih brendova</i>) • Razvijen i dinamičan poduzetnički duh stanovništva <p>Upravljanje razvojem</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljena i funkcionalna tijela za upravljanje razvojem • Mogućnost donošenja brzih odluka • Dobra povezanost općina i gradova i Županije • Usvojene sektorske strategije razvoja (<i>poljoprivreda i ruralni razvoj i turizam</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> • Školski sustav nije prilagođen izvođenju praktične nastave (<i>laboratoriji i kabineti, praksa u privatnom sektoru</i>) • Nedovoljna informiranost, educiranost i svijest stanovništva za javne interese (<i>obrazovna politika, potrebe tržišta rada, javni interes, okoliš, kulturno-povijesna baština</i>) • Negativan prirodni prirast stanovništva • Iseljavanje stanovništva iz ruralnih dijelova • Velika razina tolerancije na sivu ekonomiju i korupciju • Niska prosječna plaća (<i>potrošačka košarica</i>) • Pasivna administracija i birokratizirana javna uprava • Još uvijek nerazvijen sustav pružanja socijalnih usluga (<i>patronaža, uključenost socijalno zbrinutih osoba u društvo i zaposlenost osoba s invaliditetom</i>) • Velik udio mladih do 35 godina u strukturi nezaposlenih • Nedostatak aktivnih mjera zapošljavanja • Nedovoljna digitalna zrelost društva • Nedovoljna integracija dijaspore u razvojne i društvene aktivnosti <p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljno konkurentna poljoprivredna proizvodnja • Nerazvijeni kratki lanci vrijednosti • Ne postoje financijski instrumenti potpore gospodarstvu na razini ŽZH • Nerazvijen institucionalni okvir za razvoj i promociju turizma u ŽZH • Slaba promocija ŽZH i gospodarskih mogućnosti ŽZH (<i>nemamo stranih ulagača</i>) • Usitnjenost poljoprivrednih površina • Neriješeni imovinsko-pravni odnosi i sporost rješavanja imovinsko-pravnih odnosa (<i>sustav zemljišnih knjiga, katastar, gruntovnice</i>) • Niska razina ulaganja u inicijative istraživanja i razvoja i primjene novih tehnologija i inovacija u gospodarstvu • Nedovoljno razvijena prateća infrastruktura u poslovnim zonama • Nizak udio ulaganja • Nedovoljno konkurentna proizvodnja, prerada i prodaja poljoprivrednih proizvoda • Nepovezanost poljoprivrednih proizvođača i
---	---

	<p>prerađivača hrane</p> <ul style="list-style-type: none"> Nedovoljno razvijeno poduzetništvo u turizmu <p>Upravljanje razvojem</p> <ul style="list-style-type: none"> Nerazvijeni organizacijski, ljudski i financijski kapaciteti za razvoj Nedovoljni kapaciteti za pisanje i provedbu projekata Nezainteresiranost državnih službenika za promjene Nedovoljna povezanost akademske zajednice i privatnog i javnog sektora (<i>gospodarstvo, društvo</i>) Nepostojanje mehanizama motivacije državnih službenika za razvojne poslove Nedostatak pripremljene dokumentacije za razvojne i investicijske <i>projekte (studije, projektni prijedlozi, idejna rješenja i sl.)</i>
PRILIKE	PRIJETNJA
<p>Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> Razvoj plinovoda kroz ŽZH Izgradnja brze ceste Mostar - Split <p>Stanovništvo i društvene djelatnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> Prekogranična suradnja Raznovrsna dijaspora <p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> Trend potražnje za specifičnim oblicima turizma Potražnja za autohtonim i domaćim proizvodima Dostupnost EU i drugih razvojnih fondova i programa <p>Upravljanje razvojem</p> <ul style="list-style-type: none"> Razvoj zajedničkih prekograničnih inicijativa Povezivanje i partnerstvo s institucijama u RH Uspostavljanje čvršće veze s Bruxellesom (<i>EU parlament, predstavništva, zastupnici</i>) Mehanizam koordinacije za pitanja europskih integracija 	<p>Položaj, prirodni resursi, okoliš i infrastruktura</p> <ul style="list-style-type: none"> Elementarne nepogode (<i>požari, potresi, hladnoća, suša</i>) Problemi s regionalnim deponijama (<i>Mostar i Livno</i>) <p>Stanovništvo i društvene djelatnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> Usložnjavanje političke situacije u BiH Migrantska kriza Pojava zdravstvenih nepogoda, kao što su epidemije Terorizam Zatvaranje granica s EU-om <p>Gospodarstvo</p> <ul style="list-style-type: none"> Donošenje zakonskih rješenja na višim razinama koje ograničavaju rast i razvoj županije Ograničavanje dostupnosti vanjskih financijskih sredstava Nepovoljna financijska sredstva Slaba kontrola uvoza različitih roba, sumnjivog podrijetla i kvalitete <p>Upravljanje razvojem</p> <ul style="list-style-type: none"> Isključivanje ili zaobilazanje županije iz razvojnih procesa Intencije ukidanja ili preuzimanja nadležnosti od županija

3.3. Strateški pravci razvoja

Strateški pravci razvoja definirani su temeljem analize stanja, SWOT analize te identificiranim komparativnim prednostima ŽZH. Strateški pravci razvoja su utemeljeni na analizi čimbenika koji mogu imati negativan utjecaj iz okruženja ili predstavljaju potencijalni rizik te čimbenika koji predstavljaju komparativne prednosti koji mogu podržati razvoj. Temeljem ovih analiza identificirana su četiri ključna pravca razvoja koja će usmjeravati razvojne aktivnosti županije u sljedećih sedam godina.

1. Razvoj proizvodnog i izvozno-orijentiranoga gospodarstva

Proizvodno i izvozno-orijentirano poduzetništvo predstavlja okosnicu razvoja ŽZH. Iz analize stanja je vidljiv rast svih pokazatelja u proizvodnom sektoru. Također, proizvodni i izvozno-orijentirani sektori su motor razvoja gospodarstva. Stoga je jedan od ključnih pravaca razvoja daljnja potpora promociji i razvoju proizvodno i izvozno-orijentiranih sektora u ŽZH.

2. Zadržavanje stanovnika u ruralnim sredinama kroz ruralni razvoj, poljoprivredu i turizam

ŽZH je ruralna regija i ruralni razvoj treba igrati važnu ulogu u ukupnom razvoju Županije. Analiza stanja pokazala je kako uvjeti u ruralnim sredinama još uvijek ne pružaju dovoljno mogućnosti za ujednačen rast i razvoj na cijelom prostoru Županije. U tom je kontekstu potrebno raditi na razvoju infrastrukture, podizanju kvalitete i dostupnosti usluga u ruralnom prostoru, te potpori diversifikacije djelatnosti kroz programe potpore. Poseban naglasak treba staviti na potporu mladima u ruralnim sredinama kroz razvoj poslovnih ideja i poslovnih mogućnosti.

3. Podizanje kvalitete i učinkovitosti javne uprave i javnih usluga

Jedan od ključnih čimbenika u razvoju i upravljanju razvojem jeste kvalitetna, dinamična i učinkovita javna uprava. Iz analize stanja je vidljivo kako uprava u cjelini nije orijentirana prema građanima. Stoga, ulaganje u učinkovitu upravu treba biti jedan od ključnih pravaca razvoja u sljedećih sedam godina. Ovo podrazumijeva ulaganja u osuvremenjivanje, jačanje ljudskih kapaciteta, pojednostavljivanje procedura, te u konačnici osiguravanje brze i učinkovite uprave.

4. Jačanje sustava zaštite okoliša i kvalitete javne infrastrukture

ŽZH još uvijek nije okolišno ugrožena, tj. nema velikih zagađivača te nema otvorenog zagađenja. Međutim, sustav upravljanja otpadom još uvijek nije izgrađen te se u sljedećih sedam godina značajan dio energije mora uložiti u razvoj sustava upravljanja otpadom. Iako je većim dijelom upravljanje otpadom u nadležnosti općine, na razini županije se mogu pokrenuti različite inicijative kako bi se sustav upravljanja otpadom razvio i, u konačnici, kako bismo ŽZH učinili okolišno odgovornom. Također, najviše se može napraviti u segmentu educiranja i informiranja javnosti te promjene svijesti kod stanovništva vezano uz okoliš kako bi se podigla razina odgovornosti za okoliš kod svih stanovnika, a posebno budućih generacija.

3.4. Vizija razvoja

Vizija razvoja je optimistična slika koju županija želi postići, odnosno željeno stanje u kojem se županija želi nalaziti. Vizija se temelji na razvojnim mogućnostima i temelji se na prepoznatljivima vrijednostima.

Županija Zapadnohercegovačka će biti prepoznatljiva, poduzetna i privlačna regija

*„Regija **prepoznatljiva** po svojoj poduzetnosti, specifičnoj turističkoj ponudi u ruralnom i pustolovnom turizmu, kulturnim sadržajima, **poduzetna** za razvoj poslovnih ideja, inicijativama u kulturi, u razvoju projekata u javnom sektoru i **privlačna** za ulaganja, posjet i život.“*

Vrijednosti na kojima počiva vizija razvoja ŽZH:

- poduzetnički duh stanovništva;
- prirodna i kulturna baština;
- snažna tradicija i očuvane obiteljske vrijednosti.

3.5. Strateški ciljevi

Strateški ciljevi su dugoročni ciljevi koji predstavljaju odgovor na pitanje gdje želimo biti uzimajući u obzir naše resurse, kao i mogućnosti koje nam stoje na raspolaganju. Definirana su tri ključna strateška cilja koja se međusobno dopunjuju i blisko su isprepleteni.

Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija

ŽZH želi dodatno poboljšati poslovno okruženje i stvoriti ozračje za razvoj poduzetništva i daljnji gospodarski razvoj županije. U tom kontekstu, jedan od tri strateška cilja za sljedećih sedam godina je ekonomski razvijena županija. Ključni pokazatelji kroz koje će se pratiti ostvarenje ovog strateškog cilja, odnosno koji reflektiraju održiv i stabilan ekonomski rast u sljedećih sedam godina su:

Strateški cilj 1	Pokazatelj utjecaja	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
Ekonomski razvijena županija	Stupanj zaposlenosti u ŽZH	31,2 %	Iznad 32%
	Indeks obujma industrijske proizvodnje	111,6	115
	Indeks razvijenosti ŽZH	1,05	1,20

Strateški cilj 2: Društveno odgovorna županija

ŽZH u sljedećem sedmogodišnjem razdoblju želi razviti usluge i stvoriti ozračje za povećanje kvalitete života koje će, osim gospodarskog razvoja, omogućiti kvalitetniji i lakši život stanovništva. Ključni pokazatelji kroz koje će se pratiti ostvarenje ovog strateškog cilja, odnosno koji prikazuju koliko je županija društveno odgovorna kroz sljedećih sedam godina su:

Strateški cilj 2	Pokazatelj utjecaja	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
Društveno odgovorna županija	Stopa prirasta stanovništva	-146	-30
	Udio stanovništva u dobi do 14 godina starosti	14,7%	15,5%
	Stopa nezaposlenosti u ŽZH	34,5	Ispod 30%

Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija

ŽZH u sljedećem sedmogodišnjem razdoblju želi posvetiti pažnju uspostavljanju sustava koji će omogućiti održivo upravljanje javnim resursima i javnim uslugama, a koje bi trebalo rezultirati boljom kvalitetom života i doprinijeti održivom razvoju. Ključni pokazatelji kroz koje će se pratiti ostvarenje ovog strateškog cilja, odnosno koji prikazuju koliko je županija učinkovito organizirana kroz sljedećih sedam godina su:

Strateški cilj 3	Pokazatelj utjecaja	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
Učinkovito organizirana županija	Gustoća naseljenosti	68,5	70
	Migracijski saldo	-104	+10
	Postotak stanovništva koji živi u ruralnim područjima županije	75,50	Iznad 75,50%

4. Prioriteti i mjere s pokazateljima

Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija

STRATEŠKI CILJ 1: EKONOMSKI RAZVIJENA ŽUPANIJA	Prioriteti	Indikatori (razina krajnjeg rezultata)	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)	
	Prioritet 1.1. Povećati konkurentnost poduzetništva i privući nova ulaganja	Ukupno ostvaren izvoz po glavi stanovnika u KM		6.709	9.000
		Iznos prosječne neto plaće u industriji u KM		902	1.00
		Ostvareni porezni prihodi po glavi stanovnika u KM na godišnjoj razini		166	200
		Broj zaposlenih u poslovnim zonama		1.505	2.000
	Prioritet 1.2. Povećati konkurentnost poljoprivredne proizvodnje	Postotak OPG-ova registriranih kao poslovni subjekti		4% (travanj, 2020.)	10%
		Indeks fizičkog obujma proizvodnje prehrambenih proizvoda		115,4	120
		Prosječna neto plaća u području KD - Poljoprivreda, šumarstvo i ribolov u KM		474	600
	Prioritet 1.3. Razviti turističku ponudu i promovirati Županiju	Broj registriranih smještajnih jedinica u ŽZH		185	1.500
		Broj registriranih posjeta turista u ŽZH		9.830	20.000
		Dužina registriranog boravka turista u ŽZH		1,5	2,5

Strateški cilj 2: Društveno odgovorna županija

STRATEŠKI CILJ 2: DRUŠTVENO ODGOVORNA ŽUPANIJA	Prioriteti	Indikatori (razina krajnjeg rezultata)	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)	
	Prioritet 2.1. Povećati kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite stanovništva	Zadovoljstvo stanovništva kvalitetom zdravstvene zaštite temeljem ankete (postotak anketiranih)		Ne provodi se	75% anketiranih
		Broj oboljenja, stanja i ozljeda utvrđenih u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (2018.)		121.413	Ispod 100.000
		Zadovoljstvo stanovništva kvalitetom i obujmom socijalnih usluga (postotak anketiranih)		Ne provodi se	75% anketiranih
	Prioritet 2.2. Povećati kvalitetu i konkurentnost obrazovanja i uskladiti obrazovanje s potrebama tržišta rada	Broj djece u predškolskim ustanovama (javni i privatni vrtići)		714	750
		Broj učenika osnovnih škola na 1000 stanovnika		83,61	90
		Broj učenika srednjih strukovnih škola na 1000 stanovnika		21,60	25
	Prioritet 2.3. Kreirati pozitivno ozračje za razvoj mladih i športa	Broj aktivnih udruga mladih		14	20
		Postotak odseljenih u dobi do 35 godina starosti od ukupnog broja odseljenih osoba		68%	40%
		Udio izdvajanja iz proračuna za šport		0,84%	0,90%

Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija

STRATEŠKI CILJ 3: UČINKOVITO ORGANIZIRANA ŽUPANIJA	Prioriteti	Indikatori (razina krajnjeg rezultata)	Polazna vrijednost (2019.)	Ciljna vrijednost (2027.)
	3.1. Učinkovita, otvorena i odgovorna javna uprava	Prosječna visina sredstava povučениh u ŽZH iz vanjskih izvora godišnje	1.000.000	1.500.000
		Postotak kaznenih djela podmićivanja službene i druge odgovorne osobe	10,2%	5%
		Postotak anketiranih građana zadovoljnih kvalitetom rada javne uprave na razini županije	Ne provodi se	75% anketiranih
	3.2. Učinkovit sustav sigurnosti građana i zaštite i spašavanja	Broj počinjenih kaznenih djela	300	200
		Broj prometnih nesreća s nastradalim osobama	298	200
		Postotak nepogoda uzrokovanih ljudskim djelovanjem od ukupnog broja pojava	Nije rađena procjena	Ispod 10%
	3.3. Učinkovit sustav upravljanja okolišem	Postotak stanovništva uključenog u odvojeno prikupljanje otpada	0%	25%
		Uspostavljen sustav mjerenja zagađenja zraka	Nema	DA
		Broj zaštićenih područja prirodne baštine u ŽZH	0	4
3.4. Učinkovit sustav razvoja i održavanja lokalne i regionalne infrastrukture	Postotak stanovništva pokriven pitkom vodom	79%	90%	
	Postotak stanovništva pokriven kanalizacijskim sustavom	17%	40%	
	Ukupna duljina uređenih regionalnih cesta u ŽZH u km	73,8	150-200	
3.5. Učinkovit sustav upravljanja kulturno-povijesnom baštinom	Broj registriranih proizvođača tradicijskih i umjetničkih proizvoda	0	8	
	Postotak vrednovanih arheoloških lokaliteta koji su stavljeni u funkciju	0	5%	
	Visina izdvajanja za kulturu u KM	290.000	400.000	

5. Usklađenost Strategije s drugim strateškim dokumentima

Provjera međusobne usklađenosti podrazumijeva usuglašavanje, osiguranje komplementarnosti razvojnih pravaca i strateških ciljeva sa strateškim ciljevima strateških dokumenata viših razina vlasti, kao i sa strateškim dokumentima proizašlim iz procesa europskih integracija i međunarodno prihvaćenim globalnim ciljevima održivog razvoja.

U procesu usklađivanja izvršena je identifikacija strateških i planskih dokumenata te su analizirani ciljevi tih dokumenata kako bi se s tim ciljevima povezali strateški ciljevi i prioriteti Strategije razvoja ŽZH za sljedeće sedmogodišnje razdoblje. Prikaz usklađenosti Strategije razvoja ŽZH prikazan je u tabeli ispod.

Strateški dokumenti u BiH	Vezani strateški cilj, prioritet i/ili mjera iz Strategije razvoja ŽZH
STRATEŠKI PLAN RURALNOG RAZVOJA BOSNE I HERCEGOVINE (2018. – 2021.) - Okvirni dokument	
Strateški cilj I: Osiguranje stabilnosti dohotka i izjednačavanje uvjeta poslovanja s okruženjem Strateški cilj II: Jačanje konkurentnosti poljoprivrede, šumarstva i ruralnih područja kroz povećanje razina investicija i unaprjeđenje prijenosa znanja i promoviranje inovacija Strateški cilj III: Unaprjeđenje tržišnosti poljoprivredno-prehrambenih proizvoda kroz povećanje dodane vrijednosti, poboljšanje standarda kvaliteta i sigurnosti, i jačanje veza unutar lanaca vrijednosti	Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija <i>Prioritet 1.2. Povećati konkurentnost poljoprivredne proizvodnje</i>
Strateški cilj V: Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima kroz ostvarivanje novih izvora prihoda i unaprjeđenje fizičke infrastrukture, društvene uključenosti i dostupnosti javnih usluga	Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija <i>Prioritet 1.3. Razviti turističku ponudu i promovirati županiju</i>
Strateški cilj IV: Održivo upravljanje prirodnim resursima i prilagođavanje klimatskim promjenama	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija <i>Prioritet 3.3. Učinkovit sustav upravljanja okolišem</i>
OKVIRNA STRATEGIJA PROMETA BOSNE I HERCEGOVINE (2016. – 2030.)	
Strateški cilj: Zadovoljiti potrebe u smislu održavanja, poboljšanja i razvoja prometne infrastrukture	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija <i>Prioritet 3.4. Učinkovit sustav razvoja i održavanja lokalne i regionalne infrastrukture</i>
NACRT STRATEGIJE RAZVOJA FEDERACIJE BiH (2021. – 2027.)	
Strateški cilj 1: Ubrzan ekonomski razvoj	Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija <i>Prioritet 1.2. Povećati konkurentnost poljoprivredne proizvodnje</i> <i>Prioritet 1.3. Razviti turističku ponudu i promovirati županiju</i>
Strateški cilj 2: Prosperitetan i inkluzivan društveni razvoj	Strateški cilj 2: Društveno odgovorna županija <i>Prioritet 2.2. Povećati kvalitetu i konkurentnost obrazovanja i uskladiti obrazovanje s potrebama tržišta rada</i> <i>Prioritet 2.1. Povećati kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite stanovništva</i> <i>Prioritet 2.3. Kreirati pozitivno ozračje za razvoj mladih i športa</i>

<p>Strateški cilj 3: Resursno efikasan i održiv razvoj</p>	<p>Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija <i>Prioritet 1.2. Povećati konkurentnost poljoprivredne proizvodnje</i> Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija <i>Prioritet 3.2. Učinkovit sustav sigurnosti građana i zaštite i spašavanja</i> <i>Prioritet 3.3. Učinkovit sustav upravljanja okolišem</i> <i>Prioritet 3.4. Učinkovit sustav razvoja i održavanja lokalne i regionalne infrastrukture</i></p>
<p>OKVIR ZA CILJEVE ODRŽIVOG RAZVOJA U BIH – SDG OKVIR</p>	
<p>Razvojni pravac: "Dobra uprava i upravljanje javnim sektorom"</p>	<p>Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija <i>Prioritet 3.1. Učinkovita, otvorena i odgovorna javna uprava</i> <i>Prioritet 3.2. Učinkovit sustav sigurnosti građana i zaštite i spašavanja</i></p>
<p>Razvojni pravac: "Pametna rast"</p>	<p>Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija <i>Prioritet 1.1. Povećati konkurentnost poduzetništva i privući nova ulaganja</i> Strateški cilj 2: Društveno odgovorna županija <i>Prioritet 2.2. Povećati kvalitetu i konkurentnost obrazovanja i uskladiti obrazovanje s potrebama tržišta rada</i> <i>Prioritet 2.3. Kreirati pozitivno ozračje za razvoj mladih i športa</i> Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija <i>Prioritet 3.3. Učinkovit sustav upravljanja okolišem</i> <i>Prioritet 3.4. Učinkovit sustav razvoja i održavanja lokalne i regionalne infrastrukture</i></p>
<p>Razvojni pravac: "Socijalna uključenost – društvo jednakih mogućnosti"</p>	<p>Strateški cilj 2: Društveno odgovorna županija <i>Prioritet 2.1. Povećati kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite stanovništva</i> <i>Prioritet 2.2. Povećati kvalitetu i konkurentnost obrazovanja i uskladiti obrazovanje s potrebama tržišta rada</i></p>

6. Okvir za provedbu, praćenje, izvještavanje i evaluaciju Strategije

U ovom poglavlju se opisuje okvir za provedbu, praćenje, izvještavanje i evaluaciju Strategije razvoja ŽZH, a sukladno propisima iz članka 22. stavak (2) i članka 30. stavak (2) Zakona o razvojnom planiranju i upravljanju razvojem u Federaciji BiH.

Koordinacija pripreme i provedbe Strategije

Ključne institucije koje vrše koordinaciju izrade, pa tako i provedbe Strategije razvoja ŽZH su sljedeće:

- **Ured** koji je, sukladno Uredbi o osnivanju Ureda, zadužen za poslove vođenja i koordinacije procesa izrade Strategije razvoja županije i praćenja njene provedbe, tj. koordinacije u procesu ocjenjivanja i izvještavanja ostvarenja strategije;
- **Vijeće** je tijelo Vlade ŽZH, koje ima savjetodavnu ulogu u procesima definiranja, provedbe, monitoringa, evaluacije i izvještavanja u realizaciji prioriteta u ŽZH i djeluje u skladu s načelima partnerstva i suradnje. Ured vrši stručne i administrativne poslove za potrebe rada Vijeća;
- **ŽOR** je savjetodavno i operativno tijelo u procesu upravljanja razvojem u ŽZH, a čine ga predstavnici javnog, privatnog i nevladinog sektora. ŽOR-om koordinira Ured. ŽOR će na godišnjoj razini pratiti provedbu Strategije razvoja ŽZH kroz razmatranje izvještaja o razvoju;
- **Razvojni forum Županije Zapadnohercegovačke** je razvojno tijelo koje predstavlja platformu za okupljanje predstavnika javnog sektora sa županijske, općinske i gradske razine vlasti, predstavnika nevladinog sektora, predstavnika privatnog sektora, kao i predstavnika drugih relevantnih institucija i organizacija izvan ŽZH. Razvojni forum ŽZH je platforma za upoznavanje sudionika s aktualnim kretanjima i trendovima u Županiji, razmjenu informacija o projektima koji se provode i koji se planiraju provoditi u Županiji kako bi se što bolje koordinirali projekti i aktivnosti te kako bi se što bolje pripremili za mogućnosti financiranja projekata i predstavljanje aktualnih mogućnosti financiranja projekata;
- **Sektorski razvojni odbori** su savjetodavna tijela ŽZH koja se osnivaju po potrebi za pojedina područja. Sektorski odbori okupljaju relevantne dionike za pojedini sektor koji dolaze iz javnog, privatnog i nevladinog sektora, a koji su relevantni za taj sektor. Uloga sektorskih odbora će biti bolja koordinacija provedbe strategije po pojedinim sektorima.

Strategija razvoja ŽZH će se prvenstveno provoditi kroz planove rada tijela uprave na razini ŽZH te kroz provedbu projekata koji su financirani iz vanjskih izvora financiranja, i provode ih općine, gradovi i druge organizacije iz ŽZH ili izvan ŽZH, a koje su vezane ili se mogu vezati uz ispunjavanje mjera iz Strategije.

Ured će koordinirati provedbu Strategije razvoja ŽZH na sljedeći način:

- koordinacija aktivnosti Vlade ŽZH, ministarstava i drugih tijela uprave, u pripremi planova rada i njihove usklađenosti sa Strategijom razvoja ŽZH;
- koordinacija poduzetnika, udruženja, komora, instituta, fakulteta, NVO-a i međunarodnih organizacija u svezi pokretanja razvojnih inicijativa u Županiji i njihovo koordiniranje sa Strategijom razvoja ŽZH;
- jačanje ljudskih i institucionalnih kapaciteta županijskih ministarstava i institucija, kao i općina u procesu strateškog planiranja i provedbe projekata;

- vođenje baze razvojnih projekata i koordinacija pripreme projektnih prijedloga koji se financiraju iz programa pomoći EU i drugih vanjskih izvora financiranja.

Praćenje, izvještavanje i vrednovanje provedbe Strategije

Praćenje provedbe Strategije podrazumijeva sustavno i kontinuirano prikupljanje, analiziranje i korištenje podataka i pokazatelja u svrhu mjerenja napretka ostvarivanja postavljenih ciljeva/prioriteta/mjera i napretka u korištenju raspoloživih sredstava i poduzimanja odgovarajućih aktivnosti s ciljem eventualnih korekcija.

Za uspješnu uspostavu i provedbu sustava praćenja, sva tijela uprave na razini ŽZH trebaju uspostaviti i redovno ažurirati elektronske evidencije pokazatelja ostvarenja prioriteta i mjera iz strateškog dokumenta koji su u njihovoj nadležnosti, dok će Ured voditi jedinstvenu bazu razvojnih pokazatelja na temelju koje se prati stupanj realizacije strateških ciljeva, prioriteta i mjera. Ove evidencije su temelj za izradu izvještaja o radu i izvještaja o razvoju, odnosno izvještaja o provedbi Strategije.

Praćenje provedbe Strategije vrši se kroz sljedeće dokumente:

- **Godišnji izvještaji o radu** – Godišnje izvještaje o radu tijela uprave pripremaju s ciljem praćenja provedbe planiranih aktivnosti/projekata i ocjene njihovog doprinosa u ostvarivanju programa/mjera. U godišnjem izvještaju o radu precizno se navodi jesu li i u kojoj mjeri izvršene planirane aktivnosti iz planova rada, ostvareni očekivani rezultati, planirana i utrošena sredstva za izvršenje aktivnosti i za eventualno neizvršenje, razlog za neizvršenje ili djelomično izvršenje.
- **Izvještaj o razvoju** – Priprema se na godišnjoj razini i kroz izvještaj o razvoju se prate opći razvojni trendovi, kao i napredak u ostvarenju strateških ciljeva iz Strategije razvoja ŽZH. Izvještaj o razvoju ŽZH priprema Ured na temelju izvještaja o radu tijela uprave, službenih statističkih podataka i ostali dostupnih relevantnih podataka na temelju kojih se može utvrditi razvojni trend ŽZH i ispunjenost strateških ciljeva, prioriteta i razvojnih mjera.

Izvještaje o razvoju usvaja Vlada ŽZH, a nakon usvajanja izvještaj o razvoju se objavljuje na web-stranici Ureda i dostavlja se Skupštini ŽZH za korištenje.

Vrednovanje Strategije je postupak kojim se određuje vrijednost i značaj intervencije odnosno pojedinačnih mjera. Vrednovanje Strategije će se provoditi po potrebi i to nakon prve tri godine provedbe Strategije te u zadnjoj godini provedbe Strategije.

Uzimajući u obzir kako se proces izrade strategije odvijao u godini pandemije COVID-19 te se još uvijek ne znaju konačne posljedice koje će pandemija ostaviti, kako na gospodarski, tako i na društveni razvoj, potrebno je izvršiti analizu stanja nakon prve godine provedbe strategije i uskladiti indikativni financijski okvir i određene pokazatelje.

7. Detaljan opis mjera

U ovom se poglavlju daje detaljan opis svih razvojnih mjera s predviđenim aktivnostima i projektima, očekivanim rezultatima, nositeljima, indikativnim potrebnim sredstvima te korisnicima. Strategija obuhvaća 37 razvojnih mjera koje su raspoređene u 11 prioriteta u okviru tri strateška cilja:

- **Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija** uključuje tri prioriteta i 9 razvojnih mjera
- **Strateški cilj 2: Društveno odgovorna županija** uključuje tri prioriteta i 10 razvojnih mjera
- **Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija** uključuje pet prioriteta i 18 razvojnih mjera

	Prioriteti	Mjere	
STARTEŠKI CILJ 1: EKONOMSKI RAZVIJENA ŽUPANIJA	Prioritet 1.1. Povećati konkurentnost poduzetništva i privući nova ulaganja	Mjera 1.1.1. Jačanje istraživanja i razvoja i primjene novih tehnologija i inovacija u gospodarstvu	
		Mjera 1.1.2. Razvoj i podizanje konkurentnosti MSP-a i obrtništva u ŽZH	
		Mjera 1.1.3. Razvoj poslovnih zona i privlačenje novih ulaganja u ŽZH	
	Prioritet 1.2. Povećati konkurentnost poljoprivredne proizvodnje	Mjera 1.2.1. Potpora razvoju poljoprivredne proizvodnje	
		Mjera 1.2.2. Organizirano povezivanje poljoprivrednih proizvođača i prerađivača hrane zbog promocije, prodaje i povećanja izvoza	
		Mjera 1.2.3. Podizanje kvalitete i standardizacija poljoprivrednih proizvoda	
	Prioritet 1.3. Razviti turističku ponudu i promovirati županiju	Mjera 1.3.1. Razvoj turističke infrastrukture	
		Mjera 1.3.2. Potpora razvoju poduzetništva u turizmu i povećanje smještajnih kapaciteta	
		Mjera 1.3.3. Promocija ŽZH kao turističke i poslovno privlačne regije	
	STRATEŠKI CILJ 2: DRUŠTVENO ODGOVORNA ŽUPANIJA	Prioritet 2.1. Povećati kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite stanovništva	Mjera 2.1.1. Podizanje kvalitete i olakšavanje pristupa zdravstvenim uslugama
			Mjera 2.1.2. Jačanje kvalitete primarne zdravstvene zaštite
			Mjera 2.1.3. Zaštita i unaprjeđenje zdravlja stanovništva
Mjera 2.1.4. Povećanje kvalitete i dostupnosti socijalne zaštite			
Prioritet 2.2. Povećati kvalitetu i konkurentnost obrazovanja i uskladiti obrazovanje s potrebama tržišta rada		Mjera 2.2.1. Ulaganje u obrazovnu infrastrukturu i modernizaciju obrazovnog sustava	
		Mjera 2.2.2. Jačanje kvalitete inkluzivnog obrazovanja	
		Mjera 2.2.3. Usklađivanje obrazovanja i potreba tržišta rada	
		Mjera 2.2.4. Razvoj sustava praćenja potreba tržišta rada	
Prioritet 2.3. Kreirati pozitivno ozračje za razvoj mladih i športa		Mjera 2.3.1. Jačanje institucionalnog okvira za potporu mladima	
		Mjera 2.3.2. Potpora razvoju športske infrastrukture i športskih aktivnosti	

	Prioriteti	Mjere
STRATEŠKI CILJ 3: UČINKOVITO ORGANIZIRANA ŽUPANIJA	Prioritet 3.1. Učinkovita, otvorena i odgovorna javna uprava	Mjera 3.1.1. Jačanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave
		Mjera 3.1.2. Podizanje kvalitete i učinkovitosti rada Skupštine ŽZH
		Mjera 3.1.3. Razvoj sustava za prevenciju i suzbijanje korupcije
		Mjera 3.1.4. Jačanje institucionalnih i administrativnih kapaciteta za procese europskih integracija i korištenje sredstava
	Prioritet 3.2. Učinkovit sustav sigurnosti građana i zaštite i spašavanja	Mjera 3.2.1. Jačanje sustava zaštite i spašavanje
		Mjera 3.2.2. Jačanje institucionalnih i ljudskih kapaciteta u institucijama za provedbu zakona
		Mjera 3.2.3. Podizanje svijesti i informiranje javnosti o zaštiti i sigurnosti građana
	Prioritet 3.3. Učinkovit sustav gospodarenja okolišem	Mjera 3.3.1. Razvoj sustava gospodarenja otpadom
		Mjera 3.3.2. Ulaganje u zaštitu i održavanje zemljišta, voda, šuma i zraka
		Mjera 3.3.3. Razvoj sustava gospodarenja zaštićenim područjima
		Mjera 3.3.4. Povećanje energetske učinkovitosti i korištenje energije iz obnovljivih izvora
	Prioritet 3.4. Učinkovit sustav razvoja i održavanja lokalne i regionalne infrastrukture	Mjera 3.4.1. Potpora razvoju dostupnosti i kvalitete sustava vodoopskrbe
		Mjera 3.4.2. Potpora razvoju i podizanju kvalitete sustava gospodarenja otpadnim vodama
		Mjera 3.4.3. Podizanje kvalitete prometne infrastrukture u ŽZH
	Prioritet 3.5. Učinkovit sustav upravljanja kulturno-povijesnom baštinom	Mjera 3.5.1. Jačanje institucionalnih kapaciteta za upravljanje kulturno-povijesnom i tradicijskom baštinom
		Mjera 3.5.2. Poboljšanje infrastrukturnih uvjeta za razvoj, promociju i upravljanje kulturno-povijesnom baštinom
		Mjera 3.5.3. Potpora razvoju i promociji kulturnih i kreativnih industrija
		Mjera 3.5.4. Podizanje svijesti o zaštiti i očuvanju kulturno-povijesne baštine i njena promocija

7.1. STRATEŠKI CILJ 1: EKONOMSKI RAZVIJENA ŽUPANIJA

Prioritet 1.1. Povećati konkurentnost poduzetništva i privući nova ulaganja

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Ekonomski razvoj županije	
Prioritet	Prioritet 1.1. Povećati konkurentnost poduzetništva i privući nova ulaganja	
Naziv mjere	Razvojna mjera 1.1.1. Jačanje istraživanja i razvoja i primjene novih tehnologija i inovacija u gospodarstvu	
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Proizvodno i izvozno orijentirano poduzetništvo predstavlja okosnicu razvoja ŽZH. Iako u strukturi gospodarstva Županije najveći udio pripada trgovini, proizvodni sektor ima značajnu ulogu u prihodima, zapošljavanju te u visini prosječne plaće. Međutim, još uvijek ne postoji sustavan pristup poticanju istraživanja i razvoja te povezivanju javnog, privatnog sektora te akademske zajednice. Cilj ove razvojne mjere je ojačati znanstveno-istraživačku dimenziju poslovnog sektora, pružiti usluge visoke poslovne razine osnivanjem specijaliziranih poslovnih inkubatora i centara kompetencije te povezivanje poslovnog sektora i akademske zajednice.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jačanje potporne infrastrukture za razvoj i povezivanje obrazovanja, znanosti i gospodarstva (poduzetnički inkubatori, akceleratori, centri izvrsnosti/kompetencija); - Jačanje suradnje između javnih istraživačkih institucija i privatnih poduzeća u djelatnostima važnim za gospodarstvo ŽZH; - Potporu primjene novih tehnologija te ulaganja u istraživanje i razvoj i poslovne procese u ključnim sektorima gospodarstva u ŽZH; - Potporu izradi analiza i studija te projektne dokumentacije za prijavu na vanjske izvore financiranja u domeni istraživanja i razvoja i primjene novih tehnologija i inovacija. <p>Strateški projekt: <i>Jačanje potporne infrastrukture za razvoj i povezivanje obrazovanja, znanosti i gospodarstva</i> (poduzetnički inkubatori, akceleratori).</p> <p>Cilj ovog projekta je podržati osnivanje potpornih institucija i napraviti određenu specijalizaciju na razini ŽZH na način da se razvoj potpornih institucija specijalizira po općinama i gradovima. Na primjer, specijalizacija se može razraditi da se općina Posušje specijalizira u sektoru metala i plastike kroz postojeći Tehnološki park. Grad Ljubuški se može specijalizirati u sektoru poljoprivrede kroz postojeći inkubator pri HERAG-u i sortirnicu te laboratorije u Zavodu za poljoprivredu, dok se Široki Brijeg može specijalizirati za razvoj kulturnih i kreativnih industrija u budućem uređenom prostoru duhanske stanice u središtu grada. Grude se mogu specijalizirati za neki od sektora koji bi se pokazao kao najpotentniji i potrebniji u lancu vrijednosti, kao što je papirna industrija, grafička industrija i sl.</p> <p>Procijenjena vrijednost ovog projekta je cca 1.000.000,00 KM, a očekuje se udio vlastitih sredstava od 15%, te iz vanjskih izvora 85%. Financiranje ovog projekta će se kandidirati na otvorene natječaje i pozive iz EU-a i drugih programa u suradnji s općinama i gradovima.</p>	
Ključni strateški projekti	Jačanje potporne infrastrukture za razvoj i povezivanje obrazovanja, znanosti i gospodarstva (poduzetnički inkubatori, akceleratori, centri izvrsnosti/kompetencija)	Očekivani krajnji rezultat projekta
		- Broj potpornih institucija

	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	- Broj uspostavljenih i aktivnih potpornih institucija	1	4
	- Broj potpisanih sporazuma između akademske zajednice i privatnog sektora	0	7
	- Broj podržanih projekata istraživanja i razvoja u gospodarstvu	0	15
	- Broj izrađenih analiza i studija i projektnih prijedloga na godišnjoj razini	0	20
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere izravno će se doprinijeti razvoju gospodarskog sektora u ŽZH. Uz povećanje broja poslovnih subjekata, kao i kreiranje novih radnih mjesta, stvorit će se mogućnost sustavne komunikacije sa sektorom gospodarstva, čime će se otvoriti putanja za brži odgovor na tržišne promjene.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 1.340.000,00 KM Vlastita sredstva: 470.000,00 KM Vanjski izvori: 870.000,00 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH, Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH, HERAG, Uredl, općine i gradovi, udruge, fakulteti		
Ciljne skupine	Stanovništvo, gospodarstvenici, mladi		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Ekonomski razvoj županije		
Prioritet	Prioritet 1.1. Povećati konkurentnost poduzetništva i privući nova ulaganja		
Naziv mjere	Mjera 1.1.2. Razvoj i podizanje konkurentnosti MSP-a i obrtništva u ŽZH		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Proizvodno i izvozno orijentirano poduzetništvo predstavlja okosnicu razvoja ŽZH. U strukturi gospodarstva Županije ističe se sektor trgovine te prerađivačka industrija. Jedan od ključnih pravaca razvoja je daljnja potpora promociji, aglomeraciji poduzetnika i razvoju proizvodno i izvozno orijentiranih sektora u ŽZH.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljanje sheme za financiranje MSP-a i obrtništva (Poduzetna županija); - Program potpore mladim poduzetnicima; - Program potpore tradicijskim obrtima; - Program potpore socijalnom poduzetništvu; - Program edukacije u poduzetništvu; - Potpora umrežavanju u gospodarstvu (klasteri, udruge); - Organizacija godišnjeg gospodarskog foruma u ŽZH. <p>Strateški projekt: <i>Uspostavljanje sheme za financiranje MSP-a i obrtništva (Poduzetna županija)</i></p> <p>Cilj ovog projekta je stvoriti podlogu za daljnji razvoj i ulaganja postojećeg poduzetništva te razvoj poduzetništva mladih i obrtništva. Svaki razvoj ovisi o instrumentima koji se mogu upotrijebiti kao poluga za razvoj pa tako i shema „Poduzetna županija“ predstavlja polugu za daljnji razvoj i upravljanje razvojem u segmentu poduzetništva.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je 500.000,00 KM, a iz vlastitih sredstava se očekuje 100%. Temeljem ovih sredstava privukla bi se vanjska sredstva u određenom modelu sufinanciranja ili multiplikatora. Vanjska sredstva će se osigurati kroz suradnju s financijskim institucijama na način da se osigura odgovarajući multiplikator.</p>		
Ključni strateški projekti	Uspostavljanje sheme za financiranje MSP-a i obrtništva (Poduzetna županija)	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		- Uspostavljena shema	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Uspostavljena shema za financiranje (Poduzetna županija)	NE	DA
	- Broj aktivnih MSP-ova	1.230	1.300
	- Broj novoosnovanih udruženja/ klastera	5	10
	- Broj obrta	2.137	2.500
	- Broj održanih gospodarskih foruma godišnje	0	1

Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere izravno će se doprinijeti razvoju gospodarskog sektora u ŽZH. Uz povećanje broja poslovnih subjekata, kao i kreiranje novih radnih mjesta, stvorit će se mogućnost sustavne komunikacije sa sektorom gospodarstva, čime će se otvoriti putanja za brži odgovor na tržišne promjene.
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 1.265.000,00 KM Vlastita sredstva: 925.000,00 KM Vanjski izvori: 340.000,00 KM
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH, HERAG, Ured, općine i gradovi, udruge
Ciljne skupine	Stanovništvo, gospodarstvenici, mladi

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija		
Prioritet	Prioritet 1.1. Povećati konkurentnost poduzetništva i privući nova ulaganja		
Naziv mjere	Mjera 1.1.3. Razvoj poslovnih zona i privlačenje novih ulaganja u ŽZH		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>U ŽZH je aktivno sedam poslovnih zona, i to po dvije u Širokom Brijegu, Ljubuškom i Posušju i jedna u Grudama. Ukupna površina poslovnih zona je 612,64 ha s 299 parcela. U 2019. godini je u poslovnim zonama bilo aktivno 56 tvrtki koje zapošljavaju oko 1.505 zaposlenih. Međutim, još uvijek nije razvijen sustavan pristup promociji ovih poslovnih zona i privlačenju ulagača, posebno stranih ulaganja, a svaka zona još uvijek zahtijeva određene zahvate koji traže određena financijska sredstva. Cilj ove razvojne mjere je stvoriti infrastrukturne pretpostavke za ulaganja te privući interes ulagača, kako domaćih, tako i stranih, kao i dijaspore za ulaganja u ŽZH.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Potpora razvoju i uređenju poslovnih zona u ŽZH; - Uspostavljanje i promocija sveobuhvatne online baze investicija (InWestHerzegovina); - Organizacija investicijskih i poslovnih posjeta u ŽZH; - Potpora sudjelovanju na investicijskim događajima u zemlji i inozemstvu; - Razvoj platforme za povezivanje s poslovnom dijasporom. <p>Strateški projekt: Uspostavljanje i promocija sveobuhvatne online baze investicija (InWestHerzegovina)</p> <p>Cilj ovog projekta je stvoriti pretpostavke za identifikaciju i privlačenje novih ulaganja u ŽZH. Baza investicijskih projekata bi poslužila za privlačenje ulagača u ŽZH.</p> <p>Procijenjena vrijednost ovog projekta je 30.000,00 KM na godišnjoj razini, a iz vlastitih izvora bi se izdvojilo 30%, dok bi se iz vanjskih izvora osiguralo 70%. Vanjska sredstva će se osigurati kroz prijavu na javne pozive i natječaje iz vanjskih izvora financiranja.</p>		
Ključni strateški projekti	Uspostavljanje i promocija sveobuhvatne online baze investicija (InWestHerzegovina)	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		- Broj investicijskih projekata u bazi	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Broj investicijskih projekata u bazi investicija	0	16
	- Broj podržanih organiziranih posjeta investicijskim događajima godišnje	0	2
	- Broj pokrenutih inicijativa vezanih uz suradnju s dijasporom godišnje	0	2
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	- Provedba ove mjere izravno će doprinijeti povećanju investicija u ŽZH pa tako i povećanju broja zaposlenih		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 500.000,00KM Vlastita sredstva: 425.000,00 KM Vanjski izvori: 75.000,00 KM		

Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH, gradovi i općine, HERAG, Ured, udruge
Ciljne skupine	Gospodarstvenici, članovi dijaspore, gradovi i općine, mladi

Prioritet 1.2. Povećati konkurentnost poljoprivredne proizvodnje

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija
Prioritet	Prioritet 1.2. Povećati konkurentnost poljoprivredne proizvodnje
Naziv mjere	Mjera 1.2.1. Potpora razvoju poljoprivredne proizvodnje
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>U ŽZH udio stanovništva koji se bavi poljoprivredom je 30%, što je znatno manje u odnosu na prosjek u Federaciji BiH koji je 47%. U Registar poljoprivrednih gospodarstava i Registar klijenata u travnju 2020. godine upisano je 2.916 poljoprivrednih gospodarstava, s 1.039 zaposlenih. Gradovi Ljubuški i Široki Brijeg posjeduju sustave za navodnjavanje koji imaju veliku vrijednost i od velike su važnosti za poljoprivrednu proizvodnju na više od tri i pol tisuće hektara navodnjavanih obradivih površina. Međutim, primarna poljoprivredna proizvodnja nije na visokoj razini, a stočarstvo još uvijek nije na razini na kojoj bi moglo biti, te ne igra veliku ulogu. Također, prerada poljoprivrednih proizvoda nije na razini na kojoj bi mogla biti uzimajući u obzir mogućnosti. Stoga je potrebno potaknuti razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje te bi pojedine grane poljoprivredne proizvodnje trebalo razmjestiti po općinama i gradovima sukladno geografskom položaju i raznolikosti reljefa. Također, potrebno je kroz sustav novčanih potpora potaknuti modernizaciju postojećih i razvojno novih prerađivačkih kapaciteta te poboljšati prodaju i marketing gotovih poljoprivrednih proizvoda.</p> <p>Cilj ove razvojne mjere je stvoriti pretpostavke za veću i konkurentniju poljoprivrednu proizvodnju orijentiranu prema tržištu.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ulaganje u poljoprivrednu infrastrukturu (navodnjavanje, pristupne ceste, zaštita poljoprivrednog zemljišta i sl.); - Rješavanje usitnjenosti poljoprivrednih površina; - uspostavljanje sheme za financiranje poljoprivrede i ruralnog razvoja (Ruralna Hercegovina); - Novčane potpore proizvodnji, preradi i prodaji poljoprivrednih proizvoda; - Potpora izgradnji, uređenju i digitalizaciji lokalnih tržnica; - Promidžba poljoprivredno-prehrambene trgovine i izvoza uključujući sudjelovanje na međunarodnim sajmovima i izložbama; - Program potpore za osiguranje usjeva, životinja i biljaka; - Potpora u pripremi i priprema potrebne dokumentacije za investicijska ulaganja u okviru ove mjere i prijavu na vanjske izvore financiranja. <p>Strateški projekt: <i>Shema za financiranje poljoprivrede, ruralnog razvoja (Ruralna Hercegovina)</i>. Cilj ovog projekta je omogućiti lakši pristup finansijskim sredstvima OPG-ovima za proizvodnju, preradu i prodaju poljoprivrednih proizvoda, institucionalni kapacitet za promociju turističke ponude ŽZH te privlačenje turista i posjetitelja u ŽZH. Ovim projektom Županija želi stvoriti finansijsku polugu koja će poslužiti za upravljanje i usmjeravanje razvoja poljoprivrede u ŽZH.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je oko 500.000,00 KM, a projekt se planira realizirati iz vlastitih sredstva u iznosu od 50%, a temeljem ovih sredstava bi se privukla vanjska sredstva u minimalnom iznosu od 50% u određenom modelu sufinanciranja ili multiplikatora.</p>

Ključni strateški projekti	- <i>Shema za financiranje poljoprivrede, ruralnog razvoja (Ruralna Hercegovina)</i>	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		- Odluka o uspostavljanju financijske sheme za ruralni razvoj	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Postotak OPG-ova od 1-3 ha veličine posjeda	29%	35%
	- Postotak obrađenog poljoprivrednog zemljišta	36%	50%
	- Broj goveda/ovaca	5.405/15.016	6.000/20.000
	- Broj pripremljenih projekata iz sektora poljoprivrede godišnje	0	2
	- Broj organiziranih sudjelovanja na sajmovima godišnje	0	1
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere izravno će se doprinijeti razvoju poljoprivrednog sektora u ŽZH. Uz povećanje broja OPG-ova/PG-ova, kao i kreiranje novih radnih mjesta, očekuje se unaprjeđenje kvalitete života lokalnog stanovništva te smanjenje iseljavanja stanovništva s ruralnih područja.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 4.640.000,00 KM Vlastita sredstva: 4.140.000,00 KM Vanjski izvori: 500.000,00 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH, Zavod za poljoprivredu ŽZH, općine i gradovi, udruge		
Ciljne skupine	Stanovništvo, poljoprivrednici, udruge poljoprivrednika		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija		
Prioritet	Prioritet 1.2. Povećati konkurentnost poljoprivredne proizvodnje		
Naziv mjere	Razvojna mjera 1.2.2. Organizirano povezivanje poljoprivrednih proizvođača i prerađivača hrane zbog promocije, prodaje i povećanja izvoza		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Mali posjedi, rascjepkane poljoprivredne površine generiraju male opsege proizvodnje koji vrlo često nisu konkurentni uvoznim proizvodima iz zemalja EU. OPG-ovi/PG-ovi nisu tržišni igrači i sami se ne mogu ozbiljno nametnuti na tržištu. S druge strane, povećano prisustvo velikih trgovačkih lanaca koji diktiraju uvjete prodaje i prodajne cijene dovode u još teži položaj mala obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Ovakvi uvjeti neizbježno nameću OPG-ovima/PG-ovima potrebu udruživanja u početku u udruge proizvođača, a kasnije u zadruge. Cilj je potaknuti osnivanje zadruga i njihovo održavanje u prvim godinama rada.</p> <p>Ključna područja djelovanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Organizacija seminara, predavanja i studijskih posjeta o temi organiziranja poljoprivrednih proizvođača; - Financijska potpora radu i osnivanje tržišnih organizacija poljoprivrednih proizvođača s ciljem poboljšanja tržišnog položaja proizvođača u ruralnim područjima; - Potpora radu i osnivanju udruženja poljoprivrednih proizvođača (udruge i lokalni klasteri); - Uvođenje posebne potpore za osnivanje i održavanje zadruga u manje povoljnim područjima; - Potpora organizaciji lokalnih sajмова i manifestacija organiziranih od lokalnih poljoprivrednih udruga; - Potpora pokretanju inicijativa osnivanja LAG-ova. 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Broj registriranih zadruga	2	5
	- Broj udruga poljoprivrednih proizvođača	3	5
	- Broj specijaliziranih podržanih lokalnih sajamskih manifestacija godišnje	0	4
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Kroz udruživanje malih proizvođača u velike zadruge moguće je povećanje proizvodnje specifičnih proizvoda.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 315.000,00 KM Vlastita sredstva: 280.000,00 KM Vanjski izvori: 35.000,00 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH, Zavod za poljoprivredu, gradovi i općine, udruge		
Ciljne skupine	OPG-ovi/PG-ovi, udruge, zadruge, obrti, mikro, mala i srednja poduzeća		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija	
Prioritet	Prioritet 1.2. Povećati konkurentnost poljoprivredne proizvodnje	
Naziv mjere	Razvojna mjera 1.2.3. Podizanje kvalitete i standardizacija poljoprivrednih proizvoda	
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Federacija BiH ima dijelove savjetodavne službe po županijama bez jasnih ciljeva i prioriteta i provedbenih mjera. FMPVŠ je nositelj izrade zakonodavno-pravnoga okvira, provoditelj i nadzor. ŽZH ima jasan koncept i dobru podlogu u Zavodu za poljoprivredu ŽZH, ali koncept treba ojačati kadrovski, materijalno i pristupiti programu treninga trenera u skladu s programima pomoći TAIEX. Pružanje savjetodavnih usluga na ovoj razini stupnja BDP-a per capita u BiH i postojećem ukupnom stupnju razvijenosti poljoprivrede jedino je moguće kroz javne poljoprivredne savjetodavne službe.</p> <p>ŽZH mora osigurati da savjetnici koji rade u sustavu za savjetovanje poljoprivrednika budu prikladno kvalificirani i redovito osposobljavani.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razvoj sustava savjetodavnih usluga pri Zavodu za poljoprivredu ŽZH (razvoj i jačanje ljudskih i institucionalnih kapaciteta); - Proširenje i nadogradnja rada IPS-a (izvještajno-prognoznih poslova u zaštiti bilja); - Digitalizacija i informatizacija komunikacije s poljoprivrednicima; - Integracija obrade novčanih potpora u poljoprivredi u ŽZH; - Izrada registra upotrebe poljoprivrednih površina i digitalizacija registra; - Potpora za sudjelovanje poljoprivrednika u sustavima kvalitete za poljoprivredne i prehrambene proizvode (GLOBALGAP, GRASP, GMP, HACCP, integralna proizvodnja, organska proizvodnja); - Izrada zakona i pravilnika o ekološkoj proizvodnji i označavanju ekoloških proizvoda; - Potpora za zaštitu oznaka zemljopisnog podrijetla (PGI), zaštićene oznake izvornosti (PDO), zajamčeno tradicionalni specijalitet (TSG) i druge sheme kvalitete; - Program edukacije poljoprivrednih proizvođača (primarna poljoprivredna proizvodnja, prerada i prodaja/marketing poljoprivrednih proizvoda, menadžment u poljoprivredi, financijsko upravljanje u poljoprivredi, poslovno planiranje u poljoprivredi, ekološki uzgoj i dr.). <p>Strateški projekt: <i>Razvoj sustava savjetodavnih usluga pri Zavodu za poljoprivredu ŽZH</i></p> <p>Cilj ovog projekta je razviti sustav savjetodavnih usluga poljoprivrednim proizvođačima kako bi se olakšala poljoprivredna proizvodnja i podigla konkurentnost poljoprivredne proizvodnje.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je 140.000,00 KM, a iz vlastitih sredstava se očekuje 50%, dok se iz vanjskih izvora očekuje 50% sredstava. Vanjska sredstva će se osigurati prvenstveno kroz prijavu na javne pozive i otvorene natječaje.</p>	
Ključni strateški projekti	Razvoj sustava savjetodavnih usluga pri Zavodu za poljoprivredu ŽZH	<p>Očekivani krajnji rezultat projekta</p> <ul style="list-style-type: none"> - Broj uspostavljenih usluga poljoprivrednicima

	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	<ul style="list-style-type: none"> - Broj registriranih poljoprivrednih savjetodavaca - Broj zaštićenih proizvoda oznakama podrijetla - Broj educiranih poljoprivrednika godišnje 	<p>6</p> <p>1</p> <p>0</p>	<p>20</p> <p>3</p> <p>40</p>
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Kontinuiranom izobrazbom savjetodavaca doprinosi se ukupnoj konkurentnosti poljoprivrede. Inovacije usvajaju savjetodavci pa ih prenose na OPG-ove.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 890.000,00 KM Vlastita sredstva: 520.000,00 KM Vanjski izvori: 370.000,00 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH, Zavod za poljoprivredu ŽZH, gradovi i općine, udruge		
Ciljne skupine	Fizičke i pravne osobe upisane u RPG/RK		

1.3. Razviti turističku ponudu i promovirati županiju

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija		
Prioritet	1.3. Razviti turističku ponudu i promovirati županiju		
Naziv mjere	1.3.1. Razvoj turističke infrastrukture		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>ŽZH bogata je prirodnim bogatstvima koja se mogu vrednovati za razvoj specifičnih vrsta turizma, kao što su jezera, rijeke, kanjoni, planine, slapovi, špilje i dr. Međutim, ovi potencijali još uvijek nisu vrednovani, niti iskorišteni te su često ove lokacije zapuštene ili čak zagađene. Primjeri kako se ovi potencijali mogu vrednovati vidljivi su na lokacijama koje su iz potpuno nepoznatih prerasle u vrlo poznate i turistički privlačne lokacije. Naime, osim postojećih atrakcija koje su u funkciji turizma, kao što su slapovi Kravica i Koćuša u Ljubuškom i Blidinje u Posušju, u prošlih 2-3 godine turistički su valorizirani Peć Mlini u Drinovcima u Grudama te kanjon Borak u Širokom Brijegu, gdje je razvijena potpuno nova i specifična turistička ponuda vezana uz rekreativni i pustolovni turizam. U tom kontekstu, cilj ove mjere je dodatno vrednovati ostale prirodne potencijale i izgraditi potrebnu turističku infrastrukturu koja će biti podloga za razvoj prepoznatljive turističke ponude ŽZH.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uređenje pristupnih cesta do određenih turističkih lokacija; - Uređenje i obilježavanje šetnica, tematskih i poučnih staza; - Uređenje i opremanje specijaliziranih turističkih lokacija (parkovi, izletišta, pustolovna turistička infrastruktura); - Otvaranje i opremanje mreže centara za posjetitelje u općinama i gradovima u ŽZH; - Priprema i potpora u pripremi projektnih prijedloga i projektne dokumentacije za vanjske izvore financiranja. <p>Strateški projekt: <i>Otvaranje i opremanje mreže centara za posjetitelje u općinama i gradovima u ŽZH</i></p> <p>Cilj projekta je razviti infrastrukturu za promociju turističke ponude u općinama i gradovima ŽZH te omogućiti turistima i posjetiteljima pristup informacijama o turističkoj ponudi. Provedbom ovog projekta stvaraju se pretpostavke za daljnji razvoj poduzetništva u turizmu i povećanje broja posjetitelja, kao i dužina boravka turista i posjetitelja u ŽZH.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je oko 1.000.000,00 KM, a projekt se planira realizirati iz vlastitih sredstva u iznosu od 10% i vanjskih izvora u iznosu od 90%. Vanjska sredstva se odnose na financiranje kroz vanjske izvore financiranja i potporu općinama i gradovima u privlačenju vanjskih izvora financiranja.</p>		
Ključni strateški projekti	Otvaranje i opremanje mreže centara za posjetitelje u općinama i gradovima u ŽZH	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		- Uređena i otvorena minimalno 4 centra za posjetitelje	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Dužina mapiranih i umreženih planinarskih staza - Broj uređenih i obilježenih biciklističkih ruta i mreža	60km 0	100 km 10

	<ul style="list-style-type: none"> - Broj uređenih specijaliziranih tematskih lokacija - Broj otvorenih i opremljenih centara za posjetitelje - Broj pripremljenih projekata u sektoru turizma na godišnjoj razini 	2	4
		0	4
		0	4
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere izravno će se doprinijeti jačanju i razvoju turističkog sektora u ŽZH, što podrazumijeva povećan broj turista, a lokalno stanovništvo bi trebalo osjetiti unaprjeđenje kvalitete života kroz zapošljavanje i kreiranje novih radnih mjesta.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 2.880.000,00 KM Vlastita sredstva: 430.000,00 KM Vanjski izvori: 2.450.000,00 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH, HERAG, Ured, općine i gradovi, turističke zajednice, udruge		
Ciljne skupine	Stanovništvo, mladi, turisti i posjetitelji		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija	
Prioritet	1.3. Razviti turističku ponudu i promovirati županiju	
Naziv mjere	1.3.2. Potpora razvoju poduzetništva u turizmu i povećanje smještajnih kapaciteta	
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Turizam u ŽZH još uvijek je na počecima razvoja. Naime, prema podacima iz upisnika kategoriziranih objekata koji se vodi pri Ministarstvu gospodarstva ŽZH, upisano je ukupno 14 smještajnih objekata od kojih dva nisu u funkciji, a jedan je djelomično u funkciji. Od 12 smještajnih objekata koji su u funkciji četiri su hotela (od čega dva na razini 4* i dva na razini 3*), pet motela, dva objekta za odmaralište i kraći odmor i jedan objekt seoskog turizma. Raspolazu s ukupno 185 smještajnih jedinica. Također, osim pojedinačnih primjera, već postojećih ugostiteljskih objekata, u ŽZH još uvijek nema uspostavljenih kampova, te nema gospodarskih subjekata koji se bave najmom bicikla, organizacijom turističkih tura ili nekim drugim turističkim aktivnostima koje bi se na organiziran način mogle promovirati i ponuditi na tržištu. Cilj ove mjere je potaknuti razvoj malog biznisa u turizmu koji će prepoznati turizam kao potencijal za razvoj biznisa i zapošljavanja, te stvaranje prihoda od turizma.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Program potpore razvoju malog biznisa u turizmu (organizacija turističkih tura, pustolovni turizam, aktivni turizam, razvoj novih turističkih proizvoda i sl.) (WestHerzegovinaAdventures); - Program potpore razvoju i proširenju smještajnih kapaciteta; - Program potpore razvoju malog obiteljskog smještaja na selu (smještaj u domaćinstvu, kuće za odmor i sl.); - Program potpore razvoju kampova; - Potpora razvoju koncepta raspršenih hotela; - Organizacija specijaliziranih predavanja vezano uz razvoj turizma; - Potpora u pripremi i priprema projektnih prijedloga i dokumentacije u području razvoja poduzetništva u turizmu i povećanju smještajnih kapaciteta za vanjske izvore financiranja. <p>Strateški projekt: <i>Program potpore razvoju malog biznisa u turizmu (WestHerzegovinaAdventures)</i></p> <p>Cilj projekta je povećati prepoznatljiv smještajni kapacitet u ŽZH, a posebno u ruralnim prostorima kroz obnovu i stavljanje u turističku funkciju starih kuća. Provedbom ovog projekta omogućit će se stanovnicima da stave u funkciju svoju imovinu, te da se kroz ovaj projekt očuva i tradicijska graditeljska baština na način da se stare obiteljske kuće obnove i stave u funkciju turizma.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je oko 700.000 KM, a projekt se planira realizirati iz vlastitih sredstava u iznosu od 50% i vanjskih izvora u iznosu od 50%. Vanjska sredstva će se osigurati kroz projekte i vanjska partnerstva s projektima, te u suradnji s financijskim institucijama.</p>	
Ključni strateški projekti	Program potpore razvoju malog biznisa u turizmu (smještaj u domaćinstvu, kuće za odmor, rekreacijski sadržaji i sl.)	Očekivani krajnji rezultat projekta
		- Broj registriranih biznisa u turizmu

	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	- Broj registriranih biznisa u turizmu	0	20
	- Broj OPG-ova s turističkom ponudom	0	20
	- Broj registriranih objekata obiteljskog smještaja	0	20
	- Broj uređenih kampova	0	4
	- Broj pokrenutih inicijativa za osnivanje raspršenog hotela	0	4
	- Broj educiranih dionika u turizmu godišnje	0	50
	- Broj pripremljenih projekata na godišnjoj razini	0	8
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Cilj ove mjere je ojačati razvoj biznisa u turizmu s posebnim naglaskom na mala i srednja poduzeća, te tako doprinijeti diversifikaciji novih turističkih proizvoda i povećanju dolazaka i dužine boravka u ŽZH.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 2.155.000 KM Vlastita sredstva: 1.175.000 KM Vanjski izvori: 980.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH, HERAG, gradovi, općine i udruge u ŽZH		
Ciljne skupine	Poslovni subjekti u turizmu, stanovništvo, mladi, nevladin sektor, ostali dionici u turizmu.		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija		
Prioritet	1.3. Razviti turističku ponudu i promovirati županiju		
Naziv mjere	1.3.3. Promocija ŽZH kao turističke i poslovno privlačne regije		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>S ciljem razvoja turizma kao jedne od potentnih grana gospodarstva u ŽZH, kreiran je zakonodavni i strateški okvir za razvoj turizma. Naime, na prijedlog Vlade ŽZH Skupština ŽZH je u 2019. godini usvojila Zakon o turizmu ŽZH, te Strategiju razvitka turizma ŽZH, te je Ministarstvo gospodarstva ŽZH izradilo niz podzakonskih akata kojima se stvara podloga za daljnji razvoj turizma. Također, usvojena je i Strategija ruralnog razvitka ŽZH koja je također važna u kontekstu razvoja turizma. ŽZH je kroz ove strateške dokumente naglasak stavila na razvoj aktivnog i ruralnog turizma, te integraciju poljoprivrede i turizma i razvoj malog obiteljskog smještaja. Međutim, još uvijek nije razvijen institucionalni okvir za razvoj, promociju i upravljanje razvojem turizma. Naime, još uvijek nije osnovana turistička zajednica ŽZH, a na lokalnoj razini turistička zajednica je osnovana samo u Ljubuškom. Za sada je aktivnu ulogu promocije županije i turističke ponude na razini županije preuzeo Ured. S tim u vezi, cilj ove mjere je stvoriti održiv institucionalni kapacitet za kvalitetnu promociju turizma ŽZH i budući razvoj prepoznatljive turističke ponude.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljanje i organizacijski razvoj turističke zajednice ŽZH; - Potpora uspostavljanju turističkih zajednica u gradovima i općinama; - Izrada plana promocije i marketing plana ŽZH; - Izrada ciljanih promotivnih materijala (tisak, video itd.); - Razvoj digitalnih kanala promocije ŽZH; - Program potpore organizaciji turističkih i promotivnih događaja u ŽZH; - Program potpore organiziranim nastupima na sajmovima i festivalima u BiH i inozemstvu; - Pokretanje inicijative za brendiranje Hercegovine i razvoj oznake hercegovačke kvalitete sa susjednim županijama, gradovima i općinama; - Izrada kataloga investicijskih mogućnosti. 		
Ključni strateški projekti		Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Utemeljena turistička zajednica ŽZH	NE	DA
	- Broj osnovanih turističkih zajednica općina i gradova	1	4
	- Usvojen plan promocije i marketing plan	NE	DA
	- Broj dizajniranih različitih promotivnih publikacija na razini ŽZH	0	10
	- Broj razvijenih digitalnih kanala komunikacije za promociju ŽZH	0	4
	- Broj podržanih promotivnih događaja godišnje	0	2
	- Broj podržanih organiziranih sudjelovanja na sajmovima i	NE	DA

	događajima godišnje - Pokrenuta inicijativa za brendiranje Hercegovine - Broj investicijskih projekata u katalogu	NE 0	DA 10
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere doprinijet će se povećanju broja dolazaka i dužine boravka turista i posjetitelja u ŽZH.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 735.000 KM Vlastita sredstva: 455.000 KM Vanjski izvori: 280.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2020. – 2024.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH, HERAG, gradovi i općine u ŽZH, Ured, turističke zajednice		
Ciljne skupine	Turistički djelatnici, stanovništvo ŽZH		

7.2. STRATEŠKI CILJ 2: DRUŠTVENO ODGOVORNA ŽUPANIJA

Prioritet 2.1. Povećati kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite stanovništva

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2: Društveno odgovorna županija
Prioritet	Prioritet 2.1. Povećati kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite stanovništva
Naziv mjere	Razvojna mjera 2.1.1. Podizanje kvalitete i olakšavanje pristupa zdravstvenim uslugama
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Sustav primarne zdravstvene zaštite u ŽZH počiva na četiri doma zdravlja, tj. po jedan DZ u svakoj JLS. Kada govorimo o fizičkom pristupu zdravstvenim uslugama u ŽZH, evidentno je kako je fizički pristup većini zdravstvenih usluga vrlo otežan za stanovništvo. Naime, još uvijek objekti zdravstvene zaštite, bilo da se govori o domovima zdravlja ili objektima zavoda za zdravstvenu zaštitu, nisu prilagođeni potrebama svih stanovnika, tj. nisu prilagođeni osobama s invaliditetom, starijim osobama i sl. U ovim institucijama je velika fluktuacija ljudi na dnevnoj bazi i cilj ove mjere je osigurati kvalitetne infrastrukturne uvjete kako bi se olakšao pristup uslugama iz domene zdravstvene zaštite. Na primjer, u svim domovima zdravlja prostorije obiteljske medicine se nalaze na katovima, što uvelike otežava pristup korisnicima ovim zdravstvenim uslugama. Slična situacija je i s vanjskim pristupom objektima u zdravstvu. Također, zdravstvene usluge u ŽZH još uvijek nisu digitalizirane i informatizirane u dovoljnoj mjeri da se pruži potpuno učinkovita i kvalitetna zdravstvena usluga krajnjim korisnicima, a u isto vrijeme da se olakša rad zdravstvenih djelatnika i omogući učinkovitija zdravstvena zaštita. Također, digitalizacija dovodi i do smanjenja određenih troškova koji se u konačnici mogu uložiti u dodatno poboljšanje kvalitete zdravstvene zaštite u ŽZH. Cilj ove razvojne mjere je kroz digitalizaciju i informatizaciju u zdravstvu podići kvalitetu i dostupnost, te efikasnost zdravstvenih usluga u ŽZH.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Digitalizacija i informatizacija usluga u zdravstvenim ustanovama u ŽZH (e-iskaznica, e-karton, integracija LIS i RIS s e-kartonom i sl.); - Integracija informacijskih servisa sa SKB Mostar i s privatnim zdravstvenim ustanovama; - Uklanjanje arhitektonskih prepreka za pristup osobama s invaliditetom i starim osobama; - Uređenje parkirališnog prostora i pješačkih prilaza objektima iz domene zdravstvene zaštite; - Instalacija dizala u domove zdravlja; - Prilagodba infrastrukture i nabava opreme i softvera nužnih za očuvanje zdravstvenog sustava u tijeku epidemije COVID-19. <p>Strateški projekt: <i>Digitalizacija i informatizacija usluga u zdravstvenim ustanovama u ŽZH.</i></p> <p>Cilj ovog projekta je olakšati dostupnost i korištenje zdravstvenih usluga stanovništvu te dugoročno smanjiti troškove zdravstvenih usluga, ali i povećati zadovoljstvo korisnika zdravstvenih usluga. Ovaj projekt obuhvaća uvođenje e-zdravstvene iskaznice, e-zdravstvenog kartona, integraciju laboratorijskog i radiološkog informacijskog sustava s e-zdravstvenim kartonom.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je 450.000,00 KM, a projekt se planira realizirati iz vlastitih sredstva u iznosu od 50% i vanjskih izvora u iznosu od 50%. Vanjska sredstva će se osigurati kroz projekte i vanjska partnerstva s projektima, te u suradnji s financijskim institucijama.</p>

Ključni strateški projekti	Digitalizacija zdravstvenih usluga u ŽZH	Očekivani rezultat projekta		
		- 4 doma zdravlja s digitaliziranim zdravstvenim uslugama		
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)	
		- Postotak osiguranika obuhvaćenih e-zdravstvenim uslugama	0	100%
		- Postotak objekata u zdravstvu s prilagođenim pristupom za sve	0	100%
		- Izrađena web-platforma	NE	DA
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere izravno će se doprinijeti efikasnijoj zdravstvenoj zaštiti u ŽZH, što podrazumijeva učinkovitije zdravstvene usluge i smanjene materijalne troškove.			
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 1.550.000 KM Vlastita sredstva: 625.000 KM Vanjski izvori: 925.000 KM			
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.			
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH			
Nositelj mjere	Zavod za zdravstveno osiguranje ŽZH, domovi zdravlja u ŽZH			
Ciljne skupine	Zdravstveni djelatnici, stanovništvo ŽZH			

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 2: DRUŠTVENO ODGOVORNA ŽUPANIJA		
Prioritet	Prioritet 2.1. Povećati kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite stanovništva		
Naziv mjere	Mjera 2.1.2. Jačanje kvalitete primarne zdravstvene zaštite		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Trenutačno stanje u ŽZH je takvo da još uvijek nema patronažne službe osim u pojedinačnim slučajevima gdje pojedini domovi zdravlja osiguravaju određene usluge iz segmenta patronažne službe. S obzirom da oko 75% stanovništva ŽZH živi u ruralnim sredinama, potreba uvođenja patronažne službe je iznimno važna za smanjenje migracija stanovništva iz ruralnih u urbane sredine, a u konačnici i iseljavanja stanovništva iz županije. Također, još uvijek nije uveden sustav obveznog sistematskog pregleda djece u školama, čime bi se omogućilo rano otkrivanje bolesti ili odstupanja u psihomotornom razvoju djece, praćenju rasta i razvoja djece te savjetovanju u najkritičnijim razdobljima, osobito o prehrani, njezi majke i djeteta, uvelike pridonosi i patronažna služba. Cilj ove razvojne mjere je pružiti zdravstvenu zaštitu korisnicima izvan zdravstvenih ustanova (u domovima korisnika, vrtićima i slično), poticati ih na očuvanje i unapređenje vlastitog zdravlja, posebno u najosjetljivijim razdobljima života (npr. trudnoća, babinje) i u posebnim stanjima i okolnostima, kao što su kronična bolest, invaliditet, starost ili loša socijalna (materijalna) situacija, te unaprijediti zdravlje djece, smanjiti bolesti i njihove posljedice.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrada plana organizacije patronažne službe na cijelom prostoru ŽZH; - Uvođenje sustava patronažne službe na temelju predloženog modela; - Uvođenje obveznog sistematskog pregleda školske djece. 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Broj JLS u kojima je organiziran sustav patronažne službe	0	4
	- Postotak školske djece uključen u sistematske preglede na godišnjoj razini	0	100%
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba ove mjere će izravno doprinijeti kvaliteti i dostupnosti primarne zdravstvene zaštite za cjelokupno stanovništvo ŽZH		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 500.000 KM Vlastita sredstva: 450.000 KM Vanjski izvori: 50.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021 – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH, Zavod za zdravstveno osiguranje ŽZH, domovi zdravlja u ŽZH		
Ciljne skupine	Stanovništvo, školska djeca		

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 2: DRUŠTVENO ODGOVORNA ŽUPANIJA		
Prioritet	Prioritet 2.1. Povećati kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite stanovništva		
Naziv mjere	Mjera 2.1.3. Zaštita i unaprjeđenje javnog zdravlja stanovništva		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Zavod za javno zdravstvo ŽZH sastoji se od dvije ključne službe: Služba za mikrobiologiju, epidemiologiju i ekologiju, te Služba za zdravstvenu statistiku, socijalnu medicinu i promociju zdravlja. Uloga i važnost sustava javnog zdravstva posebno je došla do izražaja zbog globalne pandemije COVID-19. Međutim, kapaciteti Zavoda za javno zdravstvo ŽZH su nedovoljni, kako opremom, tako i osobljem, kako bi se na potpun i učinkovit način osigurala kvaliteta javnog zdravlja. Naime, Zavod za javno zdravstvo ŽZH ne posjeduje odgovarajuće prostorije niti ima na raspolaganju odgovarajuću opremu odnosno laboratorije za rad kako bi se uloga Zavoda za javno zdravstvo ŽZH u potpunosti afirmirala i kako bi se podigla svijest o važnosti o javnom zdravlju. Također, u ŽZH još uvijek ne postoji organiziran sustav koji se izravno bavi zaštitom i promocijom mentalnog zdravlja stanovništva, tako da nema niti kvalitetnih polaznih podataka o mentalnom zdravlju stanovništva. Međutim, izražene su pojave povećanja ovisnosti o kladjenju, pojave različitih poremećaja i oboljenja povezanih sa stanjem mentalnog zdravlja. Problem nedostatka sustavne potpore u segmentu mentalnog zdravlja posebno će biti izražen u sljedećem razdoblju zbog posljedica koje će ostaviti pandemija COVID-19, i to prvenstveno zbog opće nesigurnosti u obitelji, u zdravstvenom sustavu, na poslu, školi i sl. Cilj ove razvojne mjere je ojačati institucionalne kapacitete za učinkovitu zaštitu javnog zdravlja stanovništva u ŽZH, te osigurati zaštitu i unaprjeđenje mentalnog zdravlja stanovništva, posebno mladih i djece, kao i prevenciju razvoja bolesti.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uređenje i opremanje laboratorija za potrebe javnog zdravstva; - Jačanje ljudskih kapaciteta u Zavodu za javno zdravstvo ŽZH; - Provedba kampanja s ciljem prevencija bolesti i promocije zdravlja stanovništva; - Uvođenje centara mentalnog zdravlja; - Nabava opreme i softvera nužnih za očuvanje javnog zdravlja u tijeku epidemije COVID-19. 		
Ključni strateški projekti		Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Opremljen laboratorij u ZIJ	0	1
	- Broj provedenih kampanja godišnje	0	4
	- Broj centara mentalnog zdravlja	0	4
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere izravno će se doprinijeti boljem javnom zdravlju u ŽZH, što će u konačnici doprinijeti boljoj kvaliteti života stanovništva ŽZH.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 365.000 KM Vlastita sredstva: 195.000 KM Vanjski izvori: 170.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		

Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH
Nositelj mjere	Zavod za zdravstveno osiguranje, domovi zdravlja, nevladine organizacije u ŽZH
Ciljne skupine	Cjelokupno stanovništvo ŽZH

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 2: DRUŠTVENO ODGOVORNA ŽUPANIJA		
Prioritet	Prioritet 2.1. Povećati kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite stanovništva		
Naziv mjere	Mjera 2.1.4. Povećanje kvalitete i dostupnosti socijalne zaštite		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>ŽZH provodi niz aktivnosti u segmentu socijalne zaštite i socijalne uključenosti, kao što su naknade za smještaj šticećenika u domove, školarine i stipendije učenicima i studentima, novčana naknada za pomoć i njegu od druge osobe, isplata osobnih invalidnina, pomoćnici u nastavi i dr. Međutim, potrebno je podići kvalitetu ovih usluga. Također, još uvijek je nedovoljno izgrađen nevladin sektor u segmentu socijalnih usluga s kojim bi trebalo razvijati partnerske odnose, a osobe s invaliditetom još uvijek nisu dovoljno integrirane na tržištu rada. Stoga je cilj ove razvojne mjere povećati kvalitetu socijalne zaštite i stvoriti ozračje da se socijalno osjetljive skupine osjećaju sigurno i prihvaćeno u društvu.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrada socijalne mape u ŽZH; - Potpora stambenom zbrinjavanju/smještaju socijalnih kategorija stanovništva (Socijalna stanogradnja); - Program potpore civilnom društvu u segmentu socijalnih usluga; - Uklanjanje arhitektonskih barijera u objektima socijalne zaštite; - Potpora projektima socijalne uključenosti osoba s invaliditetom; - Plan deinstitucionalizacije i transformacije te prevencije institucionalizacije. <p>Strateški projekt: Izrada socijalne mape ŽZH</p> <p>Cilj ovog projekta je stvoriti pretpostavke za pokretanje novih aktivnosti i inicijativa prema ciljanim skupinama kako bi se osigurala kvalitetnija usluga socijalnim kategorijama stanovništva.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je 20.000 KM, a iz vlastitih sredstava se planira osigurati 10%, a iz vanjskih izvora 90% sredstava.</p>		
Ključni strateški projekti	Izrada socijalne mape ŽZH	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		- Socijalna mapa izrađena	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Izrađena socijalna mapa ŽZH	NE	Izrađena
	- Pripremljena dokumentacija za socijalnu stanogradnju	NE	Izrađena
	- Broj podržanih nevladinih organizacija u socijalnom sektoru godišnje	0	4
	- Broj podržanih projekata socijalne uključenosti godišnje	0	2
- Izrađen plan deinstitucionalizacije i transformacije te prevencije institucionalizacije	Nema	Usvojen	

Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba razvojne mjere doprinijet će poboljšanju kvalitete života socijalno ugroženih skupina, bolje ciljanje korisnika u skladu sa stvarnim potrebama korisnika, te smanjenju siromaštva i socijalne isključenosti.
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 1.100.000 KM Vlastita sredstva: 710.000 KM Vanjski izvori: 390.000 KM
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne skrbi ŽZH, centri za socijalni rad, udruge
Ciljne skupine	Socijalno osjetljive skupine, osobe s invaliditetom, udruge iz spektra socijalnih usluga.

Prioritet 2.2. Povećati kvalitetu i konkurentnost obrazovanja i uskladiti obrazovanje s potrebama tržišta rada

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 2: DRUŠTVENO ODGOVORNA ŽUPANIJA		
Prioritet	Prioritet 2.2. Povećati kvalitetu i konkurentnost obrazovanja i uskladiti obrazovanje s potrebama tržišta rada		
Naziv mjere	Mjera 2.2.1. Ulaganje u obrazovnu infrastrukturu i modernizaciju obrazovnog sustava		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Na području ŽZH djeluje 14 osnovnih škola, sedam srednjih škola, od čega su tri gimnazije, tri strukovne škole i jedna srednja škola, kao i četiri privatne srednjoškolske ustanove, te Akademija likovnih umjetnosti kao sastavnica Sveučilišta u Mostaru. U analizi stanja je primjetan trend smanjenja broja učenika. Također, u obrazovnom sektoru evidentan je nedostatak tehničke i infrastrukturne opremljenosti, te općenito, sustav nije prilagođen izvođenju praktične nastave. Digitalna zrelost, kako stanovništva, tako i nastavnog kadra, još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini. Cilj ove mjere je poboljšati uvjete školovanja, te osuvremeniti nastavni proces kako bi obrazovni sustav bio konkurentan i otvoren za sve.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrada strategije obrazovanja; - Potpora u pripremi planske dokumentacije za nove infrastrukturne zahvate u području obrazovanja na teritoriju ŽZH; - Opremanje škola informatičkom i digitalnom opremom za potpunu primjenu e-dnevnika, e-prijava i e-učenja; - Opremanje škola suvremenim didaktičkim materijalom. <p>Strateški projekt: Strategija obrazovanja ŽZH</p> <p>Cilj ovog projekta je postaviti podlogu za dugoročni razvoj obrazovanja uključujući predškolsko, osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje, te visoko obrazovanje i znanost.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je 50.000 KM, a iz vlastitih sredstava se planira izdvojiti 50% sredstava, dok se iz vanjskih izvora planira izdvojiti 50% sredstava.</p>		
Ključni strateški projekti	Strategija obrazovanja ŽZH	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		- Usvojena strategija obrazovanja	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Usvojena strategija obrazovanja	NE	DA
	- Broj podržanih planskih dokumenata za infrastrukturna ulaganja	0	4
	- Postotak opremljenih škola za digitalno obrazovanje	0	100%
	- Postotak opremljenih škola didaktičkom opremom	0	100%
- Postotak educiranog nastavnog kadra godišnje za suvremene metode učenja	0	100%	

Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere stvaramo materijalne i tehničke pretpostavke za učinkovito i funkcionalno uvođenje e-obrazovnog sustava u ŽZH
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 1.500.000 KM Vlastita sredstva: 725.000 KM Vanjski izvori: 775.000 KM
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH
Ciljne skupine	Ciljne grupe projekta su učenici, roditelji, učitelji, nastavnici, stručni suradnici i menadžment škole

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 2: DRUŠTVENO ODGOVORNA ŽUPANIJA		
Prioritet	Prioritet 2.2. Povećati kvalitetu i konkurentnost obrazovanja i uskladiti obrazovanje s potrebama tržišta rada		
Naziv mjere	Mjera 2.2.2. Jačanje kvalitete inkluzivnog obrazovanja		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>ŽZH ima uveden sustav pomoćnika u nastavi za djecu s poteškoćama u razvoju. Ovaj sustav omogućava da su djeca s poteškoćama u razvoju uključena u redovitu nastavu. Međutim, još uvijek škole i obrazovne institucije nisu u dovoljnoj mjeri opremljene potrebnom tehničkom opremom koja bi omogućila kvalitetnu inkluziju na cijelom prostoru ŽZH. Učiteljima, nastavnicima i stručnim suradnicima, s višegodišnjim iskustvom u radu s djecom s teškoćama u razvoju, često se bez obzira na korištenje stručne literature i usavršavanje, javlja nemoć, iznenađenost i česta potreba improvizacije u neposrednoj odgojnoj stvarnosti. Cilj mjere je osiguravanje uvjeta za kvalitetno obrazovanje za sve kroz podizanje kvalitete rada djelatnika škole, te razvoja cjelovitog sustava podrške učenicima s posebnim potrebama u odgoju i obrazovanju.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izraditi analizu infrastrukture i opreme u inkluzivnom obrazovanju; - Izvršiti analizu zakonskih i podzakonskih dokumenata; - Izraditi pravilnike za obrazovanje djece s poteškoćama; - Stručno usavršavanje učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i pomoćnika u nastavi; - Programska potpora (primjereni program školovanja); - Materijalna potpora (prostor, udžbenici, didaktička sredstva i pomagala). 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Urađena analiza zakonskih i podzakonskih dokumenata	NE	Izrađena
	- Izrađena analiza infrastrukture i opreme u inkluzivnom obrazovanju	NE	Izrađena
	- Postotak obučanih učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i pomoćnika u nastavi za inkluzivno obrazovanje	0	100%
	- Postotak opremljenih škola suvremenom didaktičkom opremom za rad s djecom s posebnim potrebama	0	100%
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba ove mjere doprinjet će povećanju kvalitete obrazovanja i ravnopravnoj uključenosti u obrazovni sustav za sve		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 320.000 KM Vlastita sredstva: 150.000 KM Vanjski izvori: 170.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		

Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH, Služba za zapošljavanje ŽZH, HERAG
Ciljne skupine	Učitelji, nastavnici, učenici i roditelji

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 2: Društveno odgovorna županija		
Prioritet	Prioritet 2.2. Povećati kvalitetu i konkurentnost obrazovanja i uskladiti obrazovanje s potrebama tržišta rada		
Naziv mjere	Mjera 2.2.3. Usklađivanje obrazovanja i potreba tržišta rada		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>U srednjem strukovnom obrazovanju, odnosno u srednje tehničke i srodne škole i strukovne škole, u 2017./18. bilo je upisano 2.283 učenika, u 2019./18. godini je upisano 2.095 učenika, a u 2019./20. godini upisano je 2.017 učenika, što je pad u odnosu na 2017./18. za 12%. Također, na osnovu zaključaka s razgovora s predstavnicima privatnog sektora izražen je problem neusklađenosti obrazovanja i tržišta rada, odnosno manjka odgovarajućih zanimanja, te nepripremljenosti učenika koji završe srednje strukovno obrazovanje za tržište rada zbog slabe kvalitete praktične nastave i nepostojanja odgovarajućih uvjeta za izvođenje praktične nastave u školama. Također, još uvijek nije uspostavljen sustavan pristup u praktičnoj nastavi u gospodarstvu.</p> <p>Stoga je cilj ove mjere razviti i provesti aktivne mjere zapošljavanja usmjerenih na mlade kako bi se mladima olakšalo pronalaženje odgovarajućeg posla.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izmjene i dopune zakona o obrazovanju odraslih; - Jačanje kapaciteta Ministarstva za izradu nastavnih planova i programa definirani na ishodima učenja; - Izradu nastavnih planova i programa u srednjim strukovnim školama; - Opremanje kabineta za izvođenje praktične nastave u srednjim strukovnim školama. 		
Ključni strateški projekti		Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Usvojene izmjene i dopune Zakona o obrazovanju odraslih	NE	Usvojene
	- Postotak škola koje primjenjuju nastavne planove i programe utemeljene na ishodima učenja	0	100%
	- Postotak nastavnika koji su prošli stručno usavršavanje na godišnjoj razini	0	100%
	- Postotak škola s opremljenim kabinetima za izvođenje praktične nastave	0	100%
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba ove mjere doprinijet će smanjenu nezaposlenosti i povećanju zaposlenosti u županiji.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 600.000 KM Vlastita sredstva: 285.000 KM Vanjski izvori: 315.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		

Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH, Služba za zapošljavanje ŽZH
Ciljne skupine	Nezaposleni, poduzeća i mladi u ŽZH

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 2: DRUŠTVENO ODGOVORNA ŽUPANIJA		
Prioritet	Prioritet 2.2. Povećati kvalitetu i konkurentnost obrazovanja i uskladiti obrazovanje s potrebama tržišta rada		
Naziv mjere	Mjera 2.2.4. Razvoj sustava praćenja potreba tržišta rada		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>U ŽZH je u 2019. godini bilo prosječno nezaposleno 10.492 osobe koje su se vodile na evidenciji Službe za zapošljavanje ŽZH. Broj nezaposlenih koji se vode na evidenciji Službe za zapošljavanje ŽZH u zadnje četiri promatrane godine je u kontinuiranom padu. Od 2016. do 2019. godine broj nezaposlenih osoba se smanjio za 11%, tj. s 11.805 registriranih nezaposlenih osoba u 2016. godini ovaj broj se smanjio na 10.409 u 2019. godini. Međutim, još uvijek je izražen nesklad između obrazovanja i potreba tržišta rada, tako da na tržištu rada nema odgovarajuće radne snage. Poduzetnici kontinuirano naglašavaju potrebu sređivanja stanja na tržištu rada i jačanje institucionalne potpore u usklađivanju obrazovanja i potreba te druge aktivne mjere kojima će se radna snaga pripremiti za tržište rada. Stoga je cilj ove mjere razviti i provesti aktivne mjere zapošljavanja usmjerenih na mlade kako bi se mladima olakšalo pronalaženje odgovarajućeg posla.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Godišnje anketiranje potreba poduzetništva za radnom snagom; - Regulirati evidencije nezaposlenih na način da se izvrši kategorizacija nezaposlenih osoba koje aktivno traže zaposlenje u odnosu na ostale i sukladno tome utvrditi bazu podataka registriranih zanimanja; - Uspostavljanje županijskog partnerstva za zapošljavanje; - Potpora prekvalifikaciji i edukaciji u skladu s potrebama tržišta rada; - Analiza stanja i preporuke za razvoj aktivnosti za osobe u NEET statusu; - Priprema projekata iz segmenta zapošljavanja na javne pozive iz vanjskih izvora. 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
	-	-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Broj analiza potreba tržišta rada godišnje	0	1
	- Online baza stanja na evidenciji nezaposlenih	NE	Aktivna
	- Uspostavljeno partnerstvo za zapošljavanje	NE	Uspostavljeno
	- Broj podržanih programa prekvalifikacije godišnje	0	2
- Broj pripremljenih projekata u segmentu zapošljavanja godišnje	0	1	
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba ove mjere doprinijet će smanjenu nezaposlenosti i povećanju zaposlenosti u županiji		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 325.000 KM		

financiranja	Vlastita sredstva: 145.000 KM Vanjski izvori: 180.000 KM
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH, Služba za zapošljavanje ŽZH, HERAG
Ciljne skupine	Nezaposleni, poduzeća i mladi u ŽZH

Prioritet 2.3. Kreirati pozitivno ozračje za razvoj mladih i športa

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 2: DRUŠTVENO ODGOVORNA ŽUPANIJA		
Prioritet	Prioritet 2.3. Kreirati pozitivno ozračje za razvoj mladih i športa		
Naziv mjere	Mjera 2.3.1. Jačanje institucionalnog okvira za potporu mladima		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>U ŽZH je registrirano 14 udruga mladih, Vijeće mladih ŽZH te četiri lokalna vijeća. Međutim, još uvijek nije uspostavljena sustavna potpora mladima i inicijativama mladih, te mladi još uvijek nisu na odgovarajući način institucionalno uključeni u kreiranje politika i ukupnog društvenog razvoja. Predstavници mladih su uključeni u Županijski odbor za razvoj, međutim to još ne osigurava održivo afirmiranje uloge mladih. Također, najveći broj nezaposlenih osoba u ŽZH koji se vodi na evidenciji nezaposlenih nalazi se u skupini od 25 do 29 godina. Nadalje, još uvijek na razini županije, kao i na razini općina i gradova, nisu uspostavljeni jasni mehanizmi koji su izravno upućeni na potporu razvoju inicijativa mladih već se to događa na ad-hoc osnovi.</p> <p>Cilj ove razvojne mjere je uspostaviti mehanizme kroz koje će se podržati projekti i inicijative mladih te ih stimulirati da se organiziraju, razvijaju svoje kapacitete, kao i da se generiraju nove ideje i novi projekti od mladih i da se afirmira uloga mladih u društvu i ukupnom razvoju županije.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Usvajanje županijskog zakona o mladima; - Izrada registra/baze podataka udruga mladih; - Izrada strategije za mlade; - Organizacija godišnjeg tematskog događaja s mladima (konferencija/okrugli stol itd.); - Organizacija ciljanih predavanja i seminara za mlade; - Razvoj mehanizama potpore mladima (Potpora mladim talentima; sufinanciranje projekata mladih; poticanje samozapošljavanja mladih u poduzetništvu; poticanje umjetnosti i kulture za mlade, stimulacije mladih, itd.); - Razvoj instrumenata potpore mladima. <p>Strateški projekt: Strategija za mlade</p> <p>Cilj ovog projekta je stvoriti strateški okvir za detaljne mjere za potporu projektima i inicijativama mladih kako bi se stvorilo pozitivno ozračje za ostanak mladih u ŽZH i omogućavanje izbora mladima u njihovoj budućnosti.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je 20.000 KM, a iz vlastitih sredstava se očekuje 10%, te iz vanjskih izvora financiranja 90% sredstava.</p>		
Ključni strateški projekti	Strategija za mlade	Očekivani rezultat projekta	
		- Usvojena strategija za mlade	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Usvojen zakon o mladima	Nema	Usvojen
	- Izrađena baza udruga mladih	Nema	Online
	- Usvojena strategija za mlade	Nema	Usvojena
	- Broj organiziranih foruma s mladima godišnje	0	1

	- Broji iniciranih mehanizama potpore mladima	0	4
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba ove mjere doprinijet će zadržavanju mladih i smanjenju iseljavanja iz ŽZH.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 540.000 KM Vlastita sredstva: 310.000 KM Vanjski izvori: 230.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH, HERAG, Ured, udruge u ŽZH.		
Ciljne skupine	Mladi iz ŽZH		

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 2: DRUŠTVENO ODGOVORNA ŽUPANIJA		
Prioritet	Prioritet 2.3. Kreirati pozitivno ozračje za razvoj mladih i športa		
Naziv mjere	Mjera 2.3.2. Potpora razvoju športske infrastrukture i športskih aktivnosti		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>ŽZH ima razvijen i prepoznat šport. Županija se može pohvaliti iznimno uspješnim športskim klubovima i pojedincima koji postižu zapažene međunarodne uspjehe (karate, rukomet, košarka, nogomet). Županija podupire redovite aktivnosti klubova – udruga, te oprema športske objekte u školama. Međutim, potrebno je napraviti iskorake u razvoju sustavne potpore športu na način da šport bude prepoznatljiv da se mogu mjeriti pomaci u razvoju športa, posebno da se može mjeriti koliko šport omogućava afirmaciju mladih te njihov zdrav odgoj. Stoga je cilj ove mjere razviti sustavan pristup potpori športu i športskim aktivnostima kako bi šport bio u funkciji razvoja mladih, ali i u postizanju međunarodnih športskih rezultata.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Potpora organizaciji i održavanju športskih događaja; - Potpora izgradnji športske infrastrukture, posebno u ruralnim sredinama; - Potpora programima edukacije mladih „športskim školama“ (potpora uključivanju mladih u različite škole u klubovima i sl.); - Promocija športa u funkciji javnog zdravlja (inicijative i kampanje prevencije bolesti kroz športske aktivnosti); - Potpora školama u pripremi i provedbi projekata i inicijativa koje uključuju promociju športskih aktivnosti (igre mladih, natjecanja učenika i sl.); - Potpora u pripremi i priprema potrebne dokumentacije za infrastrukturna ulaganja u šport i privlačenje vanjskih izvora financiranja; - Potpora opremanju športskih objekata u kontekstu ublažavanja posljedica pandemije COVID-19. 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Broj podržanih športskih događaja i kampanja godišnje	0	8
	- Broj podržanih projekata za ulaganja u razvoj športske infrastrukture godišnje	0	4
	- Broj podržanih inicijativa u školama za promociju športskih aktivnosti godišnje	0	4
	- Broj pripremljenih projektnih ideja iz domene razvoja športa na godišnjoj razini	0	1
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba ove mjere doprinijet će zadržavanju mladih i smanjenju iseljavanja iz ŽZH.		
Indikativna financijska	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 1.100.000 KM		

konstrukcija s izvorima financiranja	Vlastita sredstva: 530.000 KM Vanjski izvori: 570.000 KM
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH, škole i udruge u ŽZH
Ciljne skupine	Mladi iz ŽZH

7.3. STRATEŠKI CILJ 3: UČINKOVITO ORGANIZIRANA ŽUPANIJA

Prioritet 3.1. Učinkovita, otvorena i odgovorna javna uprava

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 3: UČINKOVITO ORGANIZIRANA ŽUPANIJA		
Prioritet	Prioritet 3.1. Učinkovita, otvorena i odgovorna javna uprava		
Naziv mjere	Mjera 3.1.1. Jačanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Javna uprava u ŽZH još uvijek nema izgrađena institucionalne kapacitete za učinkovit rad i još uvijek nije u potpunosti orijentirana prema građanima odnosno korisnicima usluga javne uprave. Upravljanje ljudskim resursima nije razvijeno, te još uvijek nisu na sustavan način digitalizirane usluge javne uprave, odnosno još uvijek nije na sustavan način riješena dostupnost informacija prema korisnicima. Također, još uvijek je izražena slaba digitalna zrelost uprave i zaposlenih u upravi.</p> <p>Cilj ove razvojne mjere je poboljšati organizacijske i institucionalne kapacitete vezano uz učinkovit rad javne uprave i bolju i bržu dostupnost informacija korisnicima.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Formirati savjetodavno tijelo za digitalizaciju i informatizaciju pri Vladi ŽZH; - Izraditi projektnu dokumentaciju za digitalizaciju i informatizaciju javne uprave u ŽZH; - Digitalizirati određene usluge javne uprave (e-pisarnica, online registar upravnih postupaka itd.); - Usvajati i provoditi strategiju komunikacije (standardizirati način komunikacije državnih službenika); - Uspostaviti sustav upravljanja ljudskim resursima u javnoj upravi (regulirati obuke, ocjenjivanje, napredovanje, registar zaposlenih u javnim tijelima itd.); - Rekonstrukcija i reorganizacija zgrade Vlade ŽZH u skladu s potrebama institucija i zahtjevima; - Poboljšanje tehničkih uvjeta za rad županijskih institucija (opremanje tijela uprave IT opremom); - Jačanje kapaciteta inspeksijskih službi; - Izrada registra rizika u tijelima uprave u ŽZH. <p>Strateški projekt: Digitalizacija i informatizacija javne uprave u ŽZH</p> <p>Cilj projekta je stvoriti pretpostavke za ulaganja u digitalizaciju i informatizaciju usluga i funkcija u javnoj upravi kako bi se razvili kapaciteti uprave koja će biti orijentirana prema građanima odnosno korisnicima.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je 200.000 KM, a iz vlastitih sredstava se očekuje 30% sredstava dok se iz vanjskih izvora očekuje 70% sredstava. Vanjska sredstva će se osigurati kroz prijavu na otvorene natječaje i pozive.</p>		
Ključni strateški projekti	Digitalizacija i informatizacija javne uprave	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		- Najmanje 3 usluge digitalizirane	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Odluka o formiranju savjetodavnog tijela za digitalizaciju i informatizaciju	Ne postoji	Formiran

	<ul style="list-style-type: none"> - Usvojena strategija komunikacije - Izrađena projektna dokumentacija za digitalizaciju i informatizaciju - Izrađena tehnička dokumentacija za rekonstrukciju zgrade Vlade ŽZH - Postotak tijela uprave koje su umrežene i koriste digitalne tehnologije u radu - Postotak državnih službenika i namještenika koji prolaze obvezne edukacije godišnje - Postotak institucija ŽZH s usvojenim registrom rizika 	<p>Nacrt izrađen</p> <p>Nema dokumentacije</p> <p>Nema dokumentacije</p> <p>0%</p> <p>0%</p> <p>0%</p>	<p>Usvojena</p> <p>Pripremljena</p> <p>Pripremljena dokumentacija</p> <p>100%</p> <p>100%</p> <p>100%</p>
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba mjere će izravno doprinijeti transparentnom i učinkovitom radu javne uprave, te u konačnici vratiti povjerenje građana u rad javne uprave		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 1.640.000 KM Vlastita sredstva: 860.000 KM Vanjski izvori: 780.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo pravosuđa i uprave ŽZH		
Nositelj mjere	Vlada ŽZH, resorna ministarstva i tijela uprave u ŽZH		
Ciljne skupine	Državni službenici i namještenici, stanovništvo		

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 3: UČINKOVITO ORGANIZIRANA ŽUPANIJA		
Prioritet	Prioritet 3.1. Učinkovita, otvorena i odgovorna javna uprava		
Naziv mjere	Mjera 3.1.2. Podizanje kvalitete i učinkovitosti rada Skupštine ŽZH		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Skupština ŽZH je smještena u zgradi gdje je smještena i Vlada ŽZH. Postojeći uvjeti rada Skupštine ŽZH ne omogućuju u potpunosti transparentan i dinamičan rad, kako stručne službe, tako i skupštinskih tijela. Također, još uvijek nema odgovarajućih uvjeta kako bi i javnost na kvalitetan način bila upoznata s radom Skupštine ŽZH. Potreba za odgovarajućim uvjetima, kao što su odgovarajuće prostorije klubova, prostor za medije, skupštinska dvorana, prijenos sjednica online, digitalizacija rada i sl. posebno su se manifestirale tijekom pandemije COVID-19 kada je rad ograničen, posebno u zajedničkom prostoru. Stoga je cilj ove razvojne mjere poboljšati uvjete rada Skupštine ŽZH kako bi se povećala transparentnost i učinkovitost rada zastupnika.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uređenje skupštinske dvorane i prostorija za rad klubova; - Jačanje kapaciteta Stručne službe Skupštine ŽZH; - Digitalizacija i informatizacija rada Skupštine ŽZH; - Organizacija studijskih i stručnih posjeta zastupnika u Skupštini ŽZH. 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Postotak uređenih prostorija za klubove	0	100%
	- Broj opremljenih i ojačanih internih odjela i službi	0	4
	- Postotak digitaliziranih mjesta u Skupštini ŽZH	0	100%
	- Broj organiziranih studijskih posjeta zastupnika godišnje	0	1
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba mjere će izravno doprinijeti transparentnom i učinkovitom radu Skupštine ŽZH, te će se omogućiti bolji uvid javnosti u rad Skupštine ŽZH, što je pretpostavka za povratak povjerenja u rad Skupštine ŽZH i stranačkih klubova.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 800.000 KM Vlastita sredstva: 430.000 KM Vanjski izvori: 370.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Stručna služba Skupštine ŽZH		
Nositelj mjere	Stručna služba Skupštine ŽZH		
Ciljne skupine	Zastupnici Skupštine ŽZH, stanovnici u ŽZH		

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 3: UČINKOVITO ORGANIZIRANA ŽUPANIJA		
Prioritet	Prioritet 3.1. Učinkovita, otvorena i odgovorna javna uprava		
Naziv mjere	Mjera 3.1.3. Razvoj sustava za prevenciju i suzbijanje korupcije		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Korupcija je široko rasprostranjena pojava u našem društvu, što izravno utječe na svakodnevni život građana. Rizik za koruptivno ponašanje je posebno izražen u području zdravstva, obrazovanja, zapošljavanja i javne nabave. Korupcija je prepoznata kao jedan od gorućih problema u BiH zbog čega je EU borbu protiv korupcije postavila kao jedan od ključnih prioriteta za daljnji napredak BiH u procesu pristupanja EU. Korupciju nije moguće u potpunosti iskorijeniti, međutim moguće je utjecati na svijest javnosti o štetnosti korupcije, kao i o pojavnim oblicima koruptivnog ponašanja. Osim preventivnih aktivnosti, u ŽZH je potrebno uložiti znatne napore kako bi se izgradio održiv i funkcionalan sustav za sprječavanje i suzbijanje korupcije, što uključuje jačanje i razvoj zakonodavnog, institucionalnog i pravosudnog sustava.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ojačati kapacitete neovisnog tijela za sprječavanje korupcije; - Donijeti strateški okvir za prevenciju korupcije i osigurati učinkovitu provedbu; - Provedba kampanja podizanja svijesti javnosti o negativnim utjecajima korupcije; - Edukacije mladih u školama o negativnim i štetnim utjecajima korupcije. 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Strateški okvir za sprječavanje korupcije	Nema	Usvojen
	- Broj kampanja godišnje	0	1
	- Broj edukacija godišnje	0	2
	- Broj polaznika edukacija godišnje	0	50
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba ove mjere doprinijet će otvorenijem radu javne uprave te će stvoriti pretpostavku za vraćanje povjerenja zajednice u javnu upravu.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 115.000 KM Vlastita sredstva: 75.000 KM Vanjski izvori: 40.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Vlada ŽZH		
Nositelj mjere	Sva resorna ministarstva i institucije u ŽZH		
Ciljne skupine	Stanovništvo i gospodarstvo u ŽZH		

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 3: UČINKOVITO ORGANIZIRANA ŽUPANIJA	
Prioritet	Prioritet 3.1. Učinkovita, otvorena i odgovorna javna uprava	
Naziv mjere	Mjera 3.1.4. Jačanje institucionalnih i administrativnih kapaciteta za procese europskih integracija i korištenje sredstava	
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Uspostavljanjem koordinacijskih struktura na državnoj razini, ŽZH je postala aktivan sudionik europskih integracija koji uključuje i programiranje sredstava iz pretpristupnih fondova. Kako bi u ovim procesima ŽZH ojačala i maksimalno iskoristila svoju poziciju, nužno je, prije svega, osigurati funkcionalnu i učinkovitu administraciju. S tim ciljem, polaznu osnovu čine odgovarajući organizacijski i ljudski kapaciteti za provedbu obveza iz europskih integracija, kao i apsorpcijskih kapaciteta za upotrebu fondova EU, što je iz postojeće koordinacije na razini županije prepoznato kao ključni izazov. Isto tako, važno je uspostaviti sustav koji će osigurati besprijekornu međuinstitucionalnu i unutar institucionalnu koordinaciju, odnosno vodoravnu koordinaciju na razini županije.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Planska provedba obuka državnih službenika iz područja engleskog jezika, europskih integracija, usklađivanja zakonodavstva s <i>acquisem</i>, programiranja sredstava pomoći EU-a i strateškog planiranja i upravljanja razvojem, pripreme i implementacije projekata, što uključuje PRAG procedure i izradu projektnog proračuna; - Uspostaviti sustav za usklađivanje zakonodavstva s propisima EU-a i osigurati dosljednu primjenu usklađenog zakonodavstva; - Razviti odgovarajući oblik stimulacije državnih službenika i/ili prilagoditi sistematizaciju radnih mjesta poslovima iz europskih integracija i upravljanja fondovima; - Jačanje kapaciteta institucija za planiranje i upravljanje razvojem; - Kreiranje baze unaprijed pripremljenih projekata i tehničke dokumentacije za infrastrukturne projekte; - Uspostaviti sustav sufinanciranja projekata iz EU-a i drugih međunarodnih izvora; - Pojednostaviti i prilagoditi procedure donošenja odluka u upravi projektnim procesima s ciljem pravodobne i neometane implementacije projekata. <p>Strateški projekt: Sustav sufinanciranja projekata</p> <p>Cilj projekta je razviti sustav sufinanciranja projekata kako bi se olakšala provedba projekata te stimulirale prijave projekata na otvorene javne pozive. Model sufinanciranja bi trebao omogućiti lakšu prijavu na otvorene pozive javnih institucija, ali isto tako i drugih institucija, te nevladinog sektora da prijave projekte koji su u skladu sa Strategijom razvoja ŽZH. Model može uključivati neko od rješenja, kao što je revolving, jamstvo i sl.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je 500.000 KM, a iz vlastitih sredstava se očekuje 100%. Temeljem ovih sredstava privukla bi se vanjska sredstva u određenom modelu sufinanciranja ili multiplikatora. Vanjska sredstva će se osigurati kroz suradnju s financijskim institucijama na način da se osigura odgovarajući multiplikator.</p>	
Ključni strateški projekti	<ul style="list-style-type: none"> - Uspostaviti sustav sufinanciranja projekata iz EU-a i drugih međunarodnih izvora 	<p>Očekivani krajnji rezultat projekta</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljena shema za sufinanciranje projekata

	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	<ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljen model za usklađivanje zakonodavstva s acquisem - Baza pripremljenih projekata - Broj obučениh državnih službenika za sudjelovanje u programima financiranja EU godišnje - Uspostavljena shema za sufinanciranje projekata - Usvojen podzakonski akt vezan uz način provedbe projekata iz sredstava EU 	<p>Nema</p> <p>U izradi</p> <p>15</p> <p>Nema</p> <p>Nema</p>	<p>Uspostavljen</p> <p>Puštena</p> <p>20</p> <p>Usvojen model</p> <p>Usvojen</p>
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba mjere će izravno doprinijeti povećanju učinkovitosti javne uprave i većoj apsorpciji sredstava iz vanjskih izvora za provedbu razvojnih mjera.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 700.000 KM Vlastita sredstva: 600.000 KM Vanjski izvori: 100.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ured		
Nositelj mjere	Ured, ministarstva i tijela uprave u ŽZH		
Ciljne skupine	Državni službenici i namještenici, zaposlenici javnih poduzeća i ustanova u ŽZH.		

Prioritet 3.2. Učinkovit sustav sigurnosti građana i zaštite i spašavanja

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 3: UČINKOVITO ORGANIZIRANA ŽUPANIJA		
Prioritet	Prioritet 3.2. Učinkovit sustav sigurnosti građana i zaštite i spašavanja		
Naziv mjere	Mjera 3.2.1. Jačanje sustava zaštite i spašavanja		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>ŽZH je relativno sigurna županija. Iako se bilježe trendovi rasta u broju prekršaja, prijavljenih i osuđenih počinitelja, bilježi se pad u broju kaznenih djela, pad u broju prometnih nezgoda te smanjenje posljedica prometnih nezgoda. Također, analiza ugroženosti rizika uzrokovanih prirodnim i drugim nesrećama identificirala je ključne rizike koji mogu predstavljati opasnost po život ljudi i materijalno-tehničkih sredstava, kao i štete po gospodarstvo županije. Ovi rizici zahtijevaju ponajviše mjere koje će ići prema prevenciji nastanka opasnosti, kao i ublažavanju posljedica u slučaju pojave neke od ovih opasnosti. Cilj ove razvojne mjere je uspostaviti odgovarajući i učinkovit sustav zaštite i spašavanja te prevenirati moguće negativne učinke kriznih situacija.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opremanje i osposobljavanje službi civilne zaštite potrebnom opremom za zaštitu i spašavanja za odgovor na krizne situacije (požari, potresi, poplave i sl.); - Proširenje sustava videonadzora za dojavu požara (nabava i instalacija novih kamera i proširenje kapaciteta mreže); - Izgradnja skladišta i operativnog centra civilne zaštite kao pretpostavka za uvođenje sustava 112; - Razvoj sustava dojave i uzbunjivanja na cijelom prostoru županije; - Priprema projekata iz domene zaštite i spašavanja; - Promotivne kampanje za zaštitu od elementarnih i drugih nepogoda; 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Broj uspostavljenih i opremljenih službi	2	5
	- Broj instaliranih kamera za detekciju požara	8	16
	- Pripremljena dokumentacija za izgradnju skladišta i operativnog centra Civilne zaštite	Djelomično	Spremna za investiciju
	- Površina županije pokrivena sustavom uzbunjivanja i dojave	0	50%
	- Broj pripremljenih projektnih prijedloga godišnje	0	1
	- Broj promotivnih i edukativnih kampanja godišnje	2	3
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba ove mjere doprinijet će većoj sigurnosti stanovništva ŽZH		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 950.000 KM Vlastita sredstva: 525.000 KM Vanjski izvori: 425.000 KM		

Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Uprava civilne zaštite ŽZH
Nositelj mjere	Uprava civilne zaštite ŽZH, gradovi, općine i udruge u ŽZH
Ciljne skupine	Stanovništvo ŽZH

Veza sa strateškim ciljem	STRATEŠKI CILJ 3: UČINKOVITO ORGANIZIRANA ŽUPANIJA			
Prioritet	Prioritet 3.2. Učinkovit sustav sigurnosti građana i zaštite i spašavanja			
Naziv mjere	Mjera 3.2.2. Jačanje institucionalnih i ljudskih kapaciteta u institucijama za provedbu zakona			
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Sigurnost i zaštita svih građana na području ŽZH, uključujući i zaštitu njihovih temeljnih ljudskih prava i sloboda, treba biti polazna osnova svakog razvoja županije. U tom pogledu, ključnu ulogu imaju institucije za provedbu zakona i nadležno Ministarstvo unutarnjih poslova ŽZH kojima je u obavljanju poslova iz njihove nadležnosti potrebno osigurati kontinuiranu podršku. To prvenstveno podrazumijeva osiguranje svih ljudskih, tehničkih i materijalnih preduvjeta te jačanje kapaciteta za provedbu zakona iz područja unutarnjih poslova i sigurnosti, kao što je borba protiv organiziranog kriminala, nasilja, droge i terorizma, borba protiv korupcije i gospodarskog kriminala te trgovine ljudima i oružjem, kao i upravljanje migracijama. Nadležnim tijelima i osoblju je potrebno osigurati svu potrebnu IT opremu, stručna znanja i prostorne kapacitete kako bi mogli neometano obavljati svoje funkcije, i u kontekstu ostvarivanja koordinacije i suradnje s domaćim i stranim institucijama za provedbu zakona. Cilj ove razvojne mjere je ojačati kapacitete institucija za provedbu zakona u smislu ljudskih, stručnih, materijalnih i tehničkih kapaciteta.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Opremanje uprave policije digitalnom i informatičkom opremom (AFIS, forenzička oprema, baze podataka, kibernetički kriminal CSIRT); - Rekonstrukcija prostorija za zadržavanje osoba lišenih slobode; - Rekonstrukcija objekata policijskih uprava; - Izmještanje postrojbe specijalne policije (pronalazak adekvatnog smještaja ili izgradnja projektne dokumentacije za namjenski objekt za obuku i rad pripadnika specijalne policije); - Jačanje kapaciteta specijaliziranih istražnih timova za više složene slučajeve (gospodarski kriminal, korupcija i organizirani kriminal, borba protiv terorizma, trgovine ljudima, droge, kibernetičkog kriminala, za financijske istrage i imovinski kriminal, forenzička podrška itd.) - Jačanje kapaciteta policijskih službenika za borbu protiv ilegalnih migracija i krijumčarenja ljudi (obuka i oprema); - Jačanje operativnih kapaciteta za poboljšanje koordinacije među tijelima za provedbu zakona i s tužiteljstvima (međusobni pristup bazama podataka i sigurna razmjena informacija); - Jačanje kapaciteta policije za učinkovito osiguranje javnih okupljanja (obuka policijskih službenika, oprema za rad te suradnja s drugim policijskim tijelima); - Jačanje sustava sigurnosti na cestama; - Usklađivanje zakonodavstva s EU standardima (zakon o oružju i streljivu, slobodi izražavanja i okupljanju i dr.) 			
Ključni strateški projekti	-	<table border="1" style="width: 100%;"> <tr> <td style="text-align: center;">Očekivani krajnji rezultat projekta</td> </tr> <tr> <td style="text-align: center;">-</td> </tr> </table>	Očekivani krajnji rezultat projekta	-
Očekivani krajnji rezultat projekta				
-				

	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	- Broj dodatno opremljenih policijskih uprava	0	4
	- Broj rekonstruiranih i objekata policije	0	4
	- Postotak policijskih službenika koji prolazi specijalističku obuku na godišnjoj razini	0	30%
	- Broj prometnih nezgoda	751	600
	- Postotak usklađenog zakonodavstva ŽZH s EU standardima	0	100%
	Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba mjere će doprinijeti većoj sigurnosti građana.	
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 2.000.000 KM Vlastita sredstva: 1.100.000 KM Vanjski izvori: 900.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo unutarnjih poslova ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo unutarnjih poslova ŽZH, Uprava civilne zaštite ŽZH, gradovi i općine u ŽZH		
Ciljne skupine	Stanovništvo ŽZH		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija		
Prioritet	Prioritet 3.2. Učinkovit sustav sigurnosti građana i zaštite i spašavanja		
Naziv mjere	Mjera 3.2.3. Podizanje svijesti i informiranje javnosti o zaštiti i sigurnosti građana		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>ŽZH se može smatrati relativno sigurnom županijom s obzirom da nema drastičnih pojava kršenja zakona niti učestalih pojava kriminaliteta, a posebno teških oblika kaznenih djela. Također, još uvijek nije bilo teških posljedica od elementarnih nepogoda koje su uzrokovale teške materijalne i ljudske gubitke. Međutim, potrebno je na sustavan način pokrenuti određene aktivnosti kako bi se prevenirale pojave koje mogu ugroziti sigurnost građana, te kako bi se prevenirale posljedice eventualnih elementarnih ili drugih nepogoda. Cilj ove razvojne mjere je podići svijest građana o negativnim posljedicama različitih devijantnih ponašanja kako bi se smanjila njihova pojava, te podići odgovornost građana u slučaju pojave elementarnih nepogoda u ŽZH.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Promotivne kampanje o opasnostima držanja malog i lakog naoružanja; - Promotivne i edukativne kampanje o sigurnosti u prometu; - Promotivne i edukativne kampanje o negativnim posljedicama maloljetničke delikvencije; - Promotivne i edukativne kampanje o opasnostima od posjedovanja i trgovine opojnim drogama. 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj održanih kampanja i edukativnih seminara na godišnjoj razini	0	5
	- Broj sudionika edukativnih seminara na godišnjoj razini	0	200
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Konzistentna provedba ove mjere doprinijet će većoj sigurnosti stanovništva te smanjenju negativnih društvenih pojava.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 70.000 KM Vlastita sredstva: 35.000 KM Vanjski izvori: 35.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo unutarnjih poslova ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo unutarnjih poslova ŽZH, udruge u ŽZH		
Ciljne skupine	Mladi i stanovništvo u ŽZH		

Prioritet 3.3. Učinkovit sustav gospodarenja okolišem

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija
Prioritet	Prioritet 3.3. Učinkovit sustav gospodarenja okolišem
Naziv mjere	Mjera 3.3.1. Razvoj sustava gospodarenja otpadom
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Pokrivenost organiziranog prikupljanje otpada u ŽZH je oko 90%. Međutim, još uvijek nije izgrađen sustav upravljanja otpadom kako bi se racionalizirali troškovi, te osigurala stabilnost u prikupljanju i odvozu otpadom. Izražena je velika ovisnost o regionalnim deponijama u Mostaru i eventualno Livnu. Također, izražena je slaba osviještenost i informiranost stanovništva za zaštitu okoliša te je izražena pojava nastanka divljih deponija i nekontroliranog bacanja i odlaganja otpada. Vrlo je malo aktivnosti koje se provode u segmentu podizanja svijesti i edukacije, tj. informiranja stanovništva, posebno mladih i djece u kontekstu zaštite okoliša. Također, još uvijek nema izrađenih studija niti projektne dokumentacije kako bi se stvorile pretpostavke za veće investicije u gospodarenje otpadom i dugoročno rješavanje pitanja upravljanja otpadom. Stoga je cilj ove razvojne mjere stvoriti pretpostavke za smanjenje nepotrebnog stvaranja otpada i dugoročno rješavanje sustava gospodarenja otpadom.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Usvajanje plana upravljanja otpadom; - Izrada potrebne dokumentacije za izgradnju mreže reciklažnih dvorišta i pretovarnih stanica u gradovima i općinama ŽZH; - Izrada studija i projektne dokumentacije za zbrinjavanje posebnih vrsta otpada; - Izrada studije i projektne dokumentacije za uvođenje odvojenog prikupljanja otpada u ŽZH; - Smanjenje otpada na izvoru nastanka (instalacija kompostera i sl.); - Izrada registra divljih deponija na razini ŽZH; - Potpora projektima nabave opreme za odvojeno prikupljanje otpada; - Sufinanciranje projekata sanacije divljih deponija po mjesnim zajednicama ŽZH; - Sufinanciranje projekata lokalnih udruženja u provedbi kampanja za zaštitu okoliša po općinama i gradovima; - Razvoj programa edukacije o zaštiti okoliša u vrtićima, osnovnim i srednjim školama; - Potpora projektima kampanja za promociju odvojenog prikupljanja otpada. <p>Strateški projekt: <i>Izgradnja mreže reciklažnih dvorišta i pretovarnih stanica u gradovima i općinama ŽZH.</i></p> <p>Cilj projekta je izraditi projektnu dokumentaciju i stvoriti pretpostavke za daljnja ulaganja u razvoj reciklažnih dvorišta i pretovarnih stanica, kao i zelenih otoka po općinama i gradovima, te odvojeno prikupljanje otpada. Projekt se odnosi na izradu potrebne dokumentacije koja uključuje: izradu studije izvodljivosti, izradu tehničke dokumentacije, izradu projektnih prijedloga za prijavu na vanjske izvore financiranja i sl.</p> <p>Procijenjena vrijednost ovog projekta je 100.000 KM, od čega se iz vlastitih sredstava planira izdvojiti oko 50%, a iz vanjskih izvora se planira osigurati 50% sredstava. Vanjska sredstva će se osigurati kroz prijavu na otvorene pozive i natječaje iz vanjskih programa.</p>

Ključni strateški projekti	Izrada potrebne dokumentacije za izgradnju mreže reciklažnih dvorišta u gradovima i općinama ŽZH	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		- Pripremljena potrebna dokumentacija	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Usvojen plan upravljanja otpadom	U nacrtu	Usvojen
	- Broj pripremljenih projekata za ulaganja	0	4
	- Broj instaliranih kompostera	0	200
	- Broj podržanih kampanja godišnje	0	4
	- Broj podržanih mjesnih zajednica za uklanjanje divljih deponija godišnje	0	16
	- Broj podržanih kampanja za promociju odvojenog prikupljanja otpada godišnje od 2022. godine	0	2
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba ovog projekta doprinijet će uspostavljanju učinkovitog sustava gospodarenja otpadom i smanjenje nastanka otpada u prirodi.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 2.450.000 KM Vlastita sredstva: 1.310.000 KM Vanjski izvori: 1.140.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH, HERAG, gradovi i općine, udruge i mjesne zajednice u ŽZH		
Ciljne skupine	Stanovništvo i gospodarstvenici u ŽZH		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija		
Prioritet	Prioritet 3.3. Učinkovit sustav gospodarenja okolišem		
Naziv mjere	Mjera 3.3.2. Ulaganje u zaštitu i održavanje zemljišta, voda, šuma i zraka		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Analizom stanja identificirani su ključni problemi i nedostaci u segmentu zaštite i održavanja zemljišta, voda, šuma i zraka iako u ŽZH nema velikih zagađivača, te nema velikih incidentnih situacija sa zagađenjima. Međutim, još uvijek nije uspostavljen sustav koji bi na odgovarajući i učinkovit način prevenirao negativne posljedice koje se javljaju u prostoru, a uzrokovane su prirodnim ili ljudskim djelovanjem. Stoga je cilj ove razvojne mjere stvoriti pretpostavke za učinkovito upravljanje okolišem te omogućavanje da ŽZH ostane ekološki čista županija.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Razvoj sustava monitoringa kvalitete zraka, vode i zemljišta (Uredba 2008/50/EZ...); - Zaštita i obnova biološke raznolikosti i tla te promicanje eko-usluga, uključujući NATURA 2000 i „zelenu“ infrastrukturu; - Izrada potrebnih baza/katastara vezanih uz zaštitu okoliša (katastar izvorišta vode za piće, katastar područja ugroženih od kontaminiranosti od industrijskog i drugih specifičnih otpada s posebnim naglaskom na poljoprivredno zemljište i vode, katastar zagađivača zraka na području ŽZH, evidencija koja obuhvaća područja gdje je opasnost od posljedica prirodnih i drugih nesreća); - Priprema projekata i projektne dokumentacije iz domene zaštite od poplava i zaštite od požara i zaštite kulturno-povijesne baštine od nepogoda; - Ulaganja u osposobljavanje objekata za zaštitu od poplava rijeka Lištica, Ugrovača, Mlade, Trebižat; - Ulaganje u projekte pošumljavanja, izgradnje novih i održavanje postojećih prosjeka, popunjavanja i izgradnje podignutih nasada radi prevencije odronjavanja tla i biološke regulacije vodnog režima. 		
Ključni strateški projekti		Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	<ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljen sustav monitoringa kvalitete zraka/vode i zemljišta - Broj provedenih pilot-projekata (zelena infrastruktura) godišnje - Broj izrađenih katastara iz domene zaštite okoliša - Broj pripremljenih projekata iz domene zaštite od nepogoda - Broj podržanih projekata vezanih uz pošumljavanje 	<p>Ne postoji</p> <p>0</p> <p>0</p> <p>0</p> <p>0</p>	<p>Uspostavljen</p> <p>2</p> <p>3</p> <p>4</p> <p>4</p>

Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba ove razvojne mjere izravno će doprinijeti smanjenju negativnih posljedica po kvalitetu zemljišta, voda, šuma i zraka, te boljem i učinkovitijem upravljanju okolišem.
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 820.000 KM Vlastita sredstva: 480.000 KM Vanjski izvori: 340.000 KM
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH, Zavod za javno zdravstvo ŽZH, Ministarstvo gospodarstva ŽZH, Uprava civilne zaštite ŽZH, gradovi i općine u ŽZH
Ciljne skupine	Stanovništvo i gospodarski subjekti u ŽZH

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija		
Prioritet	Prioritet 3.3. Učinkovit sustav gospodarenja okolišem		
Naziv mjere	Mjera 3.3.3. Razvoj sustava gospodarenja zaštićenim područjima		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja	<p>U ŽZH još uvijek nema proglašanih zaštićenih područja, osim Parka prirode Blidinje čiji status još uvijek nije u potpunosti riješen, iako postoji potreba da se određena područja kao što su područje sliva rijeke Trebižat (slapovi Kravice) u Ljubuškom, Peć Mlini u Drinovicima u Grudama, kanjon Borak u Širokom Brijegu, kanjon Brina u Posušju te ostala područja identificiraju kao moguća da se proglase zaštićenim nekim oblikom zaštite. Isto tako potrebno je riješiti status Parka prirode Blidinje. Također, još uvijek nije izrađena potrebna dokumentacija odnosno studije koje bi pokazale bioraznolikost tih područja te način njihove valorizacije. U isto vrijeme postoji potreba da se razvijaju određene gospodarske aktivnosti u tim područjima, posebice turizam, te se takva vrsta ulaganja već događa, pa je stoga potrebno što prije stvoriti pretpostavke za održiv i odgovoran razvoj tih područja.</p> <p>Cilj ove razvojne mjere je definirati određena područja moguće zaštite u ŽZH i stvoriti pretpostavke da se učinkovito upravlja tim područjima, te da se očuvaju i valoriziraju.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrada studije o uspostavljanju zaštićenih područja u ŽZH; - Izrada studija izvodivosti za predložena zaštićena područja; - Izrada stručnih podloga za proglašenje određenih područja zaštićenima; - Potpora izradi planova upravljanja za definirana zaštićena područja; - Potpora izradi projektne dokumentacije za uređenje infrastrukture u zaštićenim područjima; - Potpora projektima uređenja zaštićenih područja; - Rješavanje statusa Parka prirode Blidinje. <p>Strateški projekt: <i>Izrada studije o uspostavljanju zaštićenih područja u ŽZH</i></p> <p>Cilj projekta je stvoriti pretpostavke za održivo gospodarenje prirodnom baštinom i zaštićenim područjima u ŽZH, te definirati konkretna područja zaštite i omogućiti održiv i odgovoran razvoj tih područja.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je 50.000 KM, od čega se iz vlastitih sredstava planira izdvojiti 25%, a iz vanjskih izvora 75% sredstava. Sredstva iz vanjskih izvora će se osigurati kroz prijavu na otvorene pozive i natječaje vanjskih programa.</p>		
Ključni strateški projekti	Izrada studije o uspostavljanju zaštićenih područja u ŽZH	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		- Izrađena studija	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Broj izrađenih studija	0	5
	- Broj pripremljenih projekata za ulaganje u zaštićena područja	0	5
	- Riješen status Parka prirode Blidinje	NE	DA

Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba projekta doprinijet će učinkovitim, održivom i odgovornom upravljanju prirodnom baštinom u ŽZH te će omogućiti vrednovanje tih prostora i stvaranje dodatnih mogućnosti za razvoj
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 400.000 KM Vlastita sredstva: 275.000 KM Vanjski izvori: 125.000 KM
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH, Park prirode Blidinje, HERAG, gradovi, općine i udruge u ŽZH
Ciljne skupine	Stanovništvo, gospodarski subjekti, turisti i posjetitelji u ŽZH.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija		
Prioritet	Prioritet 3.3. Učinkovit sustav gospodarenja okolišem		
Naziv mjere	Mjera 3.3.4. Povećanje energetske učinkovitosti i korištenje energije iz obnovljivih izvora		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>ŽZH je u proteklom razdoblju provela niz mjera u segmentu energetske učinkovitosti, od utopljanja javnih objekata, zamjene rasvjetnih tijela koje su doprinijele smanjenju potrošnje energenata, smanjenju ispuštanja CO₂, te smanjenju troškova. Međutim, još uvijek je potrebno nastaviti ulaganja u energetske učinkovitost, ali isto tako i tražiti načine za alternativne izvore energije u pojedinim područjima te bolju iskoristivost prirodnih potencijala. Cilj ove razvojne mjere je dodatno povećati energetske učinkovitost u ŽZH te povećati korištenje obnovljivih izvora energije.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Potpora realizaciji programa energetske učinkovitosti u javnom sektoru; - Izrada dokumentacije za višenamjensko korištenje hidroenergetskih objekata (studija izvodljivosti i studija utjecaja na okoliš i idejnih projekata za izgradnju tlačnih sustava za navodnjavanje); - Potpora projektima promocije energetske učinkovitosti; - Potpora u pripremi projektne dokumentacije za ulaganja u projekte energetske učinkovitosti i obnovljive izvore energije. 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2020.)
	- Broj podržanih projekata energetske učinkovitosti u javnom sektoru	4	8
	- Izrađena dokumentacija za višenamjensko korištenje hidroenergetskih objekata	Ne postoji	Izrađena
	- Broj podržanih projekata promocije energetske učinkovitosti	0	4
	- Broj pripremljenih projekata energetske učinkovitosti godišnje	0	15
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba projekta doprinit će učinkovitijem upravljanju okolišem, smanjenju potrošnje energenata, smanjenju stakleničkih plinova te smanjenju troškova.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 1.130.000 KM Vlastita sredstva: 660.000 KM Vanjski izvori: 470.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH		

Nositelj mjere	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH, Ministarstvo gospodarstva ŽZH, HERAG, gradovi i općine u ŽZH
Ciljne skupine	Stanovništvo i gospodarstvenici u ŽZH

Prioritet 3.4. Učinkovit sustav razvoja i održavanja lokalne i regionalne infrastrukture

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija		
Prioritet	Prioritet 3.4. Učinkovit sustav razvoja i održavanja lokalne i regionalne infrastrukture		
Naziv mjere	Mjera 3.4.1. Potpora razvoju dostupnosti i kvalitete sustava vodoopskrbe		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>U ŽZH ima ukupno izgrađeno 781 km vodoopskrbnog sustava koji uključuje i primarnu i sekundarnu mrežu. Na vodoopskrbni sustav je priključeno 19.853 domaćinstava, što čini 79,16% od ukupnog broja domaćinstava (prema popisu stanovništva iz 2013. godine broj domaćinstava je 25.081).</p> <p>Cilj ove razvojne mjere je povećati kvalitetu i obuhvat stanovništva vodoopskrbom kako bi se povećala kvaliteta života stanovništva.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Proširenje obuhvata javne vodoopskrbe prema rubnim područjima; - Edukacija stanovništva i gospodarstva, koja koristi vodu za piće, o potrebi racionalizacije potrošnje vode; - Provođenje istražnih radova s ciljem zaštite postojećih i potencijalnih vodnih resursa s aspekta korištenja za potrebe vodoopskrbe; - Izrada i usvajanje programa opskrbe vodom za piće na području ŽZH. 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2020.)
	- Broj podržanih projekta vodoopskrbe	0	4
	- Broj održanih edukacijskih događaja godišnje	0	4
	- Broj izvorišta obrađenih istražnim radovima	0	4
	- Usvojen program opskrbe vodom za piće na području ŽZH	U izradi	Usvojen
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedba ove mjere izravno će doprinijeti poboljšanju kvalitete života stanovništva, kako u urbanim, tako i u ruralnim područjima.		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 400.000 KM Vlastita sredstva: 350.000 KM Vanjski izvori: 50.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH		
Nositelj mjere	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH, općine i gradovi u ŽZH		
Ciljne skupine	Stanovništvo i gospodarstvenici u ŽZH		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija		
Prioritet	Prioritet 3.4. Učinkovit sustav razvoja i održavanja lokalne i regionalne infrastrukture		
Naziv mjere	Mjera 3.4.2. Potpora razvoju i podizanju kvalitete sustava gospodarenja otpadnim vodama		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Problem upravljanja otpadnim vodama je u ŽZH tek djelomično riješen. Tako grad Ljubuški i općina Grude imaju izgrađen sustav za prikupljanje i obradu otpadnih voda, dok su takvi projekti u gradu Široki Brijeg i općini Posušje u tijeku pripreme i izgradnje. Cilj ovog projekta je riješiti pitanje otpadnih voda i smanjenje nekontroliranog ispuštanja otpadnih voda u podzemlje.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Potpora izgradnji pročištača otpadnih voda za urbana naselja koja to nemaju, te povećanje kapaciteta pročištača za naselja koja imaju uređaje; - Potpora izradi dokumentacije za izgradnju i proširenje kanalizacijske mreže počevši od urbanih naselja i poslovnih zona do svih naselja koja mogu biti uključena u sustav; - Potpora izradi dokumentacije za izgradnju kanalizacijskog sustava po prioritetu radi kojeg su ugroženi postojeći vodozahvati; - Izrada studija rješavanja otpadnih voda iz septičkih jama u ruralnim naseljima; - Potpora projektima ugradnje malih biopročištača i izgradnje vodonepropusnih septičkih jama; - Izrada studije zbrinjavanja mulja nastalog na pročištačima otpadnih voda. 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti (2019.)	Ciljne vrijednosti (2027.)
	- Broj podržanih projekata instaliranih pročištača otpadnih voda	0	4
	- Broj podržanih projekata	0	4
	- Izrađena studija rješavanja otpadnih voda iz septičkih jama u ruralnim naseljima	Nema	Usvojena
	- Broj podržanih projekata iz domene individualnih septičkih jama	0	40
	- Izrađena studija za zbrinjavanje mulja s pročištača	Nema	Usvojena
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere izravno će se doprinijeti zaštiti okoliša u ŽZH. Izgradnjom pročištača otpadnih voda povećat će se kvaliteta života i zdravlje stanovnika, kako ŽZH, tako i susjednih županija.		

Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 1.100.000 KM Vlastita sredstva: 870.000 KM Vanjski izvori: 230.000 KM
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i zaštite okoliša ŽZH, općine i gradovi u ŽZH.
Ciljne skupine	Stanovništvo i gospodarstvenici u ŽZH.

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija		
Prioritet	3.4. Učinkovit sustav razvoja i održavanja lokalne i regionalne infrastrukture		
Naziv mjere	3.4.3. Podizanje kvalitete prometne infrastrukture u ŽZH		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Ukupna dužina lokalnih cesta u ŽZH je 1.141 km od čega, zaključno s 2019. godinom, 11,13% još uvijek nije asfaltirano. Ukupna dužina regionalnih cesta je 73,8 km, od kojih oko 35% treba rekonstruirati, tj. obnoviti asfaltnu podlogu, a oko 20% treba opremiti potrebnom prometnom signalizacijom. Također, potrebno je prekategORIZIRATI određeni dio lokalnih prometnica u regionalne prometnice gdje su za to ispunjeni uvjeti te poboljšanje geometrijskih elemenata ceste kako bi omogućili bolju razinu sigurnosti prometnog procesa. Isto tako, potrebno je izgraditi dodatne regionalne ceste po novim trasama kako bi se omogućila bolja međusobna povezanost lokalnih i regionalnih središta.</p> <p>U tom kontekstu cilj ove mjere je poboljšati cestovnu povezanost pojedinih dijelova unutar ŽZH, kao i s regionalnim središtima izvan ŽZH kvalitetnijom cestovnom mrežom.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Obnova i rekonstrukcija postojećih regionalnih cesta (obnova asfaltnog kolničkog zastora, prometne signalizacije i opreme ceste); - Izrada asfaltnog zastora na dijelovima makadamskog kolnika postojećih regionalnih cesta; - PrekategORIZIRANJE lokalnih cesta u regionalne ceste; - Izgradnja regionalnih cesta po novim trasama; - Izrada strategije razvoja i održavanja javnih cesta na području ŽZH. <p>Strateški projekt: <i>Izrada strategije razvoja i održavanja javnih cesta na području ŽZH</i></p> <p>Cilj projekta je stvoriti strateški okvir za održavanje i upravljanje cestama u ŽZH te identificirati detaljne mjere i projekte kako bi se ŽZH dodatno prometno povezala i integrirala.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je 30.000 KM, a iz vlastitih sredstava se očekuje 75%, dok se iz vanjskih izvora očekuje 25% sredstava. Vanjska sredstva će se osigurati kroz prijavu na javne pozive i natječaje.</p>		
Ključni strateški projekti		Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Dužina asfaltiranog makadamskog kolnika	66,8 km	150 - 200 km
	- Dužina novih regionalnih cesta	0	80 - 130 km
	- Dužina makadamskog kolnika na regionalnim cestama	7 km	0 km
	- Usvojena strategija razvoja i održavanja cesta u ŽZH	Nema strategije	Usvojena strategija
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Ova će mjera doprinijeti boljoj kvaliteti cestovne infrastrukture, te povećanju zaposlenosti zbog izgradnje, rekonstrukcije i obnove cesta, uštedi u trajanju prijevoza, nižim transportnim troškovima, kvalitetnijem protoku dobara i usluga, smanjenju broja prometnih nezgoda, povećanju sigurnosti i udobnosti putovanja.		

Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 1.130.000 KM Vlastita sredstva: 920.000 KM Vanjski izvori: 210.000 KM
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo gospodarstva ŽZH, Javna ustanova Ceste ŽZH, općine i gradovi u ŽZH
Ciljne skupine	Stanovništvo u ŽZH

Prioritet 3.5. Učinkovit sustav upravljanje kulturno-povijesnom baštinom

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija
Prioritet	Prioritet 3.5. Učinkovit sustav upravljanja kulturno-povijesnom baštinom
Naziv mjere	Mjera 3.5.1. Jačanje institucionalnih kapaciteta za upravljanje kulturno-povijesnom i tradicijskom baštinom
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>ŽZH ima jako bogatu materijalnu i nematerijalnu kulturno-povijesnu tradicijsku baštinu. ŽZH ima oko 600 lokaliteta s evidentiranim materijalnim ostacima od prapovijesti do novog vijeka, četiri muzeja sa stotinama artefakata i tisućama umjetničkih djela. Također, ŽZH ima četiri gradske/općinske i četiri samostanske knjižnice, dva kulturna doma, četiri muzeja, jednu manju zbirku te tri privatne galerije i jedno amatersko kazalište. Materijalna baština, vezana uz etnologiju, odnosno tradicijske nošnje, stare predmete (antikvite), glazbala i sl., u postojećim muzejima ŽZH gotovo je neznatna. Naime, samo dva muzeja u ŽZH imaju dio posvećen tradicijskoj baštini, dok se tradicijske baštine najviše prikuplja i čuva u privatnim zbirkama ili kulturno-umjetničkim udruženjima, no oni su u većini nestručno pohranjeni, po potrebi restaurirani i u dosta tih zbirki nepažnjom i nestručnošću vlasnika, nažalost, uništeni. Što se tiče proizvodnje predmeta iz segmenta tradicijske baštine prema procjenama s terena, u ŽZH je najmanje pet pojedinaca koji se bave izradom tradicionalnih glazbala, ali niti jedan od njih nije registriran. Izradom tradicijske nošnje bavi se samo Udruga Hercegovac koja izrađuje replike tradicijske nošnje. Cilj ove mjere je stvoriti pretpostavke za sustavnu zaštitu i očuvanje kulturno-povijesne i tradicijske baštine i njenu integraciju u obrazovne i gospodarske aktivnosti.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere odnose se na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Formiranje i opremanje zavoda za očuvanje kulturno povijesne baštine ŽZH; - Izrada registra kulturno povijesne baštine i digitalizacija kulturno-povijesne baštine; - Identifikacija i popisivanje tradicijske baštine ŽZH; - Izrada stručnih publikacija za učinkovitu zaštitu, korištenje i primjenu kulturno-povijesne i tradicijske baštine (elaborati, smjernice, priručnici u funkciji obnove i zaštite kulturno-povijesne baštine, smjernica za izradu i primjenu sastavnica tradicijske baštine); - Potpora izradi planova upravljanja kulturno-povijesnim lokalitetima od značaja za ŽZH; - Priprema projektno-tehničke dokumentacije za uređivanje lokaliteta i prijavu na natječaje za kulturnu baštinu; - Podizanje kapaciteta institucija koje se bave očuvanjem kulturne baštine za korištenje EU/nacionalnih sredstava; - Izrada programa potpore javno-civilnog partnerstva u kulturi; - Potpora poduzetništvu temeljenom na očuvanju, prenošenju i promoviranju nematerijalne i materijalne kulturne baštine. <p>Strateški projekt: <i>Izrada registra i digitalizacija kulturno-povijesne baštine</i></p> <p>Cilj projekta je stvoriti pretpostavke za izradu projektne dokumentacije za ostale projekte, zaštitu samih lokaliteta, te promociju i upravljanje lokalitetima kulturno povijesne baštine.</p> <p>Procijenjena vrijednost projekta je oko 30.000 KM, a projekt se planira realizirati iz vlastitih sredstava u iznosu od 50% i vanjskih izvora u iznosu od 50%. Vanjska sredstva će se osigurati kroz prijavu na javne pozive i natječaje iz vanjskih programa financiranja.</p>

Ključni strateški projekti	- Izrada registra i digitalizacija kulturno povijesne baštine	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		- Izrađen i funkcionalan registar	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj zaposlenih u Zavodu	0	4
	- Postotak digitaliziranih lokaliteta upisanih u registar	0	100%
	- Broj izrađenih planova upravljanja lokalitetima kulturno-povijesne baštine	0	8
	- Broj projektne dokumentacije pripremljen za prijavu na natječaje godišnje	0	2
	- Broj podržanih proizvođača materijalnih dobara tradicijske baštine godišnje	0	5
	- Broj osoba iz sektora kulture educiranih za korištenje fondova godišnje	0	5
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere stvaraju se konkretni uvjeti za učinkovito i suvremeno upravljanje kulturno-povijesnom i tradicijskom baštinom		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 860.000 KM Vlastita sredstva: 760.000 KM Vanjski izvori: 100.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH		
Nositelj mjere	Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-povijesne baštine		
Ciljne skupine	Ciljne skupine ove mjere su institucije kulture, mladi i djeca, stanovništvo u cjelini u ŽZH		

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija		
Prioritet	Prioritet 3.5. Učinkovit sustav upravljanja kulturno-povijesnom baštinom		
Naziv mjere	Razvojna mjera 3.5.2. Poboljšanje infrastrukturnih uvjeta za razvoj, promociju i upravljanje kulturno-povijesnom baštinom		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Na području Županije postoje značajni resursi i potencijali koji pridonose očuvanju kulture. Kulturna infrastruktura županije nije adekvatna ni primjerena potrebama kulturnih djelatnika, kao ni lokalnoj zajednici kako bi je koristili za razvoj kulture na ovom prostoru.</p> <p>Cilj ove mjere je povećati zanimanje i sudjelovanje javnosti u kulturnim procesima u svrhu poboljšanja kvalitete kulturnog života stanovnika ŽZH kroz infrastrukturna poboljšanja i modernizaciju objekata koji se koriste ili će se koristiti u kulturne svrhe, kao što su objekti za produkciju, edukaciju, prezentaciju/promociju, čuvanje građe, te unapređenje rada ustanova u kulturi.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrada godišnje analize stanja u objektima kulture (materijalno-tehnički uvjeti i potrebe); - Potpora obnovi, izgradnji i uređenju, te širenje kapaciteta objekata kulturne infrastrukture sukladno lokalnim planovima i programima te definiranim prioritetima prema razini pripremljenosti dokumentacije (muzejsko-galerijske, izložbene, kazališne, bibliotekarske, arhivske i dr.); - Vrednovanje i obnova arheoloških nalazišta na području županije (uređenje lokaliteta, izrada, nadogradnja, istraživanje, obilježavanje lokaliteta i znamenitosti prigodnim info pločama...); - Potpora prenamjene povijesne i industrijske baštine u objekte (vojni bunkeri, zadržni domovi, napuštene zgrade i sl.) za kulturne namjene (centri za kulturne i kreativne industrije, kulturne hubove i sl.); - Potpora obnovi i stavljanju u funkciju tradicionalne graditeljske baštine (mlinice, čatrnje, bunari, stare kuće i sl.); - Prilagodba kulturnih ustanova za pristup osobama s invaliditetom (izgradnja adekvatnih pristupnih staza, ugradnja dizala za osobe s invaliditetom); - Digitalna prezentacija kulturne baštine i uspostava online posjetiteljskih i edukacijskih platformi (COVID 19). 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
	-	-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj urađenih analiza godišnje	0	1
	- Broj podržanih objekata za kulturu godišnje	0	4
	- Broj valoriziranih arheoloških lokaliteta godišnje	0	4
	- Broj lokaliteta za koje je izrađena dokumentacija za prenamjenu godišnje	0	1
	- Broj objekata prilagođenih osobama s invaliditetom godišnje	0	4
	- Broj digitaliziranih lokaliteta godišnje	0	1

Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere stvaraju se konkretni uvjeti za učinkovito i suvremeno upravljanje kulturno-povijesnom baštinom
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 1.100.000 KM Vlastita sredstva: 770.000 KM Vanjski izvori: 330.000 KM
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH, općine i gradovi, institucije kulture u ŽZH
Ciljne skupine	Kulturni djelatnici, kulturna javnost, turisti i posjetitelji, lokalno stanovništvo, ponuditelji kulturno-turističkih proizvoda, učenici, studenti, turistički vodiči, poduzetnici u ŽZH

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija		
Prioritet	Prioritet 3.5. Učinkovit sustav upravljanja kulturno-povijesnom baštinom		
Naziv mjere	Razvojna mjera 3.5.3. Potpora razvoju i promociji kulturnih i kreativnih industrija		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja	<p>U ŽZH, točnije u Širokom Brijegu, smještena je Akademija likovnih umjetnosti pri Sveučilištu u Mostaru. Organiziraju se brojni festivali koji okupljaju glazbenu, filmsku te likovnu scenu (West Hercegovina Fest, Mediteran Film Festival, Festival klapske pjesme u Posušju, Jazz Fest u Ljubuškom, Šimićevi susreti u Grudama i drugi događaji u svakom gradu i općini koji okupljaju različite dionike koji spadaju u kulturne i kreativne industrije). Također, postoje i brojni obrti i poduzeća koji se bave kreacijama kao što su krojački saloni, izrada tradicijskih glazbala, grafički dizajn, umjetničke galerije i sl. Od 2019. odnosno od 2020. godine na Akademiji likovnih umjetnosti pokrenut je i kolegij grafičkog dizajna te dramski kolegij. Međutim, unatoč određenom potencijalu kreativne i kulturne industrije još uvijek nisu dovoljno razvijene niti se u dovoljnoj mjeri razumije potencijal ovog sektora. Stoga je cilj ove mjere stvoriti povoljnije okruženje za razvoj kreativnih i kulturnih industrija u ŽZH, odnosno industrija koje se zasnivaju na kreativnosti, vještinama i talentu pojedinca, te da se iskoristi ovaj potencijal za povećanje zaposlenosti i prihoda koji se temelje na proizvodnji i eksploataciji intelektualnog vlasništva.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Organizacija stručnih i promotivnih događaja (seminara, konferencija, okruglih stolova i sl.) o temi razvoja i promocije kulturnih i kreativnih industrija; - Organizacija edukativnih događaja o kreativnim znanjima, vještinama i kreativnosti te razvoju kulturnih proizvoda; - Potpora poduzetništvu temeljenom na razvoju kulturnih i kreativnih industrija (dizajn i kreiranje suvenira, moda, gastronomija, muzeji, glazbena i filmska produkcija, kulturno-turistički proizvodi, galerije, arhitektura, digitalni sadržaji, vizualne djelatnosti, poduzetništvo u umjetnosti i sl.); - Potpora izgradnji infrastrukture za poduzetništvo u kreativnim industrijama (start-up inkubator, laboratorij kreative itd.). 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj organiziranih događanja godišnje (okrugli stolovi/radionice/prezentacije/studijska putovanja) za jačanje kapaciteta u području razvoja kreativnih industrija	0	1
	- Broj podržanih stručnih edukacija godišnje o temi kreativnih industrija godišnje	0	1
	- Broj podržanih poduzeća u segmentu kreativnih industrija godišnje	0	4
	- Broj podržanih projekata u segmentu kulturnih i kreativnih industrija	0	4

Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere stvaraju se konkretni uvjeti za učinkovito i suvremeno upravljanje kulturno-povijesnom baštinom
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 610.000 KM Vlastita sredstva: 410.000 KM Vanjski izvori: 200.000 KM
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.
Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH, HERAG, gradovi i općine, institucije kulture u ŽZH
Ciljne skupine	Udruge i institucije kulture, kreativni pojedinci kao nositelji programa, kulturni djelatnici, kulturna javnost, turisti i posjetitelji, lokalno stanovništvo, ponuditelji kulturno-turističkih proizvoda, učenici, studenti, turistički vodiči, kulturni poduzetnici i medijski djelatnici u ŽZH

Veza sa strateškim ciljem	Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija		
Prioritet	Prioritet 3.5. Učinkovit sustav upravljanja kulturno-povijesnom baštinom		
Naziv mjere	Razvojna mjera 3.5.4. Podizanje svijesti o zaštiti i očuvanju kulturno-povijesne baštine i njena promocija		
Opis mjere s okvirnim područjima djelovanja*	<p>Kulturno-povijesna baština predstavlja važan segment života i identiteta svake zajednice. Međutim, svijest stanovništva ŽZH o važnosti kulturno povijesne baštine, te o potrebi njene zaštite i očuvanja još uvijek nije na dovoljnoj razini, stoga se događaju pojave devastacija, pa čak i uništavanja određenih lokaliteta kulturno-povijesne baštine. Također, evidentan je i nedostatak znanja stanovništva u valorizaciji i održivom korištenju kulturno-povijesne baštine, te se ne prepoznaju prilike za njeno vrednovanje kroz održivo stavljanje u gospodarsku funkciju.</p> <p>Cilj mjere je uključivanje cjelokupnog stanovništva u proces zaštite kulturno-povijesne baštine podizanjem svijesti o njenoj važnosti, zaštiti i gospodarskim (turističkim) potencijalima, kao preduvjet očuvanja kulturnog identiteta društvene zajednice za buduće generacije kao kulturološki, društveni, obrazovni, gospodarski, duhovni segmenti života.</p> <p>Ključna područja djelovanja u okviru ove razvojne mjere:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Organizacija predavanja i informativnih događaja usmjerenih na podizanje svijesti o bogatstvu i važnosti očuvanja kulturno-povijesne i tradicijske baštine; - Inkluzija kulturno-povijesne i tradicijske baštine u obrazovni sustav (Zavičajna nastava); - Poticanje osmišljavanja i provedbe kulturnih događanja od značaja za ŽZH; - Promocija kulturno-povijesne baštine kroz publikacije, vodiče, virtualne medije; - Potpora ustanovama, udruženjima u promociji i primjeni sastavnica materijalne i nematerijalne baštine. 		
Ključni strateški projekti	-	Očekivani krajnji rezultat projekta	
		-	
Pokazatelj za praćenje rezultata mjere	Pokazatelji (izlaznog rezultata)	Polazne vrijednosti**	Ciljne vrijednosti***
	- Broj događaja usmjerenih na podizanje svijesti o bogatstvu i važnosti očuvanja kulturne baštine godišnje	0	4
	- Broj škola koje su uvele kulturno-povijesnu baštinu u nastavni program	0	14
	- Broj iniciranih novih događaja inovativne promocije kulturnih događaja godišnje	0	1
	- Broj izdanih publikacija godišnje	0	1
Razvojni učinak i doprinos mjere ostvarenju prioriteta	Provedbom ove mjere stvaraju se konkretni uvjeti za učinkovito i suvremeno upravljanje kulturno-povijesnom baštinom		
Indikativna financijska konstrukcija s izvorima financiranja	Ukupna procijenjena vrijednost mjere: 600.000 KM Vlastita sredstva: 550.000 KM Vanjski izvori: 50.000 KM		
Razdoblje provedbe mjere	2021. – 2027.		

Institucija odgovorna za koordinaciju provedbe mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH
Nositelj mjere	Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa ŽZH, Zavod za zaštitu kulturne baštine, ustanove kulture
Ciljne skupine	Učenici, studenti, kulturni djelatnici, turisti, jedinice lokalne samouprave, mjesne zajednice, udruženja građana u ŽZH

8. Strateški projekti

U okviru razvojnih mjera identificirao je ukupno 17 ključnih projekata koji predstavljaju intervencije najvećeg značaja za ostvarenje strateških ciljeva. Ovi ključni projekti imaju višestruki učinak na razvoj i njihova provedba će biti osnova za pokretanje drugih projekata. Ključni projekti su izabrani na temelju očekivanja koliko doprinose pozitivnom utjecaju na poboljšanje kvaliteta života veće skupine stanovništva, a naročito socijalno ugroženih kategorija, te koliko omogućavaju održivi rast i razvoj.

U okviru Strateškog cilja 1 – Ekonomski razvijena županija identificirano je 7 ključnih projekata, u okviru Strateškog cilja 2 – Društveno odgovorna županija identificirano je 6 ključnih projekata, a u okviru Strateškog cilja 3 – Učinkovito organizirana županija identificirana su 4 ključna projekta.

Strateški cilj 1: Ekonomski razvijena županija

1. Jačanje potporne infrastrukture za razvoj i povezivanje obrazovanja, znanosti i gospodarstva (poduzetnički inkubatori, akceleratori)

Cilj ovog projekta je podržati osnivanje potpornih institucija i napraviti određenu specijalizaciju na razini ŽZH na način da se razvoj potpornih institucija specijalizira po općinama i gradovima. Na primjer, specijalizacija se može razraditi da se općina Posušje specijalizira u sektoru metala i plastike kroz postojeći Tehnološki park. Grad Ljubuški se može specijalizirati u sektoru poljoprivrede kroz postojeći inkubator pri HERAG-u i sortirnicu, te laboratorije u Zavodu za poljoprivredu ŽZH, dok se Široki Brijeg može specijalizirati za razvoj kulturnih i kreativnih industrija u budućem uređenom prostoru duhanske stanice u središtu grada. Grude se mogu specijalizirati za neki od sektora koji bi se pokazao kao najpotentniji i potrebniji u lancu vrijednosti, kao što je papirna industrija, grafička industrija i sl.

Procijenjena vrijednost ovog projekta je cca 1.000.000 KM, a očekuje se udio vlastitih sredstava od 15%, te iz vanjskih izvora 85%. Financiranje ovog projekta će se kandidirati na otvorene natječaje i pozive iz EU-a i drugih programa u suradnji s općinama i gradovima

2. Uspostavljanje sheme za financiranje MSP i obrtništva (Poduzetna županija)

Cilj ovog projekta je stvoriti podlogu za daljnji razvoj i ulaganja postojećeg poduzetništva te razvoj poduzetništva mladih i obrtništva. Svaki razvoj ovisi o instrumentima koji se mogu upotrijebiti kao poluga za razvoj, pa tako i shema „Poduzetna županija“ predstavlja polugu za daljnji razvoj i upravljanje razvojem u segmentu poduzetništva.

Procijenjena vrijednost projekta je 2.500.000 KM, od čega se iz vlastitih sredstva očekuje 25%, a iz vanjskih izvora 75%. Vanjska sredstva se odnose na multiplikator koji bi se postigao s partnerskim bankama kada se razvije razvojna shema.

3. Uspostavljanje i promocija sveobuhvatne online baze investicija (InWestHerzegovina)

Cilj ovog projekta je stvoriti pretpostavke za identifikaciju i privlačenje novih ulaganja u ŽZH. Baza investicijskih projekata bi poslužila za privlačenje ulagača u ŽZH.

Procijenjena vrijednost ovog projekta je 30.000 KM na godišnjoj razini, a iz vlastitih izvora bi se izdvojilo 30%, dok bi se iz vanjskih izvora osiguralo 70%. Vanjska sredstva će se osigurati kroz prijavu na javne pozive i natječaje iz vanjskih izvora financiranja.

4. Shema za financiranje poljoprivrede i ruralnog razvoja (Ruralna Hercegovina)

Cilj ovog projekta je omogućiti lakši pristup financijskim sredstvima OPG-ovima za proizvodnju, preradu i prodaju poljoprivrednih proizvoda, institucionalni kapacitet za promociju turističke ponude ŽZH, te privlačenje turista i posjetitelja u ŽZH. Ovim projektom županija želi stvoriti financijsku polugu koja će poslužiti za upravljanje i usmjeravanje razvoja poljoprivrede u ŽZH.

Procijenjena vrijednost projekta je oko 4.000.000 KM na godišnjoj razini, a projekt se planira realizirati iz vlastitih sredstva u iznosu od 25% i vanjskih izvora u iznosu od 75%. Vanjski izvori se odnosi na multiplikator koji bi se postigao u suradnji s partnerskim financijskim institucijama.

5. Razvoj sustava savjetodavnih usluga pri Zavodu za poljoprivredu ŽZH

Cilj ovog projekta je razviti sustav savjetodavnih usluga poljoprivrednim proizvođačima kako bi se olakšala poljoprivredna proizvodnja i podigla konkurentnost poljoprivredne proizvodnje.

Procijenjena vrijednost projekta je 140.000 KM, a iz vlastitih sredstava se očekuje 50%, dok se iz vanjskih izvora očekuje 50% sredstava. Vanjska sredstva će se osigurati prvenstveno kroz prijavu na javne pozive i otvorene natječaje iz vanjskih izvora financiranja.

6. Otvaranje i opremanje mreže centara za posjetitelje u općinama i gradovima u ŽZH

Cilj projekta je razviti infrastrukturu za promociju turističke ponude u općinama i gradovima ŽZH te omogućiti turistima i posjetiteljima pristup informacijama o turističkoj ponudi. Provedbom ovog projekta stvaraju se pretpostavke za daljnji razvoj poduzetništva u turizmu i povećanje broja posjetitelja, kao i dužina boravka turista i posjetitelja u ŽZH.

Procijenjena vrijednost projekta je oko 1.000.000 KM, a projekt se planira realizirati iz vlastitih sredstava u iznosu od 10% i vanjskih izvora u iznosu od 90%. Vanjska sredstva se odnose na financiranje kroz vanjske izvore financiranja i potporu općinama i gradovima u privlačenju vanjskih izvora financiranja.

7. Program potpore razvoju malog biznisa i obiteljskog smještaja u turizmu (WestHercegovinaAdventures)

Cilj projekta je povećati prepoznatljiv smještajni kapacitet u ŽZH, a posebno u ruralnim prostorima kroz obnovu i stavljanje u turističku funkciju starih kuća. Provedbom ovog projekta omogućit će stanovnicima stavljanje u funkciju svoje imovine, te da se kroz ovaj projekt očuva i tradicijska graditeljska baština na način da se stare obiteljske kuće obnove i stave u funkciju turizma.

Procijenjena vrijednost projekta je oko 700.000 KM, a projekt se planira realizirati iz vlastitih sredstava u iznosu od 50% i vanjskih izvora u iznosu od 50%. Vanjska sredstva će se osigurati kroz projekte i vanjska partnerstva s projektima, te u suradnji s financijskim institucijama.

Strateški cilj 2: Društveno odgovorna županija

1. Digitalizacija i informatizacija usluga u zdravstvenim ustanovama u ŽZH

Cilj ovog projekta je olakšati dostupnost i korištenje zdravstvenih usluga stanovništvu te dugoročno smanjiti troškove zdravstvenih usluga, ali i povećati zadovoljstvo korisnika zdravstvenih usluga. Ovaj projekt obuhvaća uvođenje e-zdravstvene iskaznice, e-zdravstvenog kartona, integraciju laboratorijskog i radiološkog informacijskog sustava s e-zdravstvenim kartonom.

Procijenjena vrijednost projekta je 450.000,00 KM, a projekt se planira realizirati iz vlastitih sredstava u iznosu od 50% i vanjskih izvora u iznosu od 50%. Vanjska sredstva će se osigurati kroz projekte i vanjska partnerstva s projektima, te u suradnji s financijskim institucijama.

2. Izrada socijalne mape ŽZH

Cilj ovog projekta je stvoriti pretpostavke za pokretanje novih aktivnosti i inicijativa prema ciljanim skupinama kako bi se osigurala kvalitetnija usluga socijalnim kategorijama stanovništva.

Procijenjena vrijednost projekta je 20.000 KM, a iz vlastitih sredstava se planira osigurati 10%, a iz vanjskih izvora 90% sredstava.

3. Strategija obrazovanja ŽZH

Cilj ovog projekta je postaviti podlogu za dugoročni razvoj obrazovanja, uključujući predškolsko, osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje, te visoko obrazovanje i znanost.

Procijenjena vrijednost projekta je 50.000 KM, a iz vlastitih sredstava se planira izdvojiti 50% sredstava, dok se iz vanjskih izvora planira izdvojiti 50% sredstava.

4. Strategija za mlade ŽZH

Cilj ovog projekta je stvoriti strateški okvir za detaljne mjere za potporu projektima i inicijativama mladih kako bi se stvorilo pozitivno ozračje za ostanak mladih u ŽZH i omogućavanja izbora mladima u njihovoj budućnosti.

Procijenjena vrijednost projekta je 20.000 KM, a iz vlastitih sredstava se očekuje 10%, te iz vanjskih izvora financiranja 90% sredstava.

5. Digitalizacija i informatizacija javne uprave u ŽZH

Cilj projekta je stvoriti pretpostavke za ulaganja u digitalizaciju i informatizaciju usluga i funkcija u javnoj upravi kako bi se razvili kapaciteti uprave koja će biti orijentirana prema građanima odnosno korisnicima.

Procijenjena vrijednost projekta je 200.000 KM, a iz vlastitih sredstava se očekuje 30% sredstava dok se iz vanjskih izvora očekuje 70% sredstava. Vanjska sredstva će se osigurati kroz prijavu na otvorene natječaje i pozive iz vanjskih izvora financiranja.

6. Sustav sufinanciranja projekata

Cilj projekta je razviti sustav sufinanciranja projekata kako bi se olakšala provedba projekata te stimulirale prijave projekata na otvorene javne pozive. Model sufinanciranja bi trebao omogućiti lakšu prijavu na otvorene pozive javnih institucija, ali isto tako i drugih institucija, te nevladinog sektora da prijave projekte koji su u skladu sa Strategijom razvoja ŽZH. Model može uključivati neko od rješenja kao što je revolving, jamstvo i sl.

Procijenjena vrijednost projekta je 2.000.000 KM, a iz vlastitih sredstava se očekuje 25%, dok se iz vanjskih izvora očekuje 75% sredstava. Vanjska sredstva će se osigurati kroz suradnju s financijskim institucijama na način da se osigura odgovarajući multiplikator.

Strateški cilj 3: Učinkovito organizirana županija

1. Izgradnja mreže reciklažnih dvorišta i pretovarnih stanica u gradovima i općinama ŽZH

Cilj projekta je izraditi projektnu dokumentaciju i stvoriti pretpostavke za daljnja ulaganja u razvoj reciklažnih dvorišta i pretovarnih stanica, kao i zelenih otoka po općinama i gradovima, te odvojeno prikupljanje otpada. Projekt se odnosi na izradu potrebne dokumentacije koja uključuje: izradu studije izvodljivosti, izradu tehničke dokumentacije, izradu projektnih prijedloga za prijavu na vanjske izvore financiranja i sl.

Procijenjena vrijednost ovog projekta je 100.000 KM, od čega se iz vlastitih sredstava planira izdvojiti oko 50%, a iz vanjskih izvora se planira osigurati 50% sredstava. Vanjska sredstva će se osigurati kroz prijavu na otvorene pozive i natječaje iz vanjskih programa financiranja.

2. Izrada studije o uspostavljanju zaštićenih područja u ŽZH

Cilj projekta je stvoriti pretpostavke za održivo gospodarenje prirodnom baštinom i zaštićenim područjima u ŽZH, te definirati konkretna područja zaštite i omogućiti održiv i odgovoran razvoj tih područja.

Procijenjena vrijednost projekta je 50.000 KM, od čega se iz vlastitih sredstava planira izdvojiti 25%, a iz vanjskih izvora 75% sredstava. Sredstva iz vanjskih izvora će se osigurati kroz prijavu na otvorene pozive i natječaje vanjskih programa financiranja.

3. Izrada strategije razvoja i održavanja javnih cesta na području ŽZH

Cilj projekta je stvoriti strateški okvir za održavanje i upravljanje cestama u ŽZH te identificirati detaljne mjere i projekte kako bi se ŽZH dodatno prometno povezala i integrirala.

Procijenjena vrijednost projekta je 30.000 KM, a iz vlastitih sredstava se očekuje 75%, dok se iz vanjskih izvora očekuje 25% sredstava. Vanjska sredstva će se osigurati kroz prijavu na javne pozive i natječaje vanjskih izvora financiranja.

4. Izrada registra i digitalizacija kulturno-povijesne baštine

Cilj projekta je stvoriti pretpostavke za izradu projektne dokumentacije za ostale projekte, zaštitu samih lokaliteta, te promociju i upravljanje lokalitetima kulturno-povijesne baštine.

Procijenjena vrijednost projekta je oko 30.000 KM, a projekt se planira realizirati iz vlastitih sredstava u iznosu od 50% i vanjskih izvora u iznosu od 50%. Vanjska sredstva će se osigurati kroz prijavu na javne pozive i natječaje iz vanjskih programa financiranja.

9. Indikativni finansijski okvir

INDIKATIVNI FINANCIJSKI OKVIR					
2021. – 2027.					
Redni broj i oznaka	Struktura	Ukupno	Proračun	Ostali izvori	
				(KM)	Naziv potencijalnog izvora
1. Strateški cilj	37,27%	14.720.000,00	8.820.000,00	5.900.000,00	
Prioritet 1.1. Povećati konkurentnost poduzetništva i privući nova ulaganja	7,86%	3.105.000,00	1.820.000,00	1.285.000,00	
Mjera 1.1.1. Jačanje istraživanja i razvoja i primjene novih tehnologija i inovacija u gospodarstvu	3,39%	1.340.000,00	470.000,00	870.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 1.1.2. Razvoj i podizanje konkurentnosti MSP i obrtništva u ŽZH	3,20%	1.265.000,00	925.000,00	340.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 1.1.3. Razvoj poslovnih zona i privlačenje novih ulaganja u ŽZH	1,27%	500.000,00	425.000,00	75.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Prioritet 1.2. Povećati konkurentnost poljoprivredne proizvodnje	14,80%	5.845.000,00	4.940.000,00	905.000,00	
Mjera 1.2.1. Potpora razvoju poljoprivredne proizvodnje	11,75%	4.640.000,00	4.140.000,00	500.000,00	IPA, donatori, banke
Mjera 1.2.2. Organizirano povezivanje poljoprivrednih proizvođača i prerađivača hrane zbog promocije, prodaje i povećanja izvoza	0,80%	315.000,00	280.000,00	35.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 1.2.3. Podizanje kvalitete i standardizacija poljoprivrednih proizvoda	2,25%	890.000,00	520.000,00	370.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Prioritet 1.3. Razviti turističku ponudu i promovirati županiju	14,61%	5.770.000,00	2.060.000,00	3.710.000,00	

Mjera 1.3.1. Razvoj turističke infrastrukture	7,29%	2.880.000,00	430.000,00	2.450.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 1.3.2. Potpora razvoju poduzetništva u turizmu i povećanje smještajnih kapaciteta	5,46%	2.155.000,00	1.175.000,00	980.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 1.3.3. Promocija ŽZH kao turističke i poslovno privlačne regije	1,86%	735.000,00	455.000,00	280.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
2. Strateški cilj	20,00%	7.900.000,00	4.125.000,00	3.775.000,00	
Prioritet 2.1. Povećati kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite stanovništva	8,90%	3.515.000,00	1.980.000,00	1.535.000,00	
Mjera 2.1.1. Podizanje kvalitete i olakšavanje pristupa zdravstvenim uslugama	3,92%	1.550.000,00	625.000,00	925.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 2.1.2. Jačanje kvalitete primarne zdravstvene zaštite	1,27%	500.000,00	450.000,00	50.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 2.1.3. Zaštita i unaprjeđenje zdravlja stanovništva	0,92%	365.000,00	195.000,00	170.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 2.1.4. Povećanje kvalitete i dostupnosti socijalne zaštite	2,79%	1.100.000,00	710.000,00	390.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Prioritet 2.2. Povećati kvalitetu i konkurentnost obrazovanja i uskladiti obrazovanje s potrebama tržišta rada	6,95%	2.745.000,00	1.305.000,00	1.440.000,00	
Mjera 2.2.1. Ulaganje u obrazovnu infrastrukturu i modernizaciju obrazovnog sustava	3,80%	1.500.000,00	725.000,00	775.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 2.2.2. Jačanje kvalitete inkluzivnog obrazovanja	0,81%	320.000,00	150.000,00	170.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 2.2.3. Usklađivanje obrazovanja i potreba tržišta rada	1,52%	600.000,00	285.000,00	315.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 2.2.4. Razvoj sustava praćenja potreba tržišta rada	0,82%	325.000,00	145.000,00	180.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja

Prioritet 2.3. Kreirati pozitivno ozračje za razvoj mladih i športa	4,15%	1.640.000,00	840.000,00	800.000,00	
Mjera 2.3.1. Jačanje institucionalnog okvira za potporu mladima	1,37%	540.000,00	310.000,00	230.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 2.3.2. Potpora razvoju športske infrastrukture i športskih aktivnosti	2,79%	1.100.000,00	530.000,00	570.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
3. Strateški cilj	42,73%	16.875.000,00	10.980.000,00	5.895.000,00	
Prioritet 3.1. Učinkovita, otvorena i odgovorna javna uprava	8,24%	3.255.000,00	1.965.000,00	1.290.000,00	
Mjera 3.1.1. Jačanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave	4,15%	1.640.000,00	860.000,00	780.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 3.1.2. Podizanje kvalitete i učinkovitosti rada Skupštine ŽZH	2,03%	800.000,00	430.000,00	370.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 3.1.3. Razvoj sustava za prevenciju i suzbijanje korupcije	0,29%	115.000,00	75.000,00	40.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 3.1.4. Jačanje institucionalnih i administrativnih kapaciteta za procese europskih integracija i korištenje sredstava	1,77%	700.000,00	600.000,00	100.000,00	IPA, donatori, banke, bilateralna suradnja
Prioritet 3.2. Učinkovit sustav sigurnosti građana i zaštite i spašavanja	7,65%	3.020.000,00	1.660.000,00	1.360.000,00	
Mjera 3.2.1. Jačanje sustava zaštite i spašavanje	2,41%	950.000,00	525.000,00	425.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 3.2.2. Jačanje institucionalnih i ljudskih kapaciteta u institucijama za provedbu zakona	5,06%	2.000.000,00	1.100.000,00	900.000,00	IPA, donatori, Bilateralna suradnja
Mjera 3.2.3. Podizanje svijesti i informiranje javnosti o zaštiti i sigurnosti građana	0,18%	70.000,00	35.000,00	35.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Prioritet 3.3. Učinkovit sustav gospodarenja okolišem	12,15%	4.800.000,00	2.725.000,00	2.075.000,00	

Mjera 3.3.1. Razvoj sustava gospodarenja otpadom	6,20%	2.450.000,00	1.310.000,00	1.140.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 3.3.2. Ulaganje u zaštitu i održavanje zemljišta, voda, šuma i zraka	2,08%	820.000,00	480.000,00	340.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 3.3.3. Razvoj sustava gospodarenja zaštićenim područjima	1,01%	400.000,00	275.000,00	125.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 3.3.4. Povećanje energetske učinkovitosti i korištenje energije iz obnovljivih izvora	2,86%	1.130.000,00	660.000,00	470.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Prioritet 3.4. Učinkovit sustav razvoja i održavanja lokalne i regionalne infrastrukture	6,66%	2.630.000,00	2.140.000,00	490.000,00	
Mjera 3.4.1. Potpora razvoju dostupnosti i kvalitete sustava vodoopskrbe	1,01%	400.000,00	350.000,00	50.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 3.4.2. Potpora razvoju i podizanju kvalitete sustava gospodarenja otpadnim vodama	2,79%	1.100.000,00	870.000,00	230.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 3.4.3. Podizanje kvalitete prometne infrastrukture u ŽZH	2,86%	1.130.000,00	920.000,00	210.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Prioritet 3.5. Učinkovit sustav upravljanja kulturno-povijesnom baštinom	8,03%	3.170.000,00	2.490.000,00	680.000,00	
Mjera 3.5.1. Jačanje institucionalnih kapaciteta za upravljanje kulturno-povijesnom i tradicijskom baštinom	2,18%	860.000,00	760.000,00	100.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 3.5.2. Poboljšanje infrastrukturnih uvjeta za razvoj, promociju i upravljanjem kulturnom baštinom	2,79%	1.100.000,00	770.000,00	330.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Mjera 3.5.3. Potpora razvoju i promociji kulturnih i kreativnih industrija	1,54%	610.000,00	410.000,00	200.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja

Mjera 3.5.4. Podizanje svijesti o zaštiti i očuvanju kulturno-povijesne baštine i njena promocija	1,52%	600.000,00	550.000,00	50.000,00	IPA, donatori, bilateralna suradnja
Ukupno	100%	39.495.000,00	23.925.000,00	15.570.000,00	

PREGLED OČEKIVANIH IZVORA FINANCIRANJA	
(iznosi u KM i postotci)	
Proračunska sredstva	Iz vanjskih izvora (IPA, donatori i ostalo) (u KM)
23.925.000,00	15.570.000,00
60,58%	39,42%

Aneks 1 – Sažeti pregled Strategije

Redni broj i oznaka	NAZIV	INDIKATORI I FINACIJSKI IZVORI		
		Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Strateški cilj 1.	EKONOMSKI RAZVIJENA ŽUPANIJA	Stupanj zaposlenosti u ŽZH	31,2 %	Iznad 32%
		Indeks obima industrijske proizvodnje	111,6	115
		Indeks razvijenosti ŽZH	1,05	1,20
		Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	8.820.000	5.900.000	14.720.000	
Prioritet 1.1.	Povećati konkurentnost poduzetništva i privući nova ulaganja	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
		Ukupno ostvaren izvoz po glavi stanovnika u KM	6.709	9.000
		Iznos prosječne neto plaće u industriji u KM	902	1.100
		Ostvareni porezni prihodi po glavi stanovnika u KM na godišnjoj razini	166	200
		Broj zaposlenih u poslovnim zonama	1.505	2.000
		Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.820.000	1.285.000	3.105.000
Razvojna mjera 1.1.1.1.	Jačanje istraživanja i razvoja i primjene novih tehnologija i inovacija u gospodarstvu	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
		- Broj uspostavljenih i aktivnih potpornih institucija	1	4

	- Broj potpisanih sporazuma između akademske zajednice i privatnog sektora	0	7
	- Broj podržanih projekata istraživanja i razvoja u gospodarstvu	0	15
	- Broj izrađenih analiza i studija i projektnih prijedloga na godišnjoj razini	0	20
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	470.000	870.000	1.340.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Cijne vrijednosti indikatora (2027.)
	Uspostavljena shema za financiranje (Poduzetna županija)	NE	DA
	Broj aktivnih MSP	1.230	1.300
	Broj novoosnovanih udruženja/klastera	5	10
	Broj obrta	2.137	2.500
	Broj održanih gospodarskih foruma	0	1
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	925.000	340.000	1.265.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Cijne vrijednosti indikatora (2027.)
	Broj investicijskih projekata u bazi investicija	0	16
	Broj podržanih organiziranih posjeta investicijskim događajima godišnje	0	2
Razvojna mjera 1.1.2.	Razvoj i podizanje konkurentnosti MSP i obrtništva u ŽZH		
Razvojna mjera 1.1.3.	Razvoj poslovnih zona i privlačenje novih ulaganja u ŽZH		

	Broj pokrenutih inicijativa vezanih uz suradnju s dijasporom godišnje	0	2
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	425.000	75.000	500.000
	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
	Postotak OPG-ova registriranih kao poslovni subjekti	4% (travanj, 2020.)	10%
	Indeks fizičkog obima proizvodnje prehrambenih proizvoda	115,4	120
	Prosječna neto plaća u području KD – Poljoprivrede, šumarstvo i ribolov u KM	474	600
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	4.940.000	905.000	5.845.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
	Postotak OPG-ova od 1-3 ha veličine posjeda	29%	35%
	Postotak obrađenog poljoprivrednog zemljišta	36%	50%
	Broj goveda/ovaca	5.405/15.016	6.000/20.000
	Broj pripremljenih projekata iz sektora poljoprivrede godišnje	0	2
	Broj organiziranih sudjelovanja na sajmovima godišnje	0	1
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	4.140.000	500.000	4.640.000
	Broj pokrenutih inicijativa vezanih uz suradnju s dijasporom godišnje		
	Proračun (KM)		
	425.000		
	Indikatori prioriteta		
	Postotak OPG-ova registriranih kao poslovni subjekti		
	4% (travanj, 2020.)		
	Indeks fizičkog obima proizvodnje prehrambenih proizvoda		
	115,4		
	Prosječna neto plaća u području KD – Poljoprivrede, šumarstvo i ribolov u KM		
	474		
	Proračun (KM)		
	4.940.000		
	Indikatori mjere		
	Postotak OPG-ova od 1-3 ha veličine posjeda		
	29%		
	Postotak obrađenog poljoprivrednog zemljišta		
	36%		
	Broj goveda/ovaca		
	5.405/15.016		
	Broj pripremljenih projekata iz sektora poljoprivrede godišnje		
	0		
	Broj organiziranih sudjelovanja na sajmovima godišnje		
	0		
	Proračun (KM)		
	4.140.000		
	Ostali izvori (KM)		
	500.000		
	Ukupno (KM)		
	4.640.000		
1.2. Prioritet	Povećati konkurentnost poljoprivredne proizvodnje		
1.2.1. Mjera	Potporna razvoju poljoprivredne proizvodnje		

Indikator i mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Broj registriranih zadruga	2	5
Broj udruuga poljoprivrednih proizvođača	3	5
Broj specijaliziranih podržanih lokalnih sajamskih manifestacija godišnje	0	4
Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
280.000	35.000	315.000
Indikator i mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Broj registriranih poljoprivrednih savjetodavaca	6	20
Broj zaštićenih proizvoda oznakama podrijetla	1	3
Broj educiranih poljoprivrednika godišnje	0	40
Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
520.000	370.000	890.000
Indikator i prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Broj registriranih smještajnih jedinica u ŽZH	185	1.500
Broj registriranih posjeta turista u ŽZH	9.830	20.000
Dužina registriranog boravka turista ŽZH	1,5	2,5
Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
2.060.000	3.710.000	5.770.000

Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021.-2027. godine

	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
1.3.1. Mjera	Dužina mapiranih i umreženih planinarskih staza	60 km	100 km
	Broj uređenih i obilježenih biciklističkih ruta i mreža	0	10
	Broj uređenih specijaliziranih tematskih lokacija	2	4
	Broj otvorenih i opremljenih centara za posjetitelje	0	4
	Broj pripremljenih projekata u sektoru turizma na godišnjoj razini	0	4
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		430.000	2.450.000
1.3.2. Mjera	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
	Broj registriranih biznisa u turizmu	0	20
	Broj OPG-ova s turističkom ponudom	0	20
	Broj registriranih objekata obiteljskog smještaja	0	20
	Broj uređenih kampova	0	4
	Broj pokrenutih inicijativa za osnivanje raspršenog hotela	0	4
	Broj educiranih dionika u turizmu godišnje	0	50
	Broj pripremljenih projekata na godišnjoj razini	0	8
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	1.175.000	980.000	2.155.000

1.3.3. Mjera	Promocija ŽZH kao turističke i poslovno privlačne regije	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Cijne vrijednosti indikatora (2027.)
		Utemeljena turistička zajednica ŽZH	NE	DA
		Broj osnovanih turističkih zajednica općina i gradova	1	4
		Usvojen plan promocije i marketing plan	NE	DA
		Broj dizajniranih različitih promotivnih publikacija na razini ŽZH	0	10
		Broj razvijenih digitalnih kanala komunikacije za promociju ŽZH	0	4
		Broj podržanih promotivnih događaja godišnje	0	2
		Broj podržanih organiziranih sudjelovanja na sajmovima i događajima godišnje	NE	DA
		Pokrenuta inicijativa za brendiranje Hercegovine	NE	DA
		Broj investicijskih projekata u katalogu	0	10
		Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		455.000	280.000	735.000

Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Stopa prirasta stanovništva	-146	-30
Udio stanovništva u dobi do 14 godina starosti	14,7%	15,5%
Stopa nezaposlenosti u ŽZH	34,5	Ispod 30%
Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
4.125.000	3.775.000	7.900.000
Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Zadovoljstvo stanovništva kvalitetom zdravstvene zaštite temeljem ankete (postotak anketiranih)	Ne provodi se	75% anketiranih
Broj oboljenja, stanja i ozljeda utvrđenih u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (2018.)	121.413	Ispod 100.000
Zadovoljstvo stanovništva kvalitetom i obimom socijalnih usluga (postotak anketiranih)	Ne provodi se	75% anketiranih
Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
1.980.000	1.535.000	3.515.000
Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Postotak osiguranika obuhvaćenih e-zdravstvenim uslugama	0	100%
Postotak objekata u zdravstvu s prilagođenim pristupom za sve izrađena web-platforna	0	100%
	NE	DA

DRUŠTVENO ODGOVORNA ŽUPANIJA

Strateški cilj 2.

Povećati kvalitetu zdravstvene i socijalne zaštite stanovništva

Prioritet 2.1.

Podizanje kvalitete i olakšavanje pristupa zdravstvenim uslugama

Mjera 2.1.1.

	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	625.000	925.000	1.550.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Mjera 2.1.2.	Jačanje kvalitete primarne zdravstvene zaštite		
	Broj JLS u kojima je organiziran sustav patronažne službe	0	4
	Postotak školske djece uključen u sistematske preglede na godišnjoj razini	0	100%
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	450.000	50.000	500.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Mjera 2.1.3.	Zaštita i unaprjeđenje zdravlja stanovništva		
	Opremljen laboratorij u ZJZ	0	1
	Broj provedenih kampanja godišnje	0	4
	Broj centara mentalnog zdravlja	0	4
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	195.000	170.000	365.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Mjera 2.1.4.	Povećanje kvalitete i dostupnosti socijalne zaštite		
	Izrađena socijalna mapa ŽZH	NE	Izrađena
	Pripremljena dokumentacija za socijalnu stanogradnju	NE	Izrađena
	Broj podržanih nevladinih organizacija u socijalnom sektoru godišnje	0	4
	Broj podržanih projekata socijalne uključivosti godišnje	0	2

	transformacije te prevencije institucionalizacije	nema	Usvojen
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	710.000	390.000	1.100.000
	Indikator prioritet	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Cijne vrijednosti indikatora (2027.)
Prioritet 2.2.	Broj djece u predškolskom obrazovanju (privatni i javni vrtići)	714	750
	Broj učenika osnovnih škola na 1000 stanovnika	83,61	90
	Broj učenika srednjih strukovnih škola na 1000 stanovnika	21,60	25
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	1.305.000	1.440.000	2.745.000
	Indikator mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Cijne vrijednosti indikatora (2027.)
Mjera 2.2.1.	Usvojena strategija obrazovanja	NE	DA
	Broj podržanih planskih dokumenata za infrastrukturna ulaganja	0	4
	Postotak opremljenih škola za digitalno obrazovanje	0	100%
	Postotak opremljenih škola didaktičkom opremom	0	100%
	Postotak educiranog nastavnog kadra godišnje za suvremene metode učenja	0	100%
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	725.000	775.000	1.500.000

Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021.-2027. godine

		Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Mjera 2.2.2.	Jačanje kvalitete inkluzivnog obrazovanja	Urađena analiza zakonskih i podzakonskih dokumenata Izrađena analiza infrastrukture i opreme u inkluzivnom obrazovanju Postotak obučanih učitelja, nastavnika, stručnih suradnika i pomoćnika u nastavi za inkluzivno obrazovanje Postotak opremljenih škola suvremenom didaktičkom opremom za rad s djecom s posebnim potrebama Proračun (KM) 150.000	NE NE 0 0 Ostali izvori (KM) 170.000	Izrađena Izrađena 100% 100% Ukupno (KM) 320.000
Mjera 2.2.3.	Usklađivanje obrazovanja i potreba tržišta rada	Usvojene izmjene i dopune Zakona o obrazovanju odraslih Postotak škola koje primjenjuju nastavne planove i programe utemeljene na ishodima učenja Postotak nastavnika koji su prošli stručno usavršavanje na godišnjoj razini Postotak škola s opremljenim kabinetima za izvođenje praktične nastave Proračun (KM) 285.000	NE 0 0 0 Ostali izvori (KM) 315.000	Usvojene 100% 100% 100% Ukupno (KM) 600.000

	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)	
Mjera 2.2.4. Razvoj sustava praćenja potreba tržišta rada	Broj analiza potreba tržišta rada godišnje	0	1	
	Online baza stanja na evidenciji nezaposlenih	NE	Aktivna	
	Uspostavljeno partnerstvo za zapošljavanje	NE	Uspostavljena	
	Broj podržanih programa prekvalifikacije godišnje	0	2	
	Broj pripremljenih projekata u segmentu zapošljavanja godišnje	0	1	
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)	
		145.000	180.000	325.000
Prioritet 2.3. Kreirati pozitivno ozračje za razvoj mladih i športa	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)	
	Broj aktivnih udruga mladih	14	20	
	Postotak odseljenih u dobi do 35 godina starosti od ukupnog broja odseljenih	68%	40%	
	Udio izdvajanja iz proračuna za šport	0,84%	0,90%	
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)	
	840.000	800.000	1.640.000	
Mjera 2.3.1. Jačanje institucionalnog okvira za potporu mladima	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)	
	Usvojen zakon o mladima	Nema	Usvojen	
	Izrađena baza udruga mladih	Nema	Online	
	Usvojena strategija za mlade	Nema	Usvojena	

	Broj organiziranih foruma s mladima godišnje	0	1
	Broj iniciranih mehanizama potpore mladima	0	4
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	310.000	230.000	540.000
Mjera 2.3.2. Potpore razvoju športske infrastrukture i športskih aktivnosti	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
	Broj podržanih športskih događaja i kampanja godišnje	0	8
	Broj podržanih projekata za ulaganja u razvoj športske infrastrukture godišnje	0	4
	Broj podržanih inicijativa u školama za promociju športskih aktivnosti godišnje	0	4
	Broj pripremljenih projektnih ideja iz domene razvoja športa na godišnjoj razini	0	1
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	530.000	570.000	1.100.000

Strateški cilj 3.	UČINKOVITO ORGANIZIRANA ŽUPANIJA	Indikatori strateškog cilja	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
		Gustoća naseljenosti	68,5	70
		Migracijski saldo	-104	+10
		Postotak stanovništva koji živi u ruralnim područjima	75,50	Iznad 75%
		Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		10.980.000	5.895.000	16.875.000
		Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
		Prosječna visina sredstava povučениh u ŽZH iz vanjskih izvora godišnje	1.000.000	1.500.000
		Postotak kaznenih djela podmićivanja službene i druge odgovorne osobe	10,2%	5%
		Zadovoljstvo stanovništva kvalitetom rada javne uprave na razini ŽZH (postotak anketiranih)	Ne provodi se	75%
		Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		1.965.000	1.290.000	3.255.000
		Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
		Odluka o formiranju savjetodavnog tijela za digitalizaciju i informatizaciju	Ne postoji	Formirana
		Usvojena strategija komunikacije	Nacrt izrađen	Usvojena
		Izrađena projektna dokumentacija za digitalizaciju i informatizaciju	Nema dokumentacije	Pripremljena
Prioritet 3.1.	Učinkovita, otvorena i odgovorna javna uprava			
Mjera 3.1.1.	Jačanje učinkovitosti i transparentnosti javne uprave			

Strategija razvoja Županije Zapadnohercegovačke za razdoblje 2021.-2027. godine

		Izrađena tehnička dokumentacija za rekonstrukciju zgrade Vlade ŽZH	Nema dokumentacije	Pripremljena
Mjera 3.1.1.2. Podizanje kvalitete i učinkovitosti rada Skupštine ŽZH		Postotak tijela uprave koje su umrežene i koriste digitalne tehnologije u radu	0%	100%
		Postotak državnih službenika i namještenika koji prolaze obvezne edukacije godišnje	0%	100%
		Postotak institucija ŽZH s usvojenim registrom rizika	0%	100%
		Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		860.000	780.000	1.640.000
		Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Cijine vrijednosti indikatora (2027.)
		Postotak uređenih prostorija za klubove	0	100%
		Broj opremljenih i ojačanih internih odjela u službi	0	4
		Postotak digitaliziranih mjesta u Skupštini ŽZH	0	100%
		Broj organiziranih studijskih posjeta zastupnika godišnje	0	1
Mjera 3.1.1.3. Razvoj sustava za prevenciju i suzbijanje korupcije		Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		430.000	370.000	800.000
		Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Cijine vrijednosti indikatora (2027.)
		Strateški okvir za sprječavanje korupcije	Nema	Usvojen
		Broj kampanja godišnje	0	1
		Broj edukacija godišnje	0	2
		Broj polaznika edukacija godišnje	0	50

	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	75.000	40.000	115.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
	Uspostavljen model za usklađivanje zakonodavstva s acuisem	Nema	Uspostavljen
	Baza pripremljenih projekata	U izradi	Puštena
	Broj obučених državних službenika za sudjelovanje u programima financiranja EU-a godišnje	15	20
	Uspostavljena shema za sufinanciranje projekata	Nema	Usvojen model
	Usvojen podzakonski akt vezan uz način provedbe projekata iz sredstava EU-a	Nema	Usvojen
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	600.000	100.000	700.000
	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
	Broj počinjenih kaznenih djela	300	200
	Broj prometnih nezgoda s nastradalim osobama	298	200
	Postotak nepogoda uzrokovanih ljudskim djelovanjem od ukupnog broja pojava	Nije rađena procjena	Ispod 10%
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	1.660.000	1.360.000	3.020.000
Mjera 3.1.4.	Jačanje institucionalnih i administrativnih kapaciteta za proces europskih integracija i korištenje sredstava		
Prioritet 3.2.	Učinkovit sustav sigurnosti građana i zaštite i spašavanja		

	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Mjera 3.2.1. Jačanje sustava zaštite i spašavanja	Broj uspostavljenih i opremljenih službi	2	5
	Broj instaliranih kamera za detekciju požara	8	16
	Pripremljena dokumentacija za izgradnju skladišta i operativnog centra Civilne zaštite	Djelomično	Spremna za investiciju
	Površina županije pokrivena sustavom uzbunjivanja i dojave	0	50%
	Broj pripremljenih projektnih prijedloga godišnje	0	1
	Broj promotivnih i edukativnih kampanja godišnje	2	3
	Proračun (KM) 525.000	Ostali izvori (KM) 425.000	Ukupno (KM) 950.000
Mjera 3.2.2. Jačanje institucionalnih i ljudskih kapaciteta u institucijama za provedbu zakona	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
	Broj dodatno opremljenih policijskih uprava	0	4
	Broj rekonstruiranih i objekata policije	0	4
	Postotak policijskih službenika koji prolazi specijalističku obuku na godišnjoj razini	0	30%
	Broj prometnih nezgoda	751	600
	Postotak usklađenog zakonodavstva ŽZH s EU standardima	0	100%
	Proračun (KM) 1.100.000	Ostali izvori (KM) 900.000	Ukupno (KM) 2.000.000

Mjera 3.2.3.	Podizanje svijesti i informiranje javnosti o zaštiti i sigurnosti građana	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
		Broj održanih kampanja i edukativnih seminara na godišnjoj razini	0	5
		Broj sudionika edukativnih seminara na godišnjoj razini	0	200
		Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		35.000	35.000	70.000
		Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
		Postotak stanovništva uključenog u odvojeno prikupljanje otpada	0%	25%
		Uspostavljen sustav mjerenja zagađenja zraka	Nema	DA
		Broj zaštićenih područja prirodne baštine u ŽZH	0	4
		Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
		2.725.000	2.075.000	4.800.000
		Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
		Usvojen plan upravljanja otpadom	U nacrtu	Usvojen
		Broj pripremljenih projekata za ulaganja	0	4
		Broj instaliranih kompostera	0	200
		Broj podržanih kampanja godišnje	0	4
		Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
		Usvojen plan upravljanja otpadom	U nacrtu	Usvojen
		Broj pripremljenih projekata za ulaganja	0	4
		Broj instaliranih kompostera	0	200
		Broj podržanih kampanja godišnje	0	4

	Broj podržanih mjesnih zajednica za uklanjanje divljih deponija godišnje	0	16
	Broj podržanih kampanja za promociju odvojenog prikupljanja otpada godišnje od 2022. godine	0	2
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	1.310.000	1.140.000	2.450.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
	Uspostavljen sustav monitoringa kvalitete zraka/vode i zemljišta	Ne postoji	Uspostavljen
Mjera 3.3.2.	Broj provedenih pilot-projekata (zelena infrastruktura) godišnje	0	2
	Broj izrađenih katastara iz domene zaštite okoliša	0	3
	Broj pripremljenih projekata iz domene zaštite od nepogoda	0	4
	Broj podržanih projekata vezanih uz pošumljavanje	0	4
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	480.000	340.000	820.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Mjera 3.3.3.	Broj izrađenih studija	0	5
	Broj pripremljenih projekata za ulaganje u zaštićena područja	0	5
	Riješen status Parka prirode Blidinje	NE	DA

	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	275.000	125.000	400.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Cijine vrijednosti indikatora (2027.)
Mjera 3.3.4. Povećanje energetske učinkovitosti i korištenje energije iz obnovljivih izvora	Broj podržanih projekata energetske učinkovitosti u javnom sektoru	4	8
	Izrađena dokumentacija za višenamjensko korištenje hidroenergetskih objekata	Ne postoji	Izrađena
	Broj podržanih projekata promocije energetske učinkovitosti	0	4
	Broj pripremljenih projekata energetske učinkovitosti godišnje	0	15
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	660.000	470.000	1.130.000
	Indikatori prioriteta	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Cijine vrijednosti indikatora (2027.)
Prioritet 3.4. Učinkovit sustav razvoja i održavanja lokalne i regionalne infrastrukture	Postotak stanovništva pokriven pitkom vodom	79,16%	90%
	Postotak stanovništva pokriven kanalizacijskim sustavom	17%	40%
	Ukupna dužina uređenih regionalnih cesta u ŽZH u km	73,8	150-200
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	2.140.000	490.000	2.630.000

	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Mjera 3.4.1. Potporna razvoju dostupnosti i kvalitete sustava vodoopskrbe	Broj podržanih projekta vodoopskrbe	0	4
	Broj održanih edukacijskih događaja godišnje	0	4
	Broj izvorišta obrađenih istražnim radovima	0	4
	Usvojen program opskrbe vodom za piće na području ŽZH	U izradi	Usvojen
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	350.000	50.000	400.000
Mjera 3.4.2. Potporna razvoju i podizanju kvalitete sustava gospodarenja otpadnim vodama	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
	Broj podržanih projekata instaliranih pročistača otpadnih voda	0	4
	Broj podržanih projekata	0	4
	Izrađena studija rješavanja otpadnih voda iz septičkih jama u ruralnim naseljima	Nema	Usvojena
	Broj podržanih projekata iz domene individualnih septičkih jama	0	40
Mjera 3.4.3. Podizanje kvalitete prometne infrastrukture u ŽZH	Izrađena studija za zbrinjavanje mulja s pročistača	Nema	Usvojena
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	870.000	230.000	1.100.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
	Dužina asfaltiranog makadamskog kolnika	66,8km	150-200 km

	Dužina novih regionalnih cesta	0	80-130 km
	Dužina makadamskog kolnika na regionalnim cestama	7 km	0 km
	Usvojena strategija razvoja i održavanja cesta u ŽZH	Nema strategije	Usvojena strategija
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	920.000	210.000	1.130.000
	Indikator prioritet	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Prioritet 3.5.	Broj registriranih proizvođača tradicijskih i umjetničkih proizvoda	0	8
	Postotak vrednovanih arheoloških lokaliteta koji su stavljani u funkciju	0	5%
	Visina izdvajanja za kulturu u KM	290.000	400.000
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	2.490.000	680.000	3.170.000
	Indikator mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Mjera 3.5.1.	Broj zaposlenih u Zavodu	0	4
	Postotak digitaliziranih lokaliteta upisanih u registar	0	100%
	Broj izrađenih planova upravljanja lokalitetima kulturno-povijesne baštine	0	8
	Broj projektne dokumentacije pripremljene za prijavu na natječaj godišnje	0	2
	Broj podržanih proizvođača materijalnih dobara tradicijske baštine godišnje	0	5

	Broj osoba iz sektora kulture educiranih za korištenje fondova godišnje	0	5
		Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	Proračun (KM)	100.000	860.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
Mjera 3.5.2. Poboljšanje infrastrukturnih uvjeta za razvoj, promociju i upravljanje kulturno-povijesnom baštinom	Broj urađenih analiza godišnje	0	1
	Broj podržanih objekata za kulturu godišnje	0	4
	Broj valoriziranih arheoloških lokaliteta godišnje	0	4
	Broj lokaliteta za koje je izrađena dokumentacija za prenamjenu godišnje	0	1
	Broj objekata prilagođenih osobama s invaliditetom godišnje	0	4
	Broj digitaliziranih lokaliteta godišnje	0	1
	Proračun (KM)	Ostali izvori (KM)	Ukupno (KM)
	770.000	330.000	1.100.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)
	Mjera 3.5.3. Potpora razvoju i promociji kulturnih i kreativnih industrija	Broj organiziranih događanja godišnje (okrugli stolovi/radionice/prezentacije/studijska putovanja) za jačanje kapaciteta u području razvoja kreativnih industrija	0

		Broj podržanih stručnih edukacija o temi kreativnih industrija godišnje	0	1
	Broj podržanih poduzeća u segmentu kreativnih industrija godišnje	0	4	4
	Broj podržanih projekata u segmentu kulturnih i kreativnih industrija	0	4	4
	Proračun (KM)	410.000	Ukupno (KM)	610.000
		200.000	Ukupno (KM)	610.000
	Indikatori mjere	Polazne vrijednosti indikatora (2019.)	Ciljne vrijednosti indikatora (2027.)	
	Broj događaja usmjerenih na podizanje svijesti o bogatstvu i važnosti očuvanja kulturne baštine godišnje	0	4	
	Broj škola koje su uvele kulturno-povijesne baštine u nastavni program	0	14	
	Broj iniciranih novih događaja inovativne promocije kulturnih događaja godišnje	0	1	
	Broj izdanih publikacija godišnje	0	1	
	Proračun (KM)	550.000	Ukupno (KM)	600.000
		50.000	Ukupno (KM)	600.000
Mjera 3.5.4.	Podizanje svijesti o zaštiti i očuvanju kulturno-povijesne baštine i njena promocija			

198

Na temelju članka članka 98. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke ("Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke", broj: 10/03), i članka 27. Zakona o izvršavanju Proračuna Županije Zapadnohercegovačke za 2021. godinu ("Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke", broj: 30/20), Skupština Županije Zapadnohercegovačke na 22. sjednici održanoj dana 31. ožujka 2021. godine, donijela je:

ODLUKU O UTVRĐIVANJU KRITERIJA ZA RASPOREĐIVANJE SREDSTAVA PRORAČUNA ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE ZA 2021. GODINU "TEKUĆI PRIJENOSI ZA POLITIČKE STRANKE"

Članak 1.

Ovom Odlukom utvrđuju se kriteriji za raspored sredstava utvrđenih Proračunom Županije Zapadnohercegovačke za 2021. godinu ("Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke", broj: 30/20) za "Tekuće prijenose za političke stranke" u visini od 207.000,00 KM.

Članak 2.

Sredstva iz članka 1. ove Odluke, Skupština Županije Zapadnohercegovačke (u daljnjem tekstu: Skupština) će rasporediti korisnicima tako što će predviđeni iznos dijeliti političkim strankama, koalicijama političkih stranaka i nezavisnim kandidatima prema broju zastupničkih mandata u Skupštini koji svaka politička stranka, koalicija političkih stranaka i nezavisni kandidat ima u Skupštini u trenutku dodjele mandata

Članak 3.

Nezavisni zastupnik je subjekt u smislu raspodjele sredstava iz članka 1. ove Odluke, samo ukoliko je u izbornom procesu izabran za zastupnika u Skupštini u statusu nezavisnog kandidata i ako je u tom statusu i u trenutku raspodjele sredstava.

Članak 4.

(1) Sredstva iz članka 1. ove Odluke isplaćivat će se sa pozicije 614300 – "Tekući prijenosi za političke stranke" Proračuna Županije Zapadnohercegovačke za 2021. godinu - Proračunska organizacija 10010001 - Skupština, a uplaćivat će se na račune političkih stranaka.

(2) Sredstva koalicijama političkih stranaka isplaćivat će se na račune članica koalicije političkih stranaka po broju dodijeljenih mandata.

(3) Sredstva nezavisnim zastupnicima u smislu članka 3. ove Odluke bit će isplaćena na njihove račune.

Članak 5.

Ova Odluka stupa na snagu narednog dana od dana objave u "Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke".

Bosna i Hercegovina

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA

- S K U P Š T I N A -

Broj: 01-02-2-XXII-340/21

Široki Brijeg, 31. ožujka 2021. godine

Predsjednik Skupštine

Ivan Jelčić

199

Na temelju članka 20. i članka 98. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 10/03), Skupština Županije Zapadnohercegovačke, na 22. sjednici održanoj 31. ožujka 2021. godine, donijela je:

ODLUKU O IZMJENI ODLUKE O OSNIVANJU MANDATNO IMUNITETNOG POVJERENSTVA

I.

U Odluci o osnivanju Mandatno imunitetnog povjerenstva (Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke broj: 21/18; 5/19 i 14/19) u točki II. riječi: „Ante Pavlović“ zamijenjuju se riječima : „Zvonko Jurišić“.

II.

Ovu Odluku objaviti u „Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke“.

Bosna i Hercegovina

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA

- S K U P Š T I N A -

Broj: 01-02-2-XXII-341/21

Široki Brijeg, 31. ožujka 2021. godine

Predsjednik

Ivan Jelčić

200

Na temelju članka 20. i članka 98. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 10/03), Skupština Županije Zapadnohercegovačke, na 22. sjednici održanoj 31. ožujka 2021. godine, donijela je:

ODLUKU O IZMJENI ODLUKE O OSNIVANJU ODBORA ZA PRAVDU, UPRAVU, LJUDSKA PRAVA, SLOBODE I RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

I.

U Odluci o osnivanju Odbora za pravdu, upravu, ljudska prava slobode i ravnopravnost spolova (Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke broj: 22/18; 1/19

i 5/19) u točki II. riječi: „Damir Jurišić“ zamijenjuju se riječima: „Ante Pavlović“.

II.

Ovu Odluku objaviti u „Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke“.

Bosna i Hercegovina
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
-S K U P Š T I N A-

Broj: 01-02-2-XXII-342/21

Široki Brijeg, 31. ožujka 2021. godine

Predsjednik

Ivan Jelčić

201

Na temelju članka 20. i članka 98. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 10/03), Skupština Županije Zapadnohercegovačke, na 22. sjednici održanoj 31. ožujka 2021. godine, donijela je:

O D L U K U

O IZMJENI ODLUKE O OSNIVANJU ODBORA ZA RAD, ZDRAVSTVO, SOCIJALNU POLITIKU I STRADALNIKE DOMOVINSKOG RATA

I.

U Odluci o osnivanju Odbora za rad, zdravstvo, socijalnu politiku i stradalnike Domovinskog rata (Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke broj: 22/18;) u točki II. riječi: „Zvonko Jurišić“ zamijenjuju se riječima: „Damir Jurišić“.

II.

Ovu Odluku objaviti u „Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke“.

Bosna i Hercegovina
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
-S K U P Š T I N A-

Broj: 01-02-2-XXII-343/21

Široki Brijeg, 31. ožujka 2021. godine

Predsjednik

Ivan Jelčić

202

Na temelju članka 26. točka e) Ustava Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 1/96, 2/99, 14//00, 17/00, 1/03, 10/04 i 17/11), članka 96. i članka 150. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 10/03), i članka 58. Stavak (3) Zakona o zdravstvenoj zaštiti („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“,

broj: 3/13; 21/17 i 23/20), Skupština Županije Zapadnohercegovačke na 22. sjednici, održanoj dana 31. ožujka 2021. godine, donijela je:

O D L U K U

O DAVANJU SUGLASNOSTI NA STATUT O IZMJENAMA I DOPUNAMA STATUTA DOMA ZDRAVLJA ŠIROKI BRIJEG

Članak 1.

(Predmet Odluke)

Daje se suglasnost na Statut o izmjenama i dopunama Statuta Doma zdravlja Široki Brijeg kojeg je donijelo Upravno vijeće Doma zdravlja Široki Brijeg pod brojem 270/20 od 11. studenog 2020. godine.

Članak 2.

(Stupanje na snagu)

Ova Odluka stupa na snagu danom objave u „Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke“.

Bosna i Hercegovina

Federacija Bosne i Hercegovine

ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA

-SKUPŠTINA-

Broj: 01-02-2-XXII-339/21

Široki Brijeg, 31. ožujka 2021. godine

Predsjednik

Ivan Jelčić

203

Na temelju članka 160. i 161. Poslovnika Skupštine („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 10/03) i članka 32. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 6/20), Povjerenstvo za Ustav, Poslovnik i zakonodavstvo na 21. sjednici održanoj 30. ožujka 2021. godine utvrdilo je pročišćeni tekst Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj.

Prečišćeni tekst obuhvaća: Zakon o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 16/08), Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 14/13) i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 6/20), u kojima je naznačen dan stupanja na snagu tih zakona.

Broj: 01-01-6-XXI-309-4/21

Široki Brijeg, 30. ožujka 2021. godine

Zamjenik Predsjednika Povjerenstva

Ivan Leko

**ZAKON
O NAMJEŠTENICIMA U TIJELIMA
DRŽAVNE SLUŽBE U ŽUPANIJI
ZAPADNOHERCEGOVAČKOJ
(PROČIŠĆENI TEKST)**

I. TEMELJNE ODREDBE

Članak 1.

Ovim Zakonom uređuje se radno-pravni status namještenika u tijelima državne uprave Županije Zapadnohercegovačke (u daljnjem tekstu: Županija), grada i općina (u daljnjem tekstu: tijela državne službe), poslovi koje obavljaju namještenici, plaće, naknade i druga prava, dužnosti i odgovornosti iz radnog odnosa i druga pitanja koja se odnose na radno-pravni status namještenika u tijelima državne službe u Županiji.

Članak 2.

Na radno-pravni status namještenika u tijelima državne službe koji nije uređen ovim zakonom primjenjuju se županijski propisi o radu i kolektivni ugovori.

Članak 3.

Namještenici su osobe koje u tijelima državne službe obavljaju poslove utvrđene u popisu iz članka 6. ovog Zakona.

Članak 4.

(1) Struktura namještenika u tijelima državne službe u Županiji okvirno odražava nacionalnu strukturu stanovništva Županije, prema posljednjem popisu stanovništva.

(2) Vlada Županije, gradonačelnik odnosno općinski načelnik s područja Županije nadziru nacionalnu strukturu namještenika u tijelima državne službe Županije, grada odnosno općine.

Članak 5.

Namještenici tijela državne službe imaju pravo po slobodnom izboru organizirati sindikat, te se u njega učlaniti u skladu sa statutom ili pravilima tog sindikata, kao i pravo na štrajk u skladu sa zakonom.

II. POSLOVI NAMJEŠTENIKA

Članak 6.

(1) Namještenici obavljaju poslove iz nadležnosti tijela državne službe koji su funkcionalno povezani s poslovima temeljne djelatnosti iz nadležnosti tih tijela utvrđenih propisom Vlade Županije Zapadnohercegovačke (u daljnjem tekstu: Vlada Županije) donesenim na temelju odredbi Zakona o državnim službenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj (u daljnjem tekstu: Zakon o državnim službenicima) i koji neposredno doprinose da se poslovi temeljne djelatnosti mogu u cjelini, pravilno i efikasno obavljati (u daljnjem tekstu: dopunski poslovi temeljne djelatnosti i poslovi

pomoćne djelatnosti).

(2) Dopunski poslovi temeljne djelatnosti odnose se na određene stručno-operativne, informativno-dokumentacijske, računovodstveno-materijalne i administrativno-tehničke poslove, a poslovi pomoćne djelatnosti odnose se na operativno-tehničke i pomoćne poslove.

(3) Sadržaj poslova iz stavka (2) ovog članka, njihova vrsta, složenost i uvjeti za obavljanje tih poslova utvrđuju se podzakonskim propisom koji donosi Vlada Županije na prijedlog ministra pravosuđa i uprave Županije.

(4) Vlada Županije može svojim propisom utvrditi dopunske poslove temeljne djelatnosti i poslove pomoćne djelatnosti iz nadležnosti županijskih, gradskih i općinskih tijela državne službe koji nisu obuhvaćeni propisom iz stavka (3) ovog članka.

(5) Propisom iz stavka (3) i (4) ovog članka utvrđuju se i kategorije radnih mjesta namještenika, što se određuje prema vrsti i složenosti dopunskih poslova temeljne djelatnosti i poslova pomoćne djelatnosti.

Članak 7.

Radna mjesta namještenika s opisom poslova i uvjetima za njihovo obavljanje utvrđuju se pravilnikom o unutarnjem ustrojstvu tijela državne službe u skladu s ovim Zakonom i propisom koji se donosi na temelju stavka (3), odnosno stavka (4) članka 6. ovog Zakona.

III. DUŽNOSTI I PRAVA NAMJEŠTENIKA

Članak 8.

Namještenik je dužan obavljati sve poslove predviđene opisom poslova radnog mjesta na koje je raspoređen i dužan je te poslove obavljati savjesno, stručno i nepristrano u skladu sa zakonom i drugim propisima.

Članak 9.

(1) Namještenik je dužan izvršavati naredbe rukovoditelja tijela državne službe i rukovoditelja ustrojbene jedinice (u daljnjem tekstu: šef jedinice) koje se odnose na obavljanje službenih poslova utvrđenih u opisu radnog mjesta na koje je raspoređen i postupati po tim naredbama ako nisu suprotne zakonu i drugim propisima.

(2) Ako namještenik primi naredbu za koju se pretpostavlja da je nezakonita ili njeno izvršenje može izazvati materijalnu štetu, ima pravo upozoriti izdavatelja naredbe na te činjenice.

(3) Ako izdavatelj naredbe i pored upozorenja ostane pri naredbi, u tom slučaju dužan je naredbu izdati u pisanoj formi, ako već nije izdana u toj formi. Ako je tu naredbu izdao šef jedinice namještenik će o toj naredbi upoznati rukovoditelja koji je nadređen šefu jedinice, a onda postupiti po naredbi, osim ako naredba predstavlja kazneno djelo kada namještenik ima pravo odbiti izvršenje takve naredbe i taj slučaj prijaviti nadležnom tužiteljstvu.

(4) Ako namještenik izvrši pisanu naredbu čije bi

izvršenje predstavljalo kazneno djelo, u tom slučaju namještenik odgovara zajedno s izdateljem te naredbe.

(5) Namještenik ne može biti pozvan na stegovnu ili drugu odgovornost zbog primjedbi stavljenih na naredbu prema stavku (2) i (3) ovog članka.

Članak 10.

(1) Namještenik je dužan posao svog radnog mjesta obavljati objektivno i profesionalno i ne smije tražiti, niti prihvaćati za sebe ili svoje srodnike bilo kakvu dobit, beneficiju, nagradu u novcu ili uslugama i slično.

(2) Namještenik je dužan izbjegavati poduzimanje takvih aktivnosti ili radnji u obavljanju svog službenog posla kojima se otežava, ili onemogućava ostvarivanje prava i dužnosti građana, ili pravnih osoba i u tom cilju ne smije iznositi svoja politička opredjeljenja i ne smije zloupotrebjavati svoja vjerska uvjerenja.

Članak 11.

(1) Namještenik je dužan čuvati službenu tajnu predviđenu zakonom ili drugim propisima i ta obaveza važi najduže jednu godinu po prestanku radnog odnosa, ako ga rukovoditelj tijela državne službe te obaveze ne oslobodi ranije.

(2) Rukovoditelj tijela državne službe može namještenika osloboditi obveze čuvanja službene tajne u upravnom ili sudskom postupku ako se radi o podacima bez kojih nije moguće utvrditi činjenično stanje i donijeti zakonitu odluku u tom postupku.

(3) Oslobođanje od obveze čuvanja službene tajne u smislu stavka (1) i (2) ovog članka obavlja se rješenjem.

Članak 12.

(1) Namještenik uživa zaštitu od prijetnji, napada ili drugih oblika ugrožavanja njegovog tjelesnog i moralnog integriteta u tijelu obavljanja službenih poslova radnog mjesta na koje je postavljen.

(2) Rukovoditelj tijela državne službe i šef jedinice dužni su po prijavi namještenika, reprezentativnog sindikata kod poslodavca, ili nakon saznanja na drugi način o ugrožavanju namještenika, u smislu stavka (1) ovog članka, poduzeti odgovarajuće mjere za zaštitu tog namještenika.

(3) S mjerama iz stavka (2) ovog članka, koje su poduzete radi zaštite namještenika, obvezno se upoznaju namještenik i reprezentativni sindikat kod poslodavca.

Članak 13.

Rukovoditelj tijela državne službe i šef jedinice dužni su se prema namješteniku odnositi na način kojim se poštuje njegovo ljudsko dostojanstvo i njegov tjelesni i moralni integritet (zabrana vrijeđanja, omalovažavanja i maltretiranja na bilo koji način na koji se vrijeđa ljudsko dostojanstvo i moralni integritet).

Članak 14.

Etički kodeks za državne službenike koji se donosi prema Zakonu o državnim službenicima shodno se

primjenjuje i na namještenike u tijelima državne službe.

IV. ODLUČIVANJE O PRAVIMA I DUŽNOSTIMA NAMJEŠTENIKA

Članak 15.

(1) O pravima, dužnostima i odgovornostima namještenika iz radnog odnosa na temelju ovog, drugih zakona i podzakonskih propisa odlučuje rukovoditelj tijela državne službe osim kada je ovim Zakonom ili drugim propisima utvrđeno da o nekom pitanju odlučuje drugo tijelo, s tim što o pravima, dužnostima i odgovornostima namještenika u općinskim i gradskim tijelima državne službe odlučuje općinski načelnik, odnosno gradonačelnik (u daljnjem tekstu: rukovoditelj tijela državne službe).

(2) O pravima, dužnostima i odgovornostima iz stavka (1) ovog članka odlučuje se rješenjem.

(3) Za donošenje i dostavljanje rješenja namješteniku primjenjuju se odgovarajuće odredbe Zakona o upravnom postupku.

Članak 16.

(1) Protiv rješenja iz članka 15. stavak (2) ovog Zakona namještenik ima pravo da u roku od 15 dana od dana prijema rješenja izjavi priziv Odboru državne službe za prizive reguliranom u Zakonu o državnim službenicima (u daljnjem tekstu: Odbor za prizive), ako ovim Zakonom nije drugačije određeno.

(2) Priziv odlaže izvršenje rješenja ako ovim Zakonom nije drugačije predviđeno.

(3) Rješenje Odbora za prizive doneseno po žalbi iz stavka (1) ovog članka je konačno.

(4) Protiv rješenja iz stavka (3) ovog članka može se pokrenuti radni spor kod nadležnog suda u roku od 30 dana od dana prijema rješenja donesenog po prizivu.

Članak 17.

Medijator državne službe predviđen Zakonom o državnim službenicima djeluje kao posrednik u svim pitanjima koja se odnose na radno-pravni status namještenika.

V. RASPOREĐIVANJE NAMJEŠTENIKA NA RADNA MJESTA, POPUNA UPRAŽNjenih RADNIH MJESTA, ZAPOŠLJAVANJE I OCJENA RADA

1. Raspoređivanje i postavljanje namještenika na radno mjesto

Članak 18.

(1) Rukovoditelj tijela državne službe rješenjem raspoređuje i postavlja namještenika na odgovarajuće radno mjesto za koje ispunjava sve uvjete utvrđene u pravilniku o unutarnjem ustrojstvu tijela državne službe.

(2) Kada se donese novi pravilnik o unutarnjem ustrojstvu tijela državne službe, rukovoditelj tijela državne

službe vrši raspoređivanje zatečenih namještenika o čemu se donosi rješenje.

(3) Prilikom donošenja rješenja iz stavka (2) ovog članka namještenik se ne može rasporediti na radno mjesto višeg ili nižeg platnog razreda u odnosu na radno mjesto na kojem je do sada bio raspoređen.

Članak 19.

(1) Namještenik može po potrebi službe ili na pisani zahtjev biti premješten na drugo radno mjesto u istom tijelu državne službe, u istom ili drugom mjestu rada, ali samo na radno mjesto za koje je propisan isti stupanj stručne spreme i istog platnog razreda u odnosu na radno mjesto na kojem je do sada bio raspoređen.

(2) Prilikom odlučivanja o premještanju namještenika na upražnjeno radno mjesto u obzir se uzimaju ocjene rada koje je namještenik dobio na radnom mjestu na kojem se nalazi, kao i njegovo ukupno angažiranje i rezultati rada koje je postigao na svom radnom mjestu.

(3) Premještanje se obavlja donošenjem rješenja kojim se vrši raspoređivanje na radno mjesto iz stavka (1) ovog članka, s tim da premještanje mora biti obrazloženo.

(4) Premještanje po potrebi službe temelji se na slobodnoj ocjeni rukovoditelja tijela državne službe o potrebi da se namještenik premjesti s jednog radnog mjesta na drugo, a naročito u slučajevima: popunjavanja upražnjelog radnog mjesta čiji se poslovi moraju obavljati bez prekida, potrebe povećanja broja izvršitelja zbog povećanog opsega posla, bolje organizacije rada, potrebe za angažiranjem drugog namještenika na određenom radnom mjestu radi pravodobnog efikasnijeg obavljanja određenih poslova i zadataka.

2. Odlučivanje o prijemu namještenika u radni odnos

Članak 20.

O potrebi prijema namještenika u radni odnos odlučuje rukovoditelj tijela državne službe u okviru potreba i slobodnih radnih mjesta namještenika utvrđenih pravilnikom o unutarnjem ustrojstvu tijela državne službe.

3. Popuna upražnjelog radnog mjesta putem internog natječaja

Članak 21.

(1) Popuna upražnjelog radnog mjesta u tijelu državne službe obavlja se putem internog natječaja.

(2) Interni natječaj objavljuje rukovoditelj tijela državne službe. Natječaj se objavljuje na oglasnoj tabli tijela državne službe ili na drugi pogodan način koji osigurava da se zainteresirani kandidati upoznaju s natječajem. Pravo prijavljivanja na ovaj natječaj imaju namještenici iz tijela državne službe svih razina vlasti u Županiji.

(3) Natječaj ostaje otvoren najmanje 10 dana od dana objavljivanja.

(4) Interni natječaj sadrži:

- a) naziv radnog mjesta i opis poslova upražnjelog radnog mjesta,
- b) posebne uvjete utvrđene za obavljanje poslova tog radnog mjesta,
- c) popis dokumenata koje treba podnijeti uz prijavu na natječaj,
- d) rok trajanja natječaja,
- e) adresu za podnošenje prijave na natječaj.

(5) Provođenje internog natječaja obavlja se na način propisan u odredbama članka od 23. do 26. ovog zakona.

Članak 22.

(Sporazumno preuzimanje namještenika iz drugog tijela državne službe)

(1) Tijelo državne službe može sporazumno s drugim tijelom državne službe u Županiji, uz suglasnost ili pismeni zahtjev namještenika, preuzeti namještenika na poziciju koja je odgovarajuća poziciji s koje se vrši preuzimanje.

(2) Iznimno od stavka (1) ovog članka, tijelo državne službe, može ako to traže potrebe službe i bez pristanka namještenika uz obvezno navođenje razloga zbog kojih se vrši preuzimanje namještenika, sporazumno s drugim tijelom državne službe preuzeti namještenika na poziciju koja je odgovarajuća poziciji s koje se vrši preuzimanje.

(3) Preuzimanje se vrši pismenim sporazumom tijela državne službe.

4. Popuna upražnjelog radnog mjesta putem javnog natječaja

Članak 23.

(1) Ako se upražnjeno radno mjesto namještenika ne popuni internim natječajem u tom slučaju radno mjesto se popunjava putem javnog natječaja koji objavljuje tijelo državne službe u jednim dnevnim novinama koje se prodaju na cjelokupnom teritoriju Bosne i Hercegovine.

(2) Javni natječaj sadrži opće uvjete iz članka 24. ovog Zakona i posebne uvjete utvrđene pravilnikom o unutarnjem ustrojstvu tijela državne službe za radno mjesto koje se popunjava.

(3) Javni natječaj sadrži naznaku da je kandidat koji se poziva na prednost kod prijema u radni odnos prema posebnom zakonu, dužan u prijavi za javni natječaj pozvati se na to pravo, odnosno priložiti propisane dokaze o tom statusu i ima prednost u odnosu na ostale kandidate samo pod jednakim uvjetima.

(4) Ako je internim aktom iz članka 24a. stavak (3) predviđeno da će se u natječajnoj proceduri provoditi provjera znanja i sposobnosti svakog od kandidata koji ispunjavaju uvjete natječaja, u tekstu javnog natječaja potrebno je navesti vrstu i područje testiranja.

(5) Rok za podnošenje prijave po javnom natječaju ne može biti kraći od 15 dana računajući od dana objave

natječaj u dnevnim novinama prema stavku (1) ovog članka.

Članak 24.

(1) U radni odnos u tijelo državne službe na radno mjesto namještenika može biti primljena osoba koja ispunjava sljedeće opće uvjete:

- a) da je državljanin Bosne i Hercegovine,
- b) da je punoljetna;
- c) da ima opću zdravstvenu sposobnost za obavljanje poslova radnog mjesta;
- d) da ima vrstu i stupanj školske odnosno stručne spreme potrebnu za obavljanje poslova radnog mjesta prema pravilniku o unutarnjem ustrojstvu tijela državne službe;
- e) da u posljednje dvije godine od dana objave javnog natječaja nije otpuštena iz tijela državne službe kao rezultat stegovne kazne na bilo kojem nivou vlasti u Županiji, Federaciji, odnosno u Bosni i Hercegovini;
- f) da nije obuhvaćena odredbom članka IX 1. Ustava Bosne i Hercegovine.

Članak 24a.

(1) Rukovoditelj tijela državne službe imenuje povjerenstvo za provođenje javnog natječaja koje se sastoji od tri člana od kojih je jedan član reprezentativnog sindikata kod poslodavca, ako su namještenici tog tijela organizirani u sindikat, a ako nisu organizirani u sindikat u tom slučaju član povjerenstva je medijator državne službe.

(2) Povjerenstvo iz stavka (1) ovog članka razmatra sve prijave podnesene na javni natječaj, utvrđuje koje su prijave pravodobne i potpune, te utvrđuje listu kandidata koji ispunjavaju sve uvjete javnog natječaja i listu kandidata koji ne ispunjavaju sve uvjete javnog natječaja o čemu se sastavlja zapisnik.

(3) Ako opis poslova radnog mjesta za koje se provodi javni natječaj zahtjeva i dodatnu provjeru znanja i sposobnosti svakog od kandidata koji ispunjavaju uvjete natječaja, rukovoditelj tijela državne službe može internim aktom predvidjeti da se za ta radna mjesta, a prije donošenja odluke o prijemu u radni odnos, provede razgovor za posao (intervju), pisano testiranje ili provjera vještina putem provjere praktičnog rada na određenim poslovima.

(4) Interni akt iz stavka (3) ovog članka rukovoditelj tijela državne službe donosi najkasnije do dana objavljivanja internog natječaja.

(5) Provjeru znanja i sposobnosti iz stavka (3) ovog članka obavlja povjerenstvo iz stavka (1) ovog članka, te nakon okončanja sačinjava izvješće o provedenom postupku koje sadrži i listu uspješnih kandidata prema ukupnom broju bodova ostvarenih na provjeri znanja i vještina.

Članak 25.

(1) Rukovoditelj tijela državne službe odlučuje o prijemu namještenika u radni odnos s liste kandidata

koji ispunjavaju sve uvjete javnog natječaja, a ako je u natječajnoj proceduri vršena provjera znanja i vještina prijem namještenika u radni odnos vrši se sukladno rezultatima utvrđenim u listi uspješnih kandidata iz članka 25. stavak (5) ovog zakona.

(2) Prijem u radni odnos obavlja se rješenjem koje obvezno sadrži:

- a) ime i prezime kandidata koji se prima u radni odnos;
- b) naziv radnog mjesta i ustrojbene jedinice u kojoj se radno mjesto nalazi;
- c) platni razred;
- d) vrijeme trajanja radnog odnosa (neodređeno ili određeno vrijeme);
- e) trajanje probnog rada;
- f) podatak o položenom stručnom upravnom ispitu, odnosno roku za polaganje stručnog upravnog ispita;
- g) naznaku da primljeni kandidat stupa na rad nakon što rješenje o prijemu u radni odnos postane konačno;
- h) obrazloženje;
- i) pouku o pravnom lijeku.

(3) Primljeni kandidat se obavještava o danu stupanja na rad nakon što rješenje o prijemu u radni odnos postane konačno.

(4) Ako primljeni kandidat, iz neopravdanih razloga, u roku od pet radnih dana ne stupi na posao, poništava se rješenje o njegovom prijemu, u kojem slučaju rukovoditelj tijela državne službe donosi rješenje o prijemu kandidata na način kako je to predviđeno stavkom (1) ovog članka.

(5) Kandidati koji nisu primljeni u radni odnos, a ispunjavaju sve uvjete javnog natječaja predstavljaju rezervnu listu uspješnih kandidata i ta lista se čuva do isteka probnog rada za primljenog kandidata i koristi se pod uvjetima utvrđenim u članku 29. stavak (1) ovog Zakona.

Članak 26.

(1) Rješenje o prijemu izabranog kandidata iz članka 25. stavak (1) ovog zakona, dostavlja se svim kandidatima prijavljenim na javni natječaj.

(2) Po prijemu rješenja iz stavka (1) ovog članka, kandidat koji nije primljen u radni odnos može podnijeti zahtjev za uvid u dokumentaciju u svezi s provedbenom procedurom javnog natječaja.

(3) Tijelo državne službe koje provodi javni natječaj će najkasnije u roku od tri dana od dana prijema zahtjeva iz stavka (2) ovog članka, omogućiti kandidatu uvid u dokumentaciju, u protivnom kandidat može zatražiti od županijske upravne inspekcije vršenje inspekcijskog nadzora.

(4) Protiv rješenja iz stavka (1) ovog članka kandidat koji nije primljen u radni odnos može u roku od 15 dana od dana prijema rješenja, izjaviti priziv Odboru za prizive, a izjavljeni priziv zadržava izvršenje rješenja o prijemu u radni odnos.

(5) Rješenje Odbora za prizive doneseno po prizivu je konačno, a protiv njega se može pokrenuti radni spor kod nadležnog suda u roku od 30 dana od dana prijema rješenja donesenog po prizivu.

Članak 27.

Odredbe Zakona o državnim službenicima koje se odnose na eksterni premještaj državnih službenika u tijelo državne službe primjenjuju se i na namještenike u tijelima državne službe.

5. Probni rad

Članak 28.

(1) Namještenici koji se primaju u radni odnos putem javnog natječaja podliježu obvezi probnog rada koji traje tri mjeseca.

(2) Neposredni šef jedinice prati rad namještenika u tijeku trajanja probnog rada i daje ocjenu o njegovim stručnim sposobnostima koje je pokazao na probnom radu. Ocjena se daje pisano i mora biti obrazložena.

(3) Ocjena rada može biti zadovoljavajuća ili nezadovoljavajuća.

(4) Ako je ocjena zadovoljavajuća rukovoditelj tijela državne službe donosi rješenje kojim potvrđuje postavljanje namještenika na radno mjesto, a ako je ocjena nezadovoljavajuća u tom slučaju donosi se rješenje o prestanku radnog odnosa tom namješteniku.

(5) Iznimno, namješteniku čiji je probni rad ocijenjen nezadovoljavajućom ocjenom, može se na njegov zahtjev i uz pribavljeno mišljenje reprezentativnog sindikata kod poslodavca, odnosno medijatora državne službe produžiti probni rad za još tri mjeseca s utvrđenim zahtjevima koje namještenik treba ispuniti tijekom produženog probnog rada o čemu rukovoditelj tijela državne službe donosi rješenje.

(6) Nakon isteka produženog probnog rada iz stavka (5) ovog članka postupa se na način predviđen u odredbama stavka (3) i (4) ovog članka.

Članak 29.

(1) U slučaju kada se donese rješenje o prestanku radnog odnosa namješteniku iz razloga predviđenih u članku 28. stavak (4) ovog Zakona, rukovoditelj tijela državne službe prima u radni odnos sljedećeg kandidata s rezervne liste iz članka 26. stavak (5) ovog Zakona i tog kandidata postavlja na to radno mjesto.

(2) Primljeni namještenik iz stavka (1) ovog članka podliježe probnom radu u skladu s odredbama članka 28. ovog Zakona.

6. Radni odnos na određeno vrijeme

Članak 30.

(1) U slučaju duže odsutnosti namještenika s posla uslijed bolovanja, porodijskog dopusta i druge odsutnosti s rada sukladno zakonu ili kolektivnom ugovoru može se primiti namještenik u radni odnos na određeno vrijeme

koje traje do povratka odsutnog namještenika.

(2) Postupak prijema namještenika u radni odnos na određeno vrijeme provodi se prema odredbama članka 23. do 26. ovog zakona.

(3) Izuzetno, prijem namještenika na određeno vrijeme do tri mjeseca, može se izvršiti bez javnog natječaja, zbog potrebe žurnog i neodložnog vršenja određenih poslova, uz obvezu istovremenog pokretanja postupka javnog natječaja sukladno sa stavkom (2) ovog članka.

(4) Za obavljanje poslova namještenika koji su utvrđeni u pravilniku o unutarnjem ustrojstvu tijela državne službe ne može se zaključiti ugovor o radu niti ugovor o djelu.

7. Stručni upravni ispit

Članak 31.

(1) Namještenici koji se nalaze na radnim mjestima na kojima se obavljaju dopunski poslovi temeljne djelatnosti, u skladu s propisom iz članka (6) ovog Zakona, podliježu obvezi polaganja stručnog upravnog ispita.

(2) Namještenici iz tijela državne službe na svim razinama vlasti u Županiji stručni upravni ispit polažu pred povjerenstvom kojeg imenuje ministar pravosuđa i uprave Županije.

(3) Stručni upravni ispit položen pred povjerenstvom iz stavka (2) ovog članka važi u svim tijelima državne službe na svim razinama vlasti u Županiji.

(4) Stručni upravni ispit sastoji se iz provjere znanja iz područja koja su potrebna za obavljanje poslova iz nadležnosti tijela državne službe koji se odnose na poslove namještenika.

Članak 32.

(1) Namještenici koji su se zatekli u radnom odnosu u tijelima državne službe na dan stupanja na snagu ovog Zakona, a nemaju položen stručni upravni ispit dužni su taj ispit položiti u roku od šest mjeseci od dana donošenja propisa iz stavka (6) ovog članka, a ako se radi o vježbeniku on stručni upravni ispit polaže u roku utvrđenom u članku 37. stavak (3) ovog Zakona.

(2) Namještenici srednje školske spreme koji za vrijeme prijema u radni odnos u tijelo državne službe imaju navršen radni staž u trajanju od šest, odnosno devet mjeseci od dana stjecanja više školske spreme, a nisu položili stručni upravni ispit mogu se primiti u radni odnos, ali su dužni taj ispit položiti najkasnije u roku od šest mjeseci od dana prijema u radni odnos u tijelo državne službe.

(3) Namješteniku koji ne položi stručni upravni ispit u roku iz stavka (1) i (2) ovog članka prestaje radni odnos u tijelu državne službe o čemu se donosi rješenje.

(4) Iznimno, ako namještenik iz stavka (1) i (2) ovog članka iz opravdanih razloga nije mogao izaći na polaganje stručnog upravnog ispita u predviđenom roku može se na njegov zahtjev i uz pribavljeno mišljenje medijatora državne službe produžiti rok za polaganje ispita do tri mjeseca o čemu rukovoditelj tijela državne

službe donosi posebno rješenje.

(5) Sredstva za polaganje stručnog upravnog ispita namještenika iz stavka (1) i (2) ovog članka osigurava tijelo državne službe iz kojeg namještenik polaže stručni upravni ispit, a sredstva za polaganje popravnog ispita snosi namještenik.

(6) Sadržaj i način polaganja stručnog upravnog ispita namještenika iz članka 32. stavak (1) i (2) ovog Zakona uređuje se propisom ministra pravosuđa i uprave Županije.

8. Stručno osposobljavanje

Članak 33.

(1) Namještenik je obvezan da se u tijeku rada neprestano stručno osposobljava za uspješno i pravilno obavljanje poslova svog radnog mjesta, a što se ostvaruje putem osobnog rada na svom stručnom osposobljavanju, kao i putem sudjelovanja na savjetovanjima, seminarima i drugim sličnim oblicima stručnog osposobljavanja koje organizira tijelo državne službe ili druge institucije.

(2) Sredstva za stručno osposobljavanje iz stavka (1) ovog članka planiraju se i osiguravaju u okviru sredstava za rad tijela državne službe.

9. Ocjena rada

Članak 34.

(1) Rad namještenika podliježe radnom ocjenjivanju svake godine i obvezno se obavlja u siječnju za prethodnu kalendarsku godinu, s tim da se ne ocjenjuju namještenici koji su u kalendarskoj godini radili manje od šest mjeseci.

(2) Ocjena rada zasniva se na rezultatima rada koje namještenik postigne u realizaciji poslova predviđenih opisom radnog mjesta na kojem se nalazi i ciljevima koje je za dato vremensko razdoblje utvrdio rukovoditelj tijela državne službe.

(3) Ocjena rada može biti nezadovoljava, zadovoljava, uspješan i naročito uspješan.

(4) Ocjena nezadovoljava mora biti posebno obrazložena.

(5) Kriteriji, način i postupak ocjenjivanja namještenika uređuju se propisom ministra pravosuđa i uprave Županije.

Članak 35.

(1) Ocjenu rada utvrđuje rješenjem rukovoditelj tijela državne službe na prijedlog neposredno nadređenog šefa jedinice ako je ocjena usuglašena s rukovoditeljem tijela državne službe, a ako jedinica ne postoji ocjenu rada rukovoditelj daje samostalno. Ocjena rada utvrđuje se prema rezultatima rada koje je namještenik postigao u tijeku godine na blagovremenom, pravilnom, zakonitom i stručnom obavljanju svih poslova svog radnog mjesta.

(2) Primjerak rješenja o ocjeni rada ulaže se u osobni dosje namještenika, a drugi primjerak dostavlja namješteniku.

(3) Namještenik ima pravo izjaviti priziv protiv rješenja o ocjeni rada Odboru za prizive u roku od 15 dana od dana prijema rješenja.

Članak 36.

Namješteniku čiji je rad u posljednje dvije uzastopne godine ocijenjen ocjenom nezadovoljava prestaje radni odnos u tijelu državne službe o čemu se donosi rješenje.

10. Vježbenici

Članak 37.

(1) Osoba koja se prvi put zapošljava nakon završene škole prima se u radni odnos u tijelo državne službe u svojstvu vježbenika radi stručnog osposobljavanja za samostalan rad u struci.

(2) Prijem vježbenika u radni odnos obavlja se putem javnog oglasa koji se provodi na način propisan u odredbama članka od 23. do 26. ovog Zakona.

(3) Vježbenik se prima u radni odnos na razdoblje trajanja vježbeničkog staža koji za vježbenike srednje školske spreme iznosi šest mjeseci, a za vježbenike više školske spreme devet mjeseci i još tri mjeseca po isteku staža u kojem vježbenik polaže stručni upravni ispit. Taj ispit polaže se pred odgovarajućim povjerenstvom iz članka 31. stavak (2) ovog Zakona, a prema propisu koji se donosi na temelju članka 32. stavak (6) ovog Zakona.

Članak 38.

Brisan

11. Prekobrajnost

Članak 39.

(1) Prekobrajnost namještenika može nastati kao posljedica reorganizacije, ili smanjenja poslova tijela državne službe, ili njihovog ukidanja, a koji se nakon tih promjena ne mogu rasporediti na odgovarajuće radno mjesto namještenika u tijelu državne službe koji je preuzeo poslove tijela koji je zbog tih promjena prestao s radom.

(2) Rukovoditelj tijela državne službe proglašava namještenika prekobrajnim u skladu s ovim Zakonom i kolektivnim ugovorom, uz prethodno pribavljeno mišljenje reprezentativnog sindikata kod poslodavca, a ako namještenici nisu organizirani u sindikat u tom slučaju mišljenje se pribavlja od medijatora državne službe.

(3) Radno-pravni status namještenika koji je proglašen prekobrajnim rješava se na sljedeći način i to:

- rasporedom na slično radno mjesto u okviru istog tijela državne službe ako postoji takvo upražnjeno radno mjesto;
- premještanjem u drugo tijelo državne službe istog ili različite razine vlasti na isto ili slično radno mjesto, ako postoji takvo upražnjeno radno

mjesto;

- c) ukoliko premještanje nije moguće namješteniku se nudi prijevremeno umirovljenje u skladu sa zakonom, ako takva mogućnost postoji;
- d) ukoliko prijevremeno umirovljenje nije moguće, rukovoditelj tijela državne službe donosi rješenje o prestanku radnog odnosa prekobrojnom namješteniku.

(4) Namještenik za koga je doneseno rješenje o prestanku radnog odnosa, u smislu točke d) stavak (3) ovog članka, ima pravo na otpremninu u skladu sa člankom 47. ovog Zakona i na naknadu za slučaj nezaposlenosti, u skladu sa zakonom kojim je regulirano pitanje nezaposlenosti.

VI. PLAĆE I NAKNADE

1. Plaće namještenika

Članak 40.

(1) Namještenik ima pravo na plaću utvrđenu za radno mjesto na koje je postavljen.

(2) Osnovna plaća namještenika utvrđuje se tako što se polazna osnovica za plaću pomnoži s koeficijentom platnog razreda u koji je raspoređeno radno mjesto namještenika i povećava se na temelju radnog staža namještenika za 0,5 % za svaku započetu godinu staža osiguranja, a najviše do 20 %.

(3) Polaznu osnovicu za obračun plaća namještenika županijskih tijela državne službe utvrđuje Vlada Županije, a ako su namještenici organizirani u sindikat polaznu osnovicu za obračun plaća utvrđuje Vlada Županije u dogovoru s reprezentativnim sindikatом kod poslodavca.

(4) Polaznu osnovicu za obračun plaća namještenika općinskih, odnosno gradskih tijela državne službe utvrđuje općinsko, odnosno gradsko vijeće na prijedlog načelnika, odnosno gradonačelnika, a ako su namještenici organizirani u sindikat polaznu osnovicu za obračun plaća utvrđuje općinsko, odnosno gradsko vijeće na prijedlog načelnika, odnosno gradonačelnika, u dogovoru s reprezentativnim sindikatом kod poslodavca.

Članak 41.

(1) Koeficijente za platne razrede namještenika utvrđuju sljedeća tijela i to:

- a) za namještenike iz županijskih tijela državne službe utvrđuje Vlada Županije na usuglašen prijedlog ministra pravosuđa i uprave Županije i ministra financija Županije;
- b) za namještenike iz općinskih, odnosno gradskih tijela državne službe utvrđuje općinsko, odnosno gradsko vijeće na prijedlog općinskog načelnika, odnosno gradonačelnika.

(2) Koeficijenti iz stavka (1) ovog članka utvrđuju se za sva radna mjesta koja su utvrđena u propisu iz članka 6. stavak (3) ovog Zakona.

2. Povećanje plaće na temelju rezultata rada

Članak 42.

(1) Namješteniku se može isplatiti novčana nagrada u visini jedne prosječne plaće koja mu je isplaćena u posljednja tri mjeseca, ako je namještenik za rad u prethodnoj kalendarskoj godini ocijenjen ocjenom „naročito uspješan“, te ako su u Proračunu Županije Zapadnohercegovačke, odnosno u zakonu koji prati njegovo izvršavanje, proračunu općine, odnosno grada za tekuću godinu osigurana sredstva za isplatu novčanih nagrada namještenicima temeljem dobivene ocjene rada.

(2) Nagrada iz stavka (1) ovog članka utvrđuje se posebnim rješenjem.

3. Dodaci na plaće

Članak 43.

(1) Za namještenike koji rade na radnim mjestima na kojima se obavljaju poslovi kod kojih postoje posebni uvjeti rada štetni po zdravlje može se utvrditi pravo na poseban dodatak u visini do 20 % od osnovice iz članka 40. stavak (3) i (4) ovog Zakona.

(2) Poslove i postotak dodatka na plaću iz stavka (1) ovog članka, kao i pravo na povećanje plaće za rad noću, prekovremeni rad i za rad u dane državnog blagdana utvrđuju Vlada Županije, općinsko, odnosno gradsko vijeće, a ako su namještenici organizirani u sindikat poslove i postotak dodatka na plaću dogovaraju Vlada Županije, općinsko, odnosno gradsko vijeće u dogovoru s reprezentativnim sindikatом kod poslodavca.

4. Plaća namještenika za vrijeme godišnjeg odmora, plaćenog odsustva i bolovanja

Članak 44.

Namještenik ima pravo na punu plaću za vrijeme korištenja godišnjeg odmora i plaćenog odsustva i za prva 42 dana odsustva s posla zbog bolesti ili invalidnosti, kao i za vrijeme suspenzije, ako posebnim zakonom ili kolektivnim ugovorom za pojedine od tih slučajeva nije drugačije određeno.

5. Naknade

Članak 45.

(1) Namještenik ima pravo na naknadu za:

- a) troškove prijevoza na posao i s posla;
- b) ishranu za vrijeme rada;
- c) regres za godišnji odmor;
- d) slučaj teže bolesti namještenika, ili člana njegove uže obitelji, ili u slučaju smrti člana uže obitelji i namještenika kada naknada pripada članovima njegove obitelji;
- e) troškove za edukaciju;
- f) jubilarne nagrade;
- g) otpremninu pri odlasku u mirovinu.

(2) Uvjeti za ostvarivanje naknada iz stavka (1) ovog članka utvrđuju se propisom Vlade Županije koji se za ove naknade donosi za državne službenike na temelju Zakona o državnim službenicima.

(3) Visinu naknada iz stavka (1) ovog članka utvrđuje Vlada Županije, općinsko, odnosno gradsko vijeće, a ako su namještenici organizirani u sindikat visinu naknada dogovaraju Vlada Županije, općinsko, odnosno gradsko vijeće u dogovoru s reprezentativnim sindikatom kod poslodavca.

6. Pravo na otpremninu u slučaju prekobrojnosti

Članak 46.

(1) U slučaju prestanka radnog odnosa namještenika nastalog zbog prekobrojnosti iz članka 39. ovog Zakona, namještenik ima pravo na otpremninu u iznosu od najmanje šest njegovih neto mjesečnih plaća.

(2) Namještenik iz stavka (1) ovog članka s radnim stažom dužim od šest godina ima pravo na jedan dodatni mjesec otpremnine za svaku dodatnu godinu radnog staža. Otpremnina za namještenike koji imaju više od 12 godina radnog staža jednaka je iznosu od dvanaest njegovih neto jednomjesečnih plaća.

7. Pravilnik o plaćama i naknadama

Članak 47.

(1) Rukovoditelj tijela državne službe dužan je donijeti pravilnik o plaćama i naknadama.

(2) Pravilnik se donosi u skladu s ovim Zakonom, podzakonskim propisima i kolektivnim ugovorom.

VII. RADNO VRIJEME, ODMORI I ODSUSTVA

1. Radno vrijeme

Članak 48.

(1) Radno vrijeme namještenika u tijelima državne službe iznosi 40 sati u tjednu raspoređenih na najmanje pet radnih dana.

(2) Raspored radnog vremena namještenika je isti kao radno vrijeme državnih službenika u tijelima državne službe.

2. Godišnji odmor

Članak 49.

(1) Namještenik, za svaku kalendarsku godinu, ima pravo na plaćeni godišnji odmor u trajanju od najmanje 20 radnih dana, a najduže 30 radnih dana.

(2) Kriterije trajanja godišnjeg odmora namještenika duljeg od zakonom propisanog minimuma utvrđuje Vlada Županije, općinsko, odnosno gradsko vijeće, a ako su namještenici organizirani u sindikat kriterije trajanja godišnjeg odmora dogovaraju Vlada Županije, općinsko, odnosno gradsko vijeće u dogovoru s reprezentativnim sindikatom kod poslodavca.

3. Plaćeno i neplaćeno odsustvo

Članak 50.

(1) Namještenik ima pravo na plaćeno odsustvo do sedam radnih dana u jednoj kalendarskoj godini koje se može koristiti pod uvjetima koje utvrđuje Vlada Županije, općinsko, odnosno gradsko vijeće, a ako su namještenici organizirani u sindikat pravo na plaćeno odsustvo utvrđuje Vlada Županije, općinsko, odnosno gradsko vijeće u dogovoru s reprezentativnim sindikatom kod poslodavca.

(2) Namještenik ima pravo na neplaćeno odsustvo u trajanju do 30 dana u jednoj kalendarskoj godini koje se može koristiti pod uvjetima koje utvrđuje Vlada Županije, općinsko, odnosno gradsko vijeće, a ako su namještenici organizirani u sindikat pravo na plaćeno odsustvo utvrđuje Vlada Županije, općinsko, odnosno gradsko vijeće u dogovoru s reprezentativnim sindikatom kod poslodavca.

VIII. STEGOVNA ODGOVORNOST NAMJEŠTENIKA

1. Zajedničke odredbe

Članak 51.

(Stegovna odgovornost namještenika)

(1) Odredbe Zakona o državnim službenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke” broj:16/08, 7/09, 8/12 i 8/13) koje se odnose na stegovnu odgovornost državnih službenika, primjenjuju se i na namještenike u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj.

(2) Dosadašnji članci 52. do 68. su brisani.

(3) Dosadašnji članci 69. do 80. su postali članci 52. do 63.

IX. ODGOVORNOST ZA MATERIJALNU ŠTETU

Članak 52.

(1) Namještenik je dužan naknaditi materijalnu štetu koju u vezi s obavljanjem službenog posla učini namjerno ili iz krajnje nepažnje.

(2) Odgovornost za materijalnu štetu iz stavka (1) ovog članka rješava se na način i pod uvjetima koji su propisani za materijalnu odgovornost državnih službenika u Zakonu o državnim službenicima.

X. PRESTANAK RADNOG ODNOSA

Članak 53.

Namješteniku prestaje radni odnos u tijelu državne službe u sljedećim slučajevima i to:

- a) pisanim sporazumom između namještenika i rukovoditelja tijela državne službe - na dan utvrđen sporazumom;

- b) dobrovoljnim pisanim otkazom od namještenika - na dan utvrđen u otkazu, s tim da taj dan ne može biti predviđen u roku kraćem od sedam dana od dana podnošenja otkaza ukoliko se drugačije ne dogovori s rukovoditeljem tijela državne službe;
- c) kod radnog odnosa na određeno vrijeme - istekom posljednjeg dana roka koji je utvrđen za rad na određeno vrijeme, ako se namještenik i rukovoditelj tijela državne službe ne sporazume o ranijem prestanku radnog odnosa;
- d) ispunjavanjem zakonskih godina života, odnosno s navršениh 40 godina staža osiguranja;
- e) gubitkom državljanstva Bosne i Hercegovine - na dan pravomoćnosti rješenja o gubitku tog državljanstva;
- f) stjecanjem državljanstva druge države suprotno Ustavu Bosne i Hercegovine i njenim zakonima - na dan pravomoćnosti akta o stjecanju tog državljanstva;
- g) ocjenom nezadovoljava za probni rad - na dan konačnog rješenja o prestanku radnog odnosa po tom osnovu;
- h) dvije uzastopne negativne ocjene rada - na dan konačnog rješenja o prestanku radnog odnosa po tom osnovu;
- i) ako je osuđen za kazneno djelo i zbog izdržavanja kazne zatvora mora biti odsutan s rada duže od šest mjeseci - na dan stupanja na izvršenje kazne zatvora;
- j) na temelju izrečene stegovne kazne prestanka radnog odnosa u tijelu državne službe - na dan kada rješenje o stegovnoj kazni postane konačno;
- k) kada nadležno tijelo mirovinsko-invalidskog osiguranja utvrdi da je trajno i potpuno nesposoban za rad - na dan kada akt o trajnoj nesposobnosti postane konačan;
- l) kada se utvrdi da je prilikom prijema u radni odnos, ili u tijeku trajanja radnog odnosa u tijelu državne službe podnio lažne ili falsificirane javne isprave, ili dao lažne izjave - na dan kada se utvrdi da su te isprave lažne ili falsificirane, odnosno izjave lažne.

Članak 54.

- (1) O prestanku radnog odnosa iz bilo kog razloga navedenog u članku 53. ovog Zakona donosi se rješenje.
- (2) Rješenje o prestanku radnog odnosa donosi rukovoditelj tijela državne službe.
- (3) Protiv rješenja o prestanku radnog odnosa može se u roku od 15 dana od dana prijema rješenja izjaviti priziv Odboru za prizive.
- (4) Izjavljeni priziv odlaže izvršenje rješenja.
- (5) Rješenje Odbora za prizive doneseno po prizivu je konačno.

XI. NADZOR NAD PRIMJENOM OVOG ZAKONA

Članak 55.

Upravni nadzor nad primjenom ovog Zakona obavlja Ministarstvo pravosuđa i uprave Županije, s tim da nadzor nad odredbama ovog Zakona koje se odnose na plaće i naknade obavlja Ministarstvo financija Županije.

XII. PRIMJENA OVOG ZAKONA NA DRUGA TIJELA I SLUŽBE

Članak 56.

Odredbe ovog Zakona shodno se primjenjuju i na namještenike koji taj status imaju u: stručnim i drugim službama tijela zakonodavne vlasti, tijelima izvršne vlasti, tijelima sudske vlasti, tužiteljstvima, pravobraniteljstvima, ustanovama za izvršenje kaznenih sankcija i zatvorima, ako posebnim zakonom nije drugačije određeno.

XIII. KAZNENE ODREDBE

Članak 57.

Novčanom kaznom u iznosu od 800,00 KM do 3.000,00 KM kaznit će se za prekršaj rukovoditelj tijela državne službe ako:

- a) namještenika pozove na odgovornost zbog primjedbe stavljene prema stavku (2) i (3) članka 9. ovog Zakona;
- b) ne poduzme potrebne mjere za zaštitu namještenika od prijetnji, napada ili drugih oblika ugrožavanja (članak 12.);
- c) u odnosu prema namješteniku ne poštuje njegovo ljudsko dostojanstvo i njegov tjelesni i moralni integritet (članak 13.);
- d) postavi namještenika na radno mjesto za koje ne ispunjava uvjete radnog mjesta (članak 18.);
- e) popunu upražnjenog radnog mjesta namještenika izvrši preuzimanjem namještenika iz drugog tijela državne službe bez objavljivanja internog natječaja (članak 21.);
- f) popunu upražnjenog radnog mjesta namještenika izvrši prijemom u radni odnos namještenika bez objavljivanja javnog natječaja (članak 23.);
- g) primi u radni odnos namještenika koji ne ispunjava sve uvjete javnog natječaja (članak 26. stavak (1));
- h) zasnjuje radni odnos na određeno vrijeme suprotno odredbama članka 30. ovog zakona, ili povjeri obavljanje poslova namještenika koji su utvrđeni u pravilniku o unutarnjem ustrojstvu tijela državne službe putem ugovora o radu ili ugovorom o djelu;
- i) ne izvrši ocjenjivanje rada namještenika (članak 34. stavak (1));
- j) odobri ili uskrati isplatu novčane nagrade namješteniku suprotno odredbama članka 42. ovog zakona;
- k) namješteniku onemogućiti korištenje godišnjeg odmora ili plaćenog odsustva (članak 49. i 50.);
- l) ne omogućiti kandidatu uvid u dokumentaciju u

svezi s provedbenom procedurom javnog natječaja. (članak 26.).

XIV. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 58.

Vlada Županije i ministar pravosuđa i uprave Županije, donijet će propise iz svoje nadležnosti za koje su ovlašteni Zakonom o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 16/08) u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu navedenog Zakona.

Članak 59.

Rukovoditelji tijela državne službe dužni su uskladiti pravilnike o unutarnjem ustrojstvu u skladu s odredbama Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 16/08) u roku od tri mjeseca nakon donošenja propisa iz članka 58. navedenog Zakona.

Članak 60.

Rukovoditelji tijela državne službe dužni su donijeti pravilnike o plaćama i naknadama namještenika u skladu s odredbama Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 16/08) i kolektivnim ugovorom u roku od 30 dana od dana donošenja pravilnika iz članka 59. navedenog Zakona.

Članak 61.

Rukovoditelji tijela državne službe dužni su u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 16/08) postojeće radne odnose na određeno vrijeme uskladiti s odredbama članka 30. navedenog Zakona.

Članak 62.

Danom stupanja na snagu Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 16/08), na teritoriju Županije se prestaje primjenjivati Zakon o namještenicima u organima državne službe u Federaciji („Službene novine Federacije BiH“, broj: 49/05).

Članak 63.

Započeti stegovni postupci protiv namještenika koji nisu okončani do dana stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 14/13), okončat će se po dosadašnjim propisima.

Članak 64.

(1) Rukovoditelji tijela državne službe dužni su u

roku od 60 dana od dana stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 6/20) uskladiti svoje opće i pojedinačne akte s odredbama navedenog zakona.

(2) Ministar pravosuđa i uprave Županije će u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 6/20) donijeti Pravilnik o kriterijima, načinu i postupku ocjenjivanja namještenika.

Članak 65.

Svi započeti postupci koji do dana stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 6/20) nisu pravosnažno okončani završit će se po odredbama Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 16/08 i 14/13).

Članak 66.

Ovlašćuje se Povjerenstvo za Ustav, Poslovnik i zakonodavstvo Skupštine Županije Zapadnohercegovačke da utvrdi pročišćeni tekst Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj.

Članak 67.

Pročišćeni tekst obuhvaća:

- a) Zakon o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 16/08),
- b) Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 14/13),
- c) Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj („Narodne Novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 6/20).

Članak 68.

Pročišćeni tekst Zakona o namještenicima u tijelima državne službe u Županiji Zapadnohercegovačkoj primjenjuje od dana kada je objavljen u „Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke“, a važnost njegovih odredbi utvrđena je u aktima koji su obuhvaćeni pročišćenim tekstom akta.

204

Na temelju članka 160. i 16. Poslovnika Skupštine Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 10/03) i članka 16. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 29/19) Povjerenstvo za Ustav, poslovnik i zakonodavstvo na 21. sjednici održanoj 30. ožujka 2021. godine utvrdilo je pročišćeni tekst Zakona o sudskim pristojbama. Pročišćeni tekst zakona obuhvaća: Zakon o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 8/08), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 10/09), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 4/10), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 8/12), Zakon o izmjeni i dopuni Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 1/16), Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 29/19), u kojima je naznačen dan stupanja na snagu tih zakona.

Broj: 01-01-6-XXI-309-3/21
Široki Brijeg, 30. ožujka 2021. godine
Zamjenik Predsjednika Povjerenstva
Ivan Leko

ZAKON O SUDSKIM PRISTOJBAMA (PROČIŠĆENI TEKST)

I. TEMELJNE ODREDBE

Članak 1.

(Plaćanje sudske pristojbe)

(1) Ovim Zakonom uređuje se način plaćanja sudskih pristojbi u postupku pred sudovima u Županiji Zapadnohercegovačkoj (u daljnjem tekstu: Županija).

(2) Postupci u kojima se plaća sudska pristojba i visina sudske pristojbe za pojedine radnje utvrđeni su u Tarifi sudskih pristojbi koja se nalazi u prilogu ovog Zakona i čini njegov sastavni dio.

Članak 2.

(Obveznik plaćanja pristojbe)

(1) Pristojbe propisane ovim Zakonom plaća osoba po čijem zahtjevu ili u čijem interesu se poduzimaju radnje u postupku, za koje je ovim Zakonom utvrđeno plaćanje pristojbe (u daljnjem tekstu: pristojbeni obveznik).

(2) Za podneske i zapisnike koji zamjenjuju podneske pristojbu je dužna platiti osoba koja podnosi podneske i osoba na čiji zahtjev se sastavlja zapisnik, odnosno osoba u čijem interesu se poduzimaju radnje.

(3) Za odluku prvostupanjskog suda pristojbu je dužan

platiti tužitelj, odnosno predlagatelj, a za sudsku nagodbu pristojbu su dužne platiti obje strane, ukoliko u nagodbi nije drugačije ugovoreno.

(4) Za odluku drugostupanjskog suda i za odluku po izvanrednom pravnom lijeku, pristojbu je dužan platiti podnositelj žalbe, odnosno osoba u čijem interesu je pokrenut postupak po izvanrednom pravnom lijeku.

(5) Kada su sukladno odredbama ovog Zakona pristojbu dužne platiti dvije ili više osoba zajedno, njihova obveza je solidarna.

Članak 3.

(Obvezno dostavljanje dokaza o plaćenju pristojbi)

(1) Uz podnesak (tužba, prijedlog, pravni lijek i drugo) obvezno se dostavlja dokaz o plaćenju pristojbi.

(2) Ako stranka smatra da ispunjava zakonom propisane uvjete za oslobađanje od plaćanja pristojbe, mora uz podnesak podnijeti i zahtjev za oslobađanje od plaćanja pristojbe.

(3) U vlasničkim sporovima o nekretninama, uz podnesak se obvezno prilaže i dokaz o utvrđenoj vrijednosti nekretnine.

Članak 4.

(Plaćanje pristojbe i poduzimanje radnji u postupku)

(1) U slučaju da pristojbeni obveznik sudu dostavi podnesak bez dokaza o plaćenju sudskoj pristojbi, sud će pozvati stranku, odnosno njenog punomoćnika, da uplati propisanu sudsku pristojbu u roku od osam dana.

(2) Ako pristojbeni obveznik ne uplati propisanu sudsku pristojbu u roku iz stavka (1) ovog članka, sud će nastaviti postupak, a u cilju naplate pristojbe odmah donijeti rješenje sukladno odredbi članka 31. stavak (2) ovog Zakona, te će se pristupiti postupku prinudne naplate na način predviđen ovim Zakonom.

Članak 5.

(Vrijeme nastanka obveze plaćanja pristojbe)

(1) Ako ovim Zakonom nije drugačije propisano, pristojbena obveza nastaje:

- a) za podneske (tužbe, pravne lijekove, prijedloge za izvršenje i dr.) - u trenutku kada se predaju, a za podneske dane na zapisnik - kada je zapisnik dovršen;
- b) za sudske odluke - danom donošenja sudske odluke, a ako jedna od stranaka nije sudjelovala glavnoj raspravi od dana dostavljanja pismene obavijesti o datumu donošenja odluke, odnosno danom dostavljanja odluke ako se dostava obavlja sukladno zakonskim odredbama o dostavi;
- c) za sudske nagodbe - kada se zaključe;
- d) za paušalnu pristojbu u postupku raspravljanja zaostavštine - danom donošenja rješenja o nasljeđivanju;
- e) u postupku stečaja - danom donošenja rješenja o glavnoj diobi u postupku stečaja;
- f) u postupku likvidacije - danom donošenja rješenja

- o zaključenju likvidacijskog postupka;
- g) za sudske prijepise - kada se zatraže od suda;
- h) za ostale radnje - kada se zatraži njihovo poduzimanje.

(2) U trenutku nastanka obveze plaćanja pristojbe sud poziva pristojbenog obveznika da plati dužnu pristojbu.

(3) Iznos pristojbe, koju je pristojbeni obveznik dužan platiti sukladno odredbama ovog Zakona, obračunava sudac i/ili stručni suradnik koji poduzima radnje u postupku.

Članak 6.

(Izuzeci od obveze plaćanja pristojbe)

(1) Iznimno od obveze iz članka 3. ovog Zakona, za podneske i odluke u upravnim sporovima u stvarima mirovinskog, invalidskog i zdravstvenog osiguranja, dječjeg dodatka, u stvarima starateljstva, usvajanja i socijalne pomoći, pristojba se plaća samo ako tužba bude odbijena ili odbačena.

(2) Pristojbena obveza iz stavka (1) ovog članka nastaje danom donošenja odluke.

Članak 7.

(Način plaćanja pristojbe)

(1) Pristojba se plaća u županijskim sudskim biljezima ili uplatom na odgovarajuću vrstu prihoda depozitnog računa Proračuna Županije.

(2) Ako je iznos pristojbe veći od 20,00 KM, pristojba se obvezno plaća uplatom na odgovarajuću vrstu prihoda depozitnog računa Proračuna Županije.

(3) Potvrda o uplati pristojbe prilaže se uz podnesak za koji je pristojba plaćena, a kada se podnosi potvrda o plaćenju pristojbi za sudsku odluku, podnositelj treba naznačiti za koju odluku plaća pristojbu.

(4) Sud će na spisu utvrditi koliko je pristojbe plaćeno.

(5) Pravilnik o izgledu i sadržaju, izdavanju, rasparčavanju, povlačenju iz uporabe i zamjeni biljega donosi ministar financija Županije.

Članak 8.

(Rok zastare naplate pristojbe)

Pravo na naplatu pristojbe zastarijeva u roku od pet godina od dana nastanka pristojbene obveze.

II. OSLOBAĐANJE OD PLAĆANJA PRISTOJBE

Članak 9.

(Oslobodeni od obveze plaćanja pristojbe)

- (1) Od plaćanja pristojbe oslobođeni su:
- a) Županija Zapadnohercegovačka i tijela županijske vlasti,
  - b) jedinice lokalne samouprave i njena tijela vlasti,
  - c) ustanove za socijalni rad,
  - d) izdržavane osobe u postupcima utvrđivanja i ostvarivanja prava na temelju zakonskog izdržavanja,

- e) civilni invalidi i invalidi Domovinskog rata, na temelju odgovarajućih isprava kojim dokazuju svoj status,
- f) supružnici, djeca i roditelji branitelja poginulih, nestalih i zatočenih u Domovinskom ratu, na temelju odgovarajućih isprava kojima dokazuju svoj status,
- g) imatelji socijalnih iskaznica, na temelju odgovarajućih isprava kojima dokazuju svoj status, umirovljenici koji primaju zaštitni dodatak,
- h) osobe u sporu u svezi zasnivanja i prestanka radnog odnosa,
- i) notari kad u ostavinskom postupku postupaju kao povjerenici suda.

(2) Pristojbe za podneske i radnje ne plaća osoba koja poklanja svoju imovinu tijelima iz stavka (1) ovog članka, socijalno-humanitarnim, naučnim ili kulturnim organizacijama, ustanovama ili fondacijama.

(3) Strana fizička ili pravna osoba je oslobođena plaćanja pristojbe ako je to predviđeno međunarodnim ugovorom ili pod uvjetom reciprociteta. U slučaju sumnje o postojanju reciprociteta, mišljenje daje Ministarstvo pravosuđa i uprave Županije.

Članak 10.

(Kada se po zakonu ne plaća sudska pristojba)

(1) U zemljišno-knjižnim postupcima ne plaća se pristojba za:

- a) upis opravdanja predbilježbe,
- b) potpuno ili djelomično brisanje nekog upisanog prava,
- c) službene radnje u postupku uređenja, osnivanja i ispravljanja zemljišnih knjiga, osim ako je greška nastala krivicom nositelja prava, u postupku usklađivanja zemljišnih knjiga sa stvarnim stanjem, kao i u postupku za obnavljanjem uništenih zemljišnih knjiga, ako se vjerodostojnom ispravom utvrdi da je upis bio prije proveden,
- d) upis provođenja odluke o diobi prava vlasništva ili prava služnosti korištenja ako su sudionici diobe upisani kao suvlasnici tih prava,
- e) za zabilježbu privremene uprave određene u tijeku postupka prinudne javne prodaje, kao i za zabilježbu prinudne uprave određene umjesto prinudne javne prodaje,
- f) naknadni upis supružnika kao suvlasnika na temelju sudske odluke, ako je upis kojim se označava idealni dio svakog supružnika na nekretninama koje su u njihovom suvlasništvu,
- g) upis u zemljišne knjige prava konstituiranih zakonom u korist građana,
- h) sve ostale radnje koje se poduzimaju po službenoj dužnosti.

(2) Pristojbu za upis u zemljišno-knjižnim postupcima dužna je platiti osoba u čiju se korist vrši upis. Ako upis traži osoba čije se pravo ograničava, opterećuje, ukida

ili prenosi na drugu osobu, ta osoba također solidarno jamči za plaćanje pristojbe s osobama u čiju se korist obavlja upis.

(3) Pristojba za upis u zemljišno-knjižnim postupcima plaća se i kad se upis obavlja po službenoj dužnosti, ako se ne radi o upisu koji je oslobođen od pristojbe.

(4) Ako se u zemljišno-knjižnim postupcima, na temelju jednog zahtjeva, upisuje više prava u korist jedne osobe, pristojba se plaća onoliko puta koliko se upisa traži.

(5) Pristojba za upis u zemljišno-knjižnim postupcima plaća se i kad se upis obavlja u tijeku parničnog, vanparničnog ili izvršnog postupka.

(6) Za davanje usmenih informacija i obavijesti u zemljišno-knjižnim postupcima se ne naplaćuje ni sudska pristojba ni dodatni troškovi.

(7) U postupku stečaja i likvidacije pristojba se ne plaća za:

- a) podneske stečajnog ili likvidacijskog upravitelja,
- b) podneske kojima se prijavljuje upis stečajnog ili likvidacijskog postupka, ili upis u sudski registar koji se vrši po službenoj dužnosti.

(8) Za upis odluke o otvaranju stečajnog postupka, odluke o pokretanju postupka likvidacije, kao i odluke o zabrani obavljanja određene djelatnosti, odnosno poslova pravne osobe, ne plaća se pristojba.

Članak 11.

(Tko može biti oslobođen od obveze plaćanja pristojbe)

(1) Sud može osloboditi obveznika od plaćanja pristojbe ako bi plaćanjem pristojbe, imajući u vidu visinu sredstava iz kojih se obveznik i članovi njegovog domaćinstva izdržavaju, ta sredstva bila u tolikoj mjeri umanjena da bi time bila ugrožena njihova egzistencija.

(2) Odluku iz stavka (1) ovog članka donosi sud na pismeni zahtjev pristojbenog obveznika. Prije donošenja odluke, sud će cijeliti sve okolnosti, a naročito će uzeti u obzir vrijednost mjerodavnu za naplatu pristojbe, ukupan prihod i imovinu pristojbenog obveznika i članova njegovog domaćinstva, kao i broj osoba koje pristojbeni obveznik izdržava.

(3) Pod domaćinstvom se u smislu ovog Zakona podrazumijeva zajednica života, privređivanju i trošenju ostvarenih prihoda.

(4) Izdržavana osoba, u smislu ovog Zakona su:

- a) maloljetna djeca i usvojenici,
- b) djeca i usvojenici na redovnom školovanju ili na izvanrednim studijima, ako su nezaposleni - do navršene 26 godine života,
- c) unuci bez roditelja ako žive u domaćinstvu s pristojbenim obveznikom,
- d) bračni drug,
- e) roditelji, odnosno usvojitelji ako žive u zajedničkom domaćinstvu s pristojbenim obveznikom i nemaju vlastitih prihoda.

Članak 12.

(Dokazi za oslobađanje od obveze za plaćanje pristojbe)

(1) Visina prihoda pristojbenog obveznika i članova njegovog domaćinstva, dokazuje se na temelju uvjerenja izdanih od strane ispostave Porezne uprave, odnosno Zavoda za zapošljavanje, odnosno ispostave Mirovinskog i invalidskog osiguranja prema prebivalištu stranke, koje je pristojbeni obveznik dužan podnijeti o svom imovnom stanju.

(2) Uvjerenje iz stavka (1) ovog članka služi kao dokaz za oslobađanje od plaćanja pristojbe samo ako od njegovog izdavanja do podnošenja zahtjeva za oslobađanje nije proteklo više od šest mjeseci.

(3) Kada je to potrebno, sud može, po službenoj dužnosti, pribaviti potrebne podatke i obavijesti o imovnom stanju pristojbenog obveznika i članova njegovog domaćinstva, a može o tome saslušati i protivnu stranku.

(4) Protiv odluke suda u vezi s zahtjevom za oslobađanje od plaćanja pristojbe nije dozvoljena posebna žalba.

Članak 13.

(Rješenje o oslobađanju od obveza plaćanja pristojbe)

(1) Rješenje o oslobađanju od obveze plaćanja pristojbe odnosi se na sve pristojbe po odgovarajućem predmetu bez obzira kada je nastala pristojbena obveza.

(2) Sud može u tijeku postupka ukinuti rješenje o oslobađanju od plaćanja pristojbe ako utvrdi da je pristojbeni obveznik u stanju platiti pristojbu, a tom prilikom će odlučiti hoće li pristojbeni obveznik u potpunosti ili djelomično platiti pristojbu od koje je bio ranije oslobođen.

Članak 14.

(Važenje oslobađanja od plaćanja pristojbe)

(1) Oslobađanje od obveze plaćanja pristojbe dano u parničnom i vanparničnom postupku, kao i u postupku u upravnim sporovima važi i u postupku izvršenja odluka donesenih u tim postupcima ako se izvršenje zahtjeva u roku od tri mjeseca po pravomoćnom okončanju postupka.

(2) Oslobađanje od obveze plaćanja pristojbe u vanparničnom i izvršnom postupku važi i u parničnom postupku koji nastane u tijeku vanparničnog i izvršnog postupka.

Članak 15.

(Osobe koje nisu dužne plaćati pristojbu za drugoga)

(1) Skrbnik osobe čije je prebivalište nepoznato, skrbnik imovine čiji je vlasnik nepoznat, kao i privremeni zastupnik stranke kojeg sud postavi u postupku, nisu dužni plaćati pristojbu za osobe koje zastupaju.

(2) Naplata pristojbe u slučajevima iz stavka (1) ovog članka obavlja se iz imovine osoba koje se zastupaju.

(3) Neplaćenu pristojbu u slučajevima iz stavka (1)

ovog članka sud će unositi u popis pristojbi i po završetku postupka postupiti će kao u slučaju iz članka 31. ovog Zakona kada osoba ne prisustvuje sudskoj radnji za koju je dužna platiti pristojbu.

Članak 16.

(Osobe na koje se odnosi

oslobađanje od obveze plaćanja pristojbe)

(1) Oslobađanje od plaćanja pristojbe odnosi se samo na osobu kojoj je to oslobađanje priznato.

(2) Kada više osoba zajednički predaju podnesak ili zajedno poduzmu radnju u postupku, a jedno ili više njih je oslobođeno od obveze plaćanja pristojbe, osoba koja nije oslobođena dužna je platiti pristojbu kao da nema oslobođenih od obveze plaćanja pristojbe.

Članak 17.

(Uspjeh u postupku i obveza plaćanja pristojbe)

(1) Ako u parničnom postupku i izvršnom postupku osoba oslobođena od obveze plaćanja pristojbe uspije u postupku, pristojbu koju bi ona bila dužna platiti da nije bila oslobođena, platiti će stranka koja ne uživa oslobađanje i to u razmjeri u kojoj je oslobođena stranka uspjela u postupku.

(2) Ako se između stranke oslobođene od obveze plaćanja pristojbe i stranke koja nije oslobođena zaključi sudska nagodba, pristojbu koju bi trebala platiti oslobođena stranka platiti će stranka koja nije oslobođena, osim ako se stranke drukčije dogovore.

Članak 18.

(Popis pristojbe za plaćanje)

(1) Kada u postupku pred sudom sudjeluju na jednoj strani osoba koja je oslobođena od obveze plaćanja pristojbe, a na drugoj osoba koja nije oslobođena, sud je dužan voditi popis pristojbi koje bi trebala platiti oslobođena osoba.

(2) Popis pristojbi se zaključuje po završetku postupka.

(3) Ako se postupak završi na način predviđen člankom 17. ovog Zakona sud će postupiti sukladno odredbi članka 31. ovog Zakona.

Članak 19.

Briše se.

III. UTVRĐIVANJE VRIJEDNOSTI PREDMETA SPORA RADI NAPLATE PRISTOJBE

Članak 20.

(Utvrđivanje vrijednosti predmeta spora u parničnom postupku)

(1) U parničnom postupku pristojba se plaća prema vrijednosti predmeta spora.

(2) Ako ovim Zakonom nije drugačije određeno, odredbe propisa o parničnom postupku na temelju kojih se utvrđuje vrijednost spora primjenjuju se i prilikom

određivanja vrijednosti spora radi naplate pristojbe.

Članak 21.

(Utvrđivanje vrijednosti predmeta spora kod više tuženih)

Ako tužitelj jednom tužbom obuhvati dva ili više tuženih i traži da tužbeni zahtjev bude usvojen prema sljedećem tuženom, u slučaju da bude pravomoćno odbijen prema onome koji je u tužbi naveden prije njega, ili ako prema svakom od njih ističe zahtjev, ili ako prema pojedinim od njih ističe različite zahtjeve koji su u međusobnoj vezi, vrijednost predmeta spora radi naplate pristojbe određuje se prema zahtjevu čija je vrijednost najveća.

Članak 22.

(Utvrđivanje vrijednosti predmeta spora u sporovima u vezi s zakonskim izdržavanjem)

Ako je predmet spora pravo na zakonsko izdržavanje ili potraživanje pojedinih iznosa zakonskog izdržavanja, vrijednost predmeta spora radi naplate pristojbe računa se prema zbiru davanja za tri mjeseca, ako se izdržavanje ne traži za kraće vrijeme.

Članak 23.

(Utvrđivanje vrijednosti predmeta spora u sporovima iz nasljednog prava)

Ako je predmet spora nasljedno pravo na cijelost ostavine, kao vrijednost predmeta spora uzima se vrijednost čiste ostavine, a ako je predmet spora samo jedan dio ostavine ili određena stvar iz ostavine, kao vrijednost predmeta spora uzima se čista vrijednost tog dijela, odnosno stvari.

Članak 24.

(Utvrđivanje vrijednosti predmeta spora u vlasničko-pravnim sporovima)

Vrijednost predmeta spora u vlasničko-pravnim sporovima o nekretninama, određuje se prema tržišnoj vrijednosti nekretnine koja je predmet spora, a koju, na zahtjev stranke, utvrđuje nadležna porezna uprava u jedinici lokalne samouprave na čijem području se nekretnina nalazi.

Članak 25.

(Što se uzima kao vrijednost predmeta spora radi naplate pristojbe)

(1) Kao vrijednost predmeta spora radi naplate pristojbe uzima se:

- a) u diobenim parnicama - vrijednost dijela imovine koja se izdvaja iz zajedničke imovine koja je predmet diobe;
- b) u parnicama u kojima je predmet spora izvršenje kakve radnje ili trpljenje ili nečinjenje ili izjava volje ili utvrđenje da postoji ili ne postoji neko pravo ili pravni odnos ili da se utvrdi istinitost ili neistinitost kakve isprave - iznos koji je tužitelj označio u tužbi s tim da taj iznos ne može biti

- manji od 500,00 KM;
- c) u parnicama za proglašenje prestanka važnosti ugovora o arbitraži - iznos od 500,00 KM;
  - d) u sporovima o stvarnim i osobnim službenostima i o doživotnom izdržavanju - iznos od 500,00 KM;
  - e) u sporovima o utvrđivanju reda prvenstva potraživanja u izvršnom postupku - visina potraživanja, a najviše 1.000,00 KM.

Članak 26.

(Najniži iznos predmeta vrijednosti spora)

Ako se po odredbama članaka 20. do 25. ovog Zakona ne može utvrditi vrijednost predmeta spora, kao vrijednost se uzima iznos od 500,00 KM.

Članak 27.

(Utvrđivanje vrijednosti predmeta spora u izvršnom postupku)

- (1) U izvršnom postupku plaća se pristojba prema vrijednosti zahtjeva koji treba izvršiti ili osigurati.
- (2) Pri utvrđivanju vrijednosti zahtjeva u izvršnom postupku za naplatu pristojbe sukladno se primjenjuju odredbe članaka 20. do 26. ovog Zakona.

Članak 28.

(Utvrđivanje vrijednosti predmeta u upravnim sporovima)

- (1) U upravnim sporovima plaća se pristojba prema vrijednosti predmeta spora, ako je predmet spora procjenjiv.
- (2) Vrijednost procjenjivog spora utvrđuje se sukladno odredbama članka 20. do 26. ovog Zakona.
- (3) Ako predmet spora nije procjenjiv, plaća se pristojba kao u tarifnom broju 23 ove Tarife.

Članak 29.

(Utvrđivanje vrijednosti predmeta spora u ostalim postupcima)

Kada je u vanparničnom postupku, u zemljišnoknjižnom postupku, u stečajnom postupku i postupku likvidacije za plaćanje pristojbe mjerodavna vrijednost zahtjeva, za njeno utvrđivanje će se sukladno primjenjivati odredbe članka 20. do 26. ovog Zakona, ako u Tarifi sudskih pristojbi nije drukčije određeno.

Članak 30.

(Promjena vrijednosti predmeta spora u tijeku postupka)

- (1) Prvobitno utvrđena vrijednost predmeta spora ostaje kao temelj za plaćanje pristojbe za podneske, a ako u tijeku postupka dođe do promjene vrijednosti spora ta će se vrijednost uzeti kao temelj za plaćanje pristojbe na odluku.
- (2) Ako se pravnim lijekom, odnosno prigovorom protiv rješenja o izvršenju, odluka pobija samo u jednom dijelu, za plaćanje pristojbe za pravni lijek, odnosno prigovor uzima se vrijednost samo pobijanog dijela.

(3) Ako pravni lijek ulažu obje stranke, pristojba za pravni lijek određuju se posebno za svaku stranku prema vrijednosti onog dijela odluke koji se pravnim lijekom pobija.

(4) U statusnim sporovima, u sporovima za utvrđivanje i u sporovima u kojima se tužbeni zahtjev ne odnosi na novčani iznos, za plaćanje pristojbe za pravni lijek, mjerodavna je vrijednost prema kojoj je plaćena pristojba za tužbu.

(5) Za pravni lijek koji se ulaže samo protiv odluke o troškovima postupka ili odluke o sporednim potraživanjima, pristojba se plaća samo prema iznosu troškova postupka ili iznosu sporednih potraživanja.

IV. POSTUPAK ZA NAPLATU NEPLAĆENE PRISTOJBE

Članak 31.

(Prinudna naplata neplaćene pristojbe)

- (1) Po okončanju postupka sudac i/ili stručni suradnik koji poduzima radnje u postupku, provjerava jesu li naplaćene sve pristojbe koje je pristojbeni obveznik tijekom postupka po pozivu suda bio obavezan platiti.
- (2) Ako se utvrdi da pristojba nije plaćena, sud donosi rješenje kojim utvrđuje pristojbu koju pristojbeni obveznik nije platio i nalaže pristojbenom obvezniku da plati dužnu pristojbu u roku od 8 dana od dana prijema rješenja.
- (3) Protiv ovog rješenja pristojbeni obveznik ima pravo žalbe u roku od 8 dana i žalba odlaže izvršenje rješenja.
- (4) Ako pristojbeni obveznik ne plati dužnu pristojbu ni po tom rješenju, po pravomoćnosti rješenja, sudac i/ili stručni suradnik koji je poduzimao radnje u postupku dostaviti će rješenje Županijskom pravobraniteljstvu.
- (5) Županijsko pravobraniteljstvo na temelju rješenja koje predstavlja ovršnu ispravu, pokrenut će postupak za naplatu neplaćene pristojbe sukladno Zakonu o ovršnom postupku pred nadležnim sudom.

V. POVRAT PRISTOJBE

Članak 32.

(Pravo na povrat plaćene pristojbe)

- (1) Osoba koja je platila pristojbu koju nije bila dužna platiti ili je platila pristojbu u iznosu većem od propisanog, kao i osoba koja je platila pristojbu za sudsku radnju, a ta radnja iz bilo kojeg razloga nije izvršena, ima pravo na povrat pristojbe.
- (2) Postupak za povrat pristojbe pokreće se na zahtjev osobe iz stavka (1) ovog članka.

Članak 33.

(Rok za podnošenje zahtjeva za povrat plaćene pristojbe)

Zahtjev za povrat pristojbe se podnosi na odlučivanje sudu u roku od 30 dana od dana kada je pristojba plaćena, odnosno od dana saznanja da sudska radnja nije izvršena, a najkasnije u roku od godinu dana od dana kada je

pristojba plaćena.

Članak 34.

(Zahtjev za povrat plaćene pristojbe u slučaju medijacije)

(1) Stranke u sporu mogu se sporazumjeti, prije i nakon pokretanja sudskog postupka do zaključenja glavne rasprave, da spor riješe u postupku medijacije.

(2) Ako stranke prije pokretanja sudskog postupka nisu pokušale riješiti spor u postupku medijacije, sudac koji vodi sudski postupak može, ako ocjeni da je to svrsishodno, na pripremnom ročištu predložiti strankama da spor pokušaju riješiti u postupku medijacije.

(3) Ako se stranke sporazume da će pristupiti rješavanju spora u postupku medijacije i u postupku medijacije postignu sporazum, imaju pravo na povrat plaćene pristojbe u punom iznosu.

Članak 35.

(Rješenje o usvajanju zahtjeva za povrat plaćene pristojbe)

Ako usvoji zahtjev za povrat pristojbe, sud će primjerak rješenja dostaviti i Ministarstvu financija Županije radi izvršenja povrata.

Članak 36.

(Kada se ne plaća pristojba)

U postupku povrata pristojbe ne plaća se pristojba.

VI. PRIPADNOST PRIHODA OD PRISTOJBI

Članak 37.

(Pripadnost prihoda)

Sve naplaćene pristojbe su prihod Proračuna Županije.

Članak 38.

(Maloprodaja županijskih biljega)

(1) Maloprodaju županijskih biljega mogu obavljati tijela županijske uprave, upravne organizacije, jedinice lokalne samouprave i njihova tijela, sudovi, banke i pošte.

(2) Ovlaštenje za maloprodaju županijskih biljega tijelima i pravnim osobama iz stavka (1) ovog članka izdaje Ministarstvo financija Županije.

(3) Iznimno od stavka (1) ovog članka, ako za to postoje opravdani razlozi, Ministarstvo financija Županije može dati ovlaštenje za maloprodaju županijskih biljega i drugim pravnim, odnosno fizičkim osobama koje obavljaju samostalnu djelatnost.

VII. NADZOR NAD NAPLATOM PRISTOJBI

Članak 39.

(Nadzor)

Nadzor nad primjenom propisa o sudskim pristojbama vrši Ministarstvo pravosuđa i uprave Županije, a nadzor

nad naplatom pristojbe, izdavanjem, rasparčavanjem, povlačenjem iz uporabe i zamjenom biljega vrši Ministarstvo financija Županije.

Članak 40.

(Donošenje propisa)

Ministar financija Županije donijeti će propis iz članka 7. stavka (5) ovog Zakona u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona.

VIII. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 41.

(Plaćanje pristojbe u prijelaznom razdoblju)

(1) Za podneske, radnje i isprave po kojima je pristojbena obveza nastala do dana stupanja na snagu Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj 8/08), a pristojba nije plaćena, pristojba će se platiti sukladno tarifi koja je važila.

(2) Pristojba koja nije plaćena do stupanja na snagu ovog Zakona naplatit će se u skladu s člankom 31. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj 8/12).

(3) Ako je do stupanja na snagu ovog Zakona plaćena pristojba za radnju, koja će se izvršiti poslije njegovog stupanja na snagu, neće se plaćati nova pristojba po ovom Zakonu, niti će se vraćati više naplaćena pristojba.

(4) Ako je pristojbeni obveznik oslobođen plaćanja pristojbe u postupku, koji do stupanja na snagu ovog Zakona nije okončan, dano oslobađanje važi i poslije stupanja na snagu ovog Zakona.

Članak 42.

(Plaćanje pristojbe u prijelaznom razdoblju)

Za podneske, radnje i isprave po kojima je pristojbena obveza nastala do dana stupanja na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj 29/19), a pristojba nije plaćena, pristojba će se platiti sukladno tarifi koja je važila do dana stupanja na snagu navedenog zakona.

Članak 43.

(Prestanak primjene ranijih propisa)

Danom stupanja na snagu Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj 8/08) prestaje važiti Zakon o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 2/97, 3/98 i 16/99).

Članak 44.

(Ovlast za utvrđivanje pročišćenog teksta Zakona)

Ovlašćuje se Povjerenstvo za Ustav, poslovnik i zakonodavstvo Skupštine Županije Zapadnohercegovačke da utvrdi pročišćeni tekst Zakon o sudskim pristojbama.

Članak 45.

Pročišćeni tekst obuhvaća:

Zakon o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 8/08),

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 10/09),

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 4/10),

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 8/12),

Zakon o izmjeni i dopuni Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 1/16),

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sudskim pristojbama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 29/19).

Članak 46.**(Završne odredbe)**

Pročišćeni tekst Zakona o sudskim pristojbama primjenjuje se od dana kada je objavljen u “Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke”, a važnost njegovih odredbi utvrđena je u aktima koji su obuhvaćeni pročišćenim tekstom akta.

TARIFA SUDSKIH PRISTOJBI**I. PARNIČNI I IZVRŠNI POSTUPAK****Tarifni broj 1.****(Pristojba za podneske)**

(1) Za tužbu, protutužbu, prijedlog za ponavljanje postupka, prijedlog da se prizna odluka stranog suda i odluka stranog arbitražnog suda, plaća se, prema vrijednosti predmeta spora, slijedeća pristojba:

- a) do 1.500,00 KM - 50,00 KM;
- b) preko 1.500,00 do 3.000,00 KM - 100,00 KM;
- c) preko 3.000,00 do 10.000,00 KM - 200,00 KM;
- d) preko 10.000,00 do 50.000,00 KM - 500,00 KM;
- e) preko 50.000,00 do 100.000,00 KM - 1.000,00 KM;
- f) preko 100.000,00 KM 1% - na označenu vrijednost spora ali ne više od 10.000,00 KM

(2) Za tužbu za utvrđivanje i osporavanje očinstva, plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM.

(3) Za tužbu kojom se traži razvod braka, poništenje braka, utvrđivanje postojanja i nepostojanja braka i utvrđivanje da je brak zaključen plaća se pristojba u iznosu od 200,00 KM.

(4) Za tužbu zbog smetanja posjeda plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM.

(5) Za tužbu zbog iseljenja plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM.

(6) Za tužbu zbog otkaza ugovora o zajmu ili zakupu stvari, za tužbu o otkazu ugovora o zakupu poslovnih prostorija plaća se pristojba u iznosu od 200,00 KM.

(7) Za prijedlog da se dozvoli izvršenje ili osiguranje ili izda privremena mjera, za prijedlog ili povrat u prijašnje stanje, za prijedlog za osiguranje dokaza prije pokretanja parnice, za prijedlog za određivanje sudske mjere osiguranja, za odgovor na tužbu ili reviziju, plaća se polovina pristojbe propisana ovim Tarifnim brojem.

(8) Za prijedlog kojim se daje otkaz ugovora o zakupu poslovnih prostorija, plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM.

(9) Za prijedlog da se prizna odluka inozemnog suda u statusnim stvarima plaća se pristojba u iznosu od 200,00 KM, a za žalbu protiv donesenog rješenja 300,00 KM.

(10) Za žalbu ili reviziju protiv presude i za žalbu protiv rješenja u sporovima zbog smetanja posjeda, plaća se dvostruka pristojba propisana stavkom (1) ovog Tarifnog broja.

(11) Za žalbu protiv rješenja kojim je odbijen prijedlog za povrat u prijašnje stanje plaća se polovina pristojbe prema vrijednosti predmeta spora iz stavka (1) ovog Tarifnog broja, ali ne više od 200,00 KM.

(12) Za žalbu ili reviziju protiv ostalih rješenja plaća se pristojba propisana u stavku (1) ovog Tarifnog broja.

(13) Za podnesak primljen na zapisnik kod suda, kao i za podnesak primljen na zapisnik u tijeku rasprave, plaća se pristojba za odnosni podnesak, propisana Tarifnim brojem 1.

(14) Ne plaća se posebna pristojba za prepisivanje iz tarifnog broja 27. ove Tarife, ako je zapisnik trebalo sastaviti u više primjeraka.

(15) Kad je u tužbi sastavljen prijedlog za određivanje sudske mjere osiguranja ili kada se u žalbi stavi prijedlog za povrat u prijašnje stanje, plaća se, pored pristojbe na tužbu, odnosno žalbu i pristojba na prijedlog, propisana stavkom (1) Tarifnog broja 1.

(16) Za prijedlog da se dozvoli izvršenje ili osiguranje ili da se odredi sudska mjera osiguranja, plaća se jedna pristojba i kad se predloži istovremeno ili naknadno više sredstava izvršenja, odnosno osiguranja.

Tarifni broj 2.**(Pristojba za odluke)**

(1) Za presudu prvostupanjskog suda i rješenje o priznavanju odluke stranog suda ili odluke stranog arbitražnog suda, plaća se pristojba prema pristojbenoj osnovici, propisanoj Tarifnim brojem 1. ove Tarife.

(2) Za presudu zbog propuštanja, presudu zbog odricanja i za presudu na temelju priznanja donesenu najkasnije na pripremnom ročištu, odnosno na ročištu za glavnu raspravu, ako pripremno ročište nije održano, plaća se pristojba prema pristojbenoj osnovici, propisanoj Tarifnim brojem 1. ove Tarife.

(3) Za rješenje o smetanju posjeda plaća se pristojba u iznosu 200,00 KM.

(4) Za rješenje o odbacivanju tužbe koje se sukladno Zakonu o parničnom postupku donosi prije ili u tijeku

prvostupanjskog postupka, plaća se polovina pristojbe propisane Tarifnim brojem 1. ove Tarife, ali ne više od 200,00 KM.

(5) Za rješenje o prijedlogu za dozvolu izvršenja ili osiguranja, kao i za rješenje o određivanju sudske mjere osiguranja, odnosno naredbe, plaća se polovina pristojbe propisane Tarifnim brojem 1. ove Tarife.

(6) Pristojba za konačnu odluku plaća se prema vrijednosti ostatka spornog predmeta koji nije obuhvaćen dopunskom presudom.

(7) Za presudu prvostupanjskog suda koja je donesena u vezi s protutužbom plaća se pristojba kao da je o protutužbi posebno raspravljano.

(8) Ako je više parnica spojeno radi zajedničkog raspravljanja, pristojba za presudu plaća se posebno za svaku parnicu, kao da ne postoji spajanje više parnica.

(9) Za dopunsku presudu ili rješenje neće se plaćati pristojba ako je za odluku koja je dopunjena plaćena pristojba prema punoj vrijednosti spora. Također se neće plaćati pristojba za donošenje odluke kojom se vrši naknada ispravka ranije donijete odluke.

(10) Za rješenje o izvršenju ili osiguranju, plaća se jedna pristojba, bez obzira jeli odlučeno o više sredstava izvršenja, odnosno osiguranja i bez obzira jeli odlučeno istovremeno ili naknadno.

Tarifni broj 3.

(Pristojba za sudsku nagodbu)

Za sudsku nagodbu u tijeku prvostupanjskog postupka plaća se prema vrijednosti na koju su se stranke poravnale, četvrtina pristojbe propisane Tarifnim brojem 1. ove Tarife.

II. IZVANPARNIČNI POSTUPAK

Tarifni broj 4.

(Temeljne odredbe)

(1) Za prijedlog kojim se pokreće postupak u izvanparničnoj stvari, izuzev kada se radi o postupcima koji su predviđeni u tarifnim brojevima 9-13 ove Tarife, plaća se pristojba u iznosu od 60,00 KM.

(2) Za prijedlog i odluku za proglašenje nestale osobe u ratu umrlom i dokazivanje smrti osobe u ratu, ne plaća se pristojba.

(3) Pristojba na nalog za iseljenje iz poslovnih prostorija uračunava se u pristojbu na odluku suda koja bude donijeta povodom prigovora protiv naloga. Ako je pristojba na nalog veća od pristojbe koja je plaćena na odluku povodom prijedloga za izdavanje naloga za iseljenje iz poslovnih prostorija, u tom slučaju će se naplatiti razlika.

Tarifni broj 5.

(Pristojba za odluku u izvanparničnom postupku)

(1) Za odluku suda u izvanparničnom postupku plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM.

(2) U svim izvanparničnim postupcima primjenjivati će se sukladno odredbama stavka (8) iz Tarifnog broja 2. ove Tarife.

Tarifni broj 6.

(Pristojba za sudsku nagodbu u izvanparničnom postupku)

Za sudsku nagodbu u svim izvanparničnim postupcima plaća se pristojba u iznosu od 50,00 KM.

Tarifni broj 7.

(Pristojba za žalbu u izvanparničnom postupku)

Za žalbu protiv odluke prvostupanjskog suda u izvanparničnom postupku, plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM.

Tarifni broj 8.

(Pristojba za raspravljanje ostavine)

(1) Za raspravljanje ostavine plaća se pristojba prema vrijednosti čiste ostavine i to:

- a) do 5.000,00 KM - 50,00 KM
- b) preko 5.000,00 do 20.000,00 KM - 100,00 KM
- c) preko 20.000,00 do 50.000,00 KM - 150,00 KM
- d) preko 50.000,00 do 100.000,00 KM - 200,00 KM
- e) preko 100.000,00 do 200.000,00 KM - 300,00 KM
- f) preko 200.000,00 do 500.000,00 KM - 500,00 KM
- g) preko 500.000,00 – 500,00 KM +1% na razliku iznad 500.000,00 KM ali ne više od 5.000,00 KM.

(2) Pristojba se plaća samo ako je postupak za raspravljanje ostavine završen donošenjem rješenja o nasljeđivanju. Pristojba na rješenje o naknadno pronađenoj imovini plaća se prema vrijednosti naknadno pronađene imovine, sukladno stavku (1) ovog Tarifnog broja.

(3) Pristojbu plaćaju nasljednici u razmjeri nasljednih dijelova.

(4) Prilikom utvrđivanja čiste vrijednosti ostavine odbit će se ostaviteljevi dugovi, troškovi sahrane ostavitelja, legati i drugi tereti, troškovi popisa i procjene ostavine i drugi troškovi.

(5) Ne plaća se posebna pristojba za diobu nasljedstva ako nasljednici sporazumno predlože diobu i sporazum o diobi bude unesen u rješenje o nasljeđivanju.

(6) Za zabilježbu prvenstvenog reda i uknjižbu ustupanja prvenstva kao i za ostale zabilježbe vezane za ostavinu plaća se pristojba propisana Tarifnim brojem 14. ove Tarife.

Tarifni broj 9.

(Pristojba za sastavljanje i čuvanje oporuke)

Pristojba u iznosu od 50,00 KM plaća se za:

- a) za prijedlog za sastavljanje sudske oporuke,
- b) za sastavljanje sudske oporuke,
- c) za prijedlog kojim se traži čuvanje oporuke u sudu,
- d) za opoziv oporuke sastavljene pred sudom,
- e) za prijedlog za vraćanje oporuke koja se nalazi na čuvanju usudu,
- f) za vraćanje oporuke koja se zamjenjuje.

Tarifni broj 10.**(Pristojba za prijedlog i odluku u postupku diobe zajedničke imovine)**

Za prijedlog i odluku da se provede dioba zajedničke imovine pristojba se plaća prema vrijednosti imovine i to:

- a) do 5.000,00 KM - 50,00 KM,
- b) preko 5.000,00 do 20.000,00 KM - 100,00 KM,
- c) preko 20.000,00 do 50.000,00 KM - 150,00 KM,
- d) preko 50.000,00 do 100.000,00 KM - 200,00 KM,
- e) preko 100.000,00 do 200.000,00 KM - 300,00 KM,
- f) preko 200.000,00 do 500.000,00 KM - 500,00 KM,
- g) preko 500.000,00 KM - 500,00 KM + 1% na razliku iznad 500.000,00 KM, ali ne više od 5.000,00 KM.

Tarifni broj 11.**(Pristojba za prijedlog za uređenje međe)**

Za prijedlog za uređenje međe plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM.

Tarifni broj 12.**(Pristojba za nadovjeru i ovjeru potpisa, rukopisa, prijepisa i prijevoda)**

(1) Za podnesak kojim se traži nadovjera i ovjera potpisa, rukopisa, prijepisa i prijevoda plaća se pristojba u iznosu od 10,00 KM.

(2) Za nadovjeru potpisa i pečata plaća se pristojba u iznosu od 10,00 KM.

(3) Za nadovjeru potpisa sudskog tumača na prijevodima plaća se pristojba u iznosu od 10,00 KM.

(4) Za ovjeru rukopisa plaća se pristojba za prvi poluark 10,00 KM, a za svaki slijedeći novi poluark iznos od 5,00 KM.

(5) Za ovjeru prijepisa plaća se pristojba - za prvi poluark 10,00 KM, a za svaki slijedeći poluark iznos od 5,00 KM.

(6) Za ovjeru potpisa na punomoći plaća se pristojba u iznosu od 10,00 KM.

(7) Za ovjeru potpisa na ugovorima o prometu nekretnina plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM, a ostalih ugovora u iznosu od 50,00 KM.

(8) Za podnesak, odnosno ovjeru produženja roka važenja ugovora plaća se 50% od iznosa pristojbe iz stavka (6) ovog Tarifnog broja.

(9) Potpis na ispravi koju izdaju državna tijela, potpisi ovlaštenih osoba za potpisivanje gospodarskih društava ili pravnih osoba smatraju se kao jedan potpis, ako su propisima ili pravilima za potpisivanje ovlaštene dvije ili više osoba.

(10) Za podnesak kojim se traži nadovjera potpisa (rukoznaka) na ispravi plaća se jedna pristojba, bez obzira koliko se potpisa (rukoznaka) na ispravi ovjerava.

(11) Ako se jednim podneskom traži nadovjera i ovjera potpisa (rukoznaka) na više isprava plaća se pristojba na

podnesak.

(12) Pod poluarkom podrazumijeva se list papira od dvije strane formata A-4. Započeti poluark obračunava se kao cijeli.

(13) Kada je vrijednost ugovora procjenjiva, ali nije u ugovoru označena, za ovjeru potpisa na ugovoru plaća se dvostruka pristojba iz stavka (6). ovog Tarifnog broja.

(14) Za ovjeru potpisa na punomoći, odnosno ugovoru plaća se jedna pristojba, bez obzira ovjerava li se jedan ili više potpisa.

III. ZEMLJIŠNOKNJŽNI POSTUPAK**Tarifni broj 13.****(Pristojba za podneske)**

Za podnesak kojim se traži upis prava vlasništva, upis ili brisanje uknjižbe, zabilježbe ili predbilježbe kao i upis prava upravljanja ili prava korištenja na nekretninama, plaća se pristojba u iznosu od 30,00 KM.

Tarifni broj 14.**(Pristojba za upise podataka)**

(1) Sudsku pristojbu snosi osoba u čiju korist se vrši uknjižba, osim ako ugovorene stranke ne utvrde drugačije.

(2) Visina pristojbe određuje se prema vrsti kako slijedi:

- a) Uknjižba vlasništva 50,00 KM
- b) Uknjižba hipoteke, zemljišnog duga ili doživotnog prava uživanja, trajnog prava korištenja, stvarnih služnosti i tereta, pravo dugoročnog najma i zakupa, prava preče kupovine i realnih tereta 100,00 KM
- c) Uknjižba hipoteke za odobravanje kredita za gospodarsku djelatnost 100,00 KM
- d) Uknjižba predbilježbe ili zabilježbe 50,00 KM.

Tarifni broj 15.**(Pristojba za prijepise i izvratke)**

(1) Za prijepise i izvratke plaća se sljedeća pristojba:

- a) za izdavanje neovjerenog prijepisa ili izvratka -5,00 KM
- b) za izdavanje ovjerenog prijepisa ili službenog izvratka -10,00 KM
- c) za izdavanje uvjerenja i potvrda - 5,00 KM

(2) Za dopune i potvrde prijepisa i izvadata naplaćuje se ista pristojba kao i za njihovo izdavanje.

Tarifni broj 16.**(Pristojba za žalbu ili prigovor)**

Za žalbu ili prigovor protiv rješenja u zemljišno-knjižnim postupcima plaća se pristojba u iznosu od 50,00 KM.

IV. PRISTOJBE U POSTUPKU STEČAJA I LIKVIDACIJE**Tarifni broj 17.****(Pristojba za podneske)**

(1) Za prijedlog da se otvori postupak stečaja ili

likvidacije, plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM.

(2) Za prijavu povjerioca u postupku stečaja ili likvidacije, plaća se pristojba u iznosu od 1% od vrijednosti potraživanja, s tim da ne može biti manja od 50,00 KM niti veća od 10.000,00 KM.

(3) Za žalbu protiv odluke o stečajnom ili likvidacijskom postupku plaća se pristojba u iznosu od 1% od vrijednosti potraživanja, s tim da ne može biti manja od 100,00 KM niti veća od 10.000,00 KM.

(4) Kao temelj za plaćanje pristojbe na prijave povjerioca uzima se iznos potraživanja koji povjerilac prijavljuje. Pri tome će se uzimati da uvjetovana tražbina nije uvjetovana. Ako jedan povjerilac prijavi više potraživanja pristojba se plaća na ukupan iznos tih potraživanja.

Tarifni broj 18.

(Pristojba u stečajnom postupku)

(1) U stečajnom postupku, od zbira iznosa koji su upotrijebljeni ili stoje na raspolaganju za podmirenje dugova stečajne mase, plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM do 1.000,00 KM, ovisno od složenosti postupka.

(2) Pristojbu u stečajnom postupku određuje sud po okončanju postupka, a dužan je platiti stečajni upravnik iz stečajne mase nakon pravomoćnosti rješenja o glavnoj ili naknadnoj diobi.

V. UPIS U SUDSKI REGISTAR

Tarifni broj 19.

(Pristojba za podneske)

(1) Za prijavu upisa u sudski registar plaća se pristojba u iznosu od 25,00 KM.

(2) Ako se jednom prijavom traži više upisa za istu pravnu osobu, plaća se jedna pristojba iz ovog Tarifnog broja.

Tarifni broj 20.

(Pristojba za upise u sudski registar)

(1) Za rješenje o upisu osnivanja gospodarskog društva plaća se pristojba u iznosu od 200,00 KM.

(2) Za rješenje o upisu osnivanja dijelova gospodarskog društva, plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM.

(3) Za rješenje o upisu osnivanja drugih pravnih osoba koji nisu navedeni u stavcima (1) i (2) ovog Tarifnog broja plaća se pristojba u iznosu od 150,00 KM.

(4) Za rješenje o upisu osobe ovlaštene za zastupanje pravne osobe plaća se pristojba u iznosu od 75,00 KM.

(5) Za rješenje o upisu prava vršenja vanjskotrgovinskog prometa plaća se pristojba u iznosu od 150,00 KM, pored iznosa iz stavka (1) ovog Tarifnog broja.

(6) Za rješenje o upisima koji nisu obuhvaćeni prethodnim stavkama ovog Tarifnog broja plaća se pristojba u iznosu od 75,00 KM po jednom upisu.

(7) Za zahtjev za brisanje upisa iz sudskog registra plaća se pristojba u iznosu od 75,00 KM.

(8) Za rješenje po zahtjevu za brisanje upisa, plaća se pristojba u iznosu od 75,00 KM.

(9) Kada se više gospodarskih društava spajaju u jedno, pored pristojbe za podnesak plaća se i pristojba iz stavka (1) ovog Tarifnog broja, kao i pristojba za upis novoosnovanog gospodarskog društva.

(10) Ako se jednim podneskom traži više upisa, plaća se pristojba za svaki upis posebno.

(11) Za žalbu na rješenje doneseno u postupku upisa u sudski registar plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM.

Tarifni broj 21.

(Pristojba za objavljivanje upisanih podataka)

(1) Za dostavljanje upisanih podataka radi objavljivanja u službenom glasilu plaća se pristojba u iznosu od 50,00 KM.

(2) Za objavljivanje podataka čije je upisivanje traženo jednim podneskom, plaća se samo jedna pristojba iz ovog Tarifnog broja.

VI. UPRAVNI SPOR I POSTUPAK ZA SUDSKU ZAŠTITU

Tarifni broj 22.

(Pristojba za tužbu u upravnim sporovima)

(1) Za tužbu protiv upravnog akta plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM.

(2) Za tužbu u sporovima iz zdravstvenog, mirovinskog i invalidskog osiguranja, dječjeg dodatka, skrbništva, posvojenja i socijalne pomoći plaća se pristojba u iznosu od 20,00 KM.

(3) Za tužbu za ponavljanje postupka plaća se pristojba u iznosu od 100,00 KM.

(4) Za zahtjev za izvanredno preispitivanje sudske odluke u upravnom sporu plaća se pristojba u dvostrukom iznosu od pristojbe iz stavka (1) i (2) ovog Tarifnog broja.

(5) Ako je uz tužbu protiv upravnog akta stavljen i zahtjev za odlaganje od izvršenja upravnog akta, plaća se pristojba u iznosu od 150,00 KM.

Tarifni broj 23.

(Pristojba za odluke)

Za presudu u postupku u upravnom sporu plaća se:

- a) kada je predmet spora procjenjiv - 1% od vrijednosti spornog predmeta, s tim da ne može biti manja od 100,00 KM ni veća od 5.000,00 KM;
- b) kada je predmet spora neprocjenjiv - 100,00 KM;
- c) kada se radi o sporovima iz zdravstvenog, mirovinskog i invalidskog osiguranja, skrbništva, dječjeg dohotka, usvajanja i socijalne pomoći pristojba za presudu plaća se u iznosu od 20,00 KM;
- d) ako je predmet spora djelomično procjenjiv, pristojba se plaća kao da je predmet procjenjiv.

VII. POSEBNI SLUČAJEVI**Tarifni broj 24.****(Pristojba za sudska uvjerenja i potvrde)**

- (1) Za podnesak kojim se traži izdavanje uvjerenja plaća se pristojba u iznosu od 5,00 KM.
- (2) Za izdano uvjerenje se plaća pristojba u iznosu od 10,00 KM.
- (3) Za potvrdu o pravomoćnosti ili izvrsnosti koja se stavlja na sudski otpravak plaća se pristojba u iznosu od 5,00 KM.
- (4) Ako se jednim uvjerenjem potvrđuje više činjenica, plaća se jedna pristojba.
- (5) Plaćanju pristojbe iz stavka (1) ovog Tarifnog broja podliježu i elektronski podnesci kao i svaki naknadni podnesak kojim se dopunjava ili mijenja prvobitni podnesak.

Tarifni broj 25.**(Pristojba za punomoć)**

- (1) Za izdavanje usmene punomoći pred sudom, za usmeno opozivanje ili otkaz punomoći pred sudom plaća se pristojba u iznosu od 10,00 KM.
- (2) Za sudsku obavijest o opozivu ili otkazu punomoći plaća se pristojba u iznosu od 5,00 KM.
- (3) Ako više osoba ovlaštenih za potpisivanje pravne osobe izdaje punomoć jednom zastupniku, plaća se pristojba za jednu punomoć.
- (4) Za izdavanje usmene punomoći po stavku (1) ovog Tarifnog broja, plaća se jedna pristojba i kad više osoba istovremeno izdaje punomoć jednom ili većem broju osoba.

Tarifni broj 26.**(Pristojba za razmatranje spisa)**

- Za pismeni podnesak za razmatranje završenih sudskih spisa plaća se pristojba u iznosu od 5,00 KM.

Tarifni broj 27.**(Pristojba za prijepise)**

- (1) Za pismeni ili usmeni zahtjev da se izvrši prepisivanje sudskog akta, plaća se pristojba u iznosu od 5,00 KM.
- (2) Za prepisivanje sudskih akata kao i za prepisivanje akata iz zbirke isprava koje je sud izvršio na zahtjev stranke, plaća se od svake započete stranice originala pristojba u iznosu od po 5,00 KM.
- (3) Za izdavanje prijepisa raspravnog zapisnika plaća se pristojba u iznosu od 5,00 KM.
- (4) Za izdavanje transkripta audio zapisa plaća se pristojba od 2,00 KM po stranici. Kao cijela stranica smatra se svaka započeta stranica teksta u standardnom formatu.
- (5) Za izdavanje audio zapisa na CD-u plaća se pristojba u iznosu od 5,00 KM.
- (6) Ako se istovremeno sudski prijepis ovjerava plaća se posebna pristojba za ovjeravanje u iznosu od 5,00 KM.

(7) Za prijepis raspravnog zapisnika koji je izrađen istovremeno s sastavljanjem originala ne plaća se pristojba.

(8) Pod prijepisom se ne podrazumijevaju: fotokopija ili kopija, koja je preslikani original ili matrica, uključujući uvećanje i umanjeње, mehaničkim ili elektronskim presnimavanjem, kemijskom reprodukcijom ili nekom drugom ekvivalentnom tehnikom kojom se precizno reproducira original.

(9) Za izradu fotokopije ili kopije, koja je preslikani original ili matrica, uključujući uvećanje ili umanjeње plaća se pristojba u iznosu od 0,5 KM po stranici.

(10) Za ovjeru fotokopije ili kopije, koja je preslikani original ili matrica, uključujući uvećanje ili umanjeње plaća se pristojba u iznosu od 3,00 KM po stranici.

Tarifni broj 28.**(Pristojba za izvode iz sudskog registra i drugih javnih knjiga)**

- (1) Za izvode iz sudskog registra ili drugih javnih knjiga koje vodi sud, ako se izdaju na zahtjev stranke, plaća se pristojba u iznosu od 10,00 KM po stranici.
- (2) Kada je izvod sastavila sama stranka i podnijela ga sudu na potvrdu plaća se polovina pristojbe iz ovog tarifnog broja.

Tarifni broj 29.**(Pristojba za sudski depozit)**

- (1) Za čuvanje (depozit) novca, stvari i papira od vrijednosti na zahtjev stranke, plaća se godišnje 1% vrijednosti, s tim da iznos pristojbe ne može biti manji od 100,00 KM.
- (2) Pristojba se plaća za svaku godinu unaprijed, a započeta godina računa se kao cijela.
- (3) Ako se vrijednost stvari ne može procijeniti po njihovoj prirodi, izvršiti će se procjena od strane vještaka o trošku deponenta.

Tarifni broj 30.**(Pristojba za protest isprava)**

- (1) Za molbu za protest mjenice, čeka i drugih isprava ili ugovora zbog neakceptiranja, neisplate ili neispunjenja, plaća se pristojba u iznosu od 5,00 KM.
- (2) Za protest isprave se plaća pristojba prema vrijednosti, i to:
  - a) do 50,00 KM - 5,00 KM;
  - b) preko 50,00 KM do 500,00 KM - 25,00 KM;
  - c) preko 500,00 KM - 50,00 KM.
- (3) Ako se jednom molbom traži više protesta odnosno zamjena protesta, plaća se jedna pristojba za molbu, ali se u tom slučaju plaća posebna pristojba za svaki protest, odnosno zamjenu protesta.

Tarifni broj 31.**(Pristojba za ostale upise)**

Za podnesak koji stranka usmeno daje na zapisnik pred sudom plaća se pristojba predviđena u tarifi za odnosni podnesak.

Tarifni broj 32.**(Pristojba za postupke pred arbitražom)**

(1) Za prijedlog stranke da sud postavi arbitra ili predsjednika arbitraže plaća se pristojba u iznosu od 25,00 KM.

(2) Za prijedlog o izuzeću arbitra plaća se pristojba u iznosu od 50,00 KM.

(3) Za sastavljanje potvrde o pravomoćnosti i izvršnosti presude arbitraže plaća se pristojba u iznosu od 25,00 KM.

Tarifni broj 33.**(Pristojba za zahtjev za izuzeće)**

Za zahtjev za izuzeće plaća se pristojba u iznosu od 30 KM.

205

Na temelju članka 75. stavak (2) i (3) Zakona o šumama ("Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke", broj: 8/13, 11/17 i 6/20) i članka 37. stavak (2) Zakona o izvršavanju Proračuna Županije Zapadnohercegovačke za 2021. godinu („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 30/20), na prijedlog Uprave za šume Županije Zapadnohercegovačke, uz Suglasnost Vlade Županije Zapadnohercegovačke, Ministar gospodarstva Županije Zapadnohercegovačke, donosi

**PROGRAM UTROŠKA SREDSTAVA
„TEKUĆI PRIJENOSI ZA SREDSTVA ZA
ZAŠTITU, UNAPRJEĐENJE I PODIZANJE
NOVIH ŠUMA I ZA RURALNI RAZVOJ“
UTVRĐENIH PRORAČUNOM ŽUPANIJE
ZAPADNOHERCEGOVAČKE S KRITERIJIMA
RASPODIJELE SREDSTAVA ZA 2021. GODINU**

I. OPĆE ODREDBE**Članak 1.
(Opći podaci)**

Program Utroška sredstava „Tekući prijenosi za sredstva za zaštitu, unaprjeđenje i podizanje novih šuma i za ruralni razvoj“ utvrđenih Proračunom Županije Zapadnohercegovačke sa kriterijima raspodjele sredstava za 2021. godinu (u daljnjem tekstu: Program) donosi Ministar gospodarstva Županije Zapadnohercegovačke (u daljnjem tekstu: Ministar) na prijedlog Uprave za šume Županije Zapadnohercegovačke (u daljnjem tekstu: Uprava), uz suglasnost Vlade Županije Zapadnohercegovačke.

Razdoblje realizacije Programa je 2021. godina.

Ukupna vrijednost Programa je 400.000,00 KM (slovima: četiristotisućakonvertibilnihmaraka).

Cilj Programa je stvaranje uvjeta za unapređenje šumarstva i ruralnog razvoja na području Županije Zapadnohercegovačke.

Izvor sredstava je Proračun Županije

Zapadnohercegovačke za 2021. godinu -razdjel 19 glava 010001, ekonomski kod 614100 „Tekući prijenosi za sredstva za zaštitu, unaprjeđenje i podizanje novih šuma i za ruralni razvoj (spodračuna)“ („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 30/20).

**Članak 2.
(Sredstva)**

Sredstva iz članka 1. stavak (3) ovog Programa implementirati će se preko Ministarstva gospodarstva Županije Zapadnohercegovačke (u daljnjem tekstu: Ministarstva), a doznačit će se krajnjim korisnicima sukladno Odlukama Ministra, sklopljenih ugovora, te provedenih procedura javnih nabava.

Ukoliko se predviđena sredstva ne utroše u potpunosti za određeni projekt ili namjenu, Ministar će odlučiti o preusmjeravanju sredstava na drugi projekt odnosno namjenu.

II. RASPODJELA SREDSTAVA**Članak 3.
(Namjena)**

Sredstva iz članka 1. stavka (3) ovog Programa namijenjena su za sljedeće:

Redni broj	Namjena
1.	Transferi neprofitnim organizacijama
2.	Ugovori s vatrogasnim društvima u ŽZH
3.	Nabava osnovnih sredstava za rad Uprave i radne opreme za čuvare šuma
4.	Sredstva za ruralni razvoj
5.	Promocija šumarstva i marketing
6.	Šumsko uzgojni radovi
7.	Izrada šumsko-gospodarske osnove
8.	Izgradnja, sanacija i održavanje protupožarnih putova, te izgradnja prepreka na šumskim putovima
9.	Rezerve

Članak 4.**(Transferi neprofitnim organizacijama)**

(1) Transferi neprofitnim organizacijama predviđeni su za neprofitne organizacije koje će provoditi aktivnosti vezane za ekološke akcije, promociju dana planeta zemlje, međunarodni dan šuma i druge aktivnosti vezane za povećanje kvalitete šuma, njihovu promociju, zaštitu okoliša i slično.

(2) Neprofitne organizacije dostavljaju zahtjev Ministarstvu do 1. 10. 2021. godine, te uz zahtjev prilažu:

- a) Rješenje o registraciji (ovjerena kopija),
- b) Opis aktivnosti s troškovnikom za koje se traže sredstva.
- (3) Neprofitne organizacije kojima se odobre sredstva dužnesu podnijeti izvješće o utrošku sredstava.
- (4) Ministar će na temelju pristiglih zahtjeva donijeti Odluku o dodjeli sredstava.
- (5) Za ovu namjenu predviđena su sredstva u iznosu od 15.000,00 KM.

Članak 5.

(Ugovori s vatrogasnim društvima u ŽZH)

- (1) Za obavljanje poslova zaštite od požarana području Županije Zapadnohercegovačke predviđa se sklapanje ugovora s vatrogasnim društvima u Županiji Zapadnohercegovačkoj.
- (2) Za ovu namjenu predviđen je iznos od 16.000,00 KM.

Članak 6.

(Nabava osnovnih sredstava za rad Uprave i radne opreme za čuvare šuma)

- (1) Nabava osnovnih sredstava za rad Uprave i radne opreme za čuvare šuma provesti će se putem javnih nabava.
- (2) Za ovu namjenu predviđen je iznos od 20.000,00 KM.

Članak 7.

(Sredstva za ruralni razvoj)

- (1) Ova sredstva namijenjena su za razvoj ruralnih područja Županije Zapadnohercegovačke.
  - (2) Mjesne zajednice s područja Županije Zapadnohercegovačke dostavljaju zahtjev Ministarstvu do 01. 10. 2021. godine, te uz zahtjev prilažu:
    - c) Rješenje o registraciji (ovjerena kopija),
    - d) Opis aktivnosti s troškovnikom za koje se traže sredstva.
  - (3) Mjesne zajednice kojima se odobre sredstva dužne su podnijeti izvješće o utrošku sredstava.
  - (4) Ministar će na temelju pristiglih zahtjeva donijeti Odluku o dodjeli sredstava.
- Za ovu namjenu predviđena su sredstva u iznosu od 160.000,00 KM.

Članak 8.

(Promocija šumarstva i marketing)

- (1) Promocija šumarstva odnosi se na predavanja i edukacije koja će se organizirati kroz godinu na temu šumarstva, zaštite šuma i očuvanja okoliša.
- (2) Marketing se odnosi na postavljanje tabli, jumbo plakata i ostalih promotivnih materijala kojima će se slati marketinške poruke o važnosti očuvanja šuma i šumskog zemljišta.
- (3) Sredstva iz stavka (2) ovog članka realizirati će se putem javnih nabava.
- (4) Za ovu namjenu predviđena su sredstva u iznosu od 10.000,00 KM.

Članak 9.

(Šumsko uzgojni radovi)

- (1) Sredstva za Šumsko uzgojne radove biti će utrošena za stvaranje novih sastojina, njegu šuma i prorjedu mladih sastojina, sukladno prijedlogu Šumsko-gospodarskog društva Županije Zapadnohercegovačke d.o.o. Posušje.
- (2) Sredstva iz ovog članka Odlukom će se prebaciti korisniku državnih šuma odnosno Šumsko-gospodarskom društvu Županije Zapadnohercegovačke.
- (3) Za ovu namjenu predviđena su sredstva u iznosu od 20.000,00 KM.

Članak 10.

(Izrada šumsko-gospodarske osnove)

- (1) Ova sredstva su predviđena za izradu šumsko-gospodarske osnove za šume u državnom vlasništvu.
- (2) Sredstva iz ovog članka prebaciti će se Odlukom korisniku državnih šuma, Šumsko-gospodarskom društvu Županije Zapadnohercegovačke.
- (3) Za ovu namjenu predviđena su sredstva u iznosu od 50.000,00 KM.

Članak 11.

(Izgradnja, sanacija i održavanje protupožarnih putova te izgradnja prepreka na šumskim putovima)

- (1) Ova sredstva predviđena su za izgradnju novih, sanaciju i održavanje postojećih protupožarnih putova te izgradnju prepreka na šumskim putovima, a sukladno prijedlogu Uprave.
- (2) Sredstva iz ovog članka realizirati će se putem javnih nabava.
- (3) Za ovu namjenu predviđena su sredstva u iznosu od 79.000,00 KM.

Članak 12.

(Sredstva rezervi)

- (1) Sredstva rezervi koristiti će se za aktivnosti koje se tijekom proračunske godine pojave urealizaciji Programa, kao i neke druge nepredvidive situacije, a na temelju pojedinačnih odluka koje donosi Ministar.
- (2) Za ovu namjenu predviđen je iznos od 30.000,00 KM.

III. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 13.

(Nadzor)

Nadzor nad namjenskim korištenjem navedenih sredstava vršiti će Ministarstvo putem Uprave.

Članak 14.

(Podnošenje izvješća)

O utrošenim sredstvima iz ovog Programa Ministarstvo će podnijeti izvješće Ministarstvu financija Županije Zapadnohercegovačke.

Članak 15.
(Stupanje na snagu)

Ovaj Program stupa na snagu danom dobivanja suglasnosti od Vlade Županije Zapadnohercegovačke i bit će objavljen u „Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke“.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
MINISTARSTVO GOSPODARSTVA
Broj: 05-01-02-164/21
Posušje, 01.02.2021.godine

Ministar
Dario Sesar

206

Županija Zapadnohercegovačka, na temelju članka 11. stavak (2) Ustava Županije Zapadnohercegovačke („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 1/96, 2/99, 14/00, 17/00, 1/03, 10/04 i 17/11), članka 7. stavak (1), u vezi s člankom 12. Zakona o ustanovama („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 7/98 i 21/12) i članka 1. stavak (4) Odluke o osnivanju Zavoda za odgoj i obrazovanje („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 1/15)

i

Hercegbosanska županija, na temelju članka 11. stavak (2) Ustava Hercegbosanske županije („Narodne novine Hercegbosanske županije“, broj: 3/96, 9/04 i 10/05), članka 7. stavak (1) u vezi s člankom 12. Zakona o ustanovama („Narodne novine Hercegbosanske županije“, broj: 10/98) i članka 1. Odluke, broj: 01-02-54.3/14 („Narodne novine Hercegbosanske županije, broj 13/14)

u Širokom Brijegu dana 22. ožujka 2021. godine zaključili su:

ANEKS BROJ 3
SPORAZUMA O OSNIVANJU ZAVODA ZA
ODGOJ I OBRAZOVANJE

Članak 1.

Potpisnici utvrđuju da među njima postoji zaključen Sporazum o osnivanju Zavoda za odgoj i obrazovanje („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj: 24/17 i „Narodne novine Hercegbosanske županije“, broj: 4/18) od 31. listopada 2017. godine, Aneks Sporazuma o osnivanju Zavoda za odgoj i obrazovanje („Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj 12/19 i „Narodne novine Hercegbosanske županije“, broj: 6/19) od 28. prosinca 2017. godine i Aneks broj 2 Sporazuma o osnivanju Zavoda za odgoj i obrazovanje („Narodne

novine Županije Zapadnohercegovačke“, broj 12/19 i „Narodne novine Hercegbosanske županije“, broj: 6/19) od 11. travnja 2019. godine.

Članak 2.

Ovim Aneksom u članku 15. iza stavka (4) dodaje se stavak (5) i glasi:

„(5) Zavod može normalno funkcionirati i financijski poslovati na kondobivanje suglasnosti jednog od osnivača ukoliko raspolaže potrebnim financijskim sredstvima do dobivanja suglasnosti svih osnivača“.

Članak 3.

Odredbi Statuta i drugih općih akata Zavod će uskladiti u roku od 30 dana od dana stupanja na snagu ovog Aneksa sporazuma.

Članak 4.

Ovaj Aneks sporazuma stupa na snagu danom potpisivanja ovlaštenih osoba osnivača.

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
MINISTARSTVO OBRAZOVANJA,
ZNANOSTI, KULTURE I ŠPORTA
ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE
Broj: 0701-49-280-2/21
Široki Brijeg, 22. ožujka godine

MINISTRICA
Ružica Mikulić

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
MINISTARSTVO ZNANOSTI,
PROSVJETE, KULTURE I ŠPORTA
HERCEGBOSANSKE ŽUPANIJE
Broj: 06-01-38-3429/17
Livno, 22. ožujka 2021. godine

MINISTRICA
Gordana Nakić

207

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
GRAD ŠIROKI BRIJEG
- GRADSKO VIJEĆE -
Broj: 01-40/21
Široki Brijeg, 17. 3. 2021. godine

Na temelju članka 8. Zakona o ministarskim i vladinim imenovanjima Županije Zapadnohercegovačke («Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke», broj: 21/12) i članka 7. Odluke o utvrđivanju uvjeta i kriterija za konačna imenovanja na pozicije u regulirana tijela

Grada Širokog Brijega («Službeni glasnik grada Širokog Brijega», broj: 3/21), Predsjednik Gradskog vijeća Široki Brijeg, o b j a v l j u j e:

J A V N I O G L A S
ZA IMENOVANJE ČLANA NADZORNOG
ODBORA JP VETERINARSKA STANICA
ŠIROKI BRIJEG

I

O b j a v l j u j e se javni oglas za imenovanje jednog člana Nadzornog odbor Javnog poduzeća Veterinarska stanica d.o.o Široki Brijeg.

II

OPIS POZICIJE - Nadzorni odbor javnog poduzeća:

nadzire poslovanje Javnog poduzeća, usvaja poslovnu strategiju i planove poslovanja Javnog poduzeća; nadzire rad Uprave, te odobrava odluke strateškog karaktera; usvaja izvješće Uprave o poslovanju po polugodišnjem i godišnjem obračunu s bilancom uspjeha i izvješćem revizije; podnosi Gradskom Vijeću godišnje izvješće o poslovanju koje obvezno uključuje izvješće o radu Odbora za reviziju i plan poslovanja za narednu poslovnu godinu u okvirima postojećeg plana i revidiranog plana; bira predsjednika Nadzornog odbora; imenuje i razriješava Upravu Javnog poduzeća, u skladu s važećim propisima, odnosno pravilnicima Javnog poduzeća; predlaže raspodjelu i način korištenja dobiti i način pokrivanja gubitka; odobrava kupovinu, prodaju, zamjenu, uzimanje ili davanje u lizing, uzimanje ili davanje kredita i druge transakcije imovinom direktno ili posredstvom supsidijarnih društava u tijeku poslovne godine u opsegu od 15 do 33% knjigovodstvene vrijednosti ukupne imovine Javnog poduzeća po bilanci stanja na kraju prethodne godine; predlaže Gradskom Vijeću kupovinu, prodaju, zamjenu, uzimanje ili davanje u lizing, uzimanje ili davanje kredita i druge transakcije imovinom direktno ili posredstvom supsidijarnih društava u tijeku poslovne godine u opsegu većem do 33% knjigovodstvene vrijednosti ukupne imovine Javnog poduzeća po bilanci stanja na kraju prethodne godine;

imenuje povremena povjerenstva i utvrđuje njihov sastav i zadatke; predlaže sazivanje Skupštine Javnog poduzeća, kada je u pitanju Javno poduzeće;

priprema poslovničke i predlaže ih Gradskom Vijeću; priprema Etički kodeks u suradnji s Odborom za reviziju i predlagati ga Gradskom Vijeću; odabire kandidate Odbora za reviziju i podnosi prijedlog za njihovo imenovanje Gradskom Vijeću; daje mišljenje G.Vijeću o prijedlogu Uprave za raspodjelu dobiti; razmatra provedbeni propis za postupak nabavki i nadzire njegovo provođenje; daje pismene ovlasti za ograničene djelatnosti propisane Zakonom o javnim poduzećima

Federacije Bosne i Hercegovine; daje upute Upravi za provedbu preporuka u svezi s uočenim nepravilnostima; nadzire Upravu u provođenju preporuka danih od stane Odbora za reviziju, te vanjskog revizora u utvrđenim vremenskim rokovima; vrši sistematski nadzor nad poslovanjem Javnog poduzeća; daje instrukcije tijelima Javnog poduzeća radi otklanjanja nepravilnosti u radu; prisustvuje sjednicama G. Vijeća i sudjeluje u raspravi bez prava glasa; odobrava kupnju, prodaju, zamjenu, uzimanje u leasing i druge transakcije u vrijednosti većoj od 20.000,00 KM, po pojedinom aktu raspolaganja; razmatra provedbene propise za nabavu u smislu njihove suglasnosti s važećim propisima o nabavkama; obavlja nadzor nad radom Uprave i uposlenika Javnog poduzeća glede primjene provedbenog propisa u postupku nabave te važećim propisima o nabavama; razmatra izvješće o nabavci te nadležnim tijelima prijavljivati sve eventualne prijevare i zlouporabe; obavlja i druge poslove predviđene zakonom i Odlukom o osnivanju.

III

Kandidat treba ispunjavati slijedeće uvjete:

OPĆI UVJETI:

- (1) da je državljanin BiH,
- (2) da je stariji od 18 godina,
- (3) da nije otpušten iz državne službe kao rezultat stegovne mjere na bilo kojoj razini vlasti u Bosni i Hercegovini u razdoblju od tri godine prije dana objave upražnjene pozicije,
- (4) da nije pod optužbom Međunarodnog suda za ratne zločine (članak IX.1. Ustava BiH),
- (5) da nije osuđivan za kazneno djelo i za gospodarski prijestup nespojive s dužnošću u Nadzornom odboru, pet godina od pravomoćnosti presude, isključujući vrijeme zatvorske kazne,
- (6) da nije osoba kojoj je pravomoćnom presudom suda zabranjeno obavljanje aktivnosti u nadležnosti Nadzornog odbora,
- (7) da nije na položaju u političkoj stranci u smislu članka 5. Zakona o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima u Županiji Zapadnohercegovačkoj,
- (8) da nema privatni financijski interes u reguliranom tijelu u koji se kandidira u smislu članka 2. točke 1.2. Zakona o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima u Županiji Zapadnohercegovačkoj,
- (9) da nije dioničar s 50 % i više dionica, ravnatelj i član uprave bilo kojeg dioničkog društva, kao i vlasnik s 50% i više vlasništva, ravnatelj i član uprave bilo kojeg društva s ograničenom odgovornošću,
- (10) da nije predsjednik ili član nadzornog ili upravnog odbora drugog društva s većinskim državnim kapitalom ili institucije,
- (11) da nije izabrani dužnosnik, nositelj izvršne vlasti ili savjetnik u smislu Zakona o sukobu interesa u tijelima vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine («Službene novine

Federacije BiH», broj 70/08).

POSEBNI UVJETI:

(1) visoka ili viša stručna sprema, odnosno visoko obrazovanje prvog, drugog ili trećeg ciklusa Bolonjskog sustava studiranja.

(2) najmanje 1 godina radnog iskustva nakon stjecanja stručne spreme na poslovima u okviru svog zanimanja.

IV

Za kandidate koji ispunjavaju opće i posebne uvjete, u postupku izbora uzet će se u obzir i sljedeći kriteriji:

- (1) rezultati ostvareni u dosadašnjem radu,
- (2) prilagodljivost timskom radu,
- (3) komunikacijske i organizacijske sposobnosti,
- (3) poznavanje organizacije i djelatnosti javnog poduzeća ili ustanove.

V

Ista osoba može biti imenovana:

(1) najviše u jedan Nadzorni odbor javnog poduzeća i jedno Upravno vijeće, odnosno Školski odbor javne ustanove

ili

(2) najviše u dva Upravna vijeća odnosno Školska odbora javnih ustanova.

VI

Uz prijavu potrebno je dostaviti:

- kraći životopis, adresu i kontakt telefon,
- presliku CIPS-ove osobne iskaznice,
- uvjerenje o nekažnjavanju (Policajska uprava)
- dokaz o stručnoj spreml i radnom iskustvu,
- potpisanu izjavu na okolnosti iz točke III-pod (3),(4),(7),(8),(9).

Dokumenti koji se prilažu uz prijavu moraju biti originali ili ovjerene preslike, ne stariji od šest mjeseci.

Rok za podnošenje prijava je 15 dana od dana posljednjeg javnog objavljivanja oglasa.

Javni oglas će biti objavljen u «Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke», «Večernjem listu» i na web stranici: www.sirokibrijeg.ba

Prijave s traženom dokumentacijom u zatvorenoj omotnici dostaviti osobno ili poštom preporučeno, s naznakom: „Prijava na javni oglas za člana Nadzornog odbora Javnog poduzeća Veterinarska stanica d.o.o Široki Brijeg.“ - NE OTVARAJ, na adresu:

Grad Široki Brijeg
Ured Predsjednika Gradskog vijeća
Fra Didaka Buntića br. 11
88220 Široki Brijeg

Neblagovremene i nepotpune prijave neće se uzeti u razmatranje.

PREDSJEDNIK GV,
Vinko Topić

208

BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE
ŽUPANIJA ZAPADNOHERCEGOVAČKA
GRAD ŠIROKI BRIJEG

- GRADSKO VIJEĆE -

Broj: 01- 41 /21

Široki Brijeg, 17. 3. 2021. godine

Na temelju članka 8. Zakona o ministarskim i vladinim imenovanjima Županije Zapadnohercegovačke («Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke», broj: 21/12) i članka 7. Odluke o utvrđivanju uvjeta i kriterija za konačna imenovanja na pozicije u regulirana tijela Grada Širokog Brijega («Službeni glasnik grada Širokog Brijega», broj: 3/21), Predsjednik Gradskog vijeća Široki Brijeg, o b j a v l j u j e:

JAVNI OGLAS ZA IMENOVANJE UPRAVNOG VIJEĆA DJEČJEG VRTIĆA „TRNORUŽICA“ ŠIROKI BRIJEG

I

O b j a v l j u j e se javni oglas za imenovanje članova Upravnog vijeća javne ustanove Dječji vrtić «TRNORUŽICA» Široki Brijeg, kojeg čine:

- dva (2) člana – predstavnici osnivatelja,
- jedan (1) član – predstavnik roditelja djece korisnika usluga,
- dva (2) člana – biraju se tajnim glasanjem iz reda odgajatelja i stručnih suradnika Dječjeg vrtića „Trnoružica“.

II

OPIS POZICIJE - Upravno vijeće ustanove:

D o n o s i: Statut uz suglasnost Osnivatelja, donosi druge opće akte Vrtića, donosi program rada i razvoja Vrtića, nadzire njihovo izvršenje, financijski plan i godišnji obračun, plan i program mjera zaštite na radu, Odluke u drugom stupnju u svezi s predmetima u kojim se odlučuje o pojedinim pravima djelatnika. O d l u č u j e o: nabavci i prodaji osnovnih sredstava, o investicijskim ulaganjima u prostorne kapacitete, korištenju zajmova i kredita za investicijska ulaganja, uvjetima i načinu ulaganja sredstava fizičkih i pravnih osoba iz zemlje i inozemstva u razvoj Vrtića, izvješćima ravnatelja o poslovanju, raspodjeli dobiti za obavljanje i razvoj djelatnosti, zasnivanju i prestanku radnog odnosa s odgajateljima i stručnim suradnicima na prijedlog

ravnatelja Vrtića, sukladno zakonu, drugim pitanjima predviđenim općim aktima. O d l u č u j e uz suglasnost osnivatelja: zaključivanje ugovora o stjecanju, opterećenju i otuđivanju nekretnina Vrtića, upisu djece i mjerilima upisa, investicijska ulaganja u prostor čija vrijednost prelazi 50.000,00 KM.

Mandat predsjednika i članova Upravnog vijeća traje četiri (4) godine uz mogućnost ponovnog imenovanja sukladno zakonu.

III

Kandidati treba ispunjavati slijedeće uvjete:

OPĆI UVJETI:

- (1) da je državljanin BiH,
- (2) da je stariji od 18 godina,
- (3) da nije otpušten iz državne službe kao rezultat stegovne mjere na bilo kojoj razini u Bosni i Hercegovini u razdoblju od tri godine prije dana objave upražnjene pozicije,
- (4) da nije pod optužbom Međunarodnog suda za ratne zločine (članak IX.1. Ustava BiH),
- (5) da nije osuđivan za kazneno djelo,
- (6) da nije na položaju u političkoj stranci u smislu članka 5. Zakona o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima u Županiji Zapadnohercegovačko,
- (7) da nema privatni financijski interes u reguliranom tijelu u koji se kandidira u smislu članka 2. točke 1.2. Zakona o ministarskim, vladinim i drugim imenovanjima u Županiji Zapadnohercegovačkoj.

POSEBNI UVJETI:

- (1) visoka ili viša stručna sprema, odnosno visoko obrazovanje prvog, drugog ili trećeg ciklusa Bolonjskog sustava studiranja.
- (2) najmanje 1 godina radnog iskustva nakon stjecanja stručne spreme na poslovima u okviru svog zanimanja.

IV

Za kandidate koji ispunjavaju opće i posebne uvjete, u postupku izbora uzet će se u obzir i sljedeći kriteriji:

- (1) rezultati ostvareni u dosadašnjem radu,
- (2) prilagodljivost timskom radu,
- (3) komunikacijske i organizacijske sposobnosti,
- (3) poznavanje organizacije i djelatnosti javnog poduzeća ili ustanove.

V

Ista osoba može biti imenovana:

- (1) najviše u jedan Nadzorni odbor javnog poduzeća i jedno Upravno vijeće, odnosno Školski odbor javne ustanove
ili
- (2) najviše u dva Upravna vijeća odnosno Školska

odbora javnih ustanova.

VI

Uz prijavu potrebno je dostaviti:

- kraći životopis, adresu i kontakt telefon,
- presliku CIPS-ove osobne iskaznice,
- uvjerenje o nekažnjavanju (Policajska uprava)
- dokaz o stručnoj spremi i radnom iskustvu,
- potpisanu izjavu na okolnosti iz točke III-pod (3),(4),(6),(7),

Dokumenti koji se prilažu uz prijavu moraju biti originali ili ovjerene preslike, ne stariji od šest mjeseci.

R o k za podnošenje prijava je 15 dana od dana posljednjeg javnog objavljivanja oglasa.

Javni oglas će biti objavljen u «Narodnim novinama Županije Zapadnohercegovačke», «Večernjem listu» i na web stranici: www.sirokibrijeg.ba

Prijave s traženom dokumentacijom u zatvorenoj omotnici dostaviti osobno ili poštom preporučeno, s naznakom: „Prijava na javni oglas za Upravno vijeće Dječjeg vrtića «TRNORUŽICA» Široki Brijeg,“- NE OTVARAJ, na adresu:

Grad Široki Brijeg
Ured Predsjednika Gradskog vijeća
Fra Didaka Buntića br. 11
88220 Široki Brijeg

Neblagovremene i nepotpune prijave neće se uzeti u razmatranje.

PREDSJEDNIK GV,
Vinko Topić

OBAVIJEST PRETPLATNICIMA

Pozivamo Vas da se pretplatite na “Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke”

Našim preplatnicima sada možemo ponuditi različite opcije pretplate na Službeno glasilo Županije Zapadnohercegovačke i to kako slijedi:

- cijena godišnje pretplate na tiskano izdanje iznosi 180 KM,
- cijena godišnje pretplate na online izdanje iznosi 120 KM,
- cijena godišnje pretplate na tiskano i online izdanje iznosi 220 KM,
- cijena tvrdog uveza jedne godine Narodnih novina iznosi 150 KM.

Kod nas možete nabaviti uvezane “Narodne novine Županije Zapadnohercegovačke”

2018. godina	1 knjiga	cijena 150 KM
2019. godina	1 knjiga	cijena 150 KM
2020. godina	1 knjiga	cijena 150 KM

NARODNE NOVINE ŽUPANIJE ZAPADNOHERCEGOVAČKE Službeno glasilo

Izdavač: **Stručna služba Skupštine Županije Zapadnohercegovačke**

Adresa: Stjepana Radića 37b., 88220 Široki Brijeg
telefon: 039/706-644, email: info@skupstina-zzh.ba

Račun za uplatu: Depozitni račun za javne prihode ŽZH Ljubuški 3380002200004013

UniCredit bank d.d. Mostar, poslovnica Ljubuški

Broj proračunske organizacije: 1001001

Vrsta prihoda: 722631 - vlastiti prihodi

Pretpatnici s područja ŽZH upisuju broj (054-Široki Brijeg, 059-Ljubuški, 037-Grude, 070-Posušje) ovisno o sjedištu svoje tvrtke na zahtjev MFŽZH kako bi se pratila pretplata po općinama.

Vanjski pretplatnici trebaju koristiti broj općine 059-Ljubuški zbog sjedišta MFŽZH odnosno mjesta gdje se vodi depozitni račun.

Urednik: **Julijana Šimović dipl. iur.**, tajnik Skupštine ŽZH

Obrada i prijelom: **Kristina Grubešić**, viši referent za administrativne i operativno-tehničke poslove

Tisak: **LOGOTIP**, Široki Brijeg

Reklamacije se primaju u roku od 15 dana po izlasku pojedinog broja.

Glasilo izlazi prema potrebi.